

İçindekiler

Sunuş...	3
İspanya Endüstri Mirası ve Coğrafya: Barcelona Örneği <i>Martin M. CHECA-ARTASU</i>	4
Eski Sanayi Alanlarının Yazındaki Yerine ve Endüstri Arkeolojisinin Tarihçesine Kısa Bir Bakış <i>Açalya ALPAN</i>	21
Endüstri Mirasının Değeri ve Korunma Sorunu: Maltepe Havagazı Fabrikası'nın İzleri Silinirken <i>Duygu CİHANGER</i>	29
Endüstri Mirasının Korunması ve Yeniden İşlevlendirilmesine İlişkin Özelleştirme Yaklaşımları: Sorunlar ve Olanaklar <i>Yücel Can SEVERCAN</i>	40
Elektrik Üretiminden Arkeoloji Ev Sahipliğine: Centrale Montemartini Müzesi, Roma <i>Açalya ALPAN</i>	47
Endüstri Mirası: Kavramlar, Kurumlar ve Türkiye'deki Yaklaşımlar <i>Mehmet SANER</i>	53
Afet Yasası Neyin Tasası? <i>Süleyman BALLYEMEZ</i>	67

Dergiye göndereceğiniz yazıların ve görsel malzemelerin basılı kopyası ile birlikte, bilgisayar ortamında hazırlanmış bir kopyasını iletiniz.

- Yazı ile birlikte, kısa bir özgeçmişinizi göndermeyi unutmayınız.
- Fotoğraf, harita, çizim vb. görsel malzeme metnin içine yerleştirilmeli ve ayrıca 300dpi çözünürlükten düşük olmamak koşuluyla TIFF ya da JPEG formatında sunulmalıdır.
- Çeviri yazılar ve fotoğraflar için kaynak belirtmek zorunludur.
- Yayın Kurulu, gönderilecek yazıların yayınına ilişkin kararını yazı ile bildirecek; gönderilen yazılar iade edilmeyecektir.
- Yayın Kurulu, gönderilen yazılarda, yazım kurallarına uygun gerekli düzeltmeleri yapma ve dil yanlışlıklarını gidermeye yetkilidir.
- Yazı ve çevirilerin sorumluluğu yazar ve çevirmenlere aittir. Şehir Plancıları Odası sorumluluk kabul etmez.



TMMOB

Şehir Plancıları Odası

Yayın Türü: Yaygın Süreli Yayın

Üç ayda bir yayınlanır

Oda birimlerine ve üyelere ücretsiz gönderilir
Sayı 52

Ocak - Haziran 2012/1-2

TMMOB Şehir Plancıları Odası adına Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Necati Uyar

Sayı Editörü

Tayfun Kahraman

Yayın Kurulu

Öznur Akalın

Gürkan Akgün

Zeynep Arman Akyürek

Akif Burak Atlar

Süleyman Balyemez

Çare Olgun Çalışkan

Tuba Inal Çekiç

Ahmet Kıvanç Kutluca

Aysun Koca Sarı

Ece Özden Pak

Fuat Eraslan

Yayın İdare Merkezi

Atatürk Bulvarı No: 219 Kat:2 D:8

Kavaklıdere, Ankara

Tel: 0312 417 87 70

Faks: 0312 417 90 55

e-posta: spo@spo.org.tr

web: www. spo.org.tr

Grafik ve Baskıya Hazırlık

Leda Ajans

M. Gürbüz Fehim

Baskı

Aydan Yayıncılık Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Alinteri Bulvarı 3364. Sk. No: 4

Ostim - Ankara - 312 354 46 27

Basım Tarihi:

Mayıs 2013

5000 adet

Genç Kentlilerin Eğitim Deneyimi: Kent ve
Kentlilik Eğitimi (1T-3K Projesi)
Dilek BEYAZLI

70

Tarihten Bir Yaprak:
Asır Öncesi Planlanan Bir Uydu Kent Projesi
Şehnaz YAREN- Şinasi ACAR

76

Yoksulluk, Dışlanma ve Kente Karşı İşlenen Suçlar:
İngiltere Örneği
Dilek ÖZDEMİR

79

Hedonik Fiyat Modeli İle Konut Fiyatları Üzerine
Yapılan Araştırmalar Üzerine Bir Literatür Taraması
Gözde EKŞİOĞLU ÇETİNTAĞRA
Ebru ÇUBUKÇU

86

Suriçi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi ve
Diyarbakır Turizmine Katkısı
Funda ÇATALBAŞ

99

Sürdürülebilir Yerleşimler İçin Planlama ve
Kentsel Tasarım Kriterlerinin Belirlenmesi:
Antalya Demre Örneği
Fatma Pelin ÖZTÜRK

112

Kent'ten Ekokent'e:
Ekosantrizm ve Karmaşıklık Kuramı
M. Ertürk İŞKPINAR

122

“Seferihisar – Çeşme – Urla Yarımadası
Jeotermal Kaynak Odaklı
Bölgesel Sağlık Merkezi Denemesi”
Ahmet Kıvanç KUTLUCA

135

SUNUŞ

Küreselleşme olarak adlandırılan süreçle birlikte, zamanla biçim ve söylem değişirse de sonuçları değişmeyen neo liberal politikaların etkisiyle dünyanın politik ekonomisinde yaşanan yapısal dönüşümler en fazla kentlerdeki üretim işlevlerini etkilemiştir. Üretim ve sanayi işlevleri emek maliyetlerinin daha ucuz olduğu gelişmekte olan ülkelere kayarken neredeyse tüm ülkelerde sanayi devriminden kalan ya da Fordist üretim tarzına ait mekânlar artık emek pazarı ya da kullanım değeri odaklı değil, değişim değeri odaklı biçimde kullanılmaya başlamıştır. Kimi zaman kendisini, hizmet sektörü ağırlıklı alışveriş merkezi gibi kullanımların, tema parklarının ve ofis mekânlarının sayılarının artması ile gösterse de bu tür bir dönüşümün etkileri çok daha yaygın ve derindir.

Bu dönüşüm sonucunda kent içindeki eski sanayi alanlarının, demiryollarının ve diğer üretim tesislerinin oluşturduğu yaşam biçimi, kültürü, estetik değerler ve gündelik yaşam pratikleri kaybolmaya başlamıştır. “Endüstri mirası” olarak adlandırılan sanayiye özgü yapılar, bu yapıların bir arada oluşturduğu mekânsal desen ve ulaşım altyapısı yok olmakta ya da içeriği boşaltılmaktadır. Eskiden kent içi sanayi alanları olarak adlandırılabilen bu alanlar üretim işlevinin ortadan kalkması ile birlikte yarışan ve rekabet eden kentlerin küresel sisteme eklenmesinde araçsal işleve sahip projelerin gerçekleştirileceği ya da özelleştirilerek sermayeye devredilecek ve gelire dönüştürülecek alanlar olarak görülmektedir. Üretim ekonomisinin yerini kentsel rant ekonomisi almakta, sanayisizleşme süreci sanayinin kentlerdeki kazanımlarını ortadan kaldırmaktadır.

Ülkemizde ise bir taraftan endüstri mirası kavramına yakıştır biçimde işlev kazandırılarak kente ve kentliye yeniden sunulan alanlar bulunmakla beraber, diğer taraftan ise Haydarpaşa Garı örneğinde olduğu gibi kent belleğinde vazgeçilmez yerleri olan ve halen işlevini sürdürebilen kimlik öğeleri, kamusal niteliklerinden ve özgün işlevlerinden uzaklaştırılarak adeta yok edilmeye çalışılmaktadır.

Kent içi eski sanayi alanlarının dönüşümünün ele alınması kentlerin ve kentsel alanların yaşanabilir bir biçimde nasıl dönüştürülebileceğine ilişkin yaklaşımların geliştirilmesinde yaşamsal öneme sahiptir. Planlama dergisinin bu sayısında bu sebeple dosya konusu olarak kent içi eski sanayi alanlarının dönüşüm süreçlerinin ele alınması kararlaştırılmıştır.

Bir sonraki sayısında Planlama Dergisi son on yılını kapsayan bir seçkiyle karşınızda olacak. Görüşmek dileğiyle.

**TMMOB Şehir Plancıları Odası
Yayın Kurulu**

İspanya

Endüstri Mirası ve Coğrafya: Barselona Örneği⁽¹⁾

Dr.

Mexico City
Autonomous
Metropolitan
Universitesi, Sosyoloji
Bölümü Öğretim
Elemanı
(Doktora: Barselona
Universitesi, Beşeri
Coğrafya)

Martin M. Checa-Artasu

*İspanyolca'dan
Çeviri: Açalıya Alpan
Gazi Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi,
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü
Araştırma Görevlisi*

Bacalardan oluşmuş totem parkları, denizde karaya oturmuş gemiler görüntüsündeki fabrikalar, sanayi-sonrası kenti için moloz ve enkaz niteliğindeki kalıntılar, kentsel mekânın yeni algıları, kentin tümünden değişmesine karşı kent belleğinin korunması... Bunlar ve diğer pek çoğu, kültürel özellikle de endüstriyel mirası etkilemekte olan kentsel dönüşüm projelerinin değerlendirilmesinde son dönemlerde kullanılan kavramlardır. Kültürel miras, kentlerdeki belleği yaşatmak, mekân hissini kuvvetlendirmek ve küreselleşmenin dayattığı bağdaşıklaşmanın önüne geçmek için temel bir unsur, belirli bir coğrafi konumu olan bir elemandır. (Graham *et al.*, 2000).

Konunun kaygı uyandırıcı sonuçlarından ötürü bu alana kendini adanmış pek çok sosyal bilimci bulunmaktadır. Bu kaygı verici sonuçlara Meksiko kentindeki durum örnek verilebilir: günlük

yaşamda geçmişle bağlantı kuran kaynak ve mekânların kaybının devam etmesi kent halkının büyük kısmının kimlik bunalımı yaşamasına yol açmaktadır. (Ramírez Kuri & Aguilar, 2004). Manchester'da ise, eleştiri konusu olmadan uygulanabilecek başka bir kentsel çözüm yolu yokmuşçasına, başka kamusal değerlendirmeleri hak etmeyen ve geçmiş yaşama tapınma amaçlı totemler görüntüsünde olan baca dolu parklar bulunmaktadır (Crinson, 2005). Diğer yandan, Detroit, Belfast ve Berlin'de kentsel belleği ıslah etmek üzere halk ile yerel yönetimler arasında daha uzlaştırıcı yeni bir şehircilik anlayışı oluşturmak amacıyla, kültürel mirasın yeniden değerlendirilmesini içeren ve sayısı gittikçe artan anlaşmalar gündemdedir (Neill, 2004).

Tüm bu olgunun bir parçası olarak kentsel alandaki pek çok eski üretim mekânının endüstri mirası olmanın ötesinde bir kültür, eğitim ve

(1) Orijinal makalenin referans bilgileri: Checa-Artasu, M. (2007) "Geografías para el patrimonio industrial en España: el caso de Barcelona": Scripta Nova, Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales. Barcelona: Universidad de Barcelona, 2007, v. XI, n°. 245 (32))

yönetim donatı alanı ağı oluşumuna imkân verecek önem kazanması söz konusu olmuştur. (TransEuropeHalles, 2000, Powell, 1999). Endüstri mirasını somut bir şekilde iyileştiren bazı donatılar beklendiği üzere yeni bir coğrafya şekillenmektedir. (Checa-Artasu, 2006a)

Süregelen kentsel değişim ve değişkenliğin doğası hesaba katıldığında denilebilir ki, endüstri kalıntılarının Avrupa genelinde çok çeşitli ve değişik amaçlı yeniden kullanım örneklerinin olması ve bunun Avrupa coğrafyasında yaygın olması olağan bir durumdur. Örnek olarak Marseilles'teki Friche Belle de Mai kültür kompleksi, Berlin'deki RAW-tempel veya UFA fabrik, Londra'daki Gasworks ve çikolata fabrikası verilebilir. Aynı olgu, farklı ölçek ve yoğunlukta dünyanın diğer kesimlerinde de gerçekleşmektedir. Farklı örnekler vermek adına Kanada'nın Montreal kentindeki Darling dökümhanesinin ya da Raymond fabrikasının kültürel amaçlı yeniden kullanımı (Burgess, 1998), veya Hong Kong'daki Ta Kwa Tan eski Dairy çiftliğinin ambarlarının sanat için yeniden kullanımı vurgulanabilir.

İspanyol kentleri, kent coğrafyasında değişiklik yapan eski sanayi alanlarının yeniden kullanımı olgusuna yabancı değildir (Álvarez Areces, 2003; Benito, 1996; Benito del Pozo, 1997; Capel 1996; Candela, 2004; Checa-Artasu, 2004a, 2004b; De la Madrid, 2003; Martínez Pérez, 2000; Pardo y Olivera, 1992; Martínez Puche y Pérez, 1998; Represa y Helguera, 1997, Sobrino, 1996; Soler Valencia, 2004). Bu yeni kullanımlar, gayrimenkul alanı yaratma veya farklı ekonomik dinamikler uğruna kentlerin sanayi örneklerinin yok olmasını öneren yeniden yapılanma olaylarını unutmamakta, böylelikle şehircilik ve coğrafya alanlarında gittikçe daha çok ele alınan bir olgu oluşturmaktadır. (Pardo Abad, 1991a, 1991b)

Barselona, Endüstri Mirası ve Yeniden-kullanım

İspanya'nın Barselona kenti, kentsel bağlamda endüstri mirasını etkilemiş olan olguları incelemek için bir laboratuvar niteliğindedir. Barselona, sahip olduğu sanayi dönemi tanıkları ve Katalonya bölgesinin eski sanayi merkezi olmasıyla açıklanabileceği üzere, Bask Bölgesi'yle birlikte İspanya'daki sanayi devriminin motoru olmuştur. Başkentlik durumu, ve Avrupa ölçeğinde İtal-

ya'da Lombardia ve Piemonte, Almanya'da Rheinland, Britanya'da Lancashire bölgelerine eşdeğer bir sanayi bölgesinin ana eksenini olma konumu, Barselona'nın sanayileşmenin farklı aşamalarına ev sahipliği yapmasına olanak sağlamıştır (Cabana, 1993; Dorel-Ferré, 1993; Nadal, 1975, 1985, 1992, 2003; Maluquer de Motes, 1994, 1998; Pascual, 1990; Sudrià; 1988). Önce, 18. yüzyıl ortalarından 1830'lara kadar uzanan ve zanaat atölyelerinden İspanyol fabrikalarına geçilen dönem gelmektedir. Ardından fabrikaların gelişmesiyle, 19. yüzyıl süresince tekstil (iplik, kuru temizleme, dikiş) sanayisi dönemi ile 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan kimya, gıda ve demir çelik sanayileri ile çeşitlilikte artışın yaşandığı dönem gelmiştir.

1936-39 yılları arasındaki iç savaş ve ardından Franco'nun diktatörlüğü bu gelişimi, mevcut sermayenin, özellikle de Katalonya'nın iş dünyasındaki liderliğinin kaybıyla kesintiye uğratmıştır. Bu durum bazı ulusal şirketlerin açılmasıyla bir parça iyileştirilmiştir. 1960 ve 70'lerde küçük ve orta ölçekli şirketler bazında yeniden toparlanmaya başlayan sanayi, 80'lerin başındaki ekonomik bunalım ve iş dünyasının günümüze dek süren konumsal yer değiştirme süreci nedeniyle gelişimini tamamen durdurmuştur. Bu duruma rağmen, sınaî ortamı yeniden düzenlemek için son yirmi yıl içinde çaba gösterilmiş, bu çabalar kapsamında birbiriyle alakalı küçük ve orta ölçekli sanayilerin bugün önemli işler ortaya koyan ağı korunmuş, yüksek katma değerli üretime, bilginin ve yeni bilgi teknolojilerinin yoğun kullanımına tahsis edilmiş yeni şirketlerin kurulması teşvik edilmiştir.

Diğer yandan, İspanya'ya demokrasi geldikten sonra kent halkı tarafından yeni kamusal mekân ve sosyal donatı alanları talep edilmiş, bunun üzerine belediye yetkilileri, endüstri mirasının yeniden kullanımı için bir plan yapmayı zorunlu görmüşlerdir. Ancak, endüstri mirasının yeniden kullanımının sağlanmasına rağmen bu mirasın üretim sürecini, işçiliğini ve teknoloji gelişimini sergileyen iç mekân belleğini koruyacak mekanizmalar henüz geliştirilmemiş; bunun sonucunda, sosyal ve idari donatı alanı talebine karşılık bu 'iç bellek' yok edilmiştir. Endüstri mimarisi, geniş, havadar mekânları, esnek kullanım ve istenilen şekile sokulabilme özelliğiyle talep edilen sosyal donatılar için kullanışlı birer kap

arayışına uygun düşmektedir (Corredor-Matheos y Montaner, 1984; Sobrino, 1996). Şunu da eklemek gerekir ki, Barselona'daki endüstri mirasının değerine yönelik bilinç, pek çok inceleme ve yayının yapılmış olduğu 1990'lara kadar net olarak şekillenmemiştir (Granados, 1997; Caballé *et al.*, 1991; Caballé, 2000; Checa-Artasu, 2000a, 2000b, 2002; Checa-Artasu y Vilanova, 1998, Feliu, 2002; Nadal y Tafunell, 1992; Tatjer, 2006; Tatjer y Vilanova, 2003).

Barselona'nın endüstri mirasının korunmasındaki üç aşama:

İlk aşama: yerel haklar, talepler ve belediyeye ait ilk tutumlar (1976-1986)

Diğer İspanyol kentlerinde olduğu gibi Barselona'da da endüstri mirasının korunması, kent halkının taleplerinin meyvesidir. Yerel halk kaynaklı bu koruma süreci evrimsel üç aşama altında incelenebilir.

Endüstri mirasının yeniden kullanımındaki ilk aşamanın kökleri, 1970'lere ve kentin olimpiyat oyunları için aday gösterildiği 1980'lere dayanmaktadır. Etabın başlangıcı, Franco diktatörlüğüne karşı olan hareketlerin etkisinde demokrasiye geçişin ürettiği ideolojik yeniden yapılanma çerçevesinde yer almaktadır. Bu dönem aynı zamanda 1973 yılında gerçekleşen Katalan sanayi krizinin etkilerinin görüldüğü, ve diktatörlük sonrası politika yapmanın yeni yollarını geliştirmek zorunda olan ilk belediyelerin kurulduğu dönemdir.

Bu dönemde, solun politik partilerinde toplanmış olan kent halkı endüstri mirasının korunması için kendiliğinden bir öneri sunmayacak, ancak kentin pek çok mahallesindeki kentsel temel altyapı eksikliği nedeniyle sosyal donatı ve yeşil alan talebinde bulunacaktır. Bu eylemler, sadece birçok eski endüstri yapısının iyileştirilmesine, ya da en azından kısmi olarak korunmasına değil, aynı zamanda yerel yönetimlerin sosyal donatı oluşturma politikaları içinde endüstri mirasının faydalarını gözettiği bir sürecin başlamasına olanak verecektir. Rotası az çok belirli olan bu süreç, 17 Ekim 1986 tarihinde Barselona'nın Olimpiyat kenti olarak atanmasına kadar devam etmiştir.

Bu süreçler, kamulaştırma zorunlulukları, mülk sahipleriyle yapılan pazarlıklar, kent planları ile uyumluluğunun sağlanması gibi nedenlerden dolayı sürekli gecikmiştir. Böylelikle, kent halkının baskısı altında yirmi yıldan fazla gecikmenin olduğu örnekler oluşmuştur.

Endüstriyel miras elemanlarını ilgilendiren tartışmalardan ilk aşamada yer alan bazıları şunlardır:

El Vapor Vell de Sants:

1976 yılında, Katalan burjuva sanayisinin en önemli temsilcilerinden Güell ailesine ait buharlı tekstil fabrikasının içinde olduğu alanın Galerías Preciados adlı mağazalar zinciri tarafından satın alınması Sants mahallesi civarını hareketlendirmiş, fabrika, artistik tarihi anıt olarak tescillenmiştir. Ardından 1984 yılında, "Vapor Vell'i ıslah edelim", 1985'te ise "Vapor Vell'i kurtaralım" kampanyaları düzenlenmiş ve bu kampanyalar, fabrikanın Sant mahallesinin ihtiyacı olan sosyal donatı alanı olarak ele alınmasına hizmet etmiştir. 1986 yılında ana gövde ve bacanın korunmasına dair özel bir plan onaylanmıştır. Son olarak 1998 yılında bir kütüphane ve eğitim merkezinin yapımına başlanmış, sürecin başlamasından hemen hemen yirmi beş yıl sonra fabrika yeni kullanımıyla 2000 yılında hizmete açılmıştır.

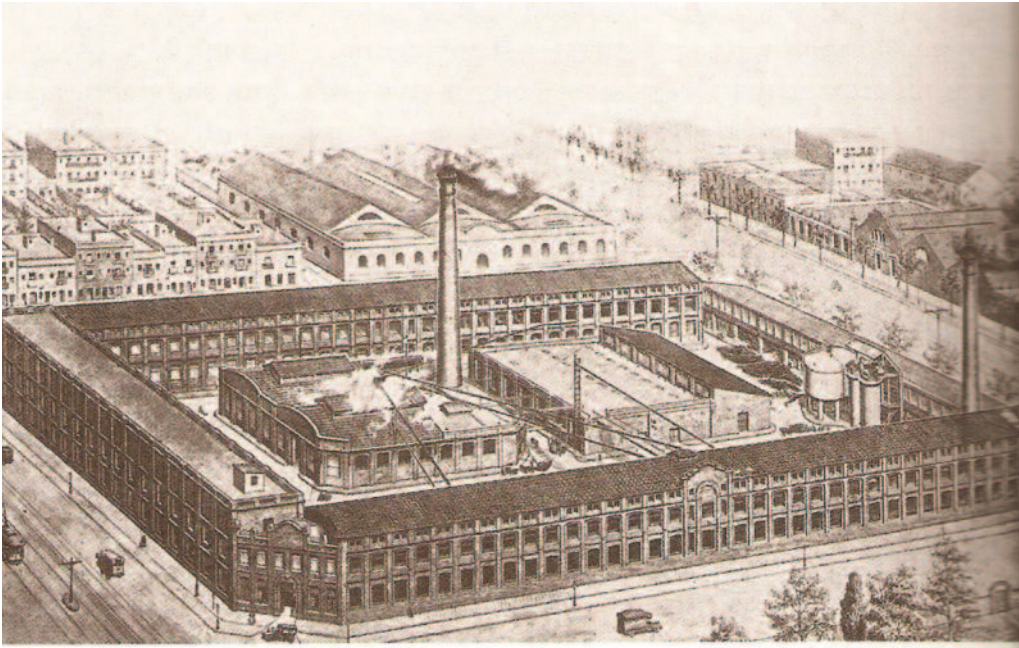
Sedeta Fabrikası:

1975-85 yılları arasında Camp de'n Grassot mahallesinde bulunan Sedeta tekstil fabrikasının sosyal merkez ve eğitim enstitüsüne dönüştürülmesi talep edilmiştir (Belloso, 2003). Ricard Fayos, Pere Giol ve Llistosella kardeşlerin mimari projesini takiben 1985 yılında başlayan çalışmalar, belediyenin sosyal donatı oluşturma politikasının ilk örneklerindedir.

2000 yılında sosyal merkez projesi tamamlandığında, fabrikanın kuruluşunun yüzüncü yılını kutlamak adına Barselona Üniversitesi'nden Conchi Villar ve Cristina Borderias isimli tarihçiler tarafından fabrikanın işçilerinin anısına yürütülmüş olan "Sedeta: Tarih ve Anı" başlıklı proje geliştirilmiştir.



Katalonya Bilim ve Teknik Müzesi'ndeki "El Vapor Vell de Sants" maketi
Kaynak: http://es.wikipedia.org/wiki/Archivo:Vapor_Vell_de_Sants.jpg



La Sedeta Fabrikası
Kaynak: <http://patrimoniointustrialdebarcelona.blogspot.com/2009/03/la-sedeta.html>

PLANLAMA
2012/1-2

İkinci aşama: Olimpiyatların etkisi ve özel sektör eliyle gerçekleştirilen iyileştirme projeleri (1986-1999)

İkinci aşama 1986 sonbaharında kentten olimpiyat şehri olarak ilan edilmesiyle başlamaktadır. Bu tarih, belediyelerdeki demokratik yapının, özellikle Pascual Maragall başkanlığındaki sosyalist Katalan partisinin belediye yönetiminin, sağlamlaştırılması ve her şeyden önemlisi 1992 yılında gerçekleşecek olan olimpiyat oyunlarından önce kentten iyileştirilmesi ihtiyacı ile çakişacaktır.

Bu dönemde, belediyelerin eski sanayi alanlarının kurtarılması ve sosyal donatılar için kullanılmasına yönelik tutumu değışecektir. Bu tutum, olimpiyat mazeretinden önce hiç adı geçmemiş, gayrimenkul ya da altyapıya yönelik yeni inşaat alanlarının yaratılmasına ve yıkıma meyilli olan bir tutumdur. Olimpiyat Şehri'nin Icaria eski sanayi mahallesi arazisinde inşaat edilmesi Barselona'daki endüstri mirasının kitle-sel yıkımını öngörmesiyle en dramatik örnek olurken, belediye tarafından bu sanayi geçmişini belgelemek için o zamana kadarki en ciddi belgeyerek koruma projesi başlatılmıştır. (Granados, 1997; Caballé et al., 1991; Caballé, 2000:189). Belediye dosyalarındaki büyük ölçekli kentsel dönüşüm politikalarının halen yürürlükte olmasına rağmen 1995'ten bu yana, endüstri mirasını kültürel ve kamusal kullanımlar yoluyla yeniden kazanma aktiviteleri gerek yeniden alevlenmiş kamu baskısı gerek Olimpiyat yıkımını başlatan kentsel dönüşüm modelinin olumsuz etkilerinin gözlenmesi sebebiyle yeniden başlamıştır. Böylelikle, 90'lı yılların ortalarından itibaren süregelen çatışmalara ve sivil toplum örgütlerinin isteklerine yanıt veren çeşitli projeler geliştirilmiştir. Bu aşama, 1999 yılında Barselona'nın Kültürel Sektör Strateji Planı'nın hazırlanması ile sonuçlanmıştır. Bu belge halen Belediye'nin kültürel politika stratejilerini ortaya koymaktadır. (ICUB, 1999).

Bu aşamadaki oldukça önemli bir olgu sanayi kalıntılarının iyileştirilmesinde kamunun ötesine geçilerek çeşitli özel sektör örneklerinin edinilmiş olmasıdır. Bilgi teknolojileri ve yüksek katma değere sahip işkollarıyla bağlantılı ekonomik etkinliklerin kamusal ve kültürel etkinliklerle bulunduğu durumlar çoğu zaman özel sektörde yer almaktadır. Böylece, plastik sanat ya da sahne sanatı koleksiyonlarının sadece sergilenmesinin

ötesine geçen örgütlenmelere yönelik modeller ortaya çıkmış, bazıları Trans-Avrupa ağları aracılığıyla birleşen bu yeni organizasyon şekilleri, endüstri mekânını yeni iş trendine uyarlayarak ve böylelikle burada bulunan fabrikaların iş dünyasındaki kullanım ömrünü uzatarak bu mirasın yeniden kullanımını önermiştir. Aşağıda bu duruma birkaç örnek verilmiştir:

Limanın genel depoları:

Olimpiyat Oyunları, eski liman ve ilgili yapıların yeni bir serbest zaman aktivite bölgesine dönüşmesini teşvik etmiştir. Çeşitli organizasyonlar ve entelektüeller bazı yapıları kurtarmak için bir girişim başlatmış, ancak sadece, Mar Sarayı -*Palau de Mar*- (bugünkü Katalonya Tarihi Müzesi ve Katalonya Yönetimi'nin bazı ofis binaları), Nuevo Vulcano dökümhanesinin depoları, Katalonya'nın ilk betonarme binası (özel sektör eliyle), ve saat kulesi kurtarılmıştır. Bu süreçte, endüstri mirasının ve sahip olduğu değerin tanımlanmasındaki güçlükler ortaya konularak neyin korunması gerektiğine yönelik tartışma başlamış ve aylarca devam etmiştir.

Can Fabra:

1840 yılında inşaat edilen ve 1903 yılına dek Katalan İskoç ortaklığındaki Hilaturas Fabra y Coats firmasına ev sahipliği yapmış olan bu eski tekstil fabrikası, kentten kuzeydoğusundaki Sant Andreu ve la Sagrera mahalleleri mahalle örgütleri tarafından 1982 yılında başlatılan, ve fabrikanın bugün kütüphane ve kültür merkezi olan kısmının iyileştirilmesini içeren uzun bir yerel tartışmanın konusu olacaktır. (VV.AA, 2001; Blasco, 2000). Kentten, daha önceleri San Andrés de Palomar belediyesine ait olan ve kasabanın yerlilerine iş ve servis sağlayan bu bölgesi 1897 yılında Barselona kentine eklenmiş; Fabra y Coats sanayisi bu bölgede belirleyici role sahip olmuştur. Son zamanlarda, bu tekstil fabrikası ve civardaki çeşitli yapıların sahipleri ile büyük bir gayrimenkul şirketi arasında bir gayrimenkul operasyonu gündeme gelmiş; bu operasyon, bu yapıların birçoğunun sosyal donatılar için düşünülmüş olmasına rağmen belediye ile özel girişimin pazarda eşit şekilde hareket edememesi nedeniyle belediyenin gayrimenkul özel sektörü karşısında takındığı liberal şehircilik yaklaşımına kanıt ol-

muştur. Bu durumda, Belediye kamusal kullanımı garanti altına almak amacıyla bir alım gerçekleştirmiş, böylece kentlilerin talepleri ve mekânın gelecekteki kullanımına yönelik çatışmalar kendisini projeye yansıtabilmiştir. Belediye bugün ironik bir şekilde, Can Fabra fabrikasının 2006 yılında satın alınan bölümlerinin nasıl yeniden kullanılacağını tanımlamada halk katılımının sağlanmış olmasıyla övünmektedir. (Venteo, 2007).

Farklı örnekler göstermektedir ki, yerel talepler kamu yönetiminden hızlı bir yanıt alamamış ve önceden belirlenmiş tutarlı bir strateji bulamamıştır. Bunun çeşitli sebepleri bulunmaktadır: belediye tarafında ancak son zamanlarda açıklığa kavuşturulmuş olan net politikaların eksikliği; yerel yönetimin kontrol eksikliği ve maddi kaynak kullanımının sürekli üst düzey yönetime bağlı olması; Olimpiyatlar sebebiyle gündeme gelen ve çoğu zaman gayrimenkul değerleri sosyal değerlerin üzerinde tutarak yeniden kullanılabilir önemli sanayi mekânlarını (Icaria ve eski liman bölgeleri) yok eden büyük ölçekli kentsel projeler. Bu aşamada endüstriyel ya da diğer miras alanlarındaki donatı talebi üzerindeki çatışmalar 80'lerdeki tonda devam etmiştir. Bu çatışmalar üç başlıdır: bir donatının gerekli olduğunu düşünen mahalle ve kent halkı; bazen mülk sahibi bazense taraflar arasındaki aracı ya da hakem rolündeki yerel yönetim; donatı ihtiyacının olduğu alandaki artan arazi değerinden fayda sağlamaya çalışan özel mülk sahipleri. Bu üç baş, çatışmaları uzatan ve küresel stratejileri zorlaştıran bir dinamik oluşturmuştur.

Üçüncü aşama: kimlik olarak endüstriyel peyzaj. Endüstriyel miras için yeni yerel talepler (1999-2006)

1999 yılında Barcelona Kültürel Sektör Stratejik Planı'nın hazırlanması ile birlikte yeni bir dönem başlayacaktır. Plan, altı ana maddesi çerçevesinde kültürün, sosyalleşmeyi artıracak yeni etkinlikler aracılığıyla toplumsal bağın anahtar bir ögesi olması gerekliliğine işaret etmektedir (ICUB, 1999). Böylelikle, yavaş yavaş kentin bir çeşit buluşma salonu haline gelmiş olan kütüphanelerin yapım planı başlatılmış, kentte bazıları önemli uluslar arası bağlara sahip olan her çeşitten festivalin sayısını artırılmış, sokak ve caddelerde reklam ve film çekilmesi gibi olgular etkinleştirilmiştir.

Plan çerçevesinde, bu kez belediyenin kaynakları tükenmeden önce yeni özel yatırımcılar bularak kültürel etkinliklerin tasarlanmasını teşvik eden politikalar uygulamaya konulmuştur. Ancak, endüstri mirasının bir şekilde hem yeniden kullanılmasına hem de buraların sosyal donatı alanları olmasına fayda sağlayabilecek bu mevzular gerçekleşmemiştir. Tam tersine, bugün kentteki geniş alanların dönüşümü uğruna endüstri mirasının sistemli bir kaybına şahit olunmaktadır. Ne yazık ki Barcelona kenti, Olimpiyat sonrası süreçte başlayan gayrimenkul parkının ekonomik açıdan yeniden değerlendirilmesi problemini aynı hızda yaşamaya devam etmektedir. Spekülatif baskılar endüstri mirasının gönüllü olarak korunması isteklerini de etkilemektedir. Belediye, kıstıtlı kaynaklarla gayrimenkul pazarında yarışmamakta, 80'li yıllardaki gibi donatıya dönüştürmek üzere alanı kamulaştıramamaktadır. Buna ek olarak belediye mülklerinin, belediye bütçesini yeniden düzenlemek ve özel sermaye ile birlikte büyük stratejik projeleri geliştirmek amacıyla sürekli olarak satılmakta olduğu ortaya çıkmıştır.

Bu projeler arasında 2004 Kültürler Forumu'na ek olarak 'Poblenou 22@ aktiviteler bölgesi' öne çıkmaktadır (Oliva, 2003). Bu kentsel ve ekonomik gelişme projesi, endüstri mirası olarak nitelendirilebilecek kalıntıların büyük çaplı olduğu eski sanayi bölgesi Poblenou mahallesinde gerçekleştirilmiştir. Proje, bilgi yönetimi gerçekleştirmeleri ya da bilgi ve iletişim teknolojilerini yoğun şekilde kullanmaları sebebiyle yüksek katmadegerli sektörün yerleştirileceği bu eski sanayi bölgesini dönüştürmek amacıyla firma ve yatırımcıları çekmeyi öngörmektedir.

Günümüzde bu girişim, küreselleşmeyi vurgulamakta olan ekonomik akımlar çerçevesinde kenti yeniden konumlandırmak amacıyla sanayi bölgesini dönüştürmek istemektedir.

Böylelikle, alandaki endüstri mirasının değerlendirilmesi ve korunması olasılığının düşünülmemiş olduğu 'Poblenou 22@ aktiviteler bölgesi' projesi, kent halkının onayını almayarak yerel yönetim ile halk arasında görüş ayrılığı oluşturmuştur. Bu proje örneği, Barcelona kentinde uygulanmakta olan kültür politikasının mimari mirası hesaba katmadığını göstermiştir. Yerel yönetime göre, kentin rekabet gücünü tetikleyen

gayrimenkül projelerinin önüne geçilmemelidir. Endüstri mirası çerçevesinde belirli bir coğrafi konuma böyle bir değer atfedilenler ise sadece birkaç romantikten ibarettir. Ancak, romantiklerin sayısı hiç de az değildir ve önerileri somut temellere dayanmaktadır. Böylece, mahalle örgütlerinin ve çeşitli entelektüel sektörlerin talepleri kendini hissettirmeye başlamıştır.

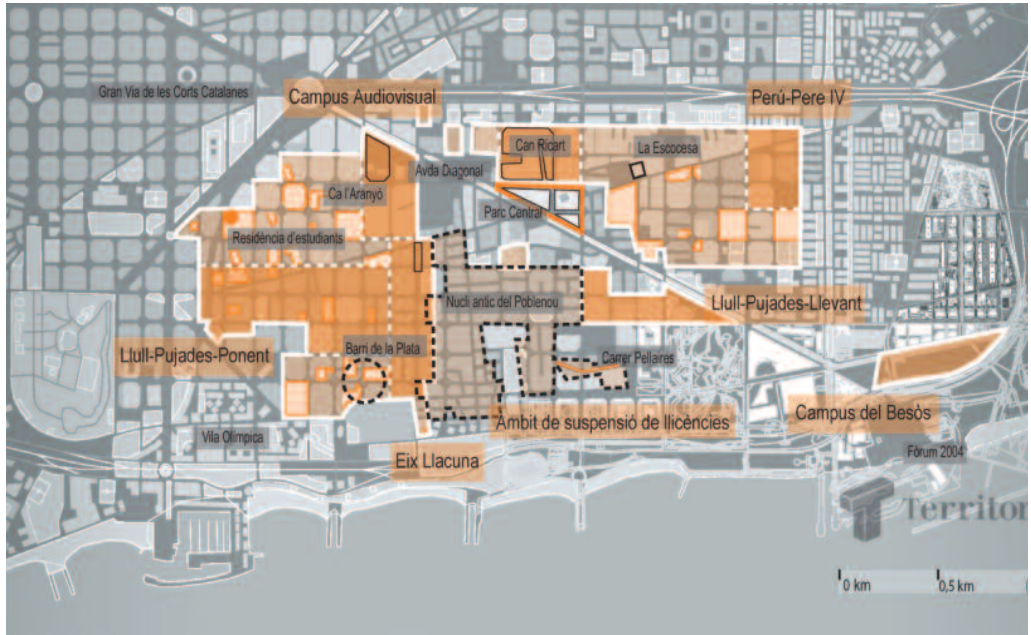
Bu aşamanın başlamasıyla birlikte Barcelona'daki endüstri mirasının değeri ilk defa netliğe kavuşmuştur. 1998 Aralık ayında Xavier Basiana, Antoni Vilanova ve Martín Checa tarafından düzenlenmiş olan ve akademik dünyadan pek çok uzmanın katılmış olduğu 'Kent ve Fabrika: Barcelona'nın endüstri mirasında bir gezinti' sergisi açılmıştır (Checa-Artasu y Vilanova, 1998, Checa-Artasu, 2000c, 2002). Sergi, Barcelona'nın çeşitli bölgeleri ve metropoliten alanında iki yıl boyunca gezmiş, mimarlar odası, endüstri mühendisleri birliği ve teknik mimarlar birliği tarafından desteklenmiş, ve kentin yavaşça kaybolmakta olan endüstri mirasını değerlendirmede ilk sivil girişim olmuştur.

Bu değerlendirme entelektüel çevrelerde başlayıp aktif yurttaş tarafında devam etmiş, ancak teknisyen ve yerel yönetimler tarafından kentsel mirasın değerlendirilmesindeki 'cepheci' eğilime

ve endüstri mirasının faydacı kullanımına karşı çıkmıştır. Politikacı ve teknisyenler, kentin endüstri geçmişini yorumlayıp bunu halka sunabilecek bilgiyi oluşturma becerisine sahip olamamıştır. Halen çatışmakta olan bu iki dinamik, sadece somut bir binayı değil, belirli bir konuma ait kimliği oluşturan kentsel peyzajı da etkilemektedir.

Küreselleşmenin etkileri tarafından tetiklenmiş olan bu kimlik olguları devam etmekte iken iki yeni sivil talep ortaya çıkmıştır. Bir tarafta kentin sanayileşme sürecini görselleştiren mekân talepleri, diğer tarafta bir yere ya da bir mahalleyle somut bir aitlik ve kimlik veren, üretken ve evrimsel süreçleri açıklayan yapı mirasının kentsel peyzajın bir bölümü olduğu ve buna göre hareket edilmesi gerektiği. Bu iki talep ideolojik olarak bugün Barcelona'daki endüstri mirasının korunmasına yönelik olguları şekillendirmektedir.

Endüstri mirası gerçeğinin anlaşılması ve üniversitedeki öğretim elemanları, entelektüeller ve çeşitli teknisyenler tarafından desteklenmesiyle geçmişte pek çok tartışmaya konu olmuş olan talepler artık daha açık şekilde ortaya konmaktadır. (Clarós et al., 2004; Grup de Patrimoni Industrial del Fòrum Ribera Besòs, 2005a, 2005b, 2006).



PLANLAMA
2012/1-2

Poblenou 22@ Aktiviteler bölgesi

Kaynak: territori.scot.cat/cat/notices/2008/12/transformacio_urbana_de_poblenou_i_22_barcelona_166.php

Barselona’da bu dinamiklerin en çok yoğunlaşmış olduğu alan eski sanayi bölgesi Poblenou mahallesidir. 1999 yılından itibaren mahalle örgütleri, 2004 Kùltürler Forumu ve Olimpiyat Köyü müdahalelerinin yeniden değer biçirmiş olduğu alanlara yakınlığı nedeniyle nüfusu artmış olan bölgenin eksikliklerini gideren bir donatı planı talep etmeye başlamış, bu yerel talepler zaman içinde bölgedeki endüstri mirasının daha iyiye götürülmesine yönelik yeni eylemler önermiştir. Bir yandan Katalan Meclisi’ne Poble-

nou’nun endüstri mirasının korunması yasası teklif olarak götürülmüş, diğer yandan 2006 yılında Poblenou mahallesinin de içinde bulunduğu Sant Martí bölgesi için hazırlanacak olan mimari, tarihi ve artistik mirasın korunmasına yönelik planda önemli öneriler sunulmuştur. Bunlara ek olarak, ‘Poblenou’nun endüstri mirasını koruma planı’ başlıklı detaylı bir rapor hazırlanmıştır. Tablo 1’de, Barselona’daki endüstri mirası üzerinde kent halkının yeni pozisyonunu belirleyen beyanlar görölmektedir.

Tablo 1:

Barselona kenti (Sant Martí) Mimari, Tarihi ve Artistik Kùltür Mirası Koruma Planı’na yönelik ana savlar

1	Meclis tarafından Poblenou’nun endüstri mirasının korunmasına yönelik kabul edilen kanun önerisine yeterince uyulmamaktadır.
2	Endüstri mirasının tanımı aşırı biçimselliğe indirgenmektedir.
3	Poblenou endüstri mirasına yönelik özel plan, eğer sanayi bölgesi ile tutarlı olacak şekilde hazırlanırsa ses getirecektir. Bu durumda bu plan, tekil yapılardan ziyade parçalar arası bağlantılar üzerine temellendirilmelidir.
4	Bir fabrika, zamana yayılarak oluşmuş olan pratik bir sistemdir, bir mimari projenin sadece o andaki biçimlendirmesine göre değer biçilemez.
5	Yapılan çalışmaların yetersizliği Plan’ın “cephecilik” eğilimini güçlendirmekte, bu da ‘sadece dışın değerlendirilmesi’ demektir.
6	Meclis tarafından da önerildiği üzere çözüm, bir ana plan taslağının hazırlanmasıdır.
7	Poblenou bütün bir alan olarak ele alınmalıdır. Kùltür mirasının kentsel bağlamına değer biçilmesine ve her durum için ayrı müdahale yöntemlerinin belirlenmesine yönelik araçlar geliştirilmelidir.
8	Kùltür mirası gruplarında en az ‘C’ derecesinde koruma gerçekleştirilmelidir.
9	Loft tipi konut yapma eğiliminde gizil olarak kentsel yeniden nitelendirme tehlikesi bulunmaktadır.
10	Korunan mirastan sosyo-ekonomik açıdan maksimum faydalanan bir kullanım planı yapılmalıdır.
11	Poblenou’daki tüm miras için daha güçlü kùltürel öneriler getirilerek bundan faydalanılmalıdır.

Kaynak: AA.VV. del Poblenou *et al.* (2006) *Pla del patrimoni industrial del Poblenou*. Barcelona, s.8-13

Bu yeni dinamikten önce Barselona Belediyesi, en azından belgelenecek korunması gereken endüstri mirasının bazı elemanlarını sonsuza dek yok eden aceleci ve emrivaki politikalar izlemiş, bu politikalar kendini belirgin olarak Union Metalurji ve Poblenou Tanen Ekstraktı fabrikalarının yıkımında göstermiştir. Aceleci politikaların bir örneği, Poblenou bölgesindeki Can Saladrigas sanayi kompleksinin, mahalle kurumları tarafından talep edilen ve içine kentin sanayi

geçmişini açıklayan bir mekân eklenmesi istenen çok amaçlı donatı alanına dönüştürülmesidir. Bütün bunların isteksizce gerçekleştirilmiş olması, kriter eksikliğinin ve belediyenin gönülsüz iş yapmasının bir kanıtıdır (Checa-Artasu y Güell, 2000; Sintes, 2004). Bir diğer örnek, Poblenou 22@ Aktiviteler Bölgesi projesi kapsamında 126 adet endüstri mirası ögesinin korunmasına yönelik belediye planının Nisan 2005’te ansızın basına tanıtılmasıdır. Plan, Proje

ile ilgili kuruluşların talep ve çalışmalarının biliniyor olmasına rağmen onlardan habersiz yapılmış, bu nedenle de yeni bir hata olmakla beraber çatışmalı bir durum yaratma pahasına nasıl bilgisizce karar verildiğinin kanıtı olmuştur.

Bu yıllardaki bu iki problem, endüstri mirasının etrafında dönmekte olan dinamikleri ve birbirine karşıt kavramları şu şekilde özetlemektedir: özel gayrimenkul girişimleri / kent halkı talepleri, ideolojik değer / mirasın zorunlu değeri, spekülasyon / kent halkı için kent.

Born Pazarı:

1971 yılı Ağustos ayında kentin ana pazarı olarak kullanılmakta olan demir mimarisi örneği Born Pazarı'nın kapatılması ile birlikte Barcelona'daki endüstri mirasının en uzun sürmüş olan iyileştirme çalışmalarından biri başlamıştır. 1975 yılında boş olarak beyan edilen alan için proje yarışması düzenlenmiştir. Mekân bu esnada çeşitli festival ve sergiler için kullanılmış, ilk defa Katalan sanayisinin İspanya bağlamındaki belirleyici rolünün reklamı "Katalonya, İspanya'nın fabrikası" temasıyla yapılmıştır. 1980'lerin ortalarında yapının kullanımı tamamen durdurularak sonraki yıllarda devam edecek olan bol tartışmalı

bir yeniden kullanma süreci başlamıştır. 1993 ile 1997 yılları arasında Pompeu Fabra Üniversitesi mekânı görsel işitsel sanatlar için talep etmiş, 1999 yılında binanın bölgesel kütüphaneye çevrilmesi kararı ile bu talep geri çevrilmiştir. İlk çalışmaların başlaması ile birlikte kentin 17. ve 18. yüzyıllarına ait arkeolojik veriler bulunmuştur. Bulunan bu izler, kentin Bourbonlar tarafından kent suru yapmak üzere 1714-1716 yıllarında yıkılan ortaçağ katmanına aittir. Bu yıkım, Katalan milliyetçiliğinin sembolik yılı olan 1714'de Barcelona'nın teslim olması sonucu gerçekleşmiş, Katalan yönetim kurumları ortadan kalkmış, ve baskıcı bir dönem başlamıştır.

Enric Soria ve Rafael Cáceres tarafından tasarlanan kütüphane projesi kalıntıların bulunmasından sonra rafa kaldırılmış, ve yerine bu kalıntıları sergileyen bir müze alanı yapılmıştır. Böylelikle, baskına göre paradoksal bir şekilde, arkeolojik kalıntılar otuz iki yıldır kullanılmayan bir endüstri mirası tarafından korunacak, bu da Avrupa'da muhtemelen özel bir vaka olacaktır. Kültür mirasının kimlik ve aidiyet kavramlarıyla olan ilişkisini gösteren bu polemik vurgulanmaya değerdir. (Aragay, 2004; Fancelli, 2005; Serra, 2004, 2006).



Born Pazarı (Mercado del Born)

Kaynak: <http://culturayturismourbano.wordpress.com/2012/01/26/el-mercat-del-born-seria-el-22-del-siglo-xviii/>

Can Ricart:

Can Ricart, Barcelona'daki bir grup fabrika yapısı ile ilgili daha güncel bir çatışma olarak nitelendirilebilir. (Grup de Patrimoni Industrial del Fòrum Ribera Besòs, 2005a, 2005b, 2006a, 2006b; Tatjer, 2005a, 2005b; VV.AA, 2005)

1853 yılında mimar Josep Oriol Bernadet tarafından tasarlanmış ve Josep Fontseré i Mestres tarafından genişletilmiş olan Can Ricart kompleksi neoklasik mimarinin özgün bir örneğidir. Bugün kapalı durumda olan bu sanayi kompleksinin bazı yapıları sanatçı atölyeleri olarak kullanılmaktadır. Kompleks, CB Richard Ellis ve Aguirre Newman danışmanlığındaki *Alonso & Balaguer y Sisternas & Martínes'in* mimari çalışmaları ile geliştirilmiş "Merkez İş Parkı" projesinin etkisi altında kalmıştır. Bu Park, kamu tarafından Poble Nou'da yaptırılmıştır. Fransız mimar Jean Nouvel'in daha önce tasarlamış olduğu kentsel parktan faydalanan ve işletme aktivitelerine yönelik binalardan oluşan bir komplekstir.

Can Ricart'ın büyük kısmının sökülmesi için Belediye ile özel mülkiyetin yaptığı baskılar, yapının 2007 yılında ulusal kültür mirası olarak onaylanması göz önüne alınarak hem mahalle sakinlerinin, hem de entelektüel kesim ve diğer vatandaşların tepkisini çekmiştir. Şu anda farklı

taraflar arasındaki çatışma halen devam etmekte, bu da politikacıların kültürel mirasa olan ilgisizliğini ve belediyenin kendi vatandaşının fikrine karşı olan saygısızlığını ortaya koymaktadır. Tüm bunlar, neoliberalizmin kente bakış açısına karşı uyaran ve buna alternatifler sunulmasını öneren bir kentli söylemi ile sonuçlanmıştır. (Capel, 2007)

Barcelona'daki endüstri mirasının yeniden kullanım coğrafyası üzerine

Endüstri mirasının yeniden kullanımındaki değişiklikleri kent coğrafyasında dağıtmak için bu değişiklikleri beşe ayıran bir grupta önerilmektedir.

1. Kamu sektörü: sanayi mekânı, donatılar için bir kaynak

Daha önce değinilmiş olduğu gibi 1980'li yıllarda pek çok belediye donatısı, kent vatandaşlarının çabası ve belediye yönetiminin bu çabalara verdiği yanıtın bir meyvesi olarak eski fabrikalarda yer almıştır. Bu anlamda, kentin toplum merkezi ve kamusal kültür mekânı ağı tablo 2'de detaylıca görüldüğü üzere çeşitli durumlar sunmaktadır.

Tablo 2 Belediyeye ait sosyal donatı alanına dönüştürülen eski sanayi mekânları			
Donatının adı	Eski fabrikanın adı	Bölge/mahalle	İyileştirmenin yapıldığı Yıl
Sant Andreu Toplum Merkezi, (c./Gran de Sant Andreu, 111)	Balcells i Cia (1874-1877) Tekstil Tramvay garajı ve atölyeleri (1877-1979)	Sant Andreu	1982
Sedeta Toplum Merkezi (c./Sicília, 321)	Salvador Casacuberta y Cia. "La Sedeta"- Tekstil	Gràcia	1983
Cotxeres de Sants Toplum Merkezi (c/Sants, 79-83)	Sants'taki Barcelona tramvay garajlarının bir kısmı yeniden kullanılmıştır.	Sants-Montjuïc	1984
Casa del Rellotge Toplum Merkezi (Pº de la Zona Franca, 116)	Farrero Y Cia Galvanizlenmiş Demir'in ofisleri	Sants-Montjuïc	1984
Casal de joves Transformadors –CAJB (c/Ausias March, 60)	Güç kaynağı istasyonu	Eixample	1984
Les Corts Kültür Merkezi (c/Masferrer, 32)	FIAT HISPANIA'nın atölyelerinin bir kısmı	Les Corts	1986

L'Elèctric Toplum Merkezi (Crta Vallvidriera a Les Planes, 98)	Planes de Vallvidriera demiryolu istasyonunun restoranı L'elèctric	Sarrià-Sant Gervasi	1983- 1986
Casa Elizalde Kültür Merkezi (c/València, 302)	Biada Ofisleri, Elizalde Y Cia. (uçak ve araba motorları)	Eixample	1989
Casal de Joves Sant Andreu-SAT –Sant Andreu tiyatrosu	Makine kulubeleri ve tramvay ile otobüs odaları	Sant Andreu	1990
Josep Pallach Binası (c/Segre, 2) belediye ofisleri	1966'da kurulmuş konfeksiyon fabrikası	Sant Andreu	1990
Can Felipa Toplum Merkezi (c/Pallars, 277)	Tamamlanmış tekstil merkez tesisleri (CATEX) (Checa y Olona, 1999)	Sant Martí	1984-1989
El Coll Toplum Merkezi (c/Aldea, 15-17)	Bruguera Yayın'ın ofisleri	Gràcia	1992
Ateneu popular de Nou Barris	Asfalt işletmesi	Nou barris	1994
Lla Farinera Kültür Merkezi (Gran via de les corts catalanes, 837)	San Jaime Un fabrikasının ofisleri	Sant Martí	1999
Vapor vell de Sants Kütüphanesi	Vapor Güell , Ramis y Cia. (tekstil)	Sants.-Montjuïc	2000
Can Fabra Kültür Merkezi (C/Segre, 24-32)	Fabra i Cotas iplik fabrikasının bir kısmı	Sant Andreu	2002
Can Jaumeandreu Uygulamalı Eğitim Merkezi	1857 yılında kurulan ve el Vapor de Llana olarak bilinen Escubós i Arañó tekstil fabrikası	Sant Martí	2002
Can Saladrigas Çok Amaçlı Merkez	1861 yılında çeşitli sanayi aktiviteleri için kiraya verilen üretim mekânı	Sant Martí	2007 (?)
Alkemika c/sanayi/	Eski plastik fabrikasının tamamını anaokulu, huzurevi ve toplum evine dönüştüren proje devam etmektedir.	Sant Martí	?
Oliva Sanat Atölyeleri C/ Pere IV, 354	Eski sanayi makineleri üretim fabrikası polis karakoluna ve Katalonya Mimarlar Koleji'nin ofislerine dönüştürülmüştür.	Sant Martí	2007-2008
Philips Lamba Fabrikası Pº Zona Franca	Eski lamba fabrikasının sadece yemek salonları kütüphane ve sağlık merkezine çevrilmiştir.	Sants-Montjuïc	2007
Fabra y Coats İplik Fabrikası C/ Sant Adrià-C/Segre	Mahalle katılımına göre proje, belediye planı tarafından tanımlanacaktır.	Sant Andreu	?

Kaynak: Yazarın kişisel değerlendirmesi

Son otuz yıldaki bu çabaların meyvesi olarak Barcelona Konseyi gibi diğer otoriteler de sanayi yapılarının eğitim ve kültür donatıları olarak geri kazanılmasını sağlamıştır; bunlara bir örnek olarak Rafael Guastavino tarafından tasarlanan eski Batlló fabrikası verilebilir. Geri kazanımın öncü örneklerinden olan, 1920'lerde Sanayi Okulu olarak yapılan bina bugün çeşitli üniversitelerin ve çeşitli kamusal kullanımların mekânıdır. Ayrıca, Katalonya Meclisi ve Barcelona Belediyesi'nin

çalışmaları aracılığıyla Montaner y Simón matbaası müze ve ressam Antoni Tapias'ın Vakıf binasına dönüştürülmüştür. Olimpiyatlar da, eski Kuzey İstasyonunu'nun spor merkezi, bugün ise otobüs garı ve Katalan otonom polis karakolu olarak kullanılması gibi bazı endüstri mirası alanlarının geri kazanımına vesile olmuştur.

Barcelona Activa –belediyeye ait bir finansal tanıtım ve meslek şirketi- tarafından mesleki eğitim merkezine dönüştürülen Poblenu'nun

Rambla'sındaki buharlı tekstil fabrikası en son ve en seçkin örneklerden biri olmuştur. (Checa-Artasu, 2003b). Şehrin 14. ve 18. yüzyıllar arası gelişim alanı ve şehrin ilk sanayi bölgesi olan Raval'da ayakta son kalmış olanlardan Ricart fabrikası da benzer şekildedir. Bugün buradaki kalıntılar, yeni stil bir spor merkezini, Barcelona Bölge Kurulu'nun ofislerini ve belediyeye ait inşaat şirketi REGESA'yı barındırmaktadır.

2. Özel sektör: sessiz dönüşüm

Daha önce bahsedilmiş olduğu üzere Barcelona'daki endüstri mirasının kamu sektörü tarafından yeniden kazanımı, özel sektör için örnek oluşturmuştur. 1987'de Sants'daki bıçkı fabrikasının Akdeniz Spor Klübü'nün spor merkezine dönüştürülmesi veya daha yakın zamanda eski Casaramona tekstil fabrikasının –muhtemelen Katalonya'daki modern sanayi yapılarının en iyi örneklerinden biri- La Caixa Vakfı'nın kültür merkezine dönüştürülmesi gibi çeşitli örnekler ortaya çıkmıştır. 1913 yılında açılan ve aynı yıl sahibi Casimir Casaramona'nın öldüğü fabrika 1920'de kapatılmıştır. 1963'te fabrika La Caixa finans kurumu tarafından satın alınmış ve kışla olarak hizmet vermek üzere Sanayi Bakanlığı'na devredilmiştir. Bozulmalara rağmen yapı 1976 yılında Ulusal Tarihi Anıt olarak tescillenmiştir. 1999 yılında aynı finans kurumu buraya sergi için elverişli büyük salonlarıyla modern sanat koleksiyonlarının mekânı olacak bir kültür merkezi kurmaya karar vermiştir.

Yakın gelecekte, kentin en iyi fabrika yapılarından biri olan eski Ca l'Araño tekstil fabrikasının dönüşümü gerçekleşecektir. Dönüşüm için ilk fikir olarak bir Motorsiklet Müzesi kurulması önerilmiş, ancak öneri, dillere destan olacak şekilde gerçekleşmemiştir. Bugün burası 'Poble nou 22@' aktiviteler bölgesi olarak bilinen 'yeni teknolojiler iş bölgesini' oluşturma amacıyla yapılan kentsel planın yönergesini takiben özel girişim eliyle geliştirilmiş görsel-işitsel sanayi merkezidir. Aynı zamanda da Pompeu Fabra Üniversitesi'nin gelecekteki Görsel-işitsel Kampüs alanına ev sahipliği yapacaktır.

Bu önemli örneklere rağmen özel sektör eliyle yapılan pek çok çalışma parsel içindeki küçük uygulamalar olması nedeniyle duyulmamıştır. Çok sayıda bu küçük çaplı örnekler kent çoğ-

rafyasında farklı yerlerde konumlanmıştır. Camp de l'Arpa mahallesindeki eski Alkemi fabrikası, kısmen bir spor merkezi zincirine hizmet vererek yeniden kullanılmaktadır. Congreso mahallesindeki diller okulu olan *Acústica Electrónica Roselson*, Gracia'daki Seguí Yazı İşleri'nin okulu, Puntas de Paris fabrikası, Parlamento Caddesi'ndeki tohum ve tarım araçları üreticisi Moreno Olivella, eski fabrikaların okul ya da eğitim merkezleri olarak kullanıldığı örneklerdendir. Aynı şekilde, daha büyük ölçekli eğitim merkezleri de mekân olarak fabrikaları kullanılmaktadır: Manso Caddesi'ndeki eski bisküvi fabrikasında hizmet veren Goethe Institut; José Canela y Cia kilit sanayisinin yapısını mesleki ve teknik eğitim amacıyla kullanan Katalan Teknoloji Enstitüsü'nün ana merkezi, Tapias Caddesi'ndeki eski Riva y García fabrikasını kullanan Can Chatarra mesleki eğitim merkezi gibi.

Yine özel sektör tarafından profesyonel hayat ve bununla ilgili kültürel aktiviteleri bir araya getiren çeşitli öneriler sunulmuştur. 1957 yılında inşa edilmiş olan Ivanow boya fabrikası buna bir örnektir. Fabrika, 1997 yılında mimar Xavier Basiana tarafından kendi profesyonel stüdyosunu kurmak ve bir kültür merkezi oluşturmak amacıyla satın alınmıştır (Checa-Artasu, 2000b; VV.AA, 2005). Valencia Caddesi'ndeki Estrella eski un fabrikası da mimar ve tasarımcı Joaquín Prats tarafından benzer çizgide ama daha profesyonel bir amaçla kullanılmaktadır.

Bu sayılan yeni kullanımların yanında, işyeri olarak kullanılmak üzere dönüştürülen pek çok eski üretim mekânı da bulunmaktadır. Trafalgar Caddesi'nde bugün ofis olarak kullanılan eski halı ve kilim fabrikası, bugün Focus teatral üretimi için kullanılan INECO şirketine ait eski sanayi yapıları ve Futur2 dekor şirketinin kullandığı La Asunción un fabrikası, Poblenou mahallesinden üç farklı örnektir. Ronda de San Antonio'da 1864'te kurulan Moritz eski bira fabrikasının Jean Nouvel tarafından eğlence mekânı olarak yenilenmesi, Gràcia mahallesi Mozart Caddesi'ndeki eski bir ayakkabı fabrikasının 1993'den bu yana bir görsel-işitsel üretim-sonrası şirket tarafından kullanılması da diğer örnekler arasındadır.

3. Sanatsal Üretim Mekânı olarak Fabrikalar

Sosyo-ekonomik ve tarihsel gelişiminin bir meyvesi olarak geniş bir sanayi dokusuna sahip olan ve şimdilerde dönüşüm yaşayan Poble-nou'da, sanatçı, grafiker, tasarımcı, vs. topluluk-larının da işyerlerini, geçici ya da kalıcı konutlarını bulduğu görülmektedir.

Bu artistik sergi ve üretim mekânlarından bazı-ları kentsel değişim ve özel mülkiyete sürekli konu olarak bir şekilde korunagelmıştır. Geçici olan bu yeniden kullanımlara 1990'ların ikinci yarısından itibaren La Escocesa tekstil fabrikası (Checa-Artasu, 2004b, 2006b), Saladrigas Freixa sanayi hizmetleri şirketinin yapıları veya El Submarino örnek verilebilir. (Esquinas, 1997; Fontova, 1999). Sadece, daha somut bir üretim sektörünün var olduğu ya da artistik üretimi teş-vik etme amacıyla yerel yönetimin anlaşma yap-tığı bazı durumlarda bu geçici aktiviteler daha kalıcı bir hale gelebilmiştir. Sonradan tarım-gıda ürünleri fabrikası olarak kullanılmış olan eski yün fabrikası buna ilk örnektir; bugün Palo Alto ola-rak yeniden adlandırılarak tasarımcı Xavier Ma-riscal tarafından Wichester Sanat Okulu'nun eğitim mekânı olarak düzenlenmiştir. (Checa-Ar-tasu, 2005). Bu durum, aralarında plastik sanat sanatçısı Sevilla Portillo'nun ticari mekân tasarı-mı yapan Créneau NV uluslar arası stüdyosu-nun da olduğu kurumsal tasarım, bilgi yönetimi, görsel-işitsel sektör şirketlerini birleştiren ve çeken bir güç görevi görmüştür. (Carrera, 1991; Checa-Artasu, 2003a; 2005).

İkinci örnek olarak Hangar sanatsal üretim ve eğitim merkezi verilebilir. Bugün, kapsamlı kor-unmasına yönelik çatışma yaşanan eski tekstil fabrikası Ricart'ta yer alan bu merkez, 1997 Tem-muz'unda açılmış, ve benzer özelliklerdeki diğer Avrupa modellerini takip etmiştir. Bu olayın kök-leri, merkezin yöneticisi olan Katalonya Plastik Sanatlar Derneği Federasyonu'nun –Katalonya Görsel Sanatçılar Birliği AAVC'nin eski adı-1980'lerin başında limanın genel depolarını kul-lanmak için belediyeden izin talep etmesine dayanmaktadır. Daha sonra 1994 yılında AAVC, sanatçı mekânı ihtiyacını kısmen giderecek ve böylece çağdaş üretime olanak verecek bir merkez oluşturmayı önermiştir. Bu önerinin sonucunda yönetim, bugün yegâne bir konumda olan bu modeli gerçekleştirmeye karar vermiştir.

4. Çeşitli profesyonellere yönelik çok-amaçlı mekânlar: *El espacio@Kubik*

Poblenou'nun dışında, Luis Antúnez de Gracia Caddesi'nde yer alan *el espacio@Kubik*, yeni teknolojilerin etkin sinerjisi ile profesyonel tasa-rım, mimarlık ve pazar danışmanlığını bir araya getiren bir örnek olmuştur. 1994 Kasım'ında, bi-rinci katı çikolata-karamel fabrikası, ikinci katı tekstil toptancı şirketi olan Gracia sanayi binası-nın üçüncü katı, bir iletişim acentesi, birkaç mimar, bir danışman ve birkaç yeni mezun eko-nomistten oluşan bir grup tarafından kiralanmış-tır. Bu grup, tüm kiracıların katılacağı çok-disiplinli proje fikirleri üzerinde düşünmeye başlamıştır. Yeni mekânın kavramsal yerleşimi, iş yönetimindeki yeni eğilimlerle bağlantılı yeni iş formülleri ve yeni örgütlenme süreçlerini de kapsamı nedeniyle eski üretim mekânlarının yeniden kullanımını dijital ortamda kavrayarak yeni bir model önermektedir. Bu kavramlar şun-lardır: tek olası strateji yeniliktir; teknoloji bir olanaktır; karmaşıklık bir sorundur; çoklu sonuç-lar için işbirliği en iyi harekettir. Bugün *el espa-cio @ Kubik*, yeni basın, mimarlık, gayrimenkul planlama, iletişim, sanat ve yardım sektörlerin-deki otuz yedi organizasyon tarafından oluşturul-muştur. Şirketlerin büyük çoğunluğu yoğun olarak yeni teknolojileri kullanmaktadır. Hatta bu şirketleri kuran girişimciler, eski üretim mekânını diğer şirketler için bir kuluçka makinesi haline getirmişlerdir. (Carrera, 1991, 1998; @ K u b i k, 2005).

5. Barınma alanı olarak fabrikalar

Şehir içinde barınma alanı sıkıntısı yaşanması se-bebiyle, eski üretim mekânlarının iş ve yaşam alanlarını birleştiren daireler olarak yeniden kul-lanılması giderek artan bir sesle talep edilmeye başlanmıştır. Vapor Llull buhar fabrikasının bu-lunduğu Sant Martí mahallesindeki müdahaleler önemli örneklerdir. Buradaki geri kazanım örneği, Cristian Cirici ve Carles Bassó tarafından yapılmış ve 1998 Barselona Kenti Mimari Ödü-lü'nü kazanmıştır. Kentin diğer mahallelerindeki barınma amaçlı yeniden kullanım örnekleri şun-lardır: Sagrera'daki Algodonera Canals (Checa-Artasu, 1997), Cerdà plazasındaki Seat eski araba garajı ve eski depolar, Horta-Guinardó mahalle-sinde bugün otel olarak kullanılan eski Wasser-

mann Laboratuvarları, Naipes Comas fabrikası, ve son olarak Ciutat Vella mahallesindeki sosyal konut amaçlı Estruch ev fabrikası (Checa-Artasu, 2004). Bazı durumlarda ise sanayi alanlarının yeni mülk sahipleri kazanç kriterlerine bağlı olarak fabrikanın yıkımından yana oy kullanmıştır. Zamanında bölgelerindeki mirasın bir parçası olan Les Corts Mahallesi'ndeki Cristalerías Plannell ve Gracia'daki Neufville dökümhanesi bu şekilde yok olmuştur. Bu bağlamda, yakın zamanda bile kent içindeki bazı fabrikalar maddi çıkarlar uğruna yok edilmiştir: Poblenou'daki Titan Endüstrisi ya da Barselona Ensanche'sindeki Bayer gibi.

Sonuç:

Bu çalışmada detaylı bir şekilde ortaya konulduğu gibi endüstri mirasının yeniden kullanımı

ile alakalı nedenselleştirmeler çok boyutlu ve karmaşıktır. Barselona örneği bir istisna değildir, sanayi bölgelerinde kurulmuş bütün kentler endüstri mirasını neyin beklediği konusunda benzer özellikler göstermektedir. Her bir kültür mirası kentsel bir çevrede yeni kullanımları zorlayan değişikliklere konu olmuştur. Küreselleşmenin getirdiği homojenleşme ve belediyele- rin geliştirdiği neoliberal politikalara karşı kent vatandaşlarının korumaya çalıştığı, kimlikle ilgili pek çok izi barındıran, ancak atıl ve korumasız durumda olan mekânlar için geliştirilen kullanımlardır bunlar. Bazıları iyi bilinen, bazıları ise oldukça yenilikçi olan bu kültür mirasını koruma stratejileri bugün, Barselona örneğinde gösterilmiş olduğu gibi, geçirmiş olduğu evrim ve içerdiği yurttaş hareketleri doğrultusunda gelecekteki demokratik kentsel gelişimin ve politik karşı çıkışların şekilleri olmaktan geçmektedir.



Sagrera'daki Algodonera Canals

Kaynak: <http://www.macba.cat/es/xavier-basiana-algodonera-canal>

Bibliografia

- ÁLVAREZ ARECES, M. A. (Ed.) *Estructuras y paisajes industriales: proyectos socioculturales y turismo industrial*, Gijón: CICEES, 2003
- ARAGAY, I. El Born renaixerà el 2006. *Avui*, 31 Mart 2004.
- AA.VV. DEL POBLENOU *et al. Pla del patrimoni industrial del Poblenou*. Barcelona, 2006.
- BELLOSO MANERA, G. *Sedeta, història de la fàbrica*. Web Centre Cívic La sedeta, Barcelona, 2003 <<http://www.bcn.es/sedeta/>> [12 Mart 2007]
- BENITO, C. Los vestigios industriales: estudio, conservación y uso. *Estudios Humanísticos*, Universidad de León, 1996, s. 275-289.
- BENITO DEL POZO, P. Dinamización del territorio y patrimonio industrial. *Polígonos, Revista de geografía*, 1997, n. 7, s.123-131
- BLASCO, C. Què fem amb Can Fabra? In CHECA-ARTASU, M (Coord.) (2000) *Barcelona, ciutat de fàbriques*. Barcelona: Ed.X.Basiana, 2000, s.240-253
- BURGESS, J. L'industrie et ses espaces: le centre-sud de Montreal, 1872-1990. In CAPEL, H. y LINTEAU, J. P (Dir.) *Barcelona-Montreal: desarrollo urbano comparado*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 1998, s.19-38.
- CABALLÉ, F., GONZALEZ, R., NAVAS, T. Un catàleg d'arqueologia industrial: el cas del Poblenou. *I Jornades d'Arqueologia Industrial de Catalunya*. Barcelona: Museu d'Hospitalet de Llobregat, 1991.
- CABALLÉ, F. La documentació del patrimoni industrial. Experiències en la ciutat de Barcelona. CHECA-ARTASU, M (Coord.) *Barcelona, ciutat de fàbriques*. Barcelona: Ed.X.Basiana, 2000, s.189-191.
- CABANA F. *Fàbriques i empresaris: Els protagonistes de la revolució industrial a Catalunya*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1993.
- CAPEL, Horacio. La rehabilitación y el uso del patrimonio histórico industrial. *Documentos d'Anàlisi Geogràfica*, 1996, n. 29, s.19-50
- CAPEL, Horacio El debate sobre la construcción de la ciudad y el llamado "Modelo Barcelona". *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*. Barcelona: Universidad de Barcelona, 15 Şubat 2007, vol. XI, n. 233. <<http://www.ub.es/geocrit/sn/sn-233.htm>>. [23 Mart 2007]
- CANDELA, P. *et al.* Arqueología industrial y memoria del trabajo en la comunidad de Madrid. ÁLVAREZ ARECES, M. A. (Ed.) *Rutas culturales y turísticas del patrimonio industrial*. Gijón: CICEES, 2004.
- CARRERA, M. *Anàlisi dels espais multidisciplinaris a Barcelona Noves formes d'organització per a joves professionals i creadors*. Tesina de licenciatura, MBA-ESADE, Barcelona, 1991. <<http://www.festes.org/manel/docs/tesina/index.htm>> [23 Şubat 2007]
- CARRERA M. Noves formes d'organització per a joves professionals: l'experiència @kubik. *Butlletí SI (Societat de la informació)*, Mart 1998. <http://www.gencat.es/csi/cat/noticies/si_butlleti/butlleti/columna17.htm> [24 Şubat 2007]
- CHECA-ARTASU, M. La reutilització del patrimoni industrial com habitatges. L' Algodonera Canals o Can Mestres, Barcelona. *Butlletí de l'Associació del Museu del Museu de la Ciència i la tècnica i d'Arqueologia Industrial de Catalunya*. N. 33 Primavera 1997.
- CHECA-ARTASU, M (Coord.) *Barcelona, ciudad de fábricas*. Barcelona: Ed. X.Basiana, 2000a.
- CHECA-ARTASU, M. Fábrica i arquitectura en Barcelona: entre lo mimético y lo mastodóntico (1950-1965). *Actas Segundo seminario Docomomo ibérico. Arquitectura e industrias modernas. 1900-1965*". Sevilla, 11 - 13 Kasım 1999. Barcelona:Fundación Mies van de Rohe, 2000b
- CHECA-ARTASU Ciudad y fábrica. Un proyecto cultural para el patrimonio industrial de Barcelona. *I Congreso Internacional de gestión del patrimonio cultural*, Sevilla, Ekim 2000c.
- CHECA-ARTASU, M. Ciutat i fàbrica. Un projecte cultural pel patrimoni industrial de Barcelona. *Actas V jornadas d'arqueologia industrial de Catalunya*. Manresa, Octubre 2000, Ed. Boixareu Marcombo- Associació /Col·legi d'enginyers industrials de Catalunya, 2002.
- CHECA-ARTASU, M (Coord.) *Poblenou, la fàbrica de Barcelona*. Ajuntament de Barcelona, 2003a.
- CHECA-ARTASU, M. El Vapor de la Llana, de fàbrica a centre ocupacional. *Icària, Papers de l'Arxiu històric del Poblenou*. 2003b, n. 7.
- CHECA-ARTASU, M. Cultura, creatividad y patrimonio industrial rehabilitado en Barcelona. *IV Jornadas españolas de patrimonio industrial*. Terrassa, Ekim 2004a.
- CHECA-ARTASU, M. Industries transformades: nous espais de cultura, educació i oci a Barcelona. FRAGUPELL, R. M. *Nous Usos per espais industrials. I Jornades sobre potencialitats turístiques dels espais industrials*. Girona: Servei de publicacions de U. de Girona, 2004b.
- CHECA-ARTASU, M. Colorantes, punto de crochet y artistas en un complejo fabril: La Escocesa (1852-2004). *Actas IV jornadas españolas de patrimonio industrial*. Terrassa, Ekim 2004c
- CHECA-ARTASU, M. Un nou destí per la Casa fàbrica Estruch. *Més Ciutat*, edició Sant Martí- Ciutat Vella, Ekim 2004d
- CHECA-ARTASU, M. *Palo Alto: llana, sèmols, disseny i noves tecnologies (Dte. Sant Martí) 2005* <<http://barcelonapatrimoni.blogspot.com/2006/01/palo-alto-llana-smoles-disseny-i-noves.html>> [12 Şubat 2007]
- CHECA-ARTASU, M. Patrimonio industrial y nuevos espacios para la cultura, el caso de Barcelona (España). *XXVI Symposium internacional de conservación del patrimonio monumental*. International Council of sites and

- monuments (ICOMOS) México Monterrey (México) 15 - 18 Kasim 2006a.
- CHECA-ARTASU, M. La Escocesa, tints, crochet i artistes al Poblenou (1856-2006). *Icària, Papers de l'Arxiu històric del Poblenou*. 2006b, n.11.
- CHECA-ARTASU, M. y GÜELL, A. Can Saladrigas. De complex fabril a equipament social. *Icària, Papers de l'Arxiu històric del Poblenou*. N. 5, 2000
- CHECA-ARTASU, M. y MARÍ SERRA, J.M. Agua, patrimonio y regeneración urbana. El barrio de la Trinidad Nueva (Barcelona). *I Congreso Internacional de gestión del patrimonio cultural*, Sevilla, Ekim 2000
- CHECA-ARTASU, M. y MARÍ SERRA, J.M. La Casa de l'aigua, centre de recursos per la sostenibilitat. Un projecte de desenvolupament local per la Trinitat Nova i la Zona Nord de Barcelona. *VI jornades d'arqueologia industrial de Catalunya*. Lleida, Nisan 2003.
- CHECA-ARTASU, M. y OLONA, J. Can Felipa, de fàbrica a centre cívic. *Icària, Papers de l'Arxiu històric del Poblenou*. 1999, n. 4.
- CHECA-ARTASU, M. y VILANOVA, A. Ciudad y fábrica. Un proyecto cultural para el patrimonio industrial de Barcelona. *II Coloquio Latinoamericano de patrimonio industrial*. La Habana, Cuba, 1998.
- CLAROS, S.; MORRA, G.; ROCA, J.; TATJER, M.; VILANOVA, A. y BLANCH A. *Proposta de Pla Integral de Patrimoni Industrial de Barcelona. Estudis del Pla de Patrimoni del Poblenou*, Barcelona, 2004, CD-R. <<http://www.salvemcanricart.org/documents>> [1 Mart 2007].
- CORREDOR-MATHEOS, J. y MONTANER, J.M. *Arquitectura industrial a Catalunya: del 1732 al 1929*. Barcelona: Caixa de Barcelona, 1984.
- CRINSON, Mark (Ed.) *Urban memory: history and amnesia in the modern city*. Londres: Taylor & Francis Group, 2005.
- DE LA MADRID, J.C. Un recorrido por el patrimonio industrial de Avilés. *Notas sobre el Patrimonio Industrial asturiano*. Avilés: CPR Avilés, Ayuntamiento de Avilés y Viceconsejería de Educación y Cultura del Gobierno del Principado de Asturias, 2003.
- DOREL-FERRÉ, G. *Les colònies industrials a Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993.
- ESQUINAS, F. Artistes al Poblenou. *Barcelona, metropolis mediterrània*, n. 96, Ocak 1997
- FANCELLI, A. Arranca la ciudad del Born. *El País-Cataluña*, 6 Mart 2005
- FELIU, A. (Coord.) *Cent elements del patrimoni industrial a Catalunya*. Barcelona: Lundweg editors, 2002.
- FONTOVA, R. El submarí s'enfonsa. *El Periódico de Catalunya*, 12 Temmuz 1999.
- GRAHAM, B., ASHWORTH, G.J., TUNBRIDGE, J.E. *A geography of heritage: Power, culture and economy*. Londres: Hodder Arnorld publishers, 2000
- GRANADOS, O. El projecte de documentació històrica de l'Avinguda d'Icària. *I Jornades d'Arqueologia Industrial de Catalunya*. Barcelona: Museu d'Hospitalet de Llobregat, 1991.
- GRUP DE PATRIMONI INDUSTRIAL DEL FÒRUM RIBERA BESÒS . Proposta de Pla Integral de Patrimoni Industrial de Barcelona. *Biblio 3W. Revista Bibliogràfica de Geografia y Ciencias Sociales*, Universidad de Barcelona, 5 Mart 2005a, vol. X, n. 581 <<http://www.ub.es/geocrit/b3w-581.htm>> [1 Mart 2007].
- GRUP DE PATRIMONI INDUSTRIAL DEL FÒRUM RIBERA BESÒS. Un patrimoni únic, un futur brillant, un model de fer ciutat. Can Ricart-Parc Central de Barcelona. Nou projecte. *Biblio 3W. Revista Bibliogràfica de Geografia y Ciencias Sociales*, Universidad de Barcelona, 2005b, 30 Nisan 2005, vol. X, n. 580 <<http://www.ub.es/geocrit/b3w-580.pdf>> [1 Mart 2007].
- GRUP DE PATRIMONI INDUSTRIAL DEL FÒRUM RIBERA BESÒS. Can Ricart. Proposta d'intervenció. *Biblio 3W. Revista Bibliogràfica de Geografia y Ciencias Sociales*, Universidad de Barcelona, 2006a, vol. XI, n. 630 <<http://www.ub.es/geocrit/b3w-630.pdf>> [1 Mart 2007].
- GRUP DE PATRIMONI INDUSTRIAL DEL FORUM RIBERA BESÒS (Eds.) *Can Ricart. Patrimoni, innovació i ciutadania*. Barcelona, 2006b.
- HUERTAS CLAVERIA, J.M. y ANDREU, M. *Barcelona en lluita, moviments urbans de 1965 a 1996*. Barcelona: Ketres y FAVB, 1997.
- ICUB *Pla estratègic de la cultura de Barcelona*, Institut de Cultura de Barcelona, 1999 <<http://www.bcn.es/plaes-trategicdecultura/castella/plan.html>> [7 ^ubat 2007]
- @KUBIK *Proyecto de red de espacios multidisciplinarios @k. 2005* <<http://www.audis.it/doc/BARCELONE@Kubik.pdf>> [23 Mart 2007]
- MALUQUER DE MOTES, J. La formació d'una societat industrial. In NADAL, J. (dir.) *Història econòmica de la Catalunya Contemporània, s. XIX*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1994.
- MALUQUER DE MOTES, J. *Història Econòmica de Catalunya (segles XIX i XX)*. Barcelona: Editorial Proa, 1998.
- MARTÍNEZ PÉREZ, FJ. Reflexiones sobre el futuro de los actuales espacios industriales en la comunidad valenciana. *VII Jornades de geografia industrial. Industria y medio ambiente*. Universidad de Alicante, 2000, s.199-207
- MARTINEZ PUCHE, A. PÉREZ PÉREZ, D. El patrimonio industrial de la provincia de Alicante. Rehabilitación y nuevos usos. *Estudios geográficos*, 1998, n. 19, s.49-66

- NADAL, Jordi *El fracaso de la industrialización en España, 1814-1913*. Barcelona: Ed. Ariel, 1975
- NADAL, Jordi, et al. *Catalunya, la fàbrica d'Espanya: un segle d'industrialització catalana. 1833-1936*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1985.
- NADAL, Jordi. *Cataluña, la fàbrica de España. Moler, tejer y fundir*. Barcelona: Ed. Ariel, 1992
- NADAL, Jordi (Dir.) *Atlas de la industrialización de España, 1750-2000*. Barcelona: Ed. Crítica/Fundación BBVA, 2003.
- NADAL, Jordi y TAFUNELL, Xavier *Sant Martí. Pulmó industrial de Barcelona (1847-1992)*. Barcelona: Editorial Columna, 1992.
- NEILL, W.J.V. *Urban planning and cultural identity*. Londres: Routledge-Taylor & Francis Group, 2004.
- OLIVA, A. *El Districte d'activitats 22@*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2003.
- PARDO, C.; OLIVERA, A. Les friches industrielles à Madrid: opportunités urbanistiques et réutilisation du sol urbain. *Revue Belge de Géographie*, 1992, n. 116 anne, 1-4, Fasikül 51.
- PARDO ABAD, C.J. Consideraciones en torno al concepto de vaciado industrial. *Estudios geográficos*, 1991a, n. 52, s.82-117
- PARDO ABAD, C.J. La liberalización del suelo industrial en Madrid como indicador de los cambios urbanos. *Estudios territoriales*, 1991b, n. 37, s. 139-56.
- PASCUAL, P. *Agricultura i industrialització a la Catalunya del segle XIX*. Barcelona: Ed. Crítica, 1990.
- POWELL, K. *Architecture reborn: The conversion and reconstruction of old buildings*. Londres: Laurence King publishing, 1999.
- RAMIREZ KURI, P. y AGUILAR D. (Coords.) *Pensar y habitar la ciudad. Afectividad, memoria y significado en el espacio urbano contemporáneo*. Barcelona: Ed Anthropolis, 2004
- SERRA, C. El mercado del Born abre al público el mayor yacimiento europeo de época moderna. *El País-Cataluña*, 1 Mart 2004
- SERRA, C. Arrancan las obras del antiguo mercado del Born para convertirlo en centro cultural. *El País-Cataluña*, 12 Mart 2006.
- SINTES, M. *Can Saladrigas, 146 anys després. Memòria d'una fàbrica*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona- Districte de Sant Martí, 2004.
- SOBRINO SIMAL, J. *Arquitectura industrial en España (1830-1990)*. Madrid: Ed. Cátedra, 1996
- SOLER VALENCIA, J. et al. *Inventario del patrimonio industrial de Segovia*. ÁLVAREZ ARECES, M.A.(Ed.) *Rutas culturales y turísticas del patrimonio industrial*, 2004
- SUDRIÀ, C. *Una societat plenament industrial. Història econòmica de la Catalunya Contemporània*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1988, Vol. IV.
- TATJER, M. Fontseré a Can Ricart. La fabrica de Can Ricart i l'actuació de Josep Fontseré i Mestre. *Biblio 3W. Revista Bibliogràfica de Geografia y Ciencias Sociales*, Universidad de Barcelona, 2005a, 10 Ekim 2005, vol. X, n. 607 <<http://www.ub.es/geocrit/b3w-607.htm>> [2 Mart 2007]
- TATJER M. Josep Oriol Bernadet (1811-1860) i la seva aportació a la ciencia, la tècnica i l'arquitectura del segle XIX. *Biblio 3W. Revista Bibliogràfica de Geografia y Ciencias Sociales*, Universidad de Barcelona, 2005b, vol. X, n. 582 <<http://www.ub.es/geocrit/b3w-582.htm> > [1 Mart 2007]
- TATJER, M. La industria en Barcelona (1832-1992). Factores de localización y cambio en las áreas fabriles: del centro histórico a la región metropolitana. *Geografía histórica e historia del territorio. VIII Coloquio Internacional de Geocrítica. Scripta Nova. Revista electrónica de geografía y ciencias sociales*. Universidad de Barcelona, 2006 Vol. X, n. 218 (46). <<http://www.ub.es/geocrit/sn-218-46.htm>> [1 Mart 2007]
- TATJER, M. y VILANOVA, A. *La ciutat de les fàbriques. Itineraris industrials de Sant Martí*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, ICUB i 22@BCN,SA, 2003.
- TATJER, M., VILANOVA, A., INSA, Y. *Memoria del passat industrial de les Corts*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona- Arxiu del Districte de Les Corts, 2005.
- TRANSEUROPEHALLES. *Factories of imagination*. Marsella, 2000.
- VENTEO, D. 2007. Aposta per la conservació i ús dels edificis històrics. *Barcelona informació*, n.103, Ocak 2007
- VV. AA. *La problemática de los espacios industriales degradados*. Valladolid: Junta de Castilla y León/Cedre, 2004.
- VV.AA. *Monogràfic Can Ricart. Butlletí d'Arqueologia Industrial i de Museos de Ciencia i Tècnica*. Barcelona, Associació del Museo de la Ciencia i de la Tècnica i d'Arqueologia Industrial de Catalunya, n. 60, Kasım 2005, s.16 .

©Copyright Martín Manuel Checa Artasu, 2007

İmajlar Türkçe çeviriye Açalya Alpan tarafından eklenmiştir.

Eski Sanayi Alanlarının Yazındaki Yerine ve Endüstri Arkeolojisinin Tarihçesine Kısa Bir Bakış

Açalya Alban

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa kentlerinin büyük bir hızla büyümesi ile beraber 20. yüzyıl öncesi ve erken 20. yüzyıl sanayi alanları günümüz kentlerinin merkezinde kalmıştır. Bu eski sanayi alanlarının uluslararası yazında başlıca ‘terk edilmiş endüstri bölgesi’ (*brownfield*), ‘endüstri mirası’ (*industrial heritage*) ve ‘endüstri arkeolojisi’ (*industrial archaeology*) konuları altında ele alındığını görmekteyiz¹. Bu kısa yazıda öncelikli olarak, adı geçen ve planlamayı ilgilendiren bu yazınlarda eski sanayi alanlarının nasıl ele alındığına bakılacak, ardından endüstri arkeolojisinin tarihçesi, teorik açılımına girilmeden bu alanların farklı şekillerde değerlendirilmiş olduğu dünya örnekleri eşliğinde zaman bilimsel olarak kısaca aktarılabilmektedir.

Terk edilmiş endüstri bölgesi, endüstri mirası, endüstri arkeolojisi kapsamında “eski sanayi alanları”

Eski sanayi alanları, çeşitli niteliklerinden ötürü yaygın şekilde ‘terk edilmiş endüstri bölgesi’ (*brownfield*) statüsü altına girmektedir. ‘Terk edilmiş endüstri bölgesi’ (*brownfield*) terimi yazında ilk defa 1970’lerde Birleşik Devletler çelik sanayisinde mevcut çelik fabrikalarının bir çeşit yenilenme sürecini tarif etmede kullanılmış, 90’ların başındaki bir konferansta ise ‘eski sanayi mülklerinin yönetimi’ konusuna ithafen kullanıldıktan sonra bu kullanım kamu ve özel sektörde yaygınlaşmaya başlamıştır².

1994 yılında ABD Çevre Koruma Kurumu (*EPA*) tarafından “bilinen ya da gizli çevresel kirlilik ne-

1 Eski sanayi alanlarına yönelik stratejik yaklaşımların sınıflandırılması ile ilgili olarak bkz: Canaran, C. (2009) “An Integrated Framework for Sustaining Industrial Beings in the Urban Context”, yayınlanmamış doktora tezi, ODTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Danışman: Prof.Dr. Baykan Günay

2 De Sausa 2008, s.2 içinde Yount 2003

Gazi Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü
Araştırma Görevlisi

PLANLAMA
2012/1-2

deniyle genişleme ya da yeniden gelişimi güç olan, terk edilmiş, boş ya da yetersiz kullanılan endüstriyel ve ticari tesisler” olarak tanımlanan terim, 2002 yılında “tehlikeli ya da kirletici bir maddenin varlığı yahut gizil varlığı durumunda yeniden kullanımı ya da gelişimi güç olan taşınmaz mallar” tanımı ile yasadaki yerini almıştır³. EPA’nın yapmış olduğu ilk tanımdan önce bu alanlar “toprağın, yer altı veya yer üstü suyunun tehlikesiz kabul edilen sınırı aşan miktarda kirletici içermesi durumu” anlamında ‘kirlenmiş alan’ olarak vurgulanmakta ve ilgili testlerin yapılmış olduğu ‘bilinen kirlenmiş alan’ ile geçmiş kullanımından ötürü kirlenilmiş olmasından şüphelenilen ‘gizil kirlenmiş alan’ olarak iki grupta sınıflandırılmaktaydı⁴. ‘Terk edilmiş endüstri bölgesi’ (*brownfield*) terimi ile birlikte olumsuz algıya sebep olan ‘kirlenmiş’ etiketi kalkmış, EPA’nın tanımı ve benzerleri kısa zamanda tüm dünyada ortak olarak kullanılmaya başlanmıştır⁵.

Avrupa’da ‘terk edilmiş endüstri bölgesi’ kavramı için yasalarda ortak bir tanım bulunmamakla beraber bu alanlar CABERNET⁶ tarafından “arazinin ya da çevresinin önceki kullanımından etkilenmiş, terk edilmiş ya da yetersiz kullanılan, kısmen ya da tamamen imarlaşmış kentsel alanlarda yer alan, faydalı bir kullanıma geri kavuşabilmeleri için müdahale gerektiren, kirlilik problemlerini barındırabilecek alanlar” şeklinde tanımlanmaktadır⁷. CLARINET⁸’e bağlı Avrupa’daki Terk Edilmiş Endüstri Bölgesi Çalışma Grubu tarafından bu tanım, yasalar göz önüne alınarak bazı ülke ya da ülkeye ait bölgeler çapında şu şekilde incelenmiştir⁹:

- İngiltere ve Galler: Evvelce gelişmiş, kalıcı bir yapıya ve ilgili yerüstü altyapısına sahip alan.
- İskoçya: Boş ve terk edilmiş alan.
- İrlanda: Kalıntı durumundaki yapılar; ihmal edilen bakım ve harap görüntüden ötürü değerini yitiren ya da yitirmekte olan terk edilmiş alan.

• Fransa: kullanımın kesilmesiyle geçici ya da kalıcı olarak terk edilmiş, gelecek için ıslah edilmesi gereken, kısmen kullanılıyor, terk edilmiş ya da kirlenmiş olabilecek alanlar.

• Almanya: Kullanılmayan iç şehir yapıları ya da yeniden gelişime açılacak alan.

• Hollanda: Değerini yitirmiş sanayi alanları.

• Belçika:

Wallonia Bölgesi: Mevcut durumu ‘verimli arazi kullanımına’ ters düşen evvelce ekonomik kullanımlara ev sahipliği yapan alan.

Flanders Bölgesi: Yeniden gelişim potansiyeli olan ancak bu yeniden gelişimin çevresel kirlilik sebebiyle güç olduğu, terk edilmiş ya da yeterince kullanılmayan sanayi alanları.

• İtalya: Kamu sağlığı, doğal ve yapı çevre için tehlike arz edebilecek, toprak, toprak altı veya yeraltı suyu kimyasal, fiziksel ya da biyolojik açıdan göz yumulan değerlerin üzerinde kirlenmiş olan alan.

• İspanya:

Bask Bölgesi: Kirlenmiş alanlar; sanayi kalıntıları

Tanımlardan anlaşılacağı üzere, sanayileşmiş ülkelerde terk edilmiş endüstri bölgeleri, içerdiği güçlüklerden ötürü çözülmesi gereken kentsel sorun alanlarını oluştururken aynı zamanda yeniden gelişim için olanak alanlarını da oluşturmaktadır.

Terk edilmiş endüstri bölgesi gelişimi¹⁰, bu alanların etkili ve verimli yeniden kullanımı, Avrupa ve Amerika’da sürdürülebilir gelişme açısından önem taşımakta olan arazi kullanım politikalarının önemli birer parçası haline gelmiştir. Sürdürülebilirlik göstergeleri geniş bir çeşitlilik göstermektedir. Yeniden gelişme (*redevelopment*) teriminin, tanımı gereği ilgili kentsel alanları ‘eskimiş’ ve ‘düşük ekonomik değere sahip’ olarak

3 “Brownfields and Land Revitalization”, U.S. Environmental Protection Agency

4 De Sausa 2008, s.1

5 Thornton, G. & Franz, M. & Edwards, D. & Pahlen, G. Nathanail, P. (2006)

6 Özgün açılımı: Concerted Action on Brownfield and Economic Regeneration Network

7 “Brownfield Definition”, Cabernet

8 Özgün açılımı: Contaminated Land Rehabilitation Network for Environmental Technologies

9 “Brownfield Definitions across Europe”, Cabernet

10 İngilizce karşılıkları: brownfield development, brownfield regeneration

sınıflamasından ötürü bu göstergeler, detaya inilmediği zaman bazı önemli değerleri atlayabilmektedir. Bir başka deyişle, yeniden gelişecek olan terk edilmiş endüstri bölgeleri, yerel halk ve diğer aktörler için piyasa-dışı çeşitli tarihi ve kültürel değerleri içeriyor olabilirler¹¹. Bu nedenle bu göstergelerdeki yaklaşımların, toprak/yapı bağlantılı atılların sürdürülebilir yeniden kullanımını, kültür mirası yapıların sürdürülebilir bakımı, sürdürülebilir arazi kullanımı ve kentsel tasarım stratejileri ve katılımcı süreçler üzerine vurgu yapması gerekmektedir¹². English Heritage ve benzeri organlar, bu gerekli vurguların eksikliğinde terk edilmiş endüstri bölgesi tabanlı yeniden canlandırma projelerinin (*brownfield-led regeneration*) yeniden gelişim alanlarının kültürel değerlerini sıklıkla düşürdüğünü belirtmektedir¹³. Bu noktada karşımıza eski sanayi alanları ile ilgili olarak ‘endüstri mirası’ ile ‘endüstri arkeolojisi’ kavramları çıkmaktadır. Sürdürülebilirlik göstergelerinin belirlenmesinde kültürel değerlere ve endüstri mirasına gereken önemin verilebilmesi için terk edilmiş endüstri bölgeleri yeniden canlandırma projelerinde endüstri arkeolojisi disiplininden katkı alınması, bütünleşik çalışmalar yapılması¹⁴ gerekmektedir.

Terk edilmiş endüstri bölgesi üzerine olan yazında yeterince rastlanmıyor olmaları ile beraber ‘endüstri mirası’ ve ‘endüstri arkeolojisi’ terimleri, ‘terk edilmiş endüstri bölgesi’ teriminden otuz yıl kadar önce ortaya çıkmıştır. Endüstri mirası, *TICCIH*¹⁵ tarafından 2003 yılında hazırlanmış olan ‘Endüstri Mirasına Yönelik Nizhny Tagil Tüzüğü’nde şu şekilde tanımlanmaktadır:

“Endüstri mirası, sanayi kültürünün tarihi, teknolojik, sosyal, mimari ya da bilimsel değeri olan kalıntılarından oluşmaktadır. Bu kalıntılar bina ve makineleri, atölyeleri, imalathane ve fabrikaları, maden ocakları ile

işleme ve arıtma alanlarını, ambar ve depoları, enerjinin üretildiği, iletildiği ve kullanıldığı yerleri, ulaşım ve ilgili altyapıyı ve sanayi ile alakalı olan barınma, ibadet ve eğitim gibi sosyal etkinlikler için kullanılan mekânları içermektedir.”¹⁶

Endüstri arkeolojisi ise, aynı tüzükte, “sınai süreçler için ya da tarafından oluşturulmuş maddi ve maddi olmayan tüm kanıtları, belge, yapıt, stratigrafi ve yapıları, yerleşimleri, doğal ve kentsel peyzajı disiplinler arası çalışma yöntemi” olarak tanımlanmıştır.

Sanayi Devrimi, uygarlık tarihindeki en önemli tarihsel olgulardan biridir. Endüstri arkeolojisi disiplini, araştırmalarında sanayi öncesi dönemi de kapsıyor olsa da asıl çalışma alanını sanayi devrimi ve sonrasındaki dönem oluşturmaktadır.

Endüstri Arkeolojisinin Gelişimi:

Sanayi Devrimi’nin bırakmış olduğu fiziksel izlere yönelik ilk ilgi 1950’lerin ortasında, savaş ve sonrasındaki yeniden gelişim süreci esnasında pek çok sanayi yapısının yok olması, pek çoğunun da tehlike altına girmesi sonucunda İngiltere’de başlamıştır. 1955 yılında İngiliz tarihçi Michael Rix, *The Amateur Historian* Dergisi’ndeki ‘Endüstriyel Arkeoloji’ başlıklı yazısında, Sanayi Devrimi’nin doğuş yeri olan İngiltere’de devrimden arda kalan pek çok anıtın varlığına, ancak ilgisizlik ve yıkımdan ötürü bu değerlerin tehlike altında olduğuna dikkati çekmiştir. Rix’in ‘arkeoloji’ terimini kullanması İngiliz Arkeoloji Konseyi tarafından olumlu karşılanmış ve 1959 yılında Endüstri Arkeolojisi Araştırma Komitesi kurularak bir kamu buluşması çağrısı yapılmıştır¹⁷. Bu gelişmelerden henüz resmi bir karar çıkmamışken, Rix’in bahsetmiş olduğu tehlike, Londra’da 1835-39 yılları

11 Thornton, G. & Franz, M. & Edwards, D. & Pahlen, G. and Nathanail, P. (2006); Dixon, T. & Raco M. & Catney, P. and Lerner D. (2007) s. 157

12 Thornton, G. & Franz, M. & Edwards, D. & Pahlen, G. and Nathanail, P. (2006)

13 English Heritage (2004)

14 Bütünleşik bir yaklaşım önerisi için bkz: Canaran, C. (2009) “An Integrated Framework for Sustaining Industrial Buildings in the Urban Context”, yayınlanmamış doktora tezi, ODTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Danışman: Prof.Dr. Baykan Günay

15 Özgün açılımı: The International Committee for the Conservation of Industrial Heritage

16 The Nizhny Tagil Charter for the Industrial Heritage / July, 2003

17 Neaverson, P. & Palmer, M. 1998, s.2

arasında yapılmış olan Euston İstasyonu'nun 1962 yılındaki yıkımı ile kendini göstermiş, dorik portikolu binanın yıkımı tarihçilerden ve bilim insanlarından önemli derecede tepki alarak Britanya sanayi mirasını korumaya yönelik popüler bir ilgi başlatmıştır. 1963 yılında İngiliz Arkeoloji Konseyi ve Bayındırlık Bakanlığı işbirliğinde Endüstri Anıtları Araştırması başlatılmış ve Sanayi Devrimi'nin halen varlığını sürdürmekte olan izlerini korumak ve haklarında bilgi toplamak amacıyla Ulusal Sanayi Anıtları İndeksi oluşturularak döküm çalışmaları yapılmıştır¹⁸. Bu ilginin devamında, Michael Rix ve Donald Dudley gibi yazarlar tarafından terim olarak yaklaşık on yıldır kullanılmakta olan 'endüstri arkeolojisi', yeni bir disiplin olarak 1966 yılında Bath Üniversitesi'nde bölüm olarak açılmış, böylelikle kullanımı hızla yayılmıştır. Aynı yıllarda Endüstri Arkeolojisi Dergisi'nin¹⁹ ilk basımı yapılmış ve Endüstri Arkeolojisi dernekleri kurulmuştur.

1968 yılında, ilk sanayi örneklerinden Coalbrookdale vadisindeki maden ve çelik sanayi kompleksini hemen hiç değişiklik yapmadan yerinde

korumayı amaçlamış olan Ironbridge Gorge Müzesi (bugün Dünya Kültür Mirası) kurulmuştur. 1970'lerde, eski sanayi mirasını korumaya yönelik ilgi büyüyen bir şekilde diğer Avrupa ülkelerine yayılmaya başlamıştır.²⁰

1972 yılında Fransa'da Çevre Bakanlığı tarafından yeni bir müzecilik deneyimi olan 'ekomüze' kavramı uluslararası ortama tanıtılmış ve Le Creusot ile Montceau kentleri çevresindeki madencilik ve çelik sanayisi bölgesiyle orada yaşamakta olan halkın tarihini anlatan Creusot-Montceau Ekomüzesi 'İnsan ve Sanayi Müzesi' adı altında kurulmuştur. Ekomüzenin amacı, metalürji, kömür madenciliği, cam işçiliği ve seramik gibi ana sanayi aktivitelerinin 18. yüzyıl sonundan itibaren hakim olduğu bir bölgede tanımlama, araştırma ve değerlendirme yapmaktır. Bu amaç uğrunda Ekomüze, yerel halk, yerel kurumlar, araştırmacılar ve iş adamlarının desteği ile miras alanlarını korumuş, endüstri mirası arşivi ve koleksiyonlarını oluşturmuştur²¹. Peyzajın bir müze salonu olarak kullanılması ya da bütüncül çevre ortamında müze hazırlama fikri, ekomüze kavramı altında bütün Avrupa'da yankı bulmuştur. Kuzey Avrupa'nın eski açık hava müzelerindeki -Stockholm'deki Skansen müzesi gibi- yaklaşımın tersine, ekomüzelerde sergilenmek istenen evler ve yapılar ait olduğu peyzajda yerinde korunmakta, ziyaretçiler çeşitli sanayi alanlarına belirli rotalarla yönlendirilmektedir²². İsveç bu yeni kavramı kullanarak 1980'lerin başında demir yapım tarihinin anlatıldığı Bergslagen Ekomüzesini oluşturmuştur²³. Yine İsveç'te ulusal kâğıt ve çelik sanayilerinin endüstri mirasları ise özel mülk altında korunmuştur²⁴.

Endüstri mirasının sanayi ile ilgili olmayan yeni bir kullanımla yeniden değerlendirilmesinin ilk örneklerinden biri Fransa'da yapılmıştır. 1977 yılında Paris'in eski demiryolu istasyonu olan Orsay Gar'ının müzeye dönüştürülmesine karar



Resim 1: Euston İstasyonu, Londra, İngiltere
Kaynak: en.wikipedia.org/wiki/File:Euston_Arch_1896.jpg

18 Casado Galván 2009

19 Journal of Industrial Archaeology

20 Bu tarihten önce yapılan müzeleştirmeler, teknoloji ve endüstri sanatları tarihine ve doğal mirasa saygı kapsamında gerçekleştirilmiştir. Bunlar arasında Ohio State'teki Yellowstone Endüstri Parkı, 1802'de Paris'te açılan Ulusal El Sanatları Konservatuvarı (Conservatoire National des Arts et Métiers), 1891'de Stockholm'de kurulan ve sanayi öncesi yaşamı sergileyen Skansen Açık Hava Müzesi bulunmaktadır. (Álvarez-Areces 2008, s.9)

21 "Ecomuseum"

22 Álvarez-Areces 2008, s.9

23 Álvarez-Areces 2008, s.10 içinde Bergdahl 1998

24 Casado Galván 2009

verilmiş, Barok üsluptaki istasyon 1978 yılında tescillenmiş, 1986 yılında restorasyonu tamamlanarak Fransız sanat eserlerini sergilemek üzere Orsay Müzesi adıyla yeniden kamusal kullanıma açılmıştır.

Belçika’da 1810-1830 yılları arasında inşaa edilmiş olan Grand-Hornu maden sanayi kompleksi iyileştirilmiş, hemen ardından 1971 yılında Endüstri Arkeolojisi Çalışma Grubu, 1975 yılında ise Endüstri Arkeolojisi Merkezi kurulmuştur.



Resim 2: Creusot-Montceau Ekomüzesi’nden bir kesim, Fransa

Kaynak: <nuitedsmusees.culture.fr/musee.php?m=5417>



Resim 3: Orsay Garı, Paris

Kaynak: larocheusa.org/France.htm



Resim 4: Orsay Müzesi, Paris

Kaynak: www.amando.it/tempo-libero/viaggi-vacanze/museo-d-orsay-parigi.html

1975 yılında Brüksel’de yapılmış olan ‘Endüstri Peyzajı’ fuarında sanayi ile peyzaj arasındaki ilişkiye dikkat çekilerek sanayileşmenin peyzaj ve kent görüntüsü üzerindeki değişmez etkilerine yönelik bir bilinç oluşturmak amaçlanmıştır²⁵.

Eski Batı Almanya’da, Alman sanayisinin önemli maddi katkıları ile kökleri 1903 yılına dayanan, bugün dünyanın en kapsamlı teknik müzesi olan ve doğa bilimi ile teknolojinin geçmişten günümüze gelişimini sergileyen ‘Deutches Museum’ Münih’teki eski kömür adasında kurulmuştur.²⁶

İtalya’nın Milan kentinde 1976 yılında Endüstri Arkeolojisi Araştırma ve Belgeleme Merkezi kurulmuş, bir sonraki yıl ise Uluslararası Endüstri Arkeolojisi Buluşması gerçekleştirilmiştir. Avusturya’da 1976 yılında endüstri mirasına yönelik olarak Tarihi Anıtlar Federal Ofisi’nin altında özel bir birim oluşturma çabaları başlamış, 1978’de endüstri anıtları Anıtları Koruma Kanunu’nun içindeki yerini almıştır. Hemen ardından 1980 yılında Viyana Teknik Üniversitesi’nde Endüstri Arkeolojisi bölümü açılmıştır.



Resim 5: Grand-Hornu maden kompleksi, Belçika

Kaynak: www.paysdemons.be/popup/hornu001.htm#



Resim 6: Olavide Pazarı, Madrid, İspanya

Kaynak: urbancidades.wordpress.com/2007/08/04/arquitecturas-perdidas-mercado-de-olavide/

25 Casado Galván 2009

26 “Deutches Museum” web sayfası



Resim 7: Yıkılan Olavide Pazarı'nın yerinde bugünkü Olavide Meydanı, Madrid, İspanya
Kaynak: cityoos.com/madrid/la-plaza-de-olavide/



Resim 8: İtalya'nın Torino kentinde FIAT'in özgün binası Lingotto'nun alışveriş merkezine dönüştürülmüş şekli. Kaynak: Kişisel belgelem, 2010



Resim 9: İspanya'nın Bilbao kentinde bir kısmı konuta çevrilmiş, diğer kısmı çevirmeyi bekleyen eski ekmekek fabrikası kompleksi. Kaynak: Kişisel belgelem, 2004

Eski Doğu Bloku ülkelerinde de benzer gelişmeler yaşanmıştır. 1979 yılında Çekoslavakya, tarihi yapıları koruma ve yenileme programının bir parçası olarak eski sanayi binalarının korunması gerekliliğini belirtmiş, Polonya'da Varşova'daki Kültürel Materyal Kurumu "Polonya'daki Sanayi İzleri Kataloğu"nu hazırlayıp basmak ve eski sanayi binalarını kültürel, turistik ve didaktik amaçlarla yenilemek gibi bir seri projeler üretmiştir. Nüfus bakımından bugün Polonya'nın ikinci büyük kenti olan Lodz, sanayi bölgelerinde oluşturulmuş yerel müzeleriyle bir ilk-endüstrileşme müze-kentidir. Eski Almanya Demokratik Cumhuriyeti endüstri anıtlarının korunması için özel bir yasal düzenleme yapmış, ulusal sanayi mirası kataloğu oluşturmuş, teknoloji ve sanayi tarihinin Alman geçmişinin temel bir ögesi olduğu düşüncesiyle eğitim projelerinin bütüncül bir parçası olarak müzeleri iyileştirmiştir²⁷.

Avrupa kıtası dışında, Birleşik Devletler'de sanayi mirasının korunması önce özel sektörde başlamış, 1978 yılında "Tarihi Mirası Koruma ve Rekreasyon Servisi"nin²⁸ kurulmasıyla kamu sektöründe yeniden düzenlenmiştir. Japonya'da 1977 yılında Endüstri Arkeolojisi Derneği kurulmuştur.

Sanayi Devrimi Arjantin'e 19.yüzyıl İngiliz sömürgeci politikası ile ithal edilmiştir. Bu nedenle buradaki sanayi mirasına olan yaklaşım diğer ülkelere göre farklı bir örnek oluşturmaktadır²⁹. Buenos Aires Mimarlık ve Şehircilik Fakültesi Amerikan Sanatı ve Estetik Araştırmaları Enstitüsü, endüstri arkeolojisini mimari açıdan ele almış, İngiliz mimar ve mühendislerinin proje ve çalışmalarını incelemiş, böylelikle bir yandan ülkenin kolonileşme sürecini, diğer yandan bütün dünyayı etkilemiş olan ve aslı tek bir karar merkezine dayanan sanayi tipolojilerini ortaya koymuştur.³⁰

1978 yılında Uluslararası Endüstri Mirası Koruma Komitesi olan TICCIH'nin kurulmasıyla sanayi devriminin fiziksel izlerinin korunması uluslararası karakter kazanmıştır.

27 Casado Galván 2009

28 Özgün adı: Heritage Conservation and Recreation Service

29 Negri 1978

30 Casado Galván 2009

İspanya’da endüstri mirası konusunda ilk adımların atılması 1980’leri bulmuş, 1970’lerde Valencia’daki Aragón Merkez İstasyonu, Madrid’deki Olavide Pazarı gibi önemli yapılar yitirilmiştir. 1982 yılında Bask ve Katalunya Yönetimleri tarafından Bilbao’da düzenlenmiş olan Birinci Endüstri Mirasını Koruma ve Yeniden Değerlendirme Konferansı, İspanya örneği için başlangıç niteliğindedir. Konferansın ikincisi 1988 yılında, o yıllarda hem önemli kayıplar hem de önemli kazanımlar yaşamış olan³¹ eski sanayi kenti Barcelona’da yapılmıştır. Bu gelişmelerle birlikte endüstri arkeolojisi gerçekleştirilen diğer buluşma ve kongrelerle tüm ülkeye yayılmıştır.³²

Sonuç Yerine:

Son yirmi yıl içerisinde başta Avrupa olmak üzere bütün dünyada sayısız eski sanayi yapısı, endüstri mirası anlayışı içerisinde çeşitli amaçlı müzeler, işyeri ve alışveriş merkezlerine (Resim 8), çeşitli toplanma ve eğitim merkezlerine, sosyal etkinlik yapılarına ve hatta konutlara (Resim 9 ve 10) dönüştürülmüştür. Bazen de İspanya’nın Zaragoza kentindeki kent pazarı (Resim 11) gibi özgün işlevi ile varlığını sürdüreceği şekilde koruma altına alınmıştır. Ancak unutmamak gerekir ki, toplumsal belleği korumak, gelecek dönemlere bilgiyi somut örneklerle aktarmak, toplumun ihtiyaçları göz önünde bulundurularak iş, eğitim,



Resim 10: İtalya’nın Terni kentinde bir kısmı konuta, bir kısmı süpermarkete, bir kısmı Kültür Merkezine, bir kısmı ise Arkeoloji Müzesine çevrilmiş olan eski fabrikalar bölgesinin konuta dönüştürülmüş kesimi. Kaynak: Kişisel belgelem, 2008

turizm, dinlenme ve eğlence, kültür etkinliklerine katkıda bulunmak gibi amaçlara hizmet etmiş bu projeler yanında, kültürel miras kavramının unutulmuş yahut göz ardı edilmiş olduğu yeniden gelişim / yeniden canlandırma projeleri sebebiyle yitirilmiş olan pek çok örnek de bulunmaktadır.

Sonuç olarak söyleyebiliriz ki, planlama eylemi ile ilintili olarak eski sanayi bölgelerinin ele alınmakta olduğu farklı yazınlar arasındaki kopukluk ve bu kopukluğun bir yansıması olarak pratik yaşamda konuyu tek yönlü ele alan müdahaleler ortadan kaldırılarak, diğer kültürel miras çeşitlerinde olduğu gibi endüstri mirasında da değer belirleme çalışmaları yapılmalı, eski sanayi alanları ve ilgili diğer oluşumlar bu değer çalışmalarının sonuçlarına göre terk edilmiş endüstri bölgesi gelişme projelerindeki yerini almalıdır. Terk edilmiş endüstri bölgesi gelişimi genelde ekonomik, sosyal ve çevresel faydalardan ötürü politika-oluşturucular, plancılar, kent araştırmacıları, girişimciler, yatırımcılar tarafından³³, endüstri arkeolojisi ise müzecilik alanındaki uzmanlar, tarihi değerler konusunda uzman mimar ve plancılar, arkeologlar, demiryolu ya da kanal restoratörleri ve çeşitli disiplinlerdeki akademisyenler tarafından³⁴ ilgi görmektedir. Bu durumda, her iki alanda da etkin olan ve konulara farklı yönleriyle bakabilme yetileri olduğu varsayılan plancılara önemli sorumluluk düşmekte olduğunu söylemek yerinde olacaktır.



Resim 11: İspanya’nın Zaragoza kentinde kent merkezinde halen özgün kullanımını sürdürmekte olan Kent Pazarı. Kaynak: Kişisel belgelem, 2004

31 Checa-Artasu 2007

32 Casado Galván 2009

33 De Sausa 2008, s.1

34 Neaverson, P. & Palmer, M. 1998, s.1

Kaynakça:

Álvarez-Areces, M. A. (2008) "Patrimonio industrial. Un futuro para el pasado desde la visión europea. ", APUNTES-Revista de estudios sobre patrimonio cultural: Patrimonio Industrial vol.21 num.1, s. 6-26, dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2799355, erişim tarihi 30.10.2010

Bergdahl, E. (1998) "Ecomuseo de Bergslagen", Revista de Museología, 14 (junio 1998), s.148-154. Madrid: AEM.

"Brownfields and Land Revitalization", U.S. Environmental Protection Agency, www.epa.gov/brownfields/overview/glossary.htm, erişim tarihi 30.10.2010

"Brownfield Definition", Cabernet, www.cabernet.org.uk/index.asp?c=1134, erişim tarihi 30.10.2010

"Brownfield Definitions across Europe", Cabernet, www.cabernet.org.uk/index.asp?c=1316, erişim tarihi 30.10.2010

Casado Galván, I. (2009) "Breve historia de la protección del patrimonio industrial", Contribuciones a las Ciencias Sociales, Kasım, www.eumed.net/rev/cccss/06/icg4.htm, erişim tarihi 30.10.2010

Checa-Artasu, M. (2007) "Geografías para el patrimonio industrial en España: el caso de Barcelona"; Scripta Nova, Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales. Barcelona: Universidad de Barcelona, 2007, v. XI, n°. 245 (32)

De Sausa, A. C. (2008) Brownfields redevelopment and the quest for sustainability, Current Research for Urban and Regional Studies Volume 3, series editor: Steve Tiesdell, Elsevier Ltd., UK

Deutsches Museum web sayfası, www.deutsches-museum.de/, erişim tarihi 30.10.2010

Dixon, T. & Raco M. & Catney, P. and Lerner D. (2007) Sustainable Brownfield Regeneration: Liveable Places from Problem Spaces (derleme), Blackwell Publishing Ltd

"Ecomuseum" www.ecomusee-creusot-montceau.com/rubrique.php?id_rubrique=36, erişim tarihi 30.10.2010

English Heritage (2004) A Place Called Home? A Vision for the Thames Gateway, English Heritage, London.

"Glossary of Terms", Cabernet, www.cabernet.org.uk/index.asp?c=1270, erişim tarihi 30.10.2010

"Grand-Hornu", www.grand-hornu.be/flashversion.html, erişim tarihi 30.10.2010

J. M. SANTACREU SOLER (1992) "Una visión global de la Arqueología Industrial en Europa", ÁBACO, n. 1, 2ª época, Gijón, pp. 13-28.

Neaverson, P. & Palmer, M. (1998) Industrial Archaeology: Principles and Practice, Routledge

Negri, Massimo y Antonello (1978) L'archeologia industriale, G. D'Anna, Messina-Firenze.

Thornton, G. & Franz, M. & Edwards, D. & Pahlen, G. Nathanail, P. (2006) "The challenge of sustainability: incentives for brownfield regeneration in Europe", Environmental Science & Policy, Volume 10, Issue 2, April 2007, Pages 116-134

TICCIH, "The Nizhny Tagil Charter for the Industrial Heritage / July, 2003", www.mnactec.cat/ticcih/industrialheritage.htm, erişim tarihi 30.10.2010

Endüstri Mirasınının Değeri ve Korunma Sorunu: Maltepe Havagazı Fabrikası'nın İzleri Silinirken

Duygu Cihanger

“Güzellik çekicidir ve biz insanlarımızın eski şeylere kapılmasını istemeyiz. Yeni şeyleri sevmelerini isteriz.”

Cesur Yeni Dünya, Aldous Huxley

“Yeni” olan eskiden daha mı çekicidir? “Eski”, “yeni” olabilir, yeniden kullanılabilir mi? Peki, şehirler hangisinin tarafında olmalıdır? Çok katlı parlak yapıların mı, yoksa on yılları devirmiş, işlevsiz “paslı devlerin” mi? Eski ve yeni olan nasıl bir araya getirilebilir ve insanın, yeniye olan merakı, günümüz tüketim kültürünün bunun üzerindeki destekleyici etkisi kent mekânında çözümlenebi-

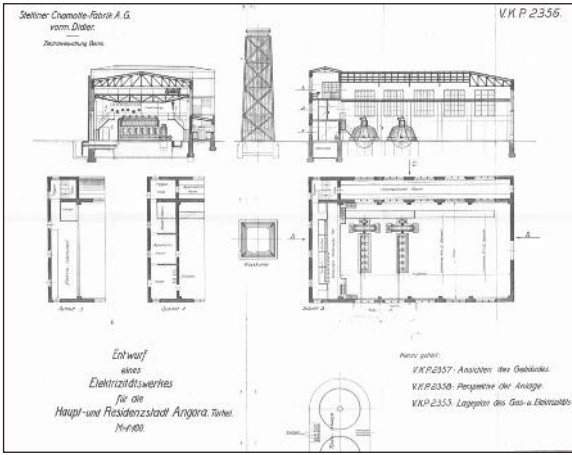
li? Yeniye olan düşkünlük, çağın sosyo-ekonomik ve psikolojik getirileri açısından anlaşılabilir olsa da özellikle kent ve toplum kimliği açısından büyük değer taşıyan mekân ve yapılar için durum daha da derinelere inmektedir. Şehirlerimiz, “eski”yi “yeni”ye dönüştüren onlarca yasa ve girişimlerle şekillenirken, yerine konulamayacak tarihsel ve kültürel değerlerimiz yükselen katların gölgesi altında yok olmaktadır. Yirmi yıl süreyle eskimeye bırakılmış yaklaşık 80 yaşındaki Maltepe Havagazı Fabrikasının yıkımı Cumhuriyet Ankarası ve Türkiye’sinin sanayileşme ve kentleşme yönündeki önemli tanıklarından birinin yok edilmesi örneğidir ve gerek mevcut politik uygulamaların mekana bakışı gerekse uzun dönemde farklı planlama anlayışlarının bu süreçte olan katkısını özetlemektedir.

Orta Doğu
Teknik Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü
Araştırma Görevlisi

PLANLAMA
2012/1-2



Fotoğraf 1: Maltepe Havagazı Fabrikası- İlk Yıllar
(Kaynak: <http://www.mimarlarodasiankara.org/index.php?Did=2645>)



Şekil 1: Elektrik Atölyesi Taslak Çizim : 1/100-
Haziran 1928
(Kaynak: ODTÜ Harita ve Plan Belgeleme Birimi)

Yaşadığımız dönemin gerçeği olan ve hızlıca çoğalan basmakalıp kütlelerle kuşatılan çevremiz, kentleşme tarihimizin imgelerini silerek “anlam” ve özgün “kimlik”ten uzak bir geleceğin sinyallerini vermektedir. 2006 yılının Haziran ayında Ankara Büyükşehir Belediyesi ve EGO Genel Müdürlüğü’nün aldığı kararla işlev kaybı, yarattığı görsel ve çevresel sorunlar gerekçeleriyle yıkılan Maltepe Havagazı Fabrikası enkazıyla birlikte yeni bir ulusun sanayi üretimine yaptığı ilk yatırımlardan olan bir endüstri mirası ve kültürel değerleri toprağa gömülmüştür. Bu çerçevede, havagazı fabrikasının kısa tarihi, mekânsal ve kültürel bağlamdaki yeri-önemi tartışılacak; binayı yıkıma götüren süreç incelenerek, neden-

leri yorumlanacaktır. Ardından, fabrika ve çevresi için “yapılamayan”lar Türkiye ve dünya örneklerinde yeniden işlev kazandırılan benzer yapı ve alanlarla örneklendirilecektir. Sonuç bölümünde ise binanın yıkımıyla kentin yiten değeri günümüzdeki durum araştırılarak tartışılacaktır.

Fabrika ve Çevresinin Kısa Tarihi

Kuruluşu:

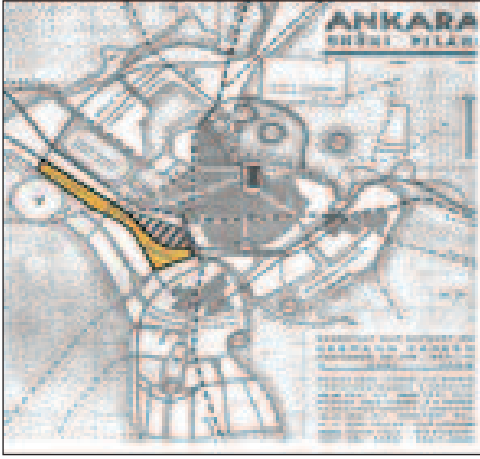
Cumhuriyet Ankara’sının ilk sanayi yapılarından olan Maltepe Havagazı Fabrikası, başkent in konut ve sanayi birimlerinin ısınma ve aydınlanma ihtiyacını karşılamak üzere, 1929 yılında faaliyete başlamıştır. Fabrika; gazometreler, elektrik santrali, su kulesi, havagazı ocak dairesi, yakıt tank ve deopları, silo ve atölyeler gibi yapılarla birlikte tasarlanmış, ünitelerin faaliyet türlerine göre ve dönemin mimari anlayışıyla şekillenmiştir. Alanın yer seçimi, demiryolu istasyonuna, nehir yataklarına ve diğer sanayi tesislerine yakınlığı gibi sebeplerle üretilen enerjinin ulaştırılması ve dağıtılmasında önemli rol oynamıştır. Maltepe Havagazı Fabrikası, Cumhuriyetin modernleşme ve sanayileşme sürecine tanıklık etmesinin yanında yıllar içerisinde kentin ekonomisi, büyüme eğilimleri, politik ve fiziksel durumdaki değişimleri de kavramamıza yardımcı olmuştur. (Severcan, 2006).

Özetle, havagazı fabrikası ve çevresi, bir kent modern dünyayla tanışırken getirdiği uluslararası mimari karakterler ve dönemin gelişmiş mühendislik tekniklikleri ile salt fabrika yapısı olmasının ötesinde Ankara’nın kimliğini yansıtan bir sanayi arkeolojisi ve endüstriyel miras niteliği taşımaktadır.

Kapatılışı:

Kurulduğu 1929 yılından 1960’lı yıllara kadar, Jansen planına paralel olarak fabrika ve çevresinde birçok sanayi yapısı konumlanmıştır. Maltepe bölgesi 1960’lı yıllara kadar fabrikalar, depolar, işçi konutları gibi birçok tesisle sanayi gelişimine devam etmiştir.

Merkeze yakınlığı ile kent makroformunda önemli bir yere sahip olan Jansen planında (1932) çeşitli coğrafi ve mevcut durum göz önüne alınarak “sanayi” kuşağı olarak belirtilen alanda yer alan fabrika bölgesi (Şekil 2.) 1950’li yıllara



Şekil 2. Ankara Jansen Planı ve Sanayi Kuşağı-1932
(Kaynak: ODTÜ Harita ve Plan Belgeleme Birimi)



Şekil 3. Maltepe Havagazı Fabrikası ve Çevresi-1959
(Kaynak: ODTÜ Harita ve Plan Belgeleme Birimi)

kadar faaliyetini sürdürmüştür. Ancak 1960'ların başında bölge, Yücel-Uybadın planının (Şekil 4.) modern kent merkezi kararının “yoğun” ve “ticarete dayalı” gelişim önerisiyle değişmeye başlamıştır. Arazi fiyatları yükselen Maltepe bölgesi yeni kent merkezinin bir parçası olarak çok katlı konut ve kamu servis ihtiyaçlarının baskısı altında kalmıştır. Ayrıca, bölgeyi ikiye ayıran Celal Bayar Bulvarının inşasıyla sanayi kullanımları birbirlerinden ve diğer kentsel kullanımlardan soyutlanmıştır. Plan kararlarının yanı sıra, 1989 yılına kadar başkent konut ve sanayi alanlarına enerji iletimini sağlayan Maltepe Havagazı fabrikasının, ilde havagazından doğalgaza geçilmesiyle beraber işlev kaybına uğraması nedeniyle faaliyetine son verilmiştir.

Teknolojik değişim ve yeni kentsel hizmet ihti-



Şekil 4. Yücel-Uybadın Planında Havagazı Fabrikasının Yeri
(Kaynak: Severcan, 2006)

yaçlarının yanı sıra, sanayi alanının çevreye olumsuz etkileri de fabrikanın kapatılmasında önemli rol oynayan bir diğer faktördür. Nehir yataklarına yakınlığı ile Ankara'nın sularının kirlenmesine ve kullanılan hammadenin hava kirliliğine yol açması bu sanayi alanlarının boşaltılmasının tetikleyicilerindendir. Doğaldır ki başkente 66 yıl hizmet vermiş ve inşaat 1928 yılında başlamış bir tesis zamanın modern teknolojisinin gerisinde kalabilir. Bu tür alanlar, işlev kaybı nedeniyle kapatılsa dahi mekânsal mirası ve tarihi boyutları, işlevlerinin üstünde görülmelidir. Havagazı fabrikası örneğinde olduğu gibi dönemin mimari ve mühendislik özellikleri açısından yerine koyulamayacak nitelikte olan yapı ve mekânlar korunmalı, yeniden fonksiyon kazandırılarak varlıklarını sürdürmelidir.

Yıkımı:

Maltepe Havagazı Fabrikasının kaderi ne yazık ki yapı ve çevresinin yeniden işlev kazandırılarak kent dokusuna ve hayatına katılması olmamıştır. Ankara'nın sahip olduğu önemli bir kültürel kimlik, kar getirmediği ve eski olduğu için kaderine terk edilmiştir. Fabrika arazisi, kentteki nüfus ve iş alanlarının artışı ile gelişen kent merkezine olan yakınlığı, ayrıca artan konut ve iş alanı baskısının altında kalması gibi mekansal sonuçlarla rant kaynağı olarak görülmüştür. Böylece tüketim odaklı kent merkezi anlayışının hedefine giren fabrika, eski ve iş görmez olduğu gerekçesiyle 1990'lı yıllarda yıkılması gündeme getirilmiştir.

Bu duruma karşılık, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi tarafından, Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na başvurularak fabrikanın içerisinde bulunduğu parselin taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenmesi sağlanmıştır. EGO Genel Müdürlüğü'nün karara itirazı nedeniyle açtığı dava ise havagazı fabrikasının, Danıştay tarafından 1993 yılında üstün kamu yararı adına "yerinde korunması gereken sanayi arkeoloji" sıfatıyla hukuksal koruma altına alınmasıyla sonuçlanmıştır.

Bu süreçte TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Doğal ve Kentsel Çevre Koruma Komisyonu görüşünde (1991), Maltepe Havagazı Fabrikası'nın AOÇ ve Ankara Garı gibi Ankara'nın kent kimliğini yansıtan önemli bir bileşen olduğunu, yeni doğan bir cumhuriyetin kurumsallaşma çabası sonucu şekillediniğini bildirmekte ve alanın tüm bileşenleri ve Ankara Garı ile beraber düşünülerek korunması gerektiğini vurgulamıştır. Raporunda, fabrikanın neden korunması gerektiğine dair yapılan diğer saptamalar ise şöyledir:

"-Ankara garı, Tütün depoları, İncesu, Marşandiz Bakım atölyeleri ve Maltepe Havagazı fabrikası Tesisleri, Cumhuriyetin kurumsallaşma mücadelesi verdiği döneme ait bir bütün olarak düşünülmüş, dönemin tasvirini verebilecek bir bütünü oluşturabilecekken, bugün; Tütün depoları, bakım Atölyesi yıkılmış, İncesu yatağı değiştirilmiştir. Döneminin tek tanığı olarak kalmıştır.

- Ankara Havagazı fabrikası Fabrikası kentin tekno-tarihsel profilinin katmanlarından biri olarak ayakta kalabilmiş son örnektir. Londra'da bulunan Kings-Crown Ana Tren garına komşu ve Viktorya dönemi ticari canlılığının ifadesi olan üç "Gazometre" benzer gerekçe ile korunmaktadır.

- Tesislerin imal tarihi olan 1929'larda, Almanya'da hala "zanaattan" kopamamış bir "endüstriyel yapının" varolması, mimarlık tarihi açısından önemli bir tasarım örneğidir.

- Havagazı Fabrikasının yok edilmesi durumunda Ankara Garı ve Çevresi yıkıcı bir spekülasyonun gündemine girecektir.

- Tesisin taşıdığı kimi öğeler sembolik anlamda da olsa, kent dokusu içinde masif bir silüet olarak görsel bir değer taşımaktadır. Bu silüetin yok edilmesi algı bütünlüğünü çökertecektir."

(TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, Doğal ve Kentsel Çevre Komisyonu (1991), "Ankara Havagazı Hakkında Şube Görüşü", in Mimarlar Odası Ankara Şubesi, Dosya: "Bir Cumhuriyet Tanığı: Ankara Havagazı Fabrikası")

Ankara ne kaybetti?

Alanı korumak için gösterilen bu çaba ve elde edilen koruma ve tescil kararları, yıllar içerisinde yöneticilerin ilgisiz tutumu sayesinde sadece kağıt üzerinde kalmış, fabrika ve çevresi yeniden projelendirilerek kent hayatına eklenmemiştir. Yaklaşık on beş yıl boyunca kaderine terk edilen yapı, ilgili kurumların uzman görüşleri yoluyla yıkıma dair destek araştırmaları sonucunda yeniden gündeme gelmiştir. Fiziki durumunun yetersizliği ve çevreye verebileceği olası zararları işaret eden mühendislik inceleme ve raporları fabrikayı yıkıma götüren zemini güçlendirmiştir. Kısacası, tescilli bir kültür varlığı bilinçli olarak kaderine terkedilmiş, ardından da çevre açısından tehlikeli ve kötü durumda denerrek durum rantın lehine çevrilmiştir.

Korumaya ilişkin alınan karardan on beş yıl sonra fabrika üzerindeki tescil kararı değişen koruma kurulu üyeleri tarafından kaldırılmıştır. Bu durumda tescil kararının verilmesine neden sayılan özelliklerin nereye kaybolduğu sorgulanmalıdır. Cumhuriyet Ankarası'nın önemli, teknolojik, mimari ve sanayi imgesini oluşturan, yıllar içerisinde alanın kimliğine değer katmış bir yapının fiziki görüntüsünün yıpranması, çevreyi görsel açıdan kirletmesi gibi nedenlerle gözden çıkarmak sığ, mekân ve tasarımı bir bütün ve imge değeri olarak değil salt tuğla, çimento ve arsadan ibaret algılayan bir anlayışın ürünüdür. Havagazı Fabrikasının yıkımına kadar olan çetrefilli süreç içerisinde, yıkımın meşruiyetini arttırmak adına öne sürülen gerekçer dikkat çekicidir. Bir başkanın inşaatına tanıklık eden ve sunduğu enerji hizmetiyle bu sürece destek olan yapının, gerek taşıdığı mimari, arkeolojik değerler gerekse toplumsal hafıza ve kentsel kimlik üzerindeki etkisi hiçe sayılarak hareket edildiği aşikârdır. Neo-liberal politikaların tüketime, kent mekanının da bu tüketime dolaysız dahil edilmesine olan düşkünlüğü bir endüstri mirasının rant kaynağının üzerine oturmuş engel olarak görmüştür. Özetle, bir sanayi arkeolojisi 13.06.2006 tarihinde Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından mesai saatinden

sonra yıkılmış, bu kültür varlığı, parsel üzerinde tescil kararı bulunmasına rağmen, başkentin merkezinde göz göre göre yerle bir edilmiştir.

Ankara sahip olduğu mekânsal, mimari değerleri ile cumhuriyetin doğuşundan bugüne farklı bir kent kimliği sunmuştur. Ankara'da denizin yerini tarih, birikim ve sembolik değerler almış, Ankara'lılar sokaklardan yeni doğan bir toplumun izlerini ve bu süreçte gösterilen çabaların imgelerini izleyerek yürümüşlerdir. Yıllar içerisinde bu değerlerin bir kısmının işlev kaybına uğramaları, onların tamamen yok edilmesi ihtiyacı anlamına gelmemektedir. Aksine değişen kent ve kentli ihtiyaçlarına göre yeniden kullanılmasına olanak sağlamalıdır. Bu tür yapı ve alanlar bir "risk" faktöründen ziyade, birer "fırsat"tır. Eski ve yeniyi birleştiren bu anlayış, özellikle bahsi geçen Maltepe Havagazı Fabrikası gibi, gerek yapıldığı dönemin mimari özelliklerini taşıması gerekse Ankara kenti bağlamındaki mekânsal konumunun önemi nedeniyle yerine konulamayacak nitelikte bir kent imgesi söz konusuysa, yıkımı değil "yeniden işlevlendirme"yi, kent hayatına katma çabasını vurgulamaktadır. Ayrıca, yıkımın ardından Ankara, hem kentsel kimliğinin değerli bir bileşenini, bir endüstri mirasını kaybetmiş hem de koruma kurulunun parsel üzerindeki tescil kararının ihlal edilmesiyle bir adalet karmaşası içerisine düşmüştür.

Küresel şehirleşme anlayışıyla tıpkıbasım üretilen konutlar ve bu konutların ürettiği kentsel dokunun aynılığı, kenti planlayan, yöneten ve kentte yaşayanların çevrelerinde tarihsel ve kültürel değerlere bir daha yerine konulamayacak olmaları veya yerine konanın ileride ne kadar "korunmaya değer" olacağını düşündürmelidir. Bir şehir plancısı, sosyolog, mimar ya da kentlinin havagazı fabrikasının yeniden işlev kazandırılmasına dair dileğinin neden gerçekleşmediği sorunsalı yalnız yönetimin rant zihniyetinde değil, bu yönetimin içinde bulunduğu faydacı çevre ve seçmen profilinin de arkasında aranmalıdır. Peki, bu bilinçlilik düzeyi, toplumumuzun içine sürüklediği gelecek kaygısı ve geçim derdi çerçevesinde nasıl şekillendirilebilir? Yeni olan her geçen gün değişerek daha iyi ve daha yeni olurken, tarihi ve kültürel varlıkların değeri nasıl bir mekânsal ve ekonomik bağlamda ele alınmalıdır? Masraf yapmamak için yıkmak, yerine kar getireni yapmak ve yeniden işlevlendirmeyle ileride elde edilebile-



Fotoğraf 2: Bulvarın İnşaatında Sonra Maltepe Havagazı Fabrikası

Kaynak: <http://www.ego.gov.tr/inc/newsread.asp?id=199>

cek kentsel ekonomik-kültürel kalkınma çelişkisi nasıl yönetilebilir?

Özetle, yönetim halkın ihtiyaçlarına (konut, sosyal tesis, pazar yeri gibi) cevap verir görünürken, kendisi de proje yönetiminin gereği olan disiplinler arası uzun soluklu çalışmalardan ve yüklü maliyetlerden kaçınmaktadır. "Endüstri mirasının korunması tarihi önem ve kültürel değerinden ziyade "zevk" ve "para" ile kararlaştırılmaktadır." (Spearritt, 2008) beyanı günümüz endüstri mirası koruma stratejilerine getirilen tartışmalı bir yorum olsa dahi, mevcut yazın incelendiğinde, yeniden işlev kazandırma projelerinin nasıl promosyon araçlarına dönüştürülebileceği ve bir turizm getirisi olacağı sıklıkla tartışılan bir konu olarak göze çarpmaktadır. Bu bakış açısı, korumanın gerekliliği ve gerçekliği arasındaki ikilemi rasyonel bir çerçevede örneklemektedir. Ankara'nın da benzer ekonomik yapının içerisinde olduğu göz önüne alındığında dahi, öne çıkan diğer alanlara ve benzer sanayi yapılarına yapılan yatırımlar bu düşünceyi sarsmaktadır. Ankara'nın elinde kalan ise, tartışmalı bir arazi üzerindeki işporta pazarı ve bir daha yerine konamayacak olan 80 yaşındaki bir kent peyajının önemli bir elemanı ve bir kent imgesidir.

Endüstri Mirasının Tanımı, Kent ve Mimarideki Yeri

Endüstri mirası, Uluslararası Endüstri Mirasını Koruma Komitesi (1973) tarafından; bir dönemin sanayi kültürünü yansıtan, tarihi, sosyal, mimari veya bilimsel değeri olan alan ve yapılar olarak tanımlanmıştır. Mimarlar Odası'nın görüşüne göre "Tanıklık ettiği döneme ait üretim teknik ve

süreçlerinin bilimsel, teknolojik, mimari ve estetik özelliklerini sunan, döneminin fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını yansıtan sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan bu alanlar ve yapılar korunması gerekli kültür mirasıdır.” Bu tür alanlar, kent gelişimindeki önemi, sanat tarihindeki yeri, kent silüetine ve doğal çevreye olan etkisi ve kullanım değeri gibi sebeplerle korunmalıdır (Altınoluk, 1998). Korunan sanayi arkeolojisinin gelecek kuşakların geçmişten esinlenebileceği bir miras olduğu unutulmamalıdır. Bu tür tarihi ve kültürel değerleri “işlevsel içerik kazandırarak, topluma yararlı kılarak ve çevrenin ondan yararlanmasını” sağlayarak “yaşayan bir varlık” durumuna getirilmek temel amaç olmalıdır. (Altınoluk, 1998)

Endüstri mirasının yönetimi ise bahsi geçen bina ve parçalarının bir bütün olarak algılanması ve nasıl çalıştığını anlamakla başlamalıdır. Estetik, teknik ve tarihi sebeplerle binalar korunmalı ve önemsenmeli, işlevini yitirmiş fakat yerleri doldurulamayacak olan bu tür alanlara dair yeni kullanımlar üretilmeli ve bu süreç gelecek kuşaklara geçmişin izlerini ve işleyişini anlatmak üzere kullanılmalıdır (Alfrey, 1992). Ayrıca, endüstri mirası alanları, mekânsal açıdan geniş ve mimari açıdan çekici oldukları için farklı “yeniden işlev kazandırma” çözümlerine olanak sağlamakta ve genellikle kültürel kullanımlarla şekillendirilmektedir (Severcan, 2006).

Maltepe Havagazı Fabrikasının korunma sorunsalı ve kaderi akıllara diğer kentlerde ve ülkelerde bu tür alanlarda sürdürülen projeleri ve uygula-

maları getirmektedir. Özellikle konser, sergi salonları ve fuar alanları açısından yetersiz olan Ankara kentinin neden kaçındığını, neyi kaybettiğini anlayabilmek adına bir kaç uygulamayı incelemek yerinde olacaktır:

İzmir Havagazı Fabrikası:

İzmir’in Alsancak ilçesinde 1862 yılında inşaatına başlanan havagazı fabrikası 1900’lü yılların başına kadar aydınlatma ve mutfak gazı üretimini sürdürmüştür. 1995 yılında kapatılan fabrika kompleksinden geriye kalan yapıların 2005 yılında restore edilmesine karar verilmiştir. Bu endüstri mirasının kente kazandırılması için çeşitli kültürel ve sosyal aktivitelerin yapılacağı bir gençlik merkezi olması yönünde çalışmalar başlamıştır. Bu süreçte izlenen yaklaşımlarda İzmir Havagazı Fabrikasının tarihi, Türk ve dünya kentlerindeki benzer uygulamalar projenin ana hatlarının oluşmasında yardımcı olmuştur. Ayrıca, fabrikanın tahrip olan bazı birimleri çeşitli döküman ve fotoğraflardan tespit edilmiş ve mimari projelerle yeniden yaşatılmaları amaçlanmıştır. Yenileme ve işlev kazandırma süreci İzmir Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu’nun 13.06.2008 tarihli kararıyla uygun bulunmuş ve uygulama sürecine gidilmiştir. Bugün, İzmir İli’nde düzenlenen sergi, konser, sinema gösterimi, çeşitli kurslar gibi etkinliklerle ev sahipliği yapan 150 yıllık bina endüstri mirasına ülkemizde verilmesi gereken değer, restorasyon ve yeniden işlev kazandırma çalışmalarının başarılı bir örneğini temsil etmektedir.



Fotoğraf 3: İzmir Tarihi Havagazı Fabrikası Kültür Merkezi
Kaynak: <http://www.izmimod.org.tr/egemim/70/7.pdf>



Fotoğraf 4: Havagazı Fabrikasının Eski Hali
(Kaynak: <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?p=1709653>)



Fotoğraf 5: Havagazı Fabrikası Restorasyon Çalışmalarından Sonra
(Kaynak: <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=40736&start=5&sid=f8331eb303405fdeddcb4c0b3539640>)



Şekil 5: İzmir Havagazı Fabrikası Restorasyondan Önce - Sonra
(Kaynak: <http://www.izmimod.org.tr/egemim/70/4.pdf>)

Viyana Gazometreleri:

1899 yılında açılan ve Viyana, 1970-1978 arası doğal gaz tüketimine geçene kadar işlevini sürdüren gazometreler, işlev kaybının kısa bir süre ardından korunması gereken endüstri mimarisi olarak tescillenmiştir. Gazometrelerin konumu, Viyana'nın kent dokusunu geliştirmek adına bir fırsat olarak görülmüştür. 1995 yılında dört şehir plancısı ve mimar yardımıyla yapıların konut ve sosyal birim amaçlı kullanımına karar verilmiştir. Klasik tasarım değeri nedeniyle koruma altında olan dış tuğla yüzey tamamen korunarak tamamlanan proje yaklaşık 620 daireden, ofislerden ve mağazalardan oluşmaktadır. Her bir gazometre, en üstten başlamak üzere yaşam, çalışma, eğlence ve spor alanları için ayrı seviyelere bölünmüştür ve içerisinde öğrenci evi, okul, belediye arşivi gibi farklı kullanımlar da bulundurmaktadır.



Fotoğraf 6-7: Viyana Gazometreleri
(Kaynak: <http://www.wiener-gasometer.at/en/gasometer>)

PLANLAMA
2012/1-2



Fotoğraf 8: Gazometre A
(Kaynak: <http://www.wiener-gasometer.at/en/gasometer>)



Fotoğraf 9: Gazometre C
(Kaynak: <http://www.wiener-gasometer.at/en/gasometer>)



Fotoğraf 10: Detaylı Proje
(Kaynak: <http://www.wiener-gasometer.at/en/gasometer>)

Endüstri'den Kültür'e Diğer Örnekler:



Fotoğraf 11: Depodan Tiyatro Atölyesine, Santral İstanbul - 2012
(Kaynak: Kişisel Belgelik)



Fotoğraf 12: Santral İstanbul'da Sosyal ve Kültürel Etkinlikler
(Kaynak: <http://www.santralistanbul.org/main/index/>)



Fotoğraf 13: Fabrikadan Tekstil Müzesi'ne, Łódź - Polonya
(Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Biata_Fabryka_w_Łodzi.jpg)



Fotoğraf 14: Enerji İstasyonundan Modern Müzeye, Tate Modern - Londra
(Kaynak: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/11/Tate_Modern_et_Millennium_Bridge.jpg)

Sonuç ve Tartışma

Endüstri mirasının değerine ve korunma sorunlarında mimarlık ve şehirciliğin devre dışı bırakılarak rant odaklanılması sonucu Ankara 80 yıllık endüstri mirasını yitirmiştir. Fabrikanın kaderini belirleyen süreç şöyle özetlenebilir:

Yeni başkentin ilk sanayi yatırımlarından olan Maltepe Havagazı Fabrikası'nın inşaatı (1929)

Zamanla, artan nüfusun kent merkezine ve dolayısıyla fabrika alanına olan baskısı (1929-1960),

Yeni alınan planlama kararlarının bölgeye direkt ve dolaylı etkileri (Celal Bayar Bulvarı'nın inşası ve merkez genelinde konut talebinin artması) (1960-1980),

Büyüyen Ankara kentinin enerji altyapısının yenilenme ihtiyacı ve sonuç olarak EGO Genel Müdürlüğü'nün havagazı kullanımından doğalgaza geçmesiyle fabrikanın işlevini yitirmesi (1989),

-Merkeze olan yakınlığı nedeniyle fabrika alanının gün geçtikçe rant odağı olması (1990'lar),

-Çeşitli meslek odaları ve akademik çevrenin çabalarıyla alınan koruma ve tescil kararlarının ardından yerel yönetim ve ilgililerin hareketsiz kalıp bölgeyi kaderine terk etmesi (2000'ler),

-Koruma ve kullanmaya dair sessiz geçen on beş yılın sonunda, fiziksel olarak bozulduğu ve tehlike yarattığı gerekçesiyle yıkılarak, yine yerlerinden edilerek işsiz bırakılan eski Maltepe pazarı işporta tezgahlarının alanda boy göstermesi. (2006-2010),

-14.05.2010 gün ve 1516 sayılı Ankara Büyükşehir Belediyesi meclis kararı gereğince bölgenin "Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Projesi Alanı" ilan edilmesi ve ağustos ayında yapılan 1/1000 ve 1/5000 ölçekli plan onaylarının belediye encümenince yapılması (19.08.2010),

- Maltepe Havagazı Tesisleri ve tescilli bacalarını içine alan Maltepe Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Proje Alanı planlarının, tescilli parsellerin küçültülme nedenlerinin sunulduğu raporların 30.11.2010 gün ve 5572 sayılı kararı ile Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na onaylanması,

-Alanı kentsel dönüşüm bölgesi ilan eden 1/1000 ve 1/5000 ölçekli planlar Çankaya Belediyesi ta-

rafından açılan dava sonucu 09.12.2011 tarihinde iptal edilmesi,

- 11.04.2012 gün ve 532 sayılı Ankara Büyükşehir Belediye meclis kararına alana dair 1/5000 planında yapılan değişikliklere, planın askı süresinde Çankaya Belediye Başkanlığı İmar ve Şehircilik Müdürlüğü tarafından, bölgede nüfus ve konut yoğunluğu yaratacağı, kentteki açık ve yeşil alan sisteminin bozulacağı ve kamusal kullanımdan, tarihi öneminden uzak kullanım getireceği gibi gerekçelerle itiraz edilmesi.

-15.06.2012 tarihinde ise havagazı tesislerin artık kullanılmayacak olması, bölgeyi kimsenin sahiplenmediği ve alanda yaşatılmaya değer bir endüstri mirasının varlığından söz edilemeyeceği, plan değişikliğinde alanın ileride kamu kuruluşlarının yer alabileceği "Kamusal Tesis Alanı" olarak işlendiği gibi gerekçelerle alınan büyükşehir belediyesi meclis kararı ile itiraz rededilmesi,

-Alan, günümüzde 1/5000 nazım imar planında yapılan bu plan değişikliğine ilişkin Şehir Planıcıları Odası Ankara Şubesi tarafından açılan dava sonucu yargı sürecinde olmaktadır.

Tüm bu süreç bir kent mekanının ve mimari değerini değersizleştirme çabalarının ve rant odaklı sisteme yenik düşmesinin seksen beş yıllık özeti-dir. Mekânsal bağlamda, kentsel bir imgenin ve bir dönem tanığının yok olmasına şahit olan Ankara kenti sadece "işlevsiz" ve "eski" bir fabrikayı değil ayrıca olası tasarım ve uygulama projeleriyle yeniden günümüz kent hayatına sosyal ve ekonomik getirileriyle katılabilecek bir kültürel alanı kaybetmiştir.

Fabrikanın mekânsal bağlamda kent kimliğine katkısı, tasarım bağlamında kentliyi bir araya getirebilecek sosyal ve kültürel bir mekân yaratma olanağı, 2006 yılının Haziran ayında yerle bir edilmiştir. Açıklanan gerekçeler ve yıllar süren bir tartışma sürecinin sonunda, Ankara'nın elinde kalan kültürel üretimi yıkıp, yerine tüketim odaklı bir pazar anlayışı getirdiği gerçektir. Maltepe Havagazı Fabrikasının yerine kurulan Maltepe pazarı, geçmişte alana oldukça yakın bir yerde faaliyet gösterirken boşaltılma kararı alınmış ve arazi üzerine "MallTepe Park" adlı bir alışveriş merkezi açılmıştır. Yerinden edilen esnafın yeni mekânı ise Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin girişimiyle eski havagazı fabrikası arazisi olmuştur.



2006

*Maltepe Havagazı Fabrikası- Yıkılmadan Önce Uydu Görüntüsü
(Kaynak:ODTÜ- ŞBP Bölümü, Harita ve Plan Dökümantasyon Birimi)*



*Fotoğraf 15-16: Maltepe Havagazı Fabrikası Yıkılmadan Önce
(Kaynak: Severcan, 2006)*



2011

*Havagazı Arazisinde Yeni Maltepe Pazarı - Uydu Görüntüsü
(Kaynak:Google Earth , Eylül 2012)*



*Fotoğraf 17-18: Maltepe Pazarı Ayrıntı
(Kaynak:<http://www.panoramio.com/photo/11538831>
http://www.burcakupukcu.com/2007_10_01_archive.html)*

Tarihi ve kültürel miras, özellikle kent dokusu ve yaşamı için bir fırsat olarak görülmelidir. Mimari, çevresel ve mekânsal değerleriyle yeniden yorumlanan bu tür alanlar Türkiye ve dünya genelinde görüldüğü üzere çekici kent odakları haline

gelmiş, kent yaşamının kalitesini arttırmıştır. Bu durum, çeşitli kent yönetimi ve ekonomik anlayışlarda farklı yorumlanmış, Viyana örneğinde olduğu gibi fiziki görünümü korunurken kentin çekici konut bölgesi haline getirilmiş ya da birçok

farklı ülkede gerek müze gerekse kültürel merkezler olarak yeniden yorumlanmışlardır.

Sosyo-kültürel ve ekonomik koşullar göz önüne alınarak disiplinlerarası uzun süreli bir proje yönetimi olarak ele alınması ve mimari değerine uygun olarak yeniden yorumlanması gereken havagazı fabrikası binası için artık çok geçtir. Ancak, fabrika arazisi ve kalan birimler ileride fabrikanın tarihini anlatan bir müze ya da anıt olarak düzenlenebilir ve böylece toplum hafızasından silinmesi engellenebilir. Ayrıca, benzer yıkımların yaşanmaması adına yöneticilerin ve toplumun bu tür alanlar hakkındaki bilinç seviyesini arttırmak adına mevcut endüstri, doğa ve kültürel miraslarının önemini anlatan popüler yayınlara ağırlık verilebilir.

Tüm bu gereklilik ve gerçekliklerin yanında Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek'in fabrika arazisi üzerine yapılan Maltepe Pazarı açılışındaki konuşmasından bir paragraf ve alanın 2006 yılı ve bugünkü halini gösteren fotoğrafları "kent kimliği", "kültürel değer", "toplumsal hafıza", "mimari değerler", "planlama ve tasarım ilkeleri" açısından kelimelerden daha önemli açıklamalar sunmaktadır. Havagazı fabrikası yıkılmıştır, yerine gelmeyeceği gibi, yerine gelen de kent ve kentli için bir soru işaretidir.

"İlk belediye başkanı olduğumda yurtdışından konuklar geldiğinde komplekse kapıldım. Nereyi gezdireyim, nereyi göstereyim ve onlardan üstün olduğumuz onlara nasıl ispatlayayım diye. İlk günlerde bunun sıkıntısını yaşadım. 13 sene-den beri Büyükşehir Belediye Başkanlığı yapıyorum. 13 sene sonra inanın doğudan, batıdan, güneyden yabancı misafirlerimiz geliyor. Bu misafirlerimizi rekreasyon alanlarımızı, sosyal projelerimizi gezdiriyorum. Onları gezdirdikten sonra soruyorum, bütün samimiyetimle söyleyebilirim ki, sizdekiler mi iyi, bizdekiler mi iyi diye soruyorum? Soruma, 'sizinkiler daha iyi' diye cevap veriyorlar."

(Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek'in Yeni Maltepe Pazarı Açılış Konuşması, Temmuz 2007)*

Kaynakça:

Afrey, J., Putnam, T.1992. The Industrial Heritage: Managing Resources and Uses. Butler & Tanner Lts, Frome and London

Altınoluk, Ü., Binaların Yeniden Kullanımı: Program-Tasarım Uygulama-Kullanım, Yapı Endüstri Merkezi, İstanbul

Severcan, Y.C. 2006. Regeneration Problem of the Maltepe Gas and Electric Factory Landscape within the Context of Conserving the Industrial Archaeological Heritage. ODTÜ, Ankara

Spearritt, P. 2008. Money, Taste and Industrial Heritage. Australian Historical Studies, Volume 24, Issue 97

Çevrimiçi Kaynaklar:

http://www.mnactec.cat/ticcih/industrial_heritage.htm

<http://www.aktifhaber.com/maltepe-pazarı-yeniden-hizmette-121053h.htm>

<http://www.ilbank.gov.tr/dosyalar/dergi/ilbank9/html/files/assets/pages/page0043.swf>

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10314619108595867>

http://www.ankara.bel.tr/AbbSayfalari/MECLISKARARLARI/HAZIRAN2012/03/K12_970.doc

<http://www.izmimod.org.tr/egemim/70/7.pdf>

<http://www.izmimod.org.tr/egemim/70/4.pdf>

*<http://v3.arkitera.com/h18311-maltepe-pazarina-gorkemli-acilis.html>

Endüstri Mirasının Korunması ve Yeniden İşlevlendirilmesine İlişkin Özelleştirme Yaklaşımları: Sorunlar ve Olanaklar

Yücel Can Severcan

Öğretim ve
Araştırma
Görevlisi,
University of
Colorado,
Planlama ve
Mimarlık
Fakültesi

Terkedilmiş, üretim faaliyetlerine son verilmiş veya işlevini yitirmekte olan endüstriyel alanların yok ediliş hikâyesi kentlerin birer ekonomik büyüme makinesi (*growth machine*) olarak kurgulanmaya başlandığı 1970'lere uzanır. Ekonomik aktörlere göre kentlerin bu politik-ekonomik sistem içerisinde ayakta kalabilmesi ve diğer şehirler ile rekabet edebilmesi, kent merkezlerinin dönüşümü ve yeni imajlarına kavuşmaları ile gerçekleşebilecektir. Koruma yaklaşımlarının mimari yaratıcılığa, yaşam kalitesine ve ekonomik büyümeye engel oluşturduğunun düşünüldüğü bu yıllarda (Dobby, 1978), genel anlamda koruma politikalarının, fakat daha özelden endüstriyel yapıların yasal çerçevede birer "miras" olarak tanımlanmaması sebebiyle kent merkezlerinde konumlanmış pek çok eski sanayi yapısının yerini iş, alış-veriş, eğlence ve konut mekânları almaya başlar. Bu süreçte, başta politikacılar ve girişimciler tarafından endüstri yapılarına "çirkin", "kirli", "gereksiz", "değersiz", "harabe", "kent sağlığını ve ekono-

misini tehdit eden", "devletin kısıtlı kaynaklarını sömüren" ve "çağ dışı" gibi olumsuz sıfatlar yerleştirilerek halk manipüle edilmeye çalışılır, fabrika sahipleri üst-ölçek plan değişiklikleri ile kent çeperine yönlendirilir, ve böylelikle kent merkezlerinde mega-projelerin inşasının önünün açılması sağlanır. Endüstri mirası kavramının 1950'lerden 70'lere evrimleşmeye devam ettiği ve yeni yeni yaygınlaşmaya başladığı bu dönemde, sayıca azınlıkta olan elit kesimin endüstri yapılarına karşı sağlamaya çalıştıkları korumacı tutumlar karar vericileri etkilemeye yetmez. Estetik görülen veya üretim faaliyetlerini bir şekilde sürdürebilen endüstri yapıları ise sağ kalmayı başarır.

Geride bıraktığımız kırk yıl içerisinde endüstri mirasını yaşatmaya yönelik kavramsal, yasal, kurumsal ve kültürel çerçevede önemli adımlar atıldığını görürüz. Başta İngiltere ve Amerika'daki üniversitelerde sanayi mirasının korunmasına yönelik açılan lisans üstü programlar, sivil toplum kuruluşlarının vermiş olduğu mücadele, sanayi

mirasını uluslararası çerçevede belgeleme ve korumayı amaçlayan TICCIH (*the International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage*), ICOMOS (*the International Council on Monuments and Sites*) ve DOCOMOMO (*the Documentation and Conservation of Buildings, Sites and Neighborhoods of the Modern Movement*) gibi kuruluşlar ve bu kurumların düzenli olarak organize ettiği konferanslar, seminerler ve çıkartıkları periyodik yayınlar, endüstri mirası kavramının yapı ölçeğinden bölge ölçeğine yayılması, ve bu tür alanların korunmasını ele alan politikaların yasal mevzuata girmesi bu girişimlerden bir kaçıdır. Diğer sanayi-sonrası ülkelerden farklı olarak İngiltere’de bu alanda atılan adımların uzun vadede daha başarılı sonuç vermesinin başlıca nedeni ise tepeden inme politikalar yerine endüstri alanlarının korunmasına karşı toplumun ortak bir sahiplenme duygusu içerisine girmiş olması ve bunun sonucunda ekonomik aktörlere karşı almış olduğu ortak tavidir (Köksal, 2000). Sivil hareketlerin, yasal boşlukların olduğu yerlerde ve karar-vericilerin ekonomik çıkarlar güttüğü durumlarda başarılı sonuç verdiği gözlemlenmektedir.

Tüm bu girişimlere rağmen, bugün en gelişmiş ülkelerde dahi endüstriyel alanların yok ediliş hikâyesi küreselleşme ve kentleşmenin de hız kazanmasıyla temelde yukarıda belirtilen nedenlerden ve henüz pek çok endüstriyel miras alanının tescillenmemiş olmasından ötürü devam etmektedir. Örneğin, bir kaç yıl önce Amerika’da Obama hükümeti, devlet bütçesinin rahatlatılması ve ekonomik canlanmanın sağlanmasına yönelik aldığı politikalar gereği (*White House policies*) içinde 2. Dünya Savaşı’na tanıklık etmiş tarihi endüstri yapılarının da bulunduğu devlet elindeki terk edilmiş 14.000 yapının yıkım veya özelleştirme tasarısını ortaya atmıştır (Fritze, 2011). Diğer bir tarafta, New York (NY), Baltimore (MA), ve Detroit (MI) gibi sanayi-sonrası şehirlerinde özel mülkiyette bulunan endüstriyel alanlar devlet yöneticilerinin ve diğer ekonomik aktörlerin teşvikiyle yerlerini yüksek katlı prestij yapılarına bırakmaya devam etmektedir. Endüstri arkeolojisi disiplininin henüz yeterince gelişmemiş olması, endüstri mirası kavramına ilişkin sorunların devam etmesi, toplumun büyük bir kesimi tarafından bu tür yapıların estetik ve ekonomik değerlerinin tarihsel ve anısal değerlerinin

önünde tutulması (Erder, 1986; Tağmat, 2003), kent merkezlerinin soylulaşması (*gentrification*) sonucunda endüstri yapıların çevresinde mantarlanan spekülâtif gelişimlerin çevrelerinde oluşturduğu dönüşüme ilişkin baskı (Dickinson, 2001), ve en önemlisi sanayileşme sürecini deneyimlemiş pek çok ulusta toplumun bu tür yapıları tarihlerinin ve kimliklerinin bir parçası olarak görmeye başlamaması koruma yaklaşımlarına engel teşkil eden unsurlardır.

Türkiye’de endüstri mirasının korunması konusunda yaşanan problemler 19. ve 20. yüzyıl sanayileşme sürecini yaşamış diğer ülkelerin yaşadığı problemlerden çok da farklı değildir. Endüstri mirasımızın önemli bir kısmı ekonomik kazanımlar uğruna, bilinçsizlikten ve görgüsüzlükten yok edilmiştir ve halen de edilmektedir. İstanbul, Kâğıthane’de ve Haliç kıyılarında bulunan birçok sanayi yapısının üzerinden bugün otoyolların, alış-veriş merkezlerinin ve iş kulelerinin yükselmesi küreselleşmenin ve endüstri tarihimize verdiğimiz önemin açık bir yansımasıdır. Ankara’da bulunan ve cumhuriyet tarihine ve Türkiye’nin modernleşme sürecine tanıklık etmiş olan, aynı zamanda Türkiye’nin ilk elektrik ve havagazı fabrikalarından olan Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası’nın 2006 yılında başına gelenler Ankaralıları için taze fakat sevimsiz bir anı olarak kalmaktadır. Bir zamanlar, büyük bir kısmı tescilli olan bu yapılar bütünün varlığının, önce belirli medya organlarının bu yapıların önemine ve durumlarına ilişkin çıkarttığı olumsuz haberlerle seneler boyu yıpratıldığını, Büyükşehir Belediye Başkanı’nın alan için getirmiş olduğu alış-veriş merkezi önerisinin bu medya organları tarafından sayfa sayfa verildiğini, bu haberlerle halkın ve Koruma Kurulu’nun manipüle edilmeye çalışıldığını (Severcan, 2006), 2006 yılında kurulun aldığı tescil kaldırma kararını takip eden günün gecesinde ise alandaki ikonik ve yaşça ileri ne kadar yapı varsa yangından mal kaçırırçasına belediye tarafından bir kaç saat içerisinde yıkıldığını, ve tüm bu gelişmeler karşısında sadece belirli bir kesimin sesini yükselttiğini görmemiz, bizlere endüstri mirası yapılarının Türk halkı tarafından gördüğü değeri ve bu alanların dönüşüm ve koruma problemlerini anlamamız açısından önemli ip uçları vermektedir.

Endüstri arkeolojisi mirasının korunmasına yönelik dersler çıkarabileceğimiz diğer bir nokta ise

bu tür alanların ve yapıların korunması ve yeniden işlevlendirilmelerine yönelik örneklerin incelenmesi. Ülkemizde sanayi yapılarının büyük bir kısmı devlet mülkiyetinde bulunduğundan bu yapıların ya yap-işlet-devret modelleriyle özelleştirildiğini ya da devletin kendi imkânlarını kullanmasıyla yaşatılmaya çalışıldığını görmekteyiz. Bu yazının amacı endüstri yapılarının korunması ve yeniden işlevlendirilmesine yönelik özelleştirme yaklaşımlarını, ve bu eğilimlerin toplumda yarattığı sosyal, gelişimsel ve ekonomik yansımaları tartışmaktır.

Endüstriyel miras alanlarının özelleştirilmesi

1970'lerde başlayan küreselleşme ve kentleşme eğilimleri sonucunda kent merkezlerinin bir dönüşüm içerisine girmesi, büyük bir kısmı kent merkezlerinde konumlanan endüstri alanları üzerinde büyük bir baskı yaratmış, bu alanları sundukları geniş alanlar, su kaynaklarına yakın olmaları ve devlet mülkiyetinde bulunuyor olmaları gibi çeşitli cazip nedenlerden ötürü tüketim-odaklı projelerin hedefi haline getirmiştir. Bu baskının yarattığı yansımaları Sri Lanka'dan

Amerika'ya pek çok örnekte görmekteyiz. Bir örnek Liverpool (İngiltere) kıyı alanlarının dönüşüm örneği. 1970 sonrasında Liverpool kıyı şeridinin sosyo-mekânsal görünümü tamamen değişmiş, devlet adına işlev gören Merseyside Development Corporation adlı özel firma, varlıklı kesime hitap eden lüks alış-veriş alanları, ofis ve konut yapıları yapmak adına çevrede bulunan pek çok endüstriyel yapıyı silip süpürmüş (Pearce, 1989), bu kıyımda sağ kurtulan tek endüstriyel alan 11 km. uzunluğundaki Albert rıhtım alanı olmuştur (Dickinson, 2001; Pearce, 1989).

Bununla birlikte, endüstri alanları çevresinde oluşan spekülâtif girişimlerin, bu alanlar için yeniden işlevlendirme yaklaşımlarının bir çözüm olarak düşünüldüğü durumlarda işlev seçimlerini etkilediğini, endüstri yapılarının genelde belirli bir kesime hitap eden ofis, konut, market, restoran ve bar gibi özel amaçlı kullanımlara dönüştürdüğünü görmekteyiz. Örneğin, Kingswood'da (İngiltere) bulunan New Mills dokuma fabrikası ve New Jersey'de (Amerika) bulunan depo alanları (Estee Candy Warehouse) bugün birer ofis yapısı olarak kullanılmakta, Denver, Colorado'da (Amerika) bulunan eski buz deposunda lüks



Resim 1: Denver Tivoli eski bira fabrikasından çeşitli görünüm. Fabrika yapısı bugün içinde ofislerin, çalışma ve spor salonlarının, restoranların, ve, kitapçı ve dükkanların olduğu özel bir üniversiteye ait çok amaçlı bir sosyal tesis olarak işlev görmektedir. Fabrikanın teknik aksamının bir kısmının in situ olarak sergilenmesi, bazı bölümlerinin cepheleriyle birlikte tamamen korunması başarılı bir koruma ve dönüşüm yaklaşımı oluşturmaktadır.

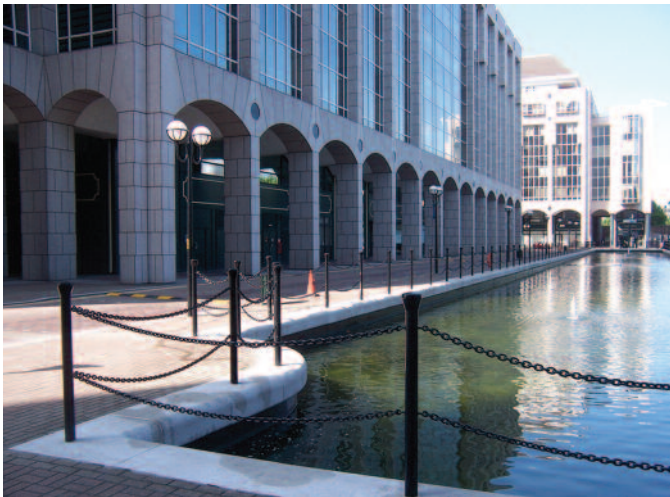
Kaynak: Kişisel arşiv

konut üniteleri bulunmakta, Lowell, Massachusetts’de (Amerika) bulunan pamuklu dokuma fabrikası bugün ofis ve konut yapısı olarak işlev vermekte, Manchester’daki (İngiltere) eski ulaşım yapıları (The Bridgewater Transport Services) bugün başta konut, ofis ve eğlence amacıyla kullanılmakta, Londra’daki (İngiltere) Hackney eski tren garı bugün bar olarak kullanılmakta, yine Londra’daki (İngiltere) Tobacco rıhtım alanındaki New Tobacco depo yapısı alış-veriş merkezi olarak işlev vermekte, Kandalopa’daki (Sri Lanka) eski çay fabrikası butik-otel olarak kullanılmakta, ve Athens, Georgia’daki (Amerika) pamuklu dokuma fabrikası ve Denver, Colorado’daki (Amerika) Tivoli eski bira fabrikası bugün içlerinde restoranların, kitapçıların, ofislerin, ve çalışma, dinlenme ve spor salonlarının olduğu çok amaçlı birer sosyal tesis olarak kullanılmaktadır (Resim 1).

Endüstri alanlarının özelleştirilmesi durumunda, koruma ve yeniden işlevlendirme süreçlerinde genelde bireylerin gelişimine ve sosyalleşmesine olanak sağlayacak tavrılardan ziyade temelde turizm ve tüketime yönelik yaklaşımların ağırlık kazandığını görürüz. Bu tavır, kimi durumlarda mirasın kendisine de zarar vermektedir. Londra rıhtım alanlarında (Dockland) yaşananlar bu durumu iyi bir örnek. Londra rıhtım alanlarında bulunan pek çok endüstri yapısı 1970’ler sonrasındaki kentsel dönüşüm projesi ile birlikte yıkılmış, sağ kalanlar ise lüks konut, iş ve özel eğlence me-

kânı olarak yeniden-işlevlendirilmiştir (Basatemur ve Basatemur, 2001; IJP Community Regeneration, 2005) (Resim 2). Ancak bu yeniden işlevlendirme süreci esnasında dönüşümü gerçekleştiren kurumlar ekonomik çıkarları tarihsel değerlerin önünde tuttuğundan endüstri yapılarına geliş güzel kat çıkmış, cephe ve malzeme değişikliğine gitmiştir (Basatemur ve Basatemur, 2001).

Tüketimi arttırmaya yönelik diğer bir yeniden işlevlendirme stratejisi ise yoğun miktarda önerilen özel kullanım alanlarına ilave cüzi miktarda bir yarı-kamusal alanın planlara yedirilmesidir. Londra’daki (İngiltere) Tate Sanat galerisi, Liverpool’daki (İngiltere) Albert rıhtım alanındaki denizcilik müzesi ve açık alanları, Simmering’de (Viyana) bulunan ve içinde sinema ve konser salonunun da bulunduğu gazometreler aslında temelde içinde lüks apartmanların, alış-veriş mekânlarının, restoranların ve ofislerin yoğun olarak yer aldığı büyük bir planın ufak bir parçasıdır. Kamusal alanları çevreleyen kentsel kullanımların sadece özel kullanımlar olması kuşkusuz belirli kitleleri bu alanlardan uzak tutmayı amaçlayan tüketim-odaklı bir tasarım politikasıdır. Ayrıca, sosyalleşmeyi teşvik edebileceği düşünülen bu tür sosyal alanların özel mülkiyette bulunması, mekan sahiplerine istedikleri kitleleri dışlama, bu alanları istedikleri zaman kapatıp açma, ve bu alanlarda yapılabilecekleri kısıtlama gibi haklar da vermektedir. Bir örnek eskiden len-



Resim 2: Londra, East India rıhtım alanından bir görünüm. Bir zamanlar endüstri yapılarının yer aldığı bölgede bugün finans yapılarının, ofislerin ve lüks konut sitelerinin yer seçtiğini, rıhtımların da tarihsel bağlarından kopartılıp bir pazarlama – kentsel bir müşteri çekim elemanı olarak kullanıldığını görmekteyiz.

Kaynak: Kişisel arşiv

PLANLAMA
2012/1-2

gerhane olarak bilinen ve bugün İstanbul Rahmi Koç Sanayi Müzesi olarak işlevlendirilen alanda bulunan oyun alanı. 2011 yılında bir grup çocuğu, çevrelerindeki kültürel ve tarihi varlıkları korumaları, bu kapsamda onları endüstri mirası ile tanıştırmak için geldiğimiz bu müzede, çocukların görevliler tarafından “oyun alanına hafta içi günlerde girmek yasak” diyerek uyarıldığını gördük, duyduk, yaşadık. Burada açıkça ifade edilmeyen haftanın beş günü çocukların (ve çocuklu ailelerin) bu tür alanlardan uzak tutularak turistlere daha nezih bir gezme-görme ortamının sağlanma isteği.

Tüm bu sorunlara rağmen birçok uzman, özelleştirme politikalarını endüstri mirasının gelecek kuşaklara aktarılması için bir gereklilik olduğunu savunmaktadır (Hewison, 1987; West, 1988). Bu, endüstri mirasının korunması söz konusu olduğunda kalite artırımından veya sosyal veya çevresel bir sürdürülebilirlikten ziyade finansal bir sürdürülebilirliğin gereğidir. Örneğin, İstanbul’da Topkapı Sarayı’nın 1. avlusunda bulunan eski darphane yapılarının ayakta kalmak için bir dönem sergi salonu olarak kullanıldığı, fakat bu işlevin yapının finansal sürdürülebilirliğini sağlayamadığından ötürü mekanın daha sonradan dizi, film, klip ekiplerine kiralandığı bilinmektedir. Geçmişten çıkarttığımız dersler özelleştirme politikalarının bir yandan bu yapıları yaşatmak için kullanılabilir bir strateji, diğer taraftan ise endüstriyel-tarihi değerlerimize, kolektif belleğimizin oluşumuna ve kamusal ihtiyaçlarımızı gidermemize tehdit oluşturan bir yöntem olduğu yönündedir.

Endüstri mirasının önemi

Endüstri mirasının uygun şekilde korunması ve yeniden işlevlendirilmesi kentlerimiz için altı nedenden dolayı önemlidir (Severcan ve Barlas, 2007):

- 1 Konum: Tarihin izlerini taşıyan endüstri yapıları bugün kentlerin tam kalbinde; kent merkezlerinde ve kıyı alanlarında bulunmaktadır. Dolayısıyla bu alanların kente kazandırılması, kolektif belleğin ve sosyal kimliğin oluşum ve paylaşımı, ve kent merkezlerinin ve kamusal hayatın canlanması için son derece önemlidir.
- 2 Kapladıkları açık alanlar: Endüstriyel alanlar geniş hacimler kaplamaktadır. Yoğun yapılaş-

manın ve trafiğinin hüküm sürdüğü günümüz kentlerinde, bu tür alanların varlığı geçmişte kentlerimizde yok ettiğimiz nefes alma mekânlarını yeniden yaratmak adına bulunmaz fırsatlar sunmaktadır. Endüstri mirasının işlenmesini ele alan pek çok yazıda bu tür alanların endüstri parkına ve açık-hava teknoloji müzesine dönüştürülmesinin kent kültürüne ve bireylerin bedensel ve psikolojik gelişimlerine ne denli önemli katkılar sağladığı açıkça belirtilmektedir (Alfrey ve Putnam, 1992; Palmer ve Neaverson, 1998; Blockley, 1999).

- 3 İçerdikleri yapı stoku: Endüstriyel alanlar bir çok yapı stoku içerir ve bu yapılar mekânsal özellikleri gereği pek çok farklı kullanımla yeniden hayat bulabilir (Altınoluk, 1998; Atagök, 2000; Köksal, 2002). Her ne kadar bu konuda farklı görüşler olsa da, pek çok uzman bu yapıları kamuya kazandırmanın en iyi yolunun endüstri yapılarına kültürel işlevler vermek olduğu görüşündedir (Altınoluk, 1998; Atagök, 2000; Köksal, 2002). Örneğin Köksal (2002), endüstri yapılarına kültürel işlevler vermenin sadece kent kültürüne bir kazanım getirmediğini, fakat aynı zamanda kültür mirasının sürdürülebilirliği açısından da önemli olduğunu savunur. 2003-2004 yılları arasında Londra’daki eski bir elektrik fabrikası olan ve bugün Tate Modern Sanat Müzesi olarak işlev veren yapıyı sadece bir yılda 6.2 milyon kişinin ziyaret ettiği düşünülürse, bu tür yapıların uygun işlevler aldıkları takdirde kent ekonomisine ve kültürüne yapacakları katkısı anlamamız güç olmaz. Tanyeli (2000) ise çeşitli alternatifler düşünülmeden bu yapılara sadece kültürel işlevler verme düşüncesinin görgüsüz, kültürsüz bir yaklaşım olduğunun altını çizer. Bu yapılara uygun kullanımların seçilmesinde pek çok ölçüt etki eder: yapıların tipi, mekânsal ve teknik özellikleri, kent coğrafyasındaki konumları, ekonomik kaynakların durumu, sosyal talep, mülk sahibinin talepleri, vb. Örneğin, bir kervansaray binasının mekânsal özellikleri dolayısıyla bir otele dönüştürülmesi, bu yapının bir tiyatroya dönüştürülmesinden daha mantıklı olacağı gibi. İşlev ne olursa olsun, seçilecek işlevin kamusal hayatı ne derecede destekleyeceği dikkatle düşünülmelidir.
- 4 Sembolik ve anıtsal özellikler: Endüstri yapıları sembolik ve anıtsal yapılar içerir. Uzman-

lara göre anıtsal yapıların korunması kolektif belleğin oluşumu, yere karşı duyulan hislerin güçlenmesi, yerin sahiplenilmesi, toplumsal bir bilincin oluşumu, ve sağlıklı bir ruha sahip olmak gibi nedenlerden dolayı çok önemlidir (Arendt, 1958; Lynch, 1960; Riegl, 1982). Örneğin Arendt (1958) kamusal hayatın oluşumu için bireylerin geçmişle olan bağlarının kuvvetli olması gerektiğine değinir. Bireylerin yaşadıkları çevrelerde geçmişleri ile bağlar kurmaları ve bu bağların kurulmasını sağlayacak kentsel unsurların varlığı, bireylerin yaşadıkları yerlerde daha fazla güven duymalarını, psikolojik açıdan daha sağlıklı bireyler olmalarını sağlar. Ayrıca, her ne kadar endüstri yapıları rasyonel dünyanın birer ürünü olsa da ve bir dönemin sınıf ayrımını sembolize etse de, bu yapıların gelecek kuşaklara aktarımı bireylere tarihleri hakkında, doğrular-yanlışlar hakkında önemli bilgiler verecektir, onlara yol gösterecektir.

- 5 Mimari özellikler: Endüstri yapıları eşsiz mimari nitelikler içerir ve bir dönemin mimari yapım tekniklerine ilişkin bizlere bilgi verir. Bacalar, vinçler, soğutma tankları, yakıt üniteleri, rıhtım alanları bir kenti sadece okunur, algılanabilir kılmaz, fakat aynı zamanda bireylerin kendi geçmişlerini, dolayısıyla kendilerini keşfetmesine olanak sağlar. Endüstriyel alanlar, bireylere “nereden geldiklerini ve nereye gittiklerini” (Council of Europe, 1987: 9) kavramalarını sağlayarak kendilerini keşfetme açlığını giderebilir. En önemlisi de, endüstriyel alanlar geçmişte bu işlevi yerine getiren fakat günümüzde giderek kaybolan kamusal alanlara alternatif alanlar oluşturabilir (Severcan ve Barlas, 2007).
- 6 Kamuya karşı duyulan sorumluluk duygusu: Endüstriyel alanlar genellikle kamu mülkiyetindedir. Pek çok ülkede kamu yararına hizmet eden ürünler güvenlik ve sağlık gibi nedenlerden ötürü (örneğin, su, elektrik, havagazı, temel gıdasal ürünler) kamu tarafından üretilir. Bu mülkiyet durumu bu tür alanların uygun şekillerde korunmasını ve yeniden işlevlendirilmesini daha kolay hale getirmektedir. Örneğin dünyadaki bazı kamu kurumları, insana verdikleri değeri göstermek amacıyla sahibi oldukları eski sanayi yapılarını kamusal amaçlarla kullanmaya devam ederler. Koruma

ve yeniden işlevlendirme için ekonomik kaynakları kısıtlı olduğu durumlarda da ya yapı-ışlet-devret modelleriyle geçici bir süre için yada doğrudan satım yoluyla bu tür alanları özel sektöre devrederler. Özel sektörün bu tür yapıların korunması ve yeniden işlevlendirilmesine ilişkin takınacağı tavır yasal çerçevede devir öncesi kamu tarafından şekillendirilebilir.

Sonuç

Endüstri mirasını gelecek kuşaklara aktarmak için önerilen özelleştirme yaklaşımları, koruma ve yeniden işlevlendirmeye ilişkin yasal mevzuatın zayıf olduğu durumlarda soruna dönüşmekte; bu alanların korunmasından ziyade yıkımlarına neden olmakta ve kamu yararından ziyade özel çıkarlara hizmet eden sonuçlar doğurmaktadır. Burada ekonomik çıkarlar uğruna özel mülk ve/veya özel işletme sahiplerince yok edilenin sadece bir kentin tarihinin ve belleğinin değil, aynı zamanda yeniden oluşturulabilecek demokratik ve bireylerin sosyalleşmelerine, kişisel, bedensel ve ruhsal gelişimlerine olanak sağlayabilecek alanların varlığı olduğu unutulmamalıdır. Bu yüzden endüstri yapılarının koruma ve yeniden işlevlendirilmelerinde kullanılacak yaklaşımlar her hangi bir alan ve içindeki sıradan yapıların koruma ve yeniden işlevlendirilme yaklaşımlarından farklı olmak durumundadır. Bu tür alanların korunması ve yeniden işlevlendirilmesi konusunda açık ve kamu yararına politikalar geliştirilmesi, yapı-ışlet-devret modelleriyle veya özelleştirme yoluyla kente kazandırılmaya çalışılan endüstri yapılarının gerçek anlamda kente ve kamuya kazandırılmaları sağlanacak, bu konudaki keyfi, ayrımcı ve sağlıksız yaklaşımların önüne geçilecektir.

Kaynakça

Alfrey, J. ve Putnam, T. (1992) *The industrial heritage: managing resources and uses* (Londra: Routledge)

Altınoluk, Ü. (1998) *Binaların yeniden kullanımı* (İstanbul: Yapı Yayınları)

Arendt, H. (1958) *The human condition* (Chicago: University of Chicago Press)

Atagök, T. (2000) Sanayi mekanlarından sanat mekanlarına. *Mimarlık*, 292: 9-14.

Basatemur, B. ve Basatemur, S. (2001). Londra'nın eski liman alanları: Docklands. *XXI*, Mart-Nisan: 148-161.

Blockley, M. (1999) Preservation, restoration and presentation of the industrial heritage: a case study of the Ironbridge Gorge. *Managing Historic Sites and Buildings: Reconciling Presentation and Preservation* içinde, der. G. Chitty vd D. Baker (Londra: Routledge)

Council of Europe (1987) New ways of funding the restoration of the architectural heritage. *Architectural Heritage Reports and Studies*, 13 (Fransa: Council of Europe)

Dickinson, J. (2001) Monuments of tomorrow: industrial ruins at the millennium. *Critical Perspective on Urban Redevelopment* içinde, der. K. F. Gotham (Oxford: Elsevier Science)

Dobby, A. (1978) *Conservation and planning* (Londra: Hutchinson of London)

Erder, C. (1986) *Our architectural heritage: from consciousness to conservation* (Paris: UNESCO)

Fritze, J. (2011) Feds look to unload excess property in Md.: Hundreds of structures to be demolished or sold. *The Baltimore Sun Gazetesi*, 4 Mayıs 2011, e-kaynak: http://articles.baltimoresun.com/2011-05-04/news/bs-md-federal-property-20110504_1_buildings-machine-shop-property

Hewison, R. (1987) *The heritage industry: Britain in a climate of decline* (Londra: Methuen)

IJP Community Regeneration (2005) LDDC Monograph. E-kaynak: <http://www.lddc-history.org.uk/> (erişilen tarih: 15 Austos 2007)

Köksal, T.G. (2000) Yeniden hayat bulan endüstri yapıları. *M Domus*, Aralık-Ocak: 68-71.

Köksal, T.G. (2002) Endüstri mirasında çağdaş sanatlar: Kazanımlar, kayıplar... *Mimarist*, 4: 86-89.

Lynch, K. (1960) *The image of the city* (Cambridge, MA: The MIT Press)

Palmer, M. ve Neaverson, P. (1998) *Industrial archaeology: principles and practice* (Londra: Routledge)

Pearce, D. (1989) *Conservation today* (Londra: Routledge)

Riegl, A. (1982) The modern cult of monuments: Its characteristic and its origin. *Oppositions*, 25, New York.

Tağmat, T.S. (2003) Modern mimarlık ürünlerinin korunması. *Mimarlık*, 312: 17-19.

Tanyeli, G. (2000) Endüstri arkeolojisi yapılarının korunması ve yeniden işlevlendirilmesi. *M Domus*, Aralık-Ocak: 50-51.

Severcan, Y.C. (2006) Sanayi arkeolojisi mirasının korunması kapsamında Maltepe havagazı ve elektrik fabrikası alanının dönüşüm sorunsalı. Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Severcan, Y.C. ve Barlas, A. (2007) The conservation of the industrial remains as a source of individuation and socialization. *International Journal of Urban and Regional Research*, 31(3): 675-682.

West, B. (1988) The making of the English working past: a critical review of the Ironbridge Gorge Museum. *The Museum Time Machine, Putting Cultures on Display* içinde, der. R. Lumley (Londra: Comdia/Routledge)

Elektrik Üretiminden Arkeoloji Ev Sahipliğine: Centrale Montemartini Müzesi, Roma

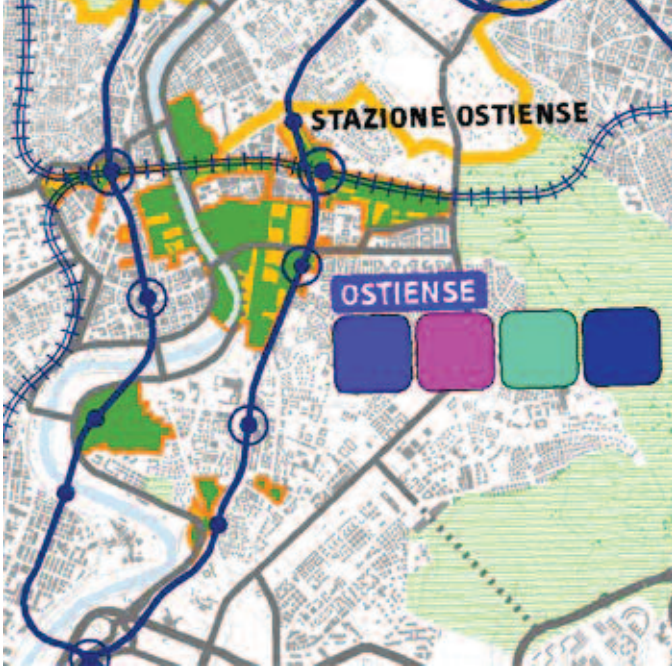
Açalya Alpan

Yer Roma'nın eski sanayi bölgesi Ostiense, kentin merkezi ile güneyde Mussolini tarafından inşa ettirilmiş olan EUR mahallesini birbirine bağlamakta. 1870'lerde konut bölgesinden uzak bir sanayi bölgesi olarak yapılaşmaya başlamış olan Ostiense, 1941 yılından sonra yeni sanayi alanının Tor Sapienza bölgesine kayması ve eski makinaların üretim ömürlerini doldurmaları sebebiyle zamanla terk edilmiş endüstri bölgesi statüsüne girmiştir. Bazıları yıkılmış, diğerleri terk edilmiş yapılarla 1980'lerde sanayi alanı mezarlığı görüntüsünde olan bölge bugün Roma Tre Üniversitesi'ne, gençlere yönelik çeşitli toplanma mekânlarına, çeşitli kültürel etkinliklere, restore edilmekte olan ve edilmeyi bekleyen eski sanayi yapılarına ev sahipliği yapmaktadır. Önümüzdeki yıllarda Ostiense bölgesi, eski sanayi alanının uzantısı olan ve Tiber Nehri'nin diğer tarafında yer alan Marconi bölgesi ile kentsel tasarım projeleri aracılığıyla birleştirilecek; eski toptancı halleri ve şehir pazarları, Italgas eski havagazı fabrikası kompleksi, eski mezbaha, eski nehir limanı, tarihi

Ostiense İstasyonu, ve bugün bir kısmı India Tiyatrosu'na çevrilmiş eski Mira Lanza sabun fabrikası alanının geri kalanı restore edilerek Roma Tre Üniversitesi kampüs alanı, Sanat ve Bilim Kenti'ne dönüştürülecektir. 1998 yılında başlamış olan bu proje ile Ostiense ve Marconi omurgası doğrultusunda yeni bir merkez oluşturulması amaçlanmakta olup bu yeni merkez projesi, alanın doğusunda kalan Ostiense İstasyonu ile Tiber nehrinin karşı kıyısında kalan Marconi yüksek yoğunluklu konut alanı arasındaki eski endüstri bölgesini kapsamaktadır (Resim 2). Böylece kentin 1920'li yıllarda bahçe-şehir akımından esinlenerek yapılmış olan ve günümüzdeki restorasyon projeleri ile yeniden canlanmakta olan Garbatella Mahallesi de bu merkeze eklenmiş olacaktır. Proje kapsamında Belediyenin ofisleri Campidoglio'dan Ostiense İstasyonu civarındaki eski gar binası ve eski sigara fabrikasına (Resim 4'teki Campidoglio 2 ve Uffici Comunali) kaydırılarak burada bir toplum merkezi oluşturulacaktır.

Gazi Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü
Araştırma
Görevlisi

PLANLAMA
2012/1-2

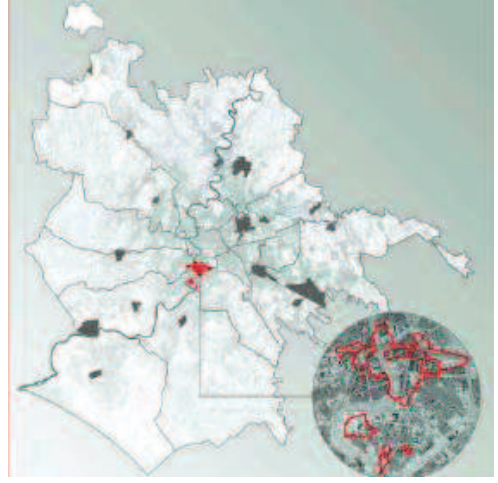


Resim 1: Yeni Merkez Proje'sinin kavramsal şeması ve Centrale Montemartini'nin konumu
Kaynak: www.laboratorioroma.it/progetti/Centralit%C3%A0/Ostiense/ostiense_descr.jpg

Centrale Montemartini Müzesi, bölgedeki restorasyon çalışmalarını başlatmış olan ilk uygulamadır. Restorasyonu yapıp yeniden kullanıma açılmış olan Giovanni Montemartini Eski Termoelektrik Güç Santralinin ana salonuna girdiğinizde sizi beyaz Roma mermerleri ile eski santralin koyu renk makinaları etkileyici bir şekilde birlikte karşılamaktadır.

1912 yılında Tiber nehrinin yakınında kurulmuş olan fabrika Roma'nın ilk elektrik santralidir. 1913 yılında teknoloji memuru Giovanni Montemartini'nin adı verilmiştir. 1933 yılında her birinin uzunluğu yirmi metrenin üzerinde olan iki adet dizel motor monte edilen santral 1963 yılına kadar üretimini devam ettirmiştir.

1970'li yıllarda depo olarak kullanılmış olan santral ve alanının 1989 yılında Roma'nın Enerji ve Çevre Yerel Şirketi (ACEA) tarafından, diğer Avrupa ülkelerindeki endüstri mirasının korunması örneklerinden etkilenerek, restore edilmesine ve Roma'nın ilk elektrik santrali olarak kamuya açılmasına karar verilmiştir. Böylece, alanın doğu kesimindeki iki trafo ile kontrol binası ofis olarak kullanılmak üzere yenilenirken,

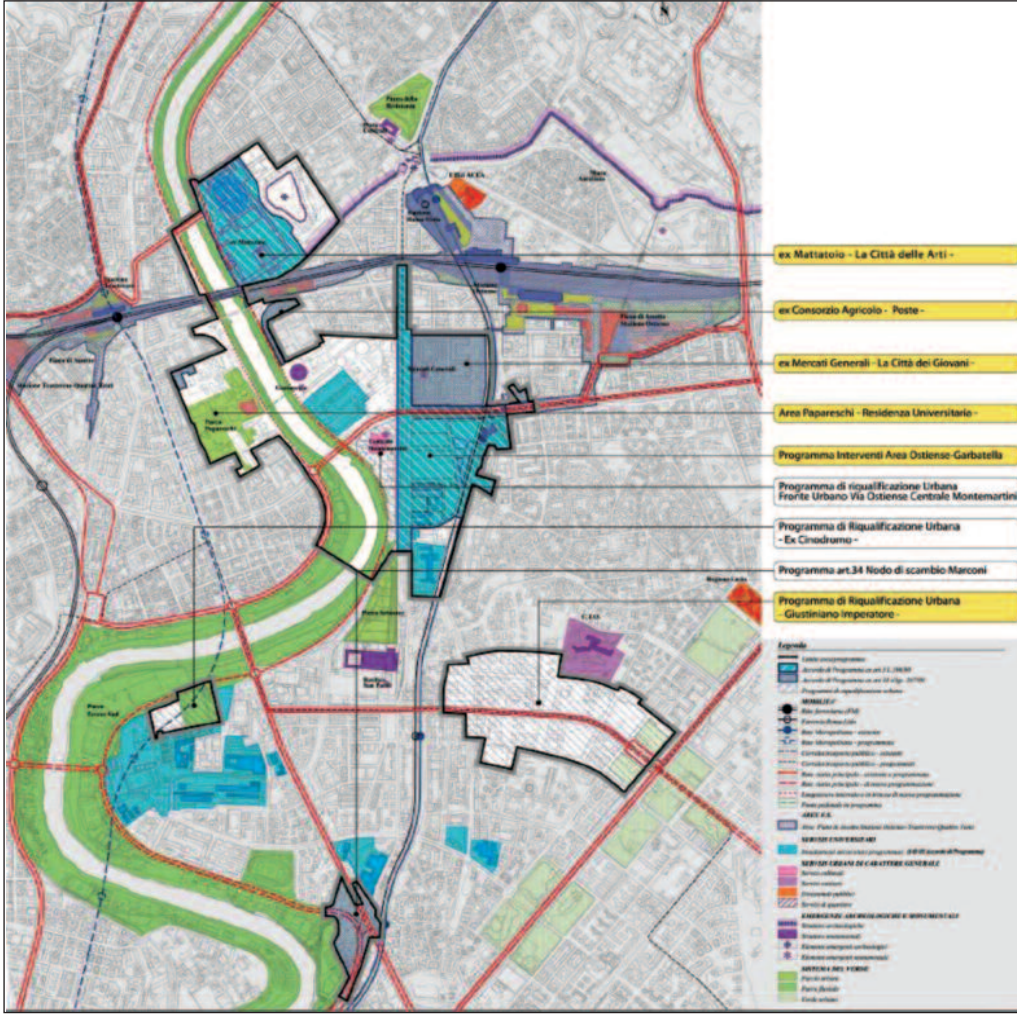


Resim 2: Ostiense'nin Roma metropolitan alanı içindeki konumu

Kaynak: www.laboratorioroma.it/progetti/Centralit%C3%A0/Ostiense/ostiense_pos.jpg

makina salonu, buhar odası ve bodrum ilgili makina teçhizatına halen sahip olduğundan bu kesimlerde müzeleştirme çalışmaları başlatılmıştır. Binanın dışında ise, ACEA'nın depolarında sökülmüş halde bulunmuş ve özgün yeri makina salonunun ana cephesinin karşısı olan iki adet eski sokak lambası yeniden yerlerine yerleştirilmiştir. Tramvaylara elektrik sağlamak amacıyla tasarlanmış ve 1898 yılında sokak lambasına döndürülmüş bu iki kentsel öge, aslen altı serilik olan ve geri kalan dördü 1896 yılında Floransa'daki dökümhanede eritilmiş olan bir takımın parçasıdır ve üzerlerinde elektriğin zaferini simgeleyen sanatsal canlandırmalar bulunmaktadır.

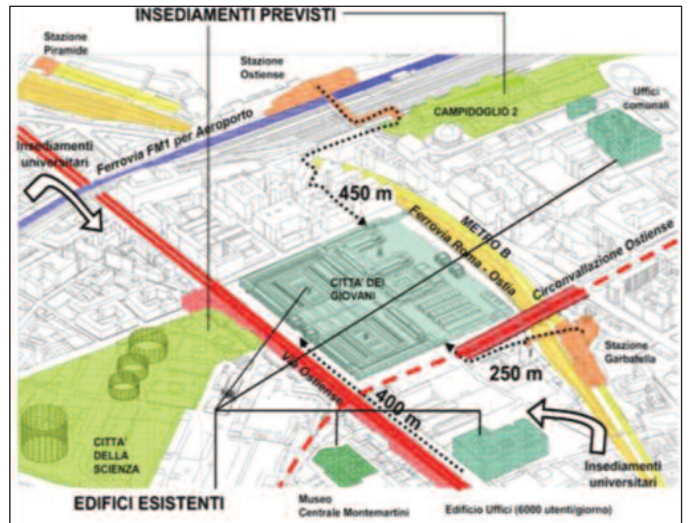
1990 yılında santralde ACEA Sanat Merkezi açılmış ve 'Yeni Ufuklar' başlıklı konferans gerçekleştirilmiştir. Müzenin bugün hem endüstri hem de klasik arkeoloji mirasına ev sahipliği yapması ise 1995 yılına, Roma'nın ünlü arkeoloji müzesi Capitolini Müzeler kompleksinin yeniden yapılandırılma çalışmaları esnasında eserlerini sergileyecek başka bir kamusal mekân aramasına dayanmaktadır. 1995 yılında ACEA ile Roma Belediyesi arasında eski santralin Capitolini Müzeleri'nin eserlerini geçici süreliğine sergilemesine yönelik anlaşma yapılmıştır. ACEA, Roma Kültürel Miras Yönetimi (Sovrintendenza) ve Capitolini Müzeleri yönetimi işbirliğince 1997 yılında Roma'nın ilk elektrik santralinde açılan serginin ismi "Makinalar ve Tanrılar" olmuş, sergide cumhuriyet döneminden geç imparatorluk dönemine



Resim 3: Yeni Merkez ve Ostiense-Marconi yeniden canlandırma projesi
 Kaynak: www.laboratorioroma.it/progetti/Centralit%C3%A0/Ostiense/scheda_ostiense.htm, erişim tarihi, Kasım 2012

antik Roma kentinin gelişimi anlatılmıştır. Santralin müzeye çevrilmesi, makinelerin restorasyonu ve endüstri arkeolojisi ile ilgili didaktik kısımlar ACEA tarafından yapılmıştır.

Santralin arkeoloji müzesi olarak kullanılması geçici bir çözüm olarak düşünülmüş olsa da, 2005 yılında heykel koleksiyonunun yeniden yapılandırılmış olan Capitolini Müzeleri'ne geri döndürülmeye başlanmasıyla, santralin kalıcı olarak Capitolini Müzeleri'nin bir parçası olmasına ve en son gün ışığına çıkarılan eserlerin endüstri mirası ile birlikte sergilenmelerine karar verilmiştir. Müzede serginin rotası ve elemanların yerleştirilmesi, her iki miras türüne de saygı gösterecek ve ikisini birbiri ile bütünleştirecek şekilde yapılmıştır. Zaman içinde santralin makina salonu ve buhar odası dışındaki tekil kı-



Resim 4: Öngörülen yeni kullanımlar
 Kaynak: Cremaschi, M. (2005) "The Politics of Urban Design in Rome", PPT Sunuş

PLANLAMA
 2012/1-2



Resim 5: 1924 yılında Centrale Montemartini
Kaynak: [www.lungotevere.org/news.asp?id=2952](http://www.lungotevere.org/news.asp?id=2952&s=4&a=22)

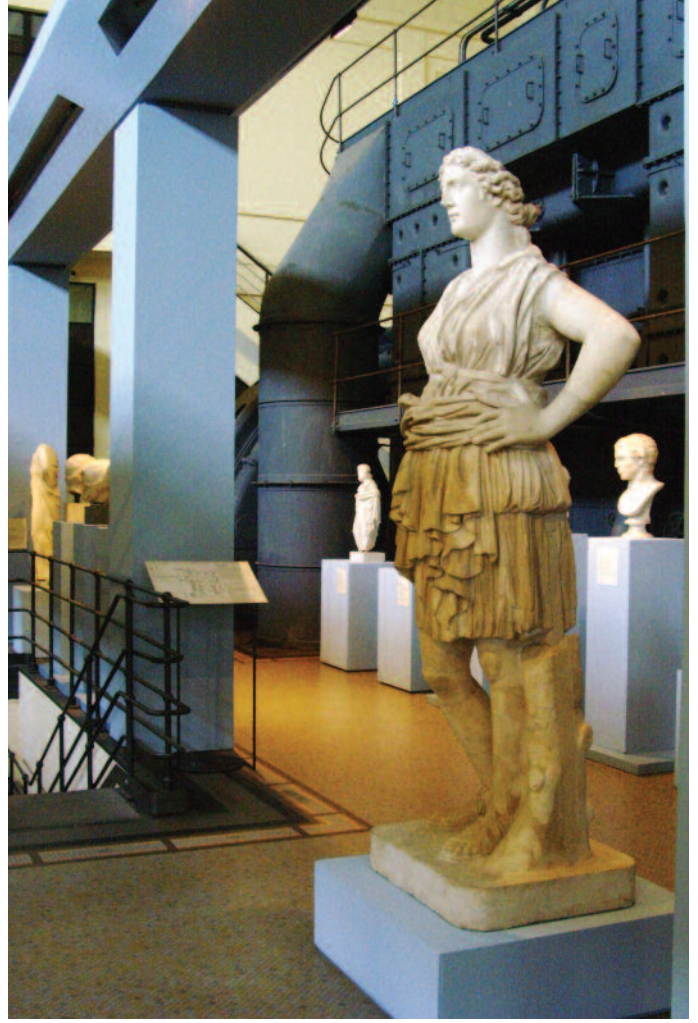
sımlarının da birbirleri ile erişimi sağlanarak özgün işleyişinin nasıl olduğunun en iyi şekilde anlatılmasına olanak verilecektir. Santralin ofis olarak yenilenmiş olan diğer kısımları ise ACEA ve Roma Kültürel Miras Yönetimi (Sovrintendenza) tarafından kullanılmaktadır.

Centrale Montemartini Müzesi'nin gerek halk gerek uzmanlar tarafından görmüş olduğu ilgi ve beğeni projenin arkasındaki düşüncenin başarısını ortaya koymaktadır. Bu başarı, müzenin içinde bulunduğu terk edilmiş endüstri alanında domino taşı etkisi göstermiştir. Şimdilerde "Yeni Merkez" projesi kapsamında eski santralin komşularından eski toptancı halleri ve



Resim 6:
Makine
Salonu
Kaynak:
Kişisel
Belgelem,
2009

şehir pazarları kültürel, rekreatif ve ticari işlevleri bir arada barındıran bir 'Gençlik Merkezi' (*La Città Dei Giovani*) ile üniversite yurtlarına, eski mezbaha Roma Tre Üniversitesi amfileri ile 'Sanat Merkezi'ne (*La Città delle Arti*) dönüştürülmektedir (Resim 4). Eski havagazı fabrikası Italgas ise, toprağındaki kirliliğın geçmesi için tanınan süre bittikten sonra, Tiber Nehri'nin karşı kıyısında bulunan Mira Lanza eski sabun fabrikası alanı ve fabrikanın 1999 yılında Roma Belediyesi tarafından restore edilerek India Tiyatrosu'na çevrilmiş olan kısmıyla 'Bilim Köprüsü' adı verilen köprü aracılığıyla birleştirilerek, Roma Tre Üniversitesi merkez kütüphanesine ve Bilim Kenti'ne (*La Città della Scienza*) dönüştürülecektir. Şimdi geriye, alanla ilintili ve işleyişte olan kentsel tasarım projelerinin uygulama aşamalarının tamamlanmasını beklemek ve ortaya çıkacak olan yeni merkezi, Sanat ve Bilim Kenti'ni tecrübe etmek üzere Roma'yı ziyaret etmek kalmaktadır.



Resim 7: Makine Salonu: Klasik arkeoloji ve endüstri mirasının birlikteliğı
Kaynak: Kişisel Belgelem, 2009



Resim 8: Makine Salonu
Kaynak: Kişisel Belgelem, 2009



Kaynaklar:

Centrale Montemartini Müzesi Didaktik Bölüm Bilgileri, Açılyla Alpan kişisel arşivi, 2009

Ducatelli, C. (2009) "Archeologia industriale e archeologia classica. Miracolo alla Centrale Montemartini", www.lungotevere.org/news.asp?id=2952&s=4&a=22, erişim tarihi 30.10.2010

"Musei in Comune, Musei Capitolini Centrale Montemartini", www.centralemontemartini.org/, erişim tarihi 30.10.2010

"Ostiense Marconi - Progetto Urbano" www.laboratorioroma.it/progetti/Direzionalita/, erişim tarihi 30.10.2010

"Ostiense - Nuova Centralità Urbana" www.laboratorioroma.it/progetti/Centralita%20C3%A0/Ostiense/scheda_ostiense.htm, erişim tarihi 26.11.2012

"Un ponte tra Marconi e Ostiense per unire scienza, cultura, vita"

www.laboratorioroma.it/Progetti/Spazi%20e%20Parchi/Tevere/05_12_06_PontedellaScienza.htm erişim tarihi 26.11.2012

Resim 9: Buhar Odası: Klasik arkeoloji ve endüstri mirasının birlikteliği

Kaynak: Kişisel Belgelem, 2009



Resim 10: Bölgenin gece kullanımından bir örnek: Eski sabun fabrikasının 400 metrekarelik avlusunda Havagazı fabrikası manzaralı caz konseri

Kaynak: Kişisel Belgelem, 2010

Endüstri Mirası: Kavramlar, Kurumlar ve Türkiye'deki Yaklaşımlar

Mehmet Saner

20 yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan ve 1970'lerin sonundan bu yana, özellikle endüstri devrimini deneyimlemiş ülkelerde özel bir ilgi gören endüstri mirası kavramı, son zamanlarda, endüstrileşmenin daha geç ve sınırlı olarak gerçekleştiği ülkelerde de gündeme gelmektedir. Bu ülkelerden birisi de Türkiye'dir. Eski endüstri yapılarının korunması kavramıyla 1990'larda tanışan Türkiye'de, Cumhuriyet öncesinden gelen bazı üretim yapılarının ve özellikle erken Cumhuriyet dönemindeki sanayileşme hareketi sırasında kurulan fabrikaların, üretim işlevlerini yitirmelerinin ardından, endüstri mirası kapsamında koruma altına alınmaları yönündeki çabalar da son dönemlerde artmaya başlamıştır. Bu yazının amacı, endüstri mirası kavramının dünyadaki gelişimini ve kurumlaşmasını incelemek ve Türkiye'deki yaklaşımları bu çerçevede değerlendirmektir.

1. Endüstri Arkeolojisi ve Endüstri Mirası

Eski endüstri yapılarının korunmasına yönelik ilk farkındalık, Britanya'da ortaya çıkmıştır. Bu amaçla yürütülen, eski endüstri yapılarını araş-

tırma, ortaya çıkarma ve kayıt altına alma işlemleri "endüstri arkeolojisi" olarak adlandırılmış, ortaya çıkarılan yapılar ise "endüstri anıtları" olarak nitelendirilmiştir. Korunan varlığın, tekil bir endüstri yapısı değil, belirli bir alanda toplanan yapı ve tesislerin tümü olduğu durumda ise, alan bir bütün olarak anılmış ve "endüstri sitesi" olarak tanımlanmıştır. "Endüstri mirası" kavramı, eski endüstri yapılarının korunması yaklaşımının uluslararası boyut kazanmasıyla ön plana çıkmış, endüstri anıtları ve sitelerinin aslında ulusal olduğu kadar uluslararası bir mirasın da bileşenleri olduğu görüşü bu süreçte benimsenmiştir. Günümüzde "endüstri mirası", belirli bir tarihsel niteliğe ve öneme sahip eski endüstri yapılarının, alanlarının ve bunlarla ilişkili her çeşit varlığın kendisini, "endüstri arkeolojisi" ise tüm bu kalıntıları bulma, inceleme ve belgeleme çalışmalarını ve bu çalışmalarda izlenen yöntemi ifade etmek için kullanılmaktadır.

1.1. Britanya'da Endüstri Arkeolojisi

Trinder'm (1981) aktardığına göre, endüstri yapıları ve alanları için tarihte geliştirildiği bilinen ilk koruma yaklaşımı, Britanya'da, bağımsız ve

Abant İzzet
Baysal
Üniversitesi,
Mimarlık Bölümü,
Araştırma
Görevlisi (TU
Dortmund,
Doktora Adayı)

PLANLAMA
2012/1-2

kişisel bir tepki ile ortaya çıkmıştır. Yazar L.T.C. Rolt, 1940'lerde, çevresel anlamda olumsuz bir imgeye sahip olan endüstri peyzajı için çeşitli hareketlere öncülük etmiş, kendisiyle aynı görüşteki gönüllülerle birlikte, önce İngiltere'deki kanalların korunması ve bakımı, daha sonra demiryollarının korunması ve ziyarete gelenlere tanıtılması için girişimlerde bulunmuştur (Trinder, 1981: 10). Bu koruma tepkisi, bu varlıkların olumsuz imgelerinin aksine- bir değer olarak, tehdit altında oldukları düşüncesine dayanmıştır. 1960'larla birlikte kanal ve demiryollarının korunmasının kapsamı genişleyerek, değirmen, maden ocağı, taş ocağı, demir döküm atölyesi gibi eski endüstriyel tesislerin koruma altına alınmasını da içerir hale gelmiştir (Trinder, 1981: 12). İlk olarak 1955 yılında Michael Rix tarafından kullanılan "endüstri arkeolojisi" terimi de, bu yıllarda yayılmaya başlamıştır (Trinder, 1981: 13). Terim, başlangıçta endüstri devriminin kalıntılarını bulup ortaya çıkarma çalışmalarını tanımlamaktan öte bir anlama sahip değildir (Nevell, 2006). Türkiye'de endüstri arkeolojisi kavramının tanıtan isimlerden biri olan Tanyeli (1998: 92) bu dönemdeki gelişmeleri şöyle değerlendirmektedir:

(...) terim ilk olarak ortaya atılıp eski endüstriyel tesis ve taşınmazların önemi vurgulandığında, amaç bilimsel olmaktan çok, bunların hızla elden çıkıp yok olmasından kaynaklanan endişeyi dışı vurmaktan ibaretti. Yeni endüstriyel gelişmeler erken sanayileşme döneminin inşai ve mekanik donanımını değerden düşürdüğü için bu alanda hızlı bir tahribat vardı ve kimileri bu durumdan rahatsızlık duyuyordu.

Eski endüstri yapılarına dair bu endişenin yayılması ve özellikle arkeologların bu yeni kavramı benimsemesi ile, endüstri arkeolojisinin Britanya'daki gelişimi de 1950'lerin sonu ve 1960'ların başında yeni bir boyut kazanmıştır. CBA (*Council for British Archaeology*), 1959 yılında dünyada ilk kez bir "endüstri arkeolojisi araştırma komitesi" kurmuş (Nevell, 2006), 1960'ların başında ise "endüstri anıtları"ni konseyin belgeleme sistemi içinde kayıt altına alarak, bu konuda ulusal bir envanterin oluşturulmasına zemin sağlamıştır (Falconer, 2005: 23). *Journal of Industrial Archaeology* 1964 yılında yayınlanmaya başlamıştır (Trinder, 1981: 13). CBA tarafından ulusal

ölçekte düzenlenen yerel ve bölgesel endüstri arkeolojisi konferanslarını, 1960'ların sonlarında toplanan ve sınırlı sayıda da olsa uluslararası katılım sağlanan Bath Konferansları izlemiştir (Falconer, 2005). 1973 yılında *Association for Industrial Archaeology* kurulmuş ve endüstri kalıntılarının korunmasına öncülük eden L.T.C. Rolt, derneğin başkanlığına getirilmiştir (Trinder, 1981: 10). Tüm bu gelişmeler, eski endüstri yapılarının korunması tavrının, Britanya'daki kurumlaşmasının göstergeleri ve aşamalarıdır.

Eski endüstri yapılarının korunmasının bireysel bir tepkiden çıkarak kurumlaşmasında, yukarıda anılan örgüt oluşumlarının, yayınların ve etkinliklerin yanısıra, bu kapsamda gerçekleştirilen koruma uygulamaları da önemli rol oynamıştır. Özellikle *Ironbridge Gorge* bu bakımdan ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Anglo-Sakson yazında, endüstrinin doğduğu yer olarak kabul edilen ve Endüstri Devriminin "görkemli" sembolü olarak nitelendirilen Ironbridge, endüstri arkeolojisi çalışmalarının da odağında yer almış, burada kurulan müze ve vakıf da bu konudaki çalışmaların merkezi haline gelmiştir (Trinder, 1980; Ironbridge Gorge Müzeleri web sitesi).

1.2. Eski Endüstri Yapılarını Korumanın Uluslararası Boyut Kazanması

Eski endüstri yapılarının korunması yaklaşımının uluslararası düzeye taşınmasında yine İngiliz ekolü öncü rolü oynamıştır. İngiltere'de endüstri arkeolojisi konusunda önemli bir uzman ve 1971-1983 arasında *Ironbridge Gorge Museum* yöneticiliğini yapan Neil Cossons'un önerisi üzerine, 1973 yılında, FICCIM – *First International Congress on the Conservation of Industrial Monuments* (Birinci Uluslararası Endüstri Anıtlarını Koruma Kongresi), 8 ülkeden gelen 61 delegenin katılımı ile toplanmıştır (Trinder, 2000). İngiltere'nin yanı sıra, Kanada, Doğu ve Batı Almanya, İrlanda, Hollanda, İsveç ve Amerika Birleşik Devletleri'nin müzelerinden, üniversitelerinden ve devlet kurumlarından ilgilileri ve yetkilileri bir araya getiren bu kongre, konunun uluslararası düzeyde tartışmaya açılması açısından önemlidir (Trinder, 2000). FICCIM'in yarattığı olumlu etki üzerine, aynı kapsamdaki toplantıların ikincisi, SICCIM – (*Second International Conference on the Conservation of Industrial Monuments*) İkinci

Uluslararası Endüstri Anıtlarını Koruma Konferansı adıyla, 1975 yılında, Almanya'nın Bochum kentinde gerçekleştirilmiştir (TICCIH Web Sitesi). Bu dizinin, 1978 yılında, İsveç'in Stockholm kentinde gerçekleştirilen üçüncü ayağı ise yeni bir örgütlenmeye sahne olmuştur. Üçüncü Uluslararası Endüstri Anıtlarını Koruma Konferansı'nın adı, Üçüncü Uluslararası Endüstri Mirasını Koruma Konferansı olarak değiştirilmiş, toplantınınla aynı kısaltmaya sahip olan bir komite de, TICCIH – (*The International Committee for the Conservation of Industrial Heritage*) Uluslararası Endüstri Mirası Komitesi adıyla bu sırada oluşturulmuştur (Trinder, 2000) (2). “Endüstri anıtları” ifadesi yerine “endüstri mirası” kavramını getiren bu değişiklik ile endüstri mirası kavramına odaklanan yeni örgütlenme, eski endüstri yapılarının miras kavramı kapsamında düşünülmesini sağladığı ve bu alandaki etkinliklerin daha geniş bir alana yayılmasının önünü açtığı için önemlidir.

2. Endüstri Mirası ve İlgili Uluslararası Örgütler

2.1. TICCIH

TICCIH, endüstri mirası odaklı olarak kurulan ilk uluslararası örgüttür. 4 Haziran 1978 tarihli kuruluş tüzüğüne göre, TICCIH'in kuruluş amacı, endüstri anıtları ve yapıtlarının korunması ve insanlığın endüstri mirasının tarihi, bilimsel ve eğitici değeri hakkında bir anlayış geliştirilmesi ve bu konularda işbirliğinin uluslararası düzeyde sağlanmasıdır (3). Bir yandan üç yılda bir tekrarlanan toplantılarla “endüstri mirası” kavramını uluslararası düzeyde gündemde tutan TICCIH, bir yandan da uluslararası işbirliği alanını genişletmiştir. 2000 yılında TICCIH ile ICOMOS arasında imzalanan işbirliği anlaşması ile, TICCIH, endüstri mirasının çalışılması ve korunması konularında ICOMOS'un uzman komitesi olarak görevlendirilmiştir. (TICCIH Web Sitesi)

ICOMOS ile imzalanan işbirliği anlaşması, TICCIH açısından, çok daha geniş ölçekteki uluslararası örgütler ağına eklenme anlamına gelmektedir. Bu ağın merkezinde, ana örgüt olarak (*parent organization*), Birleşmiş Milletler yer almaktadır. Birleşmiş Milletler'in eğitim, bilim

ve kültür konularında uluslararası işbirliğini sağlamaya çalışan alt örgütü (*child organization*), UNESCO –Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu'dur. Ancak ne Birleşmiş Milletler, ne de UNESCO, doğrudan “kültürel miras” konusunda özelleşmiş örgütlerdir. UNESCO'nun bu konudaki ortağı (*related NGO*), kendisi de uluslararası bir sivil toplum kuruluşu olan ve anıtlar ve sitlerin korunması konusunda özelleşmiş diğer uluslararası örgütler ve sivil toplum kuruluşları ile kültürel ve bilimsel işbirliğine giden ICOMOS – Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi'dir. Bu örgütlenme ağının en dış halkasında ise, uzman komiteler (*specialist committee*) yer almaktadır. (Carman, 2002: 62-65)

TICCIH, yukarıda anılan anlaşma ile ICOMOS'un endüstri mirası konusundaki uzman komitesi rolünü üstlenmiş, böylece merkezinde Birleşmiş Milletler'in yer aldığı uluslararası örgütler ağına eklenmiştir. Örgütlenme açısından böylesi bir genişleme, endüstri mirası kavramının ve eski endüstri yapıları ve alanları için geliştirilen koruma yaklaşımının yayıldığı alanının, Birleşmiş Milletler'in etkinlik alanı ile eş hale gelmesine kadar uzanabilecektir. Kavram, TICCIH örgütlenmesi üzerinden yalnızca uluslararası hale gelmekle kalmamakta, aynı zamanda evrenselleşmektedir. Nitekim TICCIH tarafından 2003 yılında hazırlanan, *The Nizhny Tagil Charter for the Industrial Heritage*, bu genişlemenin dayanaklarından birini oluşturmaktadır (TICCIH Web Sitesi). Venedik Tüzüğü (1964) ile uyum içinde olmak üzere, endüstri mirası konusunda uluslararası standartları belirlemeyi hedefleyen bu metin, henüz resmi olarak uluslararası geçerliğe sahip değilse de, ICOMOS tarafından onanması ve UNESCO tarafından da onaylanması halinde bu niteliğe kavuşacaktır. Nizhny Tagil Şartı'nda “endüstri mirası” ve “endüstri arkeolojisi” şu şekilde tanımlanmaktadır (TICCIH Web Sitesi, *The Nizhny Tagil Charter*) (4):

Endüstri mirası, endüstri kültürünün tarihsel, teknolojik, toplumsal, mimari ya da bilimsel değeri bulunan kalıntılarından oluşur. Bu kalıntılar, binaları ve makineleri, atölyeleri, imalathaneleri ve fabrikaları, madenleri ve işleme ve arıtma alanlarını, ambarları ve depoları, enerjinin üretildiği, iletildiği ve kullanıldığı yerleri, taşımacılığı ve tüm altyapısını, ayrıca ikamet, ibadet ve eğitim gibi

endüstri ile ilişkili toplumsal etkinlikler için kullanılan yerleri içerir.

Endüstri arkeolojisi endüstriyel işlemler için ya da endüstriyel işlemler sonucu meydana gelen, maddi ve maddi olmayan kanıt niteliğindeki tüm belgeleri, insan yapıtlarını (*artefact*), katmanları ve yapıları, insan yerleşimlerini ve doğal ve kentsel peyzajları inceleyen disiplinler arası bir yöntemdir.

Endüstri mirası kavramının uluslararası düzeyde yaygınlaşmasında kilit rol oynayan TICCIH-ICOMOS işbirliğinin en önemli ürünlerinden biri, 2006 yılındaki 18 Nisan etkinliğidir. 18 Nisan, ICOMOS tarafından 1982 yılında “Uluslararası Anıtlar ve Sitler Günü” ilan edilmiş, bu girişim 1983 yılında UNESCO tarafından onaylanmıştır. 18 Nisan etkinlikleri, her yıl farklı bir temayla dünya mirasının farklı boyutlarını ele almayı ve bu konuda bir farkındalık yaratmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede 2006 - Uluslararası Anıtlar ve Sitler Günü’nün teması “*the heritage of production*” (üretim mirası) olarak belirlenmiş, etkinlikler TICCIH-ICOMOS işbirliği ile düzenlenmiştir (ICOMOS Web Sitesi). 2006 yılındaki 18 Nisan etkinliğinin önemi, üretim mirası gibi daha kapsayıcı bir başlık altında ele alınan endüstri mirası kavramının, uluslararası yayılma alanının genişlemesinden anlaşılabilir. Yalnızca TICCIH örgütlenmesi ile yönlendirilmesi halinde, çoğunlukla endüstrileşmiş kuzey ülkeleri ile sınırlı kalma riskini barındıran endüstri mirasına ilişkin etkinlikler, ICOMOS işbirliği sayesinde, gerçek anlamda küresel bir ölçeğe taşınmaktadır. Dünyanın dört bir yanından ulusal komiteler düzeyinde bu etkinliğe katkı veren 19 ülkeden, aralarında Türkiye’nin de bulunduğu 15 tanesi, TICCIH ulusal komiteleri olmamakla birlikte, ICOMOS ulusal komiteleri bağlantısıyla, üretim mirası temalı 18 Nisan 2006 organizasyonuna katılabilmişlerdir (ICOMOS Web Sitesi: 18th of April, Event Summary). Sadece ülkeler bazındaki bu dağılım ve çeşitlilik dahi, etkinlik alanının genişlemesinin göstergesi olarak düşünülebilir (5).

Buraya kadar aktarılan gelişmeler, yerel ve dar kapsamlı bir koruma kaygısının, benzer kaygılara sahip kişi ve kurumların bir araya gelişi ile genişleyerek nasıl ulusal ve uluslararası boyutlar kazandığını göstermektedir. Ancak, endüstri mi-

rası konusunda günümüzdeki en önemli örgütlenme olmakla birlikte, TICCIH-ICOMOS işbirliğini, eski endüstri yapılarının korunması konusunda uluslararası düzeydeki ilk ve tek girişim olarak düşünmek de yanlış olur. Sözgelimi, UNESCO tarafından hazırlanan Dünya Mirası Listesi’nde, 1978 gibi erken sayılabilecek bir tarihten itibaren eski endüstri yapı ve alanlarının da yer aldığı bilinmektedir (UNESCO-WHC Web Sitesi). Listedeki ilk endüstriyel varlık, ICOMOS tarafından aday gösterilen, Wieliczka (Polonya) Tuz Madeni Ocakları’dır. Maden ocaklarının seçiminde rol oynayan kriter, ilgili belgede “insanlık tarihindeki önemli bir aşamayı/aşamaları tasvir eden bir yapı tipi, mimari ya da teknolojik parçalar bütünü ya da peyzajının sıra dışı bir örneği olmak” şeklinde açıklanmıştır (UNESCO-WHC Web Sitesi). Bu seçimin de gösterdiği gibi, “endüstri mirası” ifadesi kullanılsa da, eski endüstri yapılarının korunmasına ilişkin bir kaygı, uluslararası düzeyde 1970’lerin sonundan itibaren açıkça ortaya konmuştur. Hatta bu kaygı 1980’lerin ortalarında yapı ölçeğinden çıkarak eski endüstri alanlarının korunmasını da kapsar hale gelmiş, Ironbridge Gorge bir “endüstriyel peyzaj” olarak 1986 yılında Dünya Mirası Listesi’ne alınmıştır (Falconer, 2005).

Gerek ICOMOS’un aday gösterdiği eski endüstri yapı ve alanlarının Dünya Mirası Listesi’ne alınması, gerekse TICCIH-ICOMOS işbirliği ile uluslararası düzeyde üzerinde daha fazla durulan endüstri mirasının korunması çalışmaları, örgütlenmesini tabandan tepeye doğru kuran sivil (*non-governmental*) girişimlerdir. Diğer yandan, endüstri mirası kavramı Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği gibi uluslar üstü örgütlerin gündeminde de yer almış, bu örgütler bu konuda tavsiye kararları alarak ve bazı yaptırımlar uygulayarak, endüstri mirası kavramının üye ülkelerde benimsenmesini sağlamayı ve eski endüstri yapı ve alanlarının korunmasını güvence altına almayı amaçlamışlardır.

2.2. Avrupa Konseyi ve Endüstri Mirası

Endüstri mirası kavramı, yerel bir kurum olarak Avrupa kıtası ile sınırlı bir alanda etkinlik gösteren, ancak üye ülkeler üzerindeki yaptırım gücü bakımından pek çok uluslararası örgütten daha güçlü olan Avrupa Konseyi’nin gündeminde,

1980'lerin ikinci yarısından itibaren yer almıştır. 13 Eylül 1990 tarihli, R (90) 20 no'lu ve *Recommendation on the Protection and Conservation of the Industrial, Technical and Civil Engineering Heritage in Europe* (Avrupa'daki Endüstriyel, Teknik ve İnşai Mirasın Korunması Hakkında Tavsiye) başlıklı tavsiye kararı, Avrupa Konseyi'nin endüstri mirası ile ilgili temel metnidir (Madran ve Özgönül, 1999: 375-379; Avrupa Konseyi Web Sitesi).

Endüstri mirası kavramının Avrupa Konseyi tavsiye kararına girmesine olanak sağlayan dayanaklara bakıldığında, "miras" kavramının, konseyin kuruluş aşamasından itibaren önemli bir yere sahip olduğu, zamanla konsey bünyesinde üretilen metinlerle bu kavramın açılımının sağlandığı ve yapılan tanımlar ve anlaşmalarla kapsamının genişletildiği görülmektedir. Konseyin kuruluş amacı, 5 Mayıs 1949 tarihli *Statute of the Council of Europe* (kuruluş tüzüğü) belgesinin ilk maddesinde şu şekilde ifade edilmektedir (Avrupa Konseyi Web Sitesi) (6):

Avrupa Konseyinin amacı, üyeleri arasında, müşterek mirasları olan ülkü ve prensipleri korumak ve yaymak ve siyasi, ekonomik ilerlemelerini sağlamak amacıyla daha sıkı bir birlik meydana getirmektir.

Burada sözü edilen "müşterek miras" kavramına ilişkin açıklamalardan biri, 19 Aralık 1954 tarihli *European Cultural Convention* (Avrupa Kültür Anlaşması) ile yapılmıştır. Avrupa Konseyi tarafından "kültür mirası"na ilişkin olarak üretilen ilk belge olan bu anlaşmanın 1. ve 5. maddeleri şöyledir (Avrupa Konseyi Web Sitesi):

Madde 1: Her Akit Taraf Avrupa'nın müşterek kültür mamelekindeki milli payını idame ettirmek ve bunun inkişafını teşvik etmek için kendisine has tedbirleri alacaktır.

Madde 5: Her Akit Taraf, Avrupa kültürü için bir kıymet ifade edip kendi kontrolü altında bulunan eşyaları Avrupa'nın müşterek kültür mamelekinin ayrılmaz bir cüzü olarak telakki edecek, onları korumak için lüzumlu tedbirleri alacak ve bu eşyaların tetkik edilebilmelerini kolaylaştıracaktır.

Giderek özelleşen tanımlar ve anlaşmalar zincirinde, kültür mirası kapsamında özellikle "mimari mirasa" odaklanan metin ise, 3 Ekim 1985

tarihinde imzaya açılan, *Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe* (Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi) metnidir. Bu sözleşmenin ilk maddesinde, mimari miras üç farklı ölçekte tanımlanırken, miras kapsamındaki varlıkların değerleri arasında teknik değerden de söz edilmektedir (Avrupa Konseyi Web Sitesi):

MADDE 1: Bu Sözleşmede geçen "Mimari Miras" deyimini aşağıda belirtilen kalıcı varlıkları kapsayacaktır.

1. Anıtlar: Tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal ve teknik bakımlardan önemleri nedeniyle dikkate değer binalar ile diğer yapılar ve bunların müstemilatı ile tamamlayıcı kısımları;

2. Bina Grupları: Topoğrafik olarak tanımlanabilecek birimleri oluşturmaya yeterince uygun olan ve tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan önemleri nedeniyle dikkate değer, kentlerde veya kırsal bölgelerdeki mütecanis bina grupları.

3. Ören Yerleri (Sitelere): Topoğrafik olarak tanımlanabilecek derecede yeterince belirgin ve mütecanis özelliklere sahip, aynı zamanda tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa edilmiş, insan emeği ile doğal değerlerin birleştiği alanlar.

Sözleşmenin imzaya açıldığı tarihte Granada'da toplanan İkinci Avrupa Mimari Mirastan Sorumlu Bakanlar Konferansı'nda, ilerleyen yıllarda endüstri mirasının korunmasına dayanak oluşturacak bazı ilke kararları da alınmıştır (Avrupa Konseyi Web Sitesi). Aynı yıl (1985) Fransa'nın Lyon kentinde düzenlenen "*The industrial heritage, what policies?*" (Endüstri mirası, hangi politikalar?) başlıklı konferans, konsey çalışmalarında, endüstri mirasının mimari mirastan ayrı olarak ele alındığı ilk etkinliktir. Bunu takip eden dönemde, benzer temalı bir dizi toplantı düzenlemiş ve endüstri mirası farklı boyutlarıyla gündeme taşınmıştır. Bunlar sırasıyla, Madrid (İspanya)'da düzenlenen "*Engineering and public works: a new dimension in heritage*" (Mühendislik ve bayındırlık hizmetleri: mirasta yeni bir boyut), Bochum (Batı Almanya)'da dü-

zenlenen “*Mining engineering monuments as a cultural heritage*” (Kültürel miras olarak maden mühendisliği anıtları) ve Durham (Birleşik Krallık)’ta düzenlenen “*Recording the industrial heritage*” (Endüstri mirasını kayıt altına almak) başlıklı toplantılardır (Madran ve Özgönül, 1999: 377).

Halen Avrupa Konseyi’nin endüstri mirası ile ilgili temel metni olan Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin 1990 tarih ve R (90) 20 no’lu tavsiye kararı, yukarıda bahsedilen tanımların ve anlaşmaların oluşturduğu zeminde ve adı anılan toplantılar dizisi ile oluşan birikim sonucunda oluşturulmuştur. Bu metin ile üye ülke hükümetlerine şu tavsiyelerde bulunulmuştur (Madran ve Özgönül, 1999) (7):

- Endüstri mirasının tespit edilmesi, araştırılması ve bilimsel analizinin yapılmasını sağlayacak tedbirler alınması,
- Konu ile ilgili yasal düzenlemeler yaparak bu mirasın korunmasının sağlanması,
- Özellikle turizmin öne çıkarılması ile kamu nezdinde endüstri mirasına dair bilginin halkın dikkatini konuya çekecek kampanyalar aracılığıyla artırılması
- Hükümetlerin bir bütün olarak Avrupa ortak mirasının parçaları olan bazı istisnai endüstri tesislerinin korunması ve bakımı konusundaki çabalarının birleştirilmesi olanaklarının araştırılması

2.3. Avrupa Birliği ve Endüstri Mirası

Avrupa Birliği, üyeleri ve üyeliğe aday ülkeleri üzerinde, belirli politikaların izlenmesi ve alınan ortak kararların hayata geçirilmesi yönünde yaptırım uygulayan uluslar üstü bir örgüttür. Avrupa Birliği’nin genel politikası içinde ve Avrupa Komisyonu tarafından yürütmesi gerçekleştirilen kararlarda, kültürel miras başlığı altında endüstri mirası kavramına da yer verilmiştir. Hatta tarihi endüstri merkezlerinin incelendiği bazı durumlarda, kavramdan “iş/çalışma mirası” şeklinde söz edildiği de olmuştur (Falconer, 2005: 24).

Avrupa Birliği’nin, endüstri mirasını dolaylı olarak kültürel miras altında ele aldığı en kapsamlı programlardan biri *Culture 2000* projesidir. Avrupa ortak kültürünü hem kültürel çeşitlilik, hem

de kültürel miras üzerinden öne çıkarmayı hedefleyen program, sözcüğümlü, bu kültüre dair farkındalığı artıracak anıtların ve sitlerin çoğaltılmasını da amaç edinmiş, böylece Avrupa endüstri mirasına dahil olan yapı ve alanların öne çıkarılmasına dolaylı olarak katkı sağlamıştır (OJ-L 63, 2000). Başlangıçta beş yıl için kurgulanan program, daha sonra 2006 yılı sonuna dek uzatılmış (OJ-L 99, 2004), bunu izleyen dönemde, benzer içerikli yeni bir program 2007-2013 dönemi için uygulamaya konmuştur (OJ-L 372, 2006) (8).

Avrupa Birliği bünyesinde gerçekleştirilen kimi etkinlik ve organizasyonlarda, endüstri mirasının korunması ve öne çıkarılması -çoğu zaman- kültür ve kültürel miras başlıkları altında kendine yer bulmaktadır. Örneğin, *Culture 2000* projesiyle desteklenen ECOC – *European Capital of Culture* (Avrupa Kültür Başkenti) organizasyonu, geçtiğimiz yıl, bu amaca hizmet eden etkinliklere zemin hazırlamıştır. 2010 Avrupa Kültür Başkenti olarak seçilen üç şehirden biri olan Almanya’nın Essen kenti, bu unvana, “kültürün endüstriyel gelişim üzerinden yeniden üretilmesini sergilediği” için layık görülmüştür (ECOC, 2006). Aslında bu özellik, 19. yüzyılın ortalarından itibaren yalnızca Almanya’nın değil, tüm Avrupa’nın en önemli endüstri alanlarından biri olan Ruhr Havzası’nın tümü için geçerlidir. Bu nedenle, 2001 yılında UNESCO’nun Dünya Mirası Listesine seçilen *Zeche Zollverein*’in bulunduğu Essen kenti (UNESCO-WHC Web Sitesi), Avrupa Kültür Başkentliği için Ruhr adına bir bütün olarak “*Essen for Ruhr*” adıyla yapılan başvurunun merkezi olarak sunulmuştur (ECOC, 2006). Etkinlikler, 2010 yılı boyunca, Essen merkez olmak üzere, Dortmund, Bochum, Gelsenkirchen, Duisburg gibi Ruhr Havzası’nda yer alan tüm kentlerde “*Ruhr.2010*” adı altında gerçekleştirilmiştir.

2.4. ERIH

ERIH – *European Route of Industrial Heritage* (Avrupa Endüstri Mirası Rotası), Avrupa’da, endüstri mirasına örnek teşkil eden yapı ve kalıntıların bulunduğu çeşitli noktalar arasında bir ağ ve çeşitli gezi rotaları oluşturarak, endüstri mirasını sergilemeyi ve böylece kavramın yaygınlaşmasını amaçlayan bir projedir. ERIH’in temelleri,

Almanya'daki Ruhr Havzası için tasarlanan bölgesel rota ile atılmıştır (Falconer, 2005). *Route Industriekultur* (Endüstri Kültürü/Mirası Rotası) adlı bu rota, adından da anlaşılacağı gibi, yalnızca endüstri mirasına odaklanmamakta, Ruhr Havzası'nın tümünde kendisini gösteren endüstri kültürünü, bu kültürün ürettiği kentler ve yaşam dokusu üzerinden okumayı amaçlamaktadır (Atlas der Industriekultur Ruhrgebiet, 2004). Bu rotanın genişletilmesiyle ortaya çıkan ERIH, öncelikle kuzey batı Avrupa'daki eski endüstri alanlarını kapsayacak şekilde kurgulanmıştır. Projeye ilk katılan ülkeler, Almanya, Birleşik Krallık ve Hollanda'dır. Başlangıçta Ekim 2002-Ekim 2007 arasında geçerli olmak üzere tasarlanan ve Avrupa Birliği'nin bölgesel gelişme fonu olan ERDF tarafından desteklenen proje, hem içerik hem de incelenen alan açısından, sınırlarını genişletmeye devam etmekte ve endüstri mirasına örnek olan yeni noktalar da rotaya eklenmektedir. (ERIH Web Sitesi)

2.5. E-FAITH

E-FAITH – *European Federation of Associations of Industrial and Technical Heritage* (Avrupa Endüstri ve Teknik Mirası Dernekleri Federasyonu), kökleri TICCIH organizasyonuna uzanan, Avrupa kıtası için yerel ve uluslararası bir örgüttür. Falconer'in (2005) aktardığına göre, TICCIH'in uluslararası bir karakter kazanarak genişlemesinin ve bu uluslararası yapılanmada ulusal komitelerin oluşturulmasının ardından, örgüt içinde bazı kopuşlar meydana gelmiş ve örgütten ayrılan bazı birimler daha sonra E-FAITH çatısı altında bir araya gelmiştir. Federasyonun yayımları ve pozisyonu, gelecekte Avrupa Konseyi ile kurulabilecek bir işbirliği hakkında ipuçları vermektedir. (E-FAITH Web Sitesi)

2.6. DOCOMOMO

DOCOMOMO – *Documentation and Conservation of (Buildings, Sites and Neighbourhoods of the) Modern Movement* (Modern Hareketin [Binalarının, Sitlerinin ve Çevrelerinin] Belgelenmesi ve Korunması), aslında endüstri mirasının ana ilgi alanı olmadığı, fakat, odaklanılan dönem dolayısıyla, çalışma alanının endüstri mirası alanı ile kesişebildiği, uluslararası bir örgüttür. Esasen

DOCOMOMO da, TICCIH gibi, ICOMOS'un işbirliğine gittiği uzman kurum pozisyonundadır; dolayısıyla, kuruluşlar arasında statü açısından bir fark bulunmamaktadır. DOCOMOMO'nun odaklandığı tarihsel dönem, endüstri mirasına dâhil olan yapı ve alanların tarihlendiği döneme göre daha kısa olmakla birlikte, çalıştığı yapı tipleri skalası, endüstri ya da üretim yapılarına oranla çok daha çeşitlidir. Endüstri mirasına dâhil olarak tanımlanan bir yapının, aynı zamanda modern hareket sırasında üretilmiş bir yapı olarak da tanımlanması son derece olağandır. Bu açıdan önemli bir örnek, yukarıda anılan, Almanya'nın Essen kentindeki *Zeche Zollverein*'dir. Bu eski kömür madenleri tesisi UNESCO'nun Dünya Mirası listesine alınırken, tescilin iki gerekçesinden ilkinde, Zollverein'deki endüstri yapılarının, "Modern Hareketin tasarım kavramlarının hayata geçirildiği önemli örnekler arasında yer alması" neden olarak gösterilmiştir (UNESCO-WHC Web Sitesi). Bu örnekten de anlaşılacağı üzere, DOCOMOMO'nun çalışma alanının, endüstri mirası alanı ile kesiştiği pek çok durum ortaya çıkabilmektedir. 2006 yılında İstanbul ve Ankara'da toplanan IX. Uluslararası DOCOMOMO Konferansı bu kesişmeye bir başka örnek olarak gösterilebilir (Ergut ve Özkaya, 2006). Konferansın özellikle "Teknolojiler, Süreçler ve Pratikler" başlıklı oturumunda sunulan bildiri ve posterlerin çoğu, endüstri mirasına ilişkin çalışmalar olarak da nitelendirilebilmektedir (9).

3. Türkiye'de Endüstri Mirasının Korunması

Yukarıda yayılması ve kurumlaşması özetlenen endüstri arkeolojisi ve endüstri mirası kavramları, Türkiye'de de yaklaşık son yirmi yıldır bilinmekte ve giderek artan sıklıkta gündeme gelmektedir. Kavramların Türkiye'de ilk gündeme gelişi 1990'ların başına rastlamaktadır. Bu dönemde, doğrudan "endüstri mirası" ya da "endüstri arkeolojisi" terimleri dile getirilmeden de olsa, eski endüstri yapılarına ilişkin koruma yaklaşımları şekillenmeye başlamış, daha sonra endüstri mirası çatısı altında toplanacak koruma bilinci, yaklaşık eşzamanlı olarak ortaya çıkan bu yaklaşımlardan beslenmiştir. Bu yaklaşımları ve koruma uygulamalarını, yeniden işlevlendirilebilen yapılar ve anıtsal ölçekli yapılar şeklinde iki başlık altında incelemek mümkündür:

3.1. Yeniden İşlevlendirilebilen Yapılar

Eski endüstri yapılarının korunması sorunu, Türkiye’de çok uzun bir geçmişe sahip değildir. Bu yöndeki ilk uygulamaları, İstanbul’da Haliç kıyılarının temizlenmesi ve rehabilitasyonu projeleriyle ilişkilendirmek yanlış olmaz. 1980’lerin sonunda İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan bu projeler, Haliç’te yer alan bazı eski üretim yapılarının yıkılmasını da öngörmüştür. Yıkılması düşünülen bu yapılardan bazıların tescillenmesiyle, yıkım yerine yeniden işlevlendirme projeleri hazırlanmaya başlamıştır. Haliç’te bu kapsamda gerçekleştirilen ilk yeniden işlevlendirme projelerinden biri Sütluçe Mezbahası’nın kültür merkezi haline getirilmesi projesidir (İncirlioğlu, 1991). Benzer bir örnek, eski fes atölyelerinin, el sanatları sergileri amacıyla yeniden kullanımı amacıyla projelendirildiği Feshane-i Amire projesidir. Çelik konstrüksiyonu ve buharlı dokuma makineleriyle aslında Osmanlı’nın ilk tekstil endüstrisi yapısı olarak tanımlanan ve 1986 yılında tahliye edilen Feshane, günümüzde uluslararası fuar, kongre ve kültür merkezi olarak hizmet vermektedir (Feshane Web Sitesi). Haliç çevresinde benzer kapsamda gerçekleştirilen diğer yeniden işlevlendirme projeleri arasında, Hasköy Lengerhane ve Şirket-i Hayriye Tersanesi’nin Rahmi Koç Müzesi’ne, Cibali Tütün Fabrikası’nın Kadir Has Üniversitesi’ne dönüştürülmesi bulunmaktadır. Ayrıca, Haliç kıyısında yer almamakla birlikte, Darphane-i Amire’nin İstanbul Müzesi’ne, Tophane-i Amire’nin Mimar Sinan Üniversitesi Kültür ve Sanat Merkezi’ne, Bakırköy Baruthane-i Amire’nin Yunus Emre Kültür Merkezi’ne, Bakırköy İspirtohanesi’nin İstanbul Teknik Üniversitesi İspirtohane Konservatuarı ve Kültür Merkezi’ne dönüştürülmesi de, konumları, ait oldukları tarihsel dönem ve ölçekleri açısından bu örneklerle eklenebilir (10).

Bu yeniden işlevlendirme projelerindeki ana motivasyonun, en baştan itibaren, endüstri mirasını korumak olduğunu söylemek güçtür. Kuşkusuz, bu tarihi yapılara dair bir koruma kaygısı vardır; ancak bu kaygı, Sütluçe Mezbahası örneğinde olduğu gibi, endüstri mirası ya da endüstri arkeolojisi ile ilişkilendirilmeden önce, “Haliç’in silüetinin ve kültürel tabakalarının korunması” gibi daha genel koruma nedenleriyle ilişkilendirilmiştir (İncirlioğlu, 1991). Endüstri mirası sıfatı

sonradan verilmiş olsa da, insan ölçeğindeki bu yapıların yeniden işlevlendirilmesi, Türkiye’nin, eski endüstri yapılarını korumayla tanışmasının önemli bir kanalı oluşturmuştur.

3.2. Anıtsal Ölçekli Yapılar

Türkiye’de eski endüstri yapılarını korumanın diğer önemli kanalı ise anıtsal ölçekli eski endüstri yapılarının korunması oluşturmuştur. Yukarıda özetlenen yeniden işlevlendirmelerle neredeyse eşzamanlı olarak 1990’ların başında yaşanan bazı gelişmeler, bu ikinci tür koruma girişimlerini tetiklemiştir. Bu gelişmelerden en çarpıcı sonuçlar doğurana belki de ülkede doğalgazın kullanılmaya başlamasıdır. Yeni enerji, havagazının yerini almış, dolayısıyla havagazı fabrikaları da atıl hale gelmiştir. Haliç ve çevresinde yaşananlara benzer süreçler, havagazı fabrikaları işlevsiz kaldığında da yaşanmış, bu fabrikaların yıkılması gündeme gelmesinin ardından, Koruma Kurulu kararları ile bu yıkımların önüne geçilmiştir. Ancak bu süreç Haliç’tekinden oldukça farklı dinamikler üzerinden işlemiştir. Fabrikaların yıkılmasına karar verilmesi üzerine, çoğunlukla devasa silindirik gazometreleri -ya da vinç, şaft gibi elemanları- ile anıtsal bir görünüme sahip olan bu endüstri yapılarının korunması yönünde sivil girişimlerde bulunulmuştur. Bu girişimler Ankara Maltepe ve İstanbul Yedikule havagazı fabrikaları örneklerinde simgesel bir hale gelmiş ve kitlesel koruma kampanyalarına dönüşmüştür. Bu kampanyaların temel dayanağı, anıtsal ölçekteki bu yapıların, sadece ölçekleri ile değil, aynı zamanda bütün fiziki varlıkları ve kent içindeki konumları ile kolektif belleğin ve kent kimliğinin vazgeçilemez bileşenleri olduğudur.

3.3. Kavramların Kullanımı ve Yayılması

Havagazı fabrikaları üzerine yoğunlaşan koruma kampanyaları, eski endüstri yapılarının korunması konusunda epistemik bir açılıma olanak sağlamıştır. Endüstri arkeolojisi teriminin kullanımının, bu kampanyalar sırasında, ya da hemen sonrasında yayılmaya başladığını söylemek yanlış olmaz. Özellikle Ankara Maltepe Havagazı ve Elektrik Fabrikası’nın korumaya alınması süreci bu açılıma kanıt niteliğindedir. 1989 yılında üretime son veren fabrika, Ankara Büyükşehir Bele-

diyesi'nin alt kuruluşu olan ve aynı zamanda fabrika alanının ve üstündeki tüm taşınmazların mülkiyetini elinde bulunduran EGO tarafından yıkılmak istenmiştir. Meslek odaları öncülüğündeki sivil inisiyatif ile yürütülen kampanya sonucunda, Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, 1991 yılında fabrika yapılarının ve alanının korunmasına karar vermiştir (Saner ve Severcan, 2009). EGO tarafından koruma kararına itiraz edilmesi ile başlayan hukuki süreçte, mahkemece istenen bilirkişi raporlarında, bu endüstriyel tesislerin "endüstri arkeolojisi" kapsamında olduğu ve bu yüzden korunması gerektiği belirtilmiştir. Türkiye'de, endüstri arkeolojisi teriminin resmi olarak kayıtlara geçtiği ilk durum bu olarak bilinmektedir ve bu ilk kullanılış tarihi 1993'tür (11).

Terimin Ankara Maltepe örneğinde gündeme gelişiyle doğrudan ilişkili olsun ya da olmasın, endüstri arkeolojisi ve endüstri mirası kavramlarının kullanımı, 1990'ların ortasından itibaren, akademik çevrelerde, özellikle de mimarlık, şehir planlama ve restorasyon bölümlerinde hızla yayılmaya başlamıştır. Kavramlar mimarlık okullarında tasarım projelerinde ele alınmış, yüksek lisans ve doktora çalışmalarında konu edilmiştir. Özellikle son dönemlerde, kentsel tasarım ve planlama bölümlerinde de konuya verilen önemin arttığı, eski endüstri yapılarının yer aldığı alanların korunmasını ve yeniden kullanılmasını konu eden çalışmaların çoğaldığı gözlenmektedir. Yakın zamanda İstanbul Teknik Üniversitesi'nde restorasyon doktora programında endüstri arkeolojisi üzerine bir ders de açılmıştır (İTÜ Web Sitesi). Bunların yanı sıra, kavramlar hakkında bilgi veren ve çeşitli örnekleri tanıtan yazılar, sadece ilgili meslek alanlarına hitap eden yayınlarda değil, popüler dergiler, gazeteler ve benzeri ortamlarda da yer almaya başlamıştır. Özellikle, yukarıda değinilen, başlangıçta bu şekilde adlandırılmamış olsalar da sonradan -haklı olarak- endüstri mirası başlığı altında değerlendirilen Haliç ve çevresindeki yeniden işlevlendirme projeleri, yeni işlevlerinin de katkısıyla medyada sık sık anılır olmuştur.

4. Endüstri Mirasının Türkiye'deki Kurumlaşması Üzerine

Kavramların bu yaygınlaşma yolu, aslında bir

yandan endüstri mirasının Türkiye'deki kurumlaşma desenini de ortaya koymaktadır. Endüstri mirası ve endüstri arkeolojisi, Türkiye'de, "yapma" değil "bilme" alanının konusu olarak yerleşmeye başlamıştır. Diğer bir deyişle, endüstri mirasının, neden korunması gerektiği konusunda kayda değer bir bilgi birikimi sağlanmışken, nasıl korunacağı sorusu ikinci planda kalmış, başarılı uygulamalar da belli başlı örneklerden öteye gidememiştir. Bu durumun nedenlerini tartışmak, hem Türkiye'de endüstri mirasını korumanın kurumlaşması ve sorunları hakkında önemli ipuçları sunacak, hem de buradan yola çıkarak bazı önerilerin geliştirilmesine zemin sağlayacaktır.

4.1. Türkiye'de Endüstri Mirası: "Nasıl?"

Endüstri mirasının, Türkiye'de neden "yapma" alanının konusu olmadığı, öncelikle, yapma bilgi ve becerisinin (*know-how*) eksikliğiyle açıklanabilir. Kuşkusuz, yukarıda aktarılan ilk yeniden işlevlendirmelere konu olan yapıların, -mekansal kaliteleri tartışmaya açık olmakla birlikte- farklı işlevlerle yeniden kullanılabilir hale getirilmiş olması, belirli bir yapma bilgisinin varlığına ve beceri düzeyine kanıttır. Ancak bu *know-how*, eski endüstri yapılarına ilişkin olmaktan önce, tarihi yapılara ilişkindir. Özellikle yakın döneme ait yapılar söz konusu olduğunda, Türkiye'de yerleşmiş, kapasitesi çok sayıda koruma ve yeniden işlevlendirme uygulamasıyla kanıtlanmış bir pratikten söz etmek mümkündür. Haliç ve çevresindeki eski üretim yapılarının, hatta son dönemlerde Ankara'da uzun süren bir uygulama sürecinin ardından Cer Modern adıyla modern sanatlar merkezine dönüştürülen eski cer atölyelerinin yeniden işlevlendirilmesinde yararlanan, tarihi yapılara müdahaleye ilişkin bu bilgi ve beceridir. Söz konusu yapıların belirli bir ölçekte olmaları, yakın geçmişte kullanılan, bilindik teknikler ve tanıdık ya da kolayca müdahale edilebilir malzemelerle inşa edilmiş olmaları, içerdikleri donanım ve bunlara göre özelleşmiş mekânlar açısından oldukça basit mekân kurgularına sahip olmaları, bu yapılara "endüstri mirası" olmaktan önce tarihi yapılar olarak yaklaşılabilesini olanaklı kılmıştır. Nitekim bu uygulamalar, endüstri mirası ya da endüstri arkeolojisi kavramlarına başvurmaya ihtiyaç kalmaksızın gerçekleştirilebilmiştir.

Ancak söz konusu olan anıtsal ölçekli yapılar olduğunda, yeniden kullanma projeleri birkaç örnekle sınırlı kalmaktadır. İstanbul’da Santral İstanbul adıyla Bilgi Üniversitesi kampüsü olarak işlevlendirilen eski elektrik santrali ve İzmir’de kültür merkezine dönüştürülen eski havagazı fabrikası gibi belli başlı örnekler dışında, bu kategoriye dâhil edilebilecek yapılar oldukça azdır. Gerçekleştirilmiş uygulamaların ve gelecekteki uygulama fırsatlarının da sınırlı sayıda olması, bu alandaki yapma bilgi ve becerisinin artmasına olanak tanımamakta, *know-how* eksikliğinin pratikle giderilmesine izin vermemektedir.

4.2. Türkiye’de Endüstri Mirası: “Neden?”

Endüstri mirasının, Türkiye’de “bilme” alanının konusu olmaya başlamasını anlayabilmek için, endüstri mirası ve endüstri arkeolojisi terimlerine başvurmaya ne zaman ve neden ihtiyaç duyulduğunu hatırlamak gerekir. Haliç ve çevresindeki örnekler söz konusu olduğunda, yapılar yeniden işlevlendirilebildiği zaman gündeme gelmeyen bu kavramların, havagazı fabrikaları gibi anıtsal ölçekli eski endüstri yapılarının nasıl yeniden kullanılabilirdiği sorusuna karşılık bulunmadığı zaman gündeme gelmiş olması bir rastlantıdan ötedir. Yukarıda açıklandığı gibi, nasıl korunacağı ve nasıl yeniden işlevlendirileceği bilinebilen örneklerde, yapıların neden korunması gerektiği sorgulanmamış, endüstri mirası ya da endüstri arkeolojisi gibi kavramlara başvurulmadan uygulamalar gerçekleştirilebilmiştir. Ancak, koruma uygulamalarına ve olası yeniden işlevlendirmelere dair bir öngörünün bulunmadığı -havagazı fabrikaları gibi- anıtsal ölçekli yapılar söz konusu olduğunda, korumanın rasyoneli çokça tartışılmış, cevaplar endüstri mirası ve endüstri arkeolojisi gibi uluslararası kavramlarda bulunmuştur. Diğer bir deyişle, konuya ilişkin *know-how*, anıtsal ölçekli eski endüstri yapılarının nasıl değerlendirileceğine dair alternatifler üretecek yeterliğe ulaşmadığında, devreye *know-why* girmiş, yeniden işlevlendirilerek kullanılması henüz gündemde olmasa da, eski endüstri yapılarının neden korunması gerektiğini açıklayabilmek uluslararası geçerliği kabul edilen kavramlara başvurulmuştur. Kuşkusuz, tehdit altında bulunan ve bir değer taşıdığı kabul edilen varlıkların bu tehditten sakınılması için gösterilen ilk tepki, ye-

niden kullanmayı düşünmeden önce korumaya odaklanır. Ancak bu yapıların korunması yönündeki farkındalık, endüstri mirası ve endüstri arkeolojisine dair uluslararası bilgi ile ilişkilendirilirken, yalnızca “neden korumak gerektiği” sorusuna cevap verilebilmiş, korumanın ardından kullanmayı mümkün kılacak yapma bilgi ve becerisi sürece dâhil edilememiştir (12).

Başlangıçtaki bu yaklaşım, endüstri mirasının Türkiye’de kurumlaşmasında da belirleyici olmuş, eski endüstri yapılarının “neden” korunması gerektiği bilgisi, kurumlaşmanın temelini oluşturmuştur. Aradan geçen sürede, yeniden işlevlendirilmiş ilk örnekler de endüstri mirası başlığı altında sınıflandırılmışsa da, bu uygulamaları mümkün kılan öncelikle tarihi yapılara müdahaleye dair bir bilgi ve beceri olduğuna göre, endüstri mirasının kurumlaşmasında *know-how*’ın halen ikinci planda kaldığını söylemek yanlış olmaz. Şüphesiz, uygulama olanaklarının sınırlı olması, yapma bilgi ve becerisinin gelişmesinin önündeki en büyük engeldir. Ancak bu eksiklik endüstri mirası ve endüstri arkeolojisi kavramlarından edinilen kuramsal bilgi ile kapatılmaya çalışılmamalı, bu kavramların doğduğu ve geliştiği ülkelerdeki iyi örneklerin yaklaşım stratejileri ve müdahale yöntemleri de detaylı olarak analiz edilerek, yeri geldiğinde, bu analizlerden özgün strateji ve yöntemler üretilebilmelidir.

4.3. Türkiye’de Endüstri Mirası: “Kim?”

Hem endüstri mirasının “yapma” değil “bilme” alanının konusu olarak yerleşmesini sağlayan ve sürdüren, hem de bundan güç alan bir durum, Türkiye’de, endüstri mirasının, koruma uzmanlık alanıyla tanımlanıyor olmasıdır. Bu tanımlama, bir açıdan haklı ve yerinde olmakla birlikte, bir takım riskleri de içinde barındırmaktadır. Yaklaşımın haklılığı, eski endüstri yapılarının gerçekten de belirli bir kültürün ürünleri olmasından, korunacak varlıkların, bu kültürün ve belirli bir toplumsal yapının ortaya çıktığı ve yeniden üretildiği mekânlar olarak gelecek nesillere aktarılması gereğinden kaynaklanmaktadır. Yaklaşımın içinde barındırdığı en büyük risk ise, endüstri mirasını korumanın, klasik koruma anlayışıyla eş tutulması ve sadece uzmanların söz sahibi olduğu bir etkinlik alanı olarak düşünülmesidir.

Endüstri mirasını korumanın neden bir uzmanlık alanı olarak görülmemesi gerektiği, en başta koruma tepkisinin kaynağına bakarak dahi anlaşılabilir. Yukarıda anlatıldığı şekilde, endüstri arkeolojisi ve endüstri mirası kavramlarının doğduğu topraklar olan Britanya’da da, bu kavramlarla nispeten geç bir dönemde tanışan Türkiye’de de tehdit altındaki eski endüstri yapılarına yönelik ilk koruma girişimleri sivil inisiyatiflerdir. Bu girişimleri tetikleyen, doğrudan tabanda ortaya çıkan ve kolektif bellek, kent kimliği ve gündelik hayat olgularından beslenen toplumsal pratiklerdir. Öyleyse, tabandan kaynaklanan bu koruma isteğini belirli bir uzmanlık alanına çekerek bu alanla sınırlamaya çalışmak, aslında sürecin kendi iç dinamiklerini tersine çalıştırmak anlamına gelmektedir. Endüstri mirasının korunması, tabandan gelen desteğin uzmanlık alanından gelen bilgiyle buluşabileceği özel bir yaklaşıma hak etmektedir.

Diğer yandan, endüstri mirasını korumanın disiplinler arası olma şartı, onun tek bir uzmanlık alanıyla sınırlanmasına karşı çıkmayı gerektirir. Korunacak varlık eğer mimari ve kentsel açıdan olduğu kadar, mühendislik, tarih, ekonomi ve toplum bilimleri açılarından da veriler barındırıyorsa, onu koruma hakkında bu disiplinlerden yalnızca biri ya da birkaçının söz sahibi olması düşünülemez. Endüstri mirasını koruma, ortak bir etkinlik alanında, işbirliği içinde çalışmayı gerektirmektedir.

4.4. Türkiye’de Endüstri Mirası: “Ne Zaman?”

Endüstri mirasının bir uzmanlık alanıyla tanımlanmasıyla ilişkili olduğu düşünülen bir başka konu da, kavramın kapsamının yersiz genişletilmesidir. Bugün Türkiye’de, gerçekten endüstri mirasının bileşenleri olan eski endüstri yapıları, çekildikleri uzmanlık alanında, “üretim” ile ilişkili tüm tarihi yapıların korunmasıyla aynı kategoride değerlendirilmeye başlamıştır. Sözcüğü 1930’larda inşa edilen bir fabrika ile, Anadolu’da yüzyıllardır var olan üretim atölyeleri ya da yel değirmenleri aynı başlık altına alınabilmektedir. Oysa uluslararası kavramların ortaya çıkış süreçlerinde ya da sonradan getirilen tanımlarda da görüleceği gibi, endüstri mirası ve endüstri arkeolojisinin odaklandığı dönem, öncelikle en-

düstri devrimi ile tanımlanmaktadır. Bu konudaki en kapsayıcı metin olan ve uluslararası standartları belirleme amacı güden Nizhny Tagil Şartı’nda, kavramların tanımları yapıldıktan sonra ilgi alanı olan tarihsel dönem net bir biçimde belirtilmiştir (TICCIH Web Sitesi, The Nizhny Tagil Charter):

Öncelikli ilgi gösterilen **tarihsel dönem**, on sekizinci yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşen Endüstri Devriminin başından günümüze kadar uzanarak bugünü de içeren, ama aynı zamanda endüstri devriminin endüstri-öncesi ve proto-endüstriyel kökenlerinin de incelendiği dönemdir. Buna ek olarak bu tarihsel dönem teknoloji tarihi ile kapsanan iş ve çalışma tekniklerine dair incelemelere de baş vurur.

Bu tanıma dayanarak, endüstri devrimi öncesindeki üretim tesisleri ve teknoloji tarihinde yer alabilecek örnekler de endüstri mirası kapsamında incelenebilecektir; ancak burada kast edilen geriye dönük açılımın endüstri devrimi ile ilişkili olması gerektiği de açıktır. Bu açıdan, sadece çalışma tekniklerine dair tarihsel bir girdi sağladığı için endüstri devriminden yüzyıllar öncesine giderek köken araştırmak ve bir bağlantı kurmaya çalışmak yersiz bir çabadır. Endüstri mirasının Türkiye’deki kapsamını belirlerken ve üretim yapılarının endüstri mirası kapsamında korunmasını talep ederken sınırlanması gereken ilk ve belki de tek özellik, bu yapının endüstri devrimi ile ilgisinin bulunup bulunmadığı olmalıdır. Çünkü endüstri devrimi gerçekten de tüm dünyada toplumsal, ekonomik, kültürel ve diğer pek çok anlamda büyük bir dönüşümü anlatan tarihsel bir olgudur. Endüstri mirası kapsamında korunması gereken de bu değişimlerin göstergesi olan örneklerdir.

5. Sonuç

Türkiye’de endüstri mirasını korumanın “yapma” değil, “bilme” alanının konusu olarak yerleşmeye başlaması, konunun “bilme” dolayısıyla bir uzmanlık alanına çekilmesi, ancak çekildiği uzmanlık alanında da kapsamının yersiz bir biçimde genişletilmesi ve uluslararası geçerliği olan kavram ve tanımlardan uzaklaşılması, endüstri mirasını korumanın ülkedeki kurumlaşmasının temel sorunları olarak göze çarpmaktadır.

Kavramların Türkiye için henüz yeni olduğu ve uygulama olanaklarının da sınırlı sayıda olduğu gerçektir. Bu nedenle, endüstri mirasına ilişkin kuramsal bilginin pratikten önde gitmesi yadırganmamalıdır. Ancak yerel uygulamalardan beslenemeyen bilginin, çalışma alanını genişleterek endüstri mirası kapsamına alınacak örnekler icat etmesi de kabul edilemez. Endüstri mirasını korumanın dünyadaki kurumlaşmasına bakarak, bu aşamada Türkiye’de yapılması gerekenin, öncelikle hakiki endüstri mirası örneklerini tespit etmek, bunların bir envanterini çıkararak kayıtlarını tutmak, daha sonra, bu varlıkların korunması ve yeniden işlevlendirilerek kullanılması yönünde, yapma bilgi ve becerisini ortaya çıkarabilecek alternatifler geliştirmek olduğu öne sürülebilir.

Kuşkusuz, endüstri mirasını korumanın en önemli ayağı, bilginin pratiğe dökülebilmesi, uygulamaların sayısının artırılabilmesi ve pratikten geri bilgi akışının sağlanabilmesidir. Bunun koşulu ise, yalnızca ilgili meslek alanlarında değil, toplumun her kesiminde, eski endüstri yapılarının korunması gereğine dair farkındalığın artırılmasıdır ki konunun yayınlara, akademik çalışmalar ve eğitim programlarıyla giderek daha fazla gündeme gelmesi de bu amaca hizmet edecektir. Ancak özellikle yerel ve merkezi yönetimlerin karar organlarında da bu açılımı sağlayabilmek için kurumsal girişimlerde bulunmak gereklidir. Bu kurumsal yapı, uluslararası örgütlerle bağlantılı, aktif bir örgütlenme olmalıdır. Dolayısıyla, bir yandan yerel ölçekte çalışmalar yapılırken, bir yandan da, kurumlaşmayı ulusal ölçekte sınırlamadan, uluslararası örgütlere eklemeye olasıları değerlendirilmelidir. Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği gibi hükümetler düzeyinde yaptırımlar uygulayan örgütler bir yana, endüstri mirası alanındaki en etkin sivil inisiyatif olan ve ICOMOS’un uzman komitesi konumunda bulunarak etkinlik alanını UNESCO ve Birleşmiş Milletler’in etkinlik alanıyla eş hale getirme çabasını sürdüren TICCIH ile koordinasyon halinde çalışmak, bu açıdan mümkün ve hatta gerekli görünmektedir (13). Bu örgütlenmeyi, konuyla ilgili farklı disiplinlerden gelen uzmanlardan oluşacak bir komite ya da çalışma grubu üzerinden yürütmek, endüstri mirasını korumanın disiplinler arası karakteri ile de tutarlı bir yaklaşım olacaktır. Oluşturulacak bu türden

bir komitenin ya da çalışma grubunu, endüstri mirasının tabandan gelen bir tepki olduğunu göz ardı etmeden, bu bağlamdaki koruma etkinliklerinin bir uzmanlık alanıyla sınırlanmaması gerektiğinin farkında olarak çalışmaları da şarttır.

NOTLAR

1. Bu yazı, yazarın Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nde başladığı ve halen TU Dortmund’da sürdürmekte olduğu doktora araştırmalarına dayanmaktadır.
2. Hatta Keith Falconer ile kişisel yapılan e-posta yazışmalarına göre, yeni uluslararası yapı için bir tüzük yazma görevi verilen uluslararası çekirdek kadro, bu yapının isminde “anıt” yerine, daha kapsayıcı olan “miras” ifadesinin getirilmesini, 1977’de hazırladığı bir yazıda dile getirmiş ve bunu 1978’teki konferansta sunmuştur.
3. TICCIH’in tüzüğü, 1999 yılında, vakıf olması sırasında güncellenmiştir. Ancak bu yazıdaki gönderme, TICCIH Genel Kurulu’nun 2000 yılındaki toplantısında imzalanan “ICOMOS ile TICCIH Arasında İşbirliği Anlaşması” metninde yer verilen ifadeye yapılmaktadır. Bkz. *Collaboration Agreement between ICOMOS and TICCIH* (TICCIH Web Sitesi).
4. Çeviriler yazara aittir.
5. Bu günün temasının, endüstri mirası yerine üretim mirası olarak belirlenmesinin ardındaki kaygının da, sözü edilen genişleme ve çeşitlenme olduğu düşünülebilir. Bu doğrultuda herhangi bir göndermeye rastlanmamış olmasa da, endüstri mirası temasının, endüstri devrimini deneyimlememiş ülkeleri dışarıda bırakabileceği ve bundan kaçınmak amacıyla, daha kapsayıcı bir başlık olan, üretim mirası temasının tercih edildiği öne sürülebilir. Çünkü endüstri mirası kavramı, yukarıda açıklandığı gibi, endüstri devrimine gönderme yapmakta ve çoğu zaman tarihsel ve bölgesel olarak belirli bir sınırlama getirmekte iken, üretim mirası kavramı, bu sınırlamalar olmaksızın tüm üretim dönemlerini, araçlarını ve bunlara ilişkin kalıntıları kapsamaktadır.
6. Bu ve buradan itibaren alıntı yapılan metinlerde, altı çizili olarak yapılan vurgular yazara aittir.
7. Bu maddeler tavsiye niteliği taşımakla birlikte, Konsey bünyesinde Bakanlar Komitesinin aldığı kararların -Türkiye’nin de aralarında olduğu- üye ülkelerin yönetimleri üzerinde belirli bir yaptırımı da bulunmaktadır. Bakanlar Komitesi, üye ülke hükümetlerinden, verilen tavsiyeler konusunda neler yapıldığının rapor edilmesini isteyebilir.
8. 1952’den itibaren yayınlanan ve Avrupa Birliği’nin resmi yayın organı olan *Official Journal* dergisi, yönetmeliklerin yayımlandığı L serisi ve bilgi ve notların yayımlandığı C serisine sahiptir. Bu yazıda verilen referanslarda, dergi adının baş harfleri (OJ), seri harfi

- (L) ve ilgili sayıdan oluşan, yayına çevrimiçi olarak ulaşılabilen web sitesinde de kullanılan kodlar tercih edilmiştir (Avrupa Birliği Hukuku Veritabanı).
9. Bahsi geçen bildirimlerden ikisi şu derlemede de Türkçe olarak yer almıştır: Zelef, 2006.
 10. Müge Cengizkan'ın ODTÜ'de yaptığı yüksek lisans çalışması, bu ve benzeri örneklerin farklı bir gözle değerlendirilmesi açısından anılmaya değer. Bkz. Soğancı, 2001. Yazarın tezinden araştırmaları da içeren yazısı için bkz. Cengizkan, 2006.
 11. İlgili süreçteki kararlar için bkz. Ankara 7. İdare Mahkemesi Kararı, No. 1993/19; Danıştay 6. Daire Kararı, No. 1994/2657. Ayrıca, Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Saner ve Severcan, 2009.
 12. Bu noktada Ankara Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası'nın korunması sürecine dair bir ayrıntıyı atlamamak gerekir. Fabrikaların korunması yönünde yapılan başvurunun ardından, belediye birimlerinden yetkililer ve oda temsilcileri bir araya gelerek, yapıların nasıl yeniden kullanılabilmesine dair fikir alışverişinde bulunmuşlar, hatta koruma kararının getireceği kısıtlamaları da dikkate almak kaydıyla bu konuda bir yarışma düzenlenmesi yönünde uzlaşya varmışlardır. Ancak yapıların tescillenmesinin ardından (ki tescil kararında, düzenlenecek bu yarışmaya katılacak yarışmacıların kararına bırakılan başlıklar dahi yer almaktadır) bu girişimlerin arkası kesilmiş, kısmen EGO'nun kendi kurum çıkarlarına ayrı düşen koruma kararını mahkemeye taşınması, kısmen de bu süreçte belediye yönetiminin değişmesi sonucu, yarışma fikri, dolayısıyla fabrikaların yeniden işlevlendirme olasılığı ortadan kalkmıştır. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Saner ve Severcan, 2009.
 13. Yazının hazırlandığı dönem itibarıyla, TICCIH ile Türkiye arasındaki tek bağlantı, Anadolu'daki yerel üretim tarihi üzerine önemli çalışmaları bulunan Prof. Dr. Önder Küçükerman'ın ulusal temsilci oluşu üzerinden kurulmuş durumdadır.

KAYNAKÇA

- Atlas der Industriekultur Ruhrgebiet*. 2004. Regionalverband Ruhr, Essen.
- CARMAN, J. 2002. *Archaeology & Heritage*, Continuum, London.
- CENGİZKAN, N. M. 2006. "Endüstri Yapılarında Yeniden İşlevlendirme: 'İş'i Biten Endüstri Yapıları Ne 'İş'e Yarar?'" *Bülten 45 Dosya 03: Endüstri Mirası*, der. Haluk Zelef, Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 9-13.
- ECOC. 2006. *Report of the Selection Meeting for the European Capitals of Culture 2010*, issued by The Selection Panel for the European Capital of Culture (ECOC) 2010. (erişim: Avrupa Komisyonu Web Sitesi, Kültür Alt Bölümü)

- ERGUT, E. A., B. T. ÖZKAYA (der.) 2006. "File: Modern Architecture in the Middle East", *DOCOMOMO Journal*, no. 35.
- FALCONER, K. 2005. "Industrial Archaeology Goes Universal", *Industrial Archaeology Review*, XXVII: 1, s. 23-26.
- İNCİRLİOĞLU, G. 1991. "Sütlüce Mezbahası", *Arkitekt*, No. 3, s. 68-72.
- MADRAN, E. ve N. ÖZGÖNÜL (der.) 1991. *International Documents Regarding the Preservation of Cultural and Natural Heritage*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.
- NEVELL, M. 2006. "A major change in human evolution", *British Archaeology*, no. 86.
- OJ-L 372. 2006. "Decision No 1855/2006/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 establishing the Culture Programme (2007 to 2013)", *Official Journal of the European Union*, vol. 49, s. 1-11.
- OJ-L 63. 2000. "Decision No: 508/2000/EC of the European Parliament and of the Council of 14 February 2000 establishing the Culture 2000 programme", *Official Journal of the European Union*, vol. 43, s. 1-9.
- OJ-L 99. 2004. "Decision No: 626/2004/EC of the European Parliament and of the Council of 31 March 2004 amending Decision No 508/2000/EC establishing the Culture 2000 programme", *Official Journal of the European Union*, vol. 47, s. 3.
- SANER, M., Y. C. SEVERCAN. 2009. "Fabrikada Zorunlu Sorumlu Olarak Barınmak: Ankara Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası Konutları", *Fabrikada Barınmak – Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de İşçi Konutları: Yaşam, Mekan ve Kent* içinde, der. A. Cengizkan, s. 45-75, Arkadaş Yayınevi, Ankara.
- SOĞANCI, N. M. 2001. *Architecture as Palimpsest: Re-functioning of Industrial within the Scope of Industrial Archaeology*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mimarlık Fakültesi, ODTÜ, Ankara.
- TANYELİ, G. 1998. "Endüstri Arkeolojisi", *Arredamento Mimarlık*, Sayı 100+2.
- TRINDER, B. 1980. "Ironbridge: Industrial Archaeology in England", *Archaeology*, vol. 33, no. 1, s. 44-52.
- TRINDER, B. 1981. "Industrial Archaeology in Britain", *Archaeology*, vol. 34, no. 1, s. 8-16.
- TRINDER, B. 2000. "From FICCIM to TICCIH 2000: reflections on 27 years", *TICCIH Bulletin* (October 2000).
- ZELEF, H. (der.) 2006. *Bülten 45 Dosya 03: Endüstri Mirası*, Mimarlar Odası Ankara Şubesi.

Web Siteleri

Avrupa Birliği Hukuku Veritabanı: eur-lex.europa.eu

Avrupa Birliği Web Sitesi: europa.eu

Avrupa Komisyonu Web Sitesi: ec.europa.eu

Avrupa Konseyi Web Sitesi: www.coe.int, Türkçe Versiyonu: www.avrupakonseyi.org.tr

DOCOMOMO Web Sitesi: www.docomomo.com

E-FAITH Web Sitesi: www.e-faith.org

ERIH Web Sitesi: www.erih.net

Feshane Uluslararası Fuar Kongre ve Kültür Merkezi Web Sitesi: www.feshane.com.tr

ICOMOS - Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Web Sitesi: www.icomos.org

Ironbridge Gorge Müzeleri Web Sitesi: www.ironbridge.org.uk

İTÜ – İstanbul Teknik Üniversitesi Web Sitesi: www.itu.edu.tr

Route Industriekultur Web Sitesi: www.route-industriekultur.de

TICCIH - Uluslararası Endüstri Mirasını Koruma Komitesi Web Sitesi: www.ticcih.org

UNESCO-WHC - Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu, Dünya Mirası Merkezi Web Sitesi: whc.unesco.org

Afet Yasası Neyin Tasası?

Süleyman Balyemez

Toplumsal yaşamı kökten dönüştürmeyi kendisine amaç edinen siyasa, yaşayan birer organizma olan kentlerin gelişme ve yenilenme süreçlerinin de – mesleki literatürde yer almadığı halde – “dönüşüm” terimi ile adlandırılmasına pek heves etmiş ve bu adlandırmanın kamuoyunda yer etmesini sağlamıştır. Bu adlandırma ironik bir biçimde doğru da olmuştur aslında. Zira, siyasal erkin dört elle sarıldığı “kentsel dönüşüm” çılgınlığı(!) gerek yönetsel bağlamda gerekse uygulama araçları bağlamında, tarihsel süreç içinde gelişen ve şekillenen çağdaş kentsel yenileme kuramları ve pratikleri arasında yeri bulunmayan “özgün” bir fenomen konumundadır. Mevcut uygulamalar ve yasal düzenlemelerle içerik ve yöntemi tescil edilen gelecek uygulamaların başat amacı var olanı dönüştürmektir. İşte bu noktada bilimsel akıl “neden?” sorusunu sormayı ve yanıtları bulmayı gerektirir.

Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, daha tasarı olarak gündeme geldiği ilk günden itibaren, başta Şehir Plancıları Odası olmak üzere TMMOB’ne bağlı çeşitli odalar, Demokratik Kitle Örgütleri ve bazı basın-yayın kuruluşlarınca yoğun bir biçimde madde madde tartışıla gelmektedir. Tartışmaların genel karakteri, yasanın bu haliyle uygulanmasının kent ve toplum üzerinde onulmaz yaralar açacağı, geri

getirilmesi olanaksız kayıplara ve temel insan hakları da dahil olmak üzere insani, anayasal ve yasal hak gasplarına yol açacağı yönünde olmaktadır. Böylesine kitlesel uyarılara rağmen, başlıca gayrimenkul yatırımcılarının desteğini alan yürütme organı ise bambaşka söylemlerle yasayı meşru gösterme ve geri adım atmama kararlılığını bozmamaktadır.

Bu yazıda, yasa hakkında çokça yazılan ve söylenenleri tekrar etmek yerine, yasanın ve böyle bir yasaya duyulan acil gereksinimin arka planına bakmak yeğlenmiştir.

Şehir Planlama mesleği, tarihi boyunca siyasetle iç içe olmak zorunda kalmış ya da bırakılmıştır. Daha doğru bir deyişle, yönetme erkini elinde tutan siyasi kesimler, Planlamaya siyasi çıkarlarına hizmet eden bir araç olarak hükmetme gayretini içinde bulunmuşlardır. Kentsel mekânlar, siyasi otoritenin gücünün veya egemen ideolojinin baskın tutumunun halka doğrudan dayattığı mecralar olmuştur. Öte yandan egemen ideolojinin ekonomi politikaları da doğrudan kent mekânına ve kentsel gelişme stratejilerine yansımaktadır. Bu yüzden gerek demokrasilerde gerekse demokrasi öncesi rejimlerde kent mekânı egemenlerin varlıklarını somutlaştırma ve halka hissettirme aracı olmuş, var olduğu günden bu

Dr.
Yüksek
Şehir Plancısı

PLANLAMA
2012/1-2

yana kent planlama ise bunlar tarafından kendi güdümlerine alınmaya ve çıkarlarına uygun olarak formatlanmaya çalışılmıştır.

Günümüzde, dünya genelinde egemen sistem neo-liberalizmdir. Neo-liberalizmin özünde *devletin olanaklarının ve yaptırım gücünün serbest piyasa aktörlerinin lehine kullanılması* vardır. Cumhuriyet dönemi sonrası izlenen aşamalı politikalar neticesinde, Türkiye de küresel neo-liberal sistem içinde zincirin bir halkası haline gelmiştir. Devlet olarak ekonomik bağımsızlığını yitirmiş, yerli sermayesi büyük oranda uluslar arası oyuncuların denetimine girmiş, teknolojik ve endüstriyel olarak montaj sektörünün ötesine geçemeyerek tamamen dışa bağımlı hale gelmiş, 1980’li yıllara kadar dünyanın kendi kendisine yetebilen yedi ülkesinden biriyken tarım sektörü artık tohum ithal eder duruma düşmüş bir ülke, sistemin bekası için üzerine düşen görevi yapmak zorundadır.

İnşaat sektörünün ekonomiler için lokomotif sektör olduğu yadsınmaz. İnşaat sektörünün canlılığı beraberinde onlarca sektörü daha aktifleştirmekte, böylece liberal ekonomi sisteminin esasını oluşturan kapital döngüsünü sağlamaktadır. Özellikle Türkiye gibi “gelişmekte olan” ülkelerde ekonomik büyümede en önemli pay inşaat sektörüne aittir. Tam da bu yüzden, ekonomik kriz dönemlerinde en çok küçülen sektör inşaat olduğu gibi, inşaat sektörünün girdiği bir kriz de ulusal bir ekonomik krizin önünü açabilmektedir.^{1,2} Ancak şunu da yadsınmamak gerekir ki, inşaat sektörü diğer birçok endüstriyel sektör gibi üretim aracı üretmez. Nihai ürün çoğu durumda doğrudan tüketiciye arz edilen bir dayanıklı tüketim malıdır; kullanım ömrü çok uzundur ve yeniden ikame sıklığı birkaç on yıldan daha fazladır. Dolayısıyla inşaat sektörünün hayatıyeti, ürettiği mala olan talep miktarı ile doğrudan ilintilidir. Gözden kaçırılmaması gereken husus şudur ki, inşaat sektörünün her geçen yıl büyüyen hacimlere ulaşması olağan koşullar altında olanaklı değildir. Nüfus artışı ve ekonomik ömrü dolan yapıların yeniden ikamesi ile şekillenen pazarın hacmi tanımlıdır ve belli bir doygunluk seviyesine eriştikten sonra ilelebet büyümesi beklenmemelidir. Bu anlamda, inşaat sektörünün büyüklüğü veri alınarak bir ülke ekonomisinin gücü hakkında uzun vadeli çıkarımlara gitmek doğru olmayacaktır.

Dünya genelinde kronikleşen ve zaman zaman ataklarla kendisini hissettiren bir ekonomik krizin varlığı da kabul edilen bir gerçektir. Krizin hissedildiği dönemlerde özel teşebbüs yatırımlarının azaldığı (hatta durduğu), üretimin azalmasıyla ekonominin daha da küçüldüğü, böylece derinleşen bir kısır döngüye girildiği ve bu krizin karşılıksız para arzıyla hafifletildiği de bilinmektedir. Liberal ideolojinin ekonomik sistemi olan kapitalizm, sermaye sahiplerinin kârlarını maksimize etmesini öngördüğünden, reel ekonomik getirinin yetersizliği piyasa ekonomisini doğurmuştur. Bu yönde evrilen sistemin temel kurgusu artık esasen, var olmayan sanal (karşılıksız) paranın ekonomi içerisinde sürekli sirküle edilmesine dayanmaktadır. Hareket halinde uçupmayan para yere inmek isteyecek, ancak karşılığı olmadığından kriz patlak verecektir. 20. yüzyıl kapitalizmin kriz ataklarıyla doludur.

Yerel ekonomilerin kapitalist döngüyü sağlamadaki yetersizlikleri ve uluslar arası büyük sermayedarların yeni ve büyük pazar ihtiyaçları ekonominin küreselleşmesi sürecini getirmiştir. Günümüzde gelinen noktada bu döngüler de kapitalizmin ayakta kalmasını sağlamaya yetmemektedir. İşte bu aşamada neo-liberalizm devreye sokulmuştur. Aslında neo-liberalizm 19. yüzyıl vahşi kapitalizminin üçüncü binyıla uyarlanmış, çağ atlamış halinden başka bir şey değildir. Neo-liberal politikalar üretimin azaldığı, talebin daraldığı, sanal para döngüsünün yavaşlayarak dengesini yitirdiği gerçeği karşısında palyatif bir çözüm olarak yine inşaat sektörünün, ama bu kez karşılıksız para döngüsüne sıradan yurttaşların da eklenerek canlandırılmasını uygun görmüştür. Zira inşaat sektörü bir reel ekonomik sektör olmakla birlikte, ürettiği mal kolaylıkla serbest piyasa ekonomisi içinde tahvile dönüştürülebilir. Menkulleştirme sayesinde, konut talep eden tüketiciler aracılığıyla reel olmayan küresel ekonomik döngü sistemine nakit para girişi sağlanmaktadır. Liberal ekonominin belkemiğini oluşturan “serbest piyasaların” sanal para döngüsünde meydana gelen tıkanıklıklar nakit para akışı sayesinde geçici olarak aşılmakta, sistemin çöküşü ötelenmektedir. Ancak bu arada sistem finanse edilirken, maliyet konut sahibi olan ya da olmak isteyen tüketicilere yüklenmektedir. Birçok ülkede patlak veren mortgage krizleri ile küresel krizin doğurduğu mali yüklerin bir bölümünün

sermaye sahiplerinden orta ve dar gelirli halk kit-
lelerine transfer edilmesi sağlanmıştır. Döngünün
tıkanıdığı nokta yeni paydaşlarla by-pass edilmiş,
tüketiciden sağlanan nakit para karşılığında dön-
günün bir müddet daha hayatiyeti sağlanmıştır.

Küresel ekonominin ayrılmaz bir halkası olan
Türk ekonomisini ve ekonomiyi yıllardır ayakta
tutan inşaat sektörünü bu açıdan değerlendirerek
neo-liberalizmin dayatmalarına, yabancı serma-
yenin Türkiye'ye olan ilgisine ve son 10 yılda ge-
lişen(!) çok uluslu gayrimenkul yatırım
ortaklıklarına bu perspektiften bakmak gerekir.

Bu tespitlerin ardından inşaat sektörüne yönelik
kimi istatistikler daha da dikkate değer bir anlam
kazanmaktadır:

Türkiye'de hazır beton üretimi 1998 yılından
2011'e kadar 3,4 kat, hazır beton üreten firma sa-
yısı ise 3,1 kat artmıştır. En son istatistiklere göre,
Türkiye hazır beton üretiminde Avrupa'da birinci
sıradadır. Toplam üretim nüfusa oranlandığında
kişi başına düşen üretim Avrupa ortalamasının iki
katı mertebesinde. ³ Kent Planlama alanında *Fi-
ziksel Planlama* aşamasını hala tamamlayamamış
Türkiye gibi yarı-çevre ülkelerin ekonomik gös-
tergelerinde inşaat sektörünün önemi dikkat çe-
kicidir. ² Yoksa bu ülkeler ilelebet bu durumlarını
muhafaza etmekle mi yükümlendirilmişlerdir?
Yarı-çevre statüsündeki bir çok ülkenin "dina-
mik" ve büyük nüfuslar barındırmaları ve her bi-
rinin bir ya da bazen iki sektöre dayanan
ekonomilere sahip olmaları da bir tesadüf
müdür?..

Bu hali ile yasanın hedefinde, inşaat sektörünün
çok uzun yıllarda ulaşacağı toplam üretim hac-
mini daha kısa sürede oluşturmak, bunun da ihti-
yaç sahibi olsun olmasın, maddi olanakları
bulunsun ya da bulunmasın, nüfusun büyük bir
bölümünü zorunlu olarak müşteri portföyüne
dahil ederek gerçekleşmesini sağlamak olduğu iz-
lenimi uyanmaktadır. Sadece dönüşüm projeleri
değil, özellikle İstanbul'da ardi ardına gündeme
gelen 3. Köprü, kanal İstanbul, iki yeni şehir, 150
milyon kapasiteli 3. havalimanı, finans merkezi
gibi büyük ölçekli projelerin tamamı aynı hedefin
birer parçası gibi durmaktadır. Böylesine büyük
bir pazarın ulusal inşaat sektörünün arz kapasite-

sinin çok üzerinde olduğunu görerek, ulus aşırı
yatırımcılara pastada çok büyük bir dilim kalaca-
ğını, bir başka ifadeyle zorla borçlandırılacak olan
konut sahiplerinin konut haklarını kaybetmemek
uğruna inşaat tröstlerini kanun yoluyla finanse
etmek zorunda bırakıldıklarını düşünmemek elde
midir?

Yine de hala akla, 6306 sayılı Afet Riski Altın-
daki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanu-
nun küresel ekonomik dengelerle, neo-libe-
ralizmle nasıl bir ilişkisi olduğu sorusu takılabil-
dir. Neticede bu yasa ülkemizdeki afet (deprem)
risklerinin varlığını ve bunların indirgenmesi ge-
rektiğini nihayet gören, *afet riski altındaki alan-
lar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların
bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm
ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli ya-
şama çevrelerini teşkil etme üzere iyileştirme,
tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları be-
lirlenmeyi* ⁴ amaç edinerek, yurttaşların can ve mal
güvenliği ile kamu yararını gözeten bir yasa değil
midir? Eğer öyleyse, neden meslek örgütleri, sivil
toplum kuruluşları, mahalle dernekleri ve aklı ba-
şında birçok aydın ve uzman buna itiraz etmek-
tedir?

Burada okuyucuya düşen, tüm eleştiriler ve karşı
duruşlar ile yasanın her bir maddesini, bu yazıda
ana fikri hatırlatılan genel senaryo ile ilişkilendi-
rerek, akılcı bir kavrayışla yeniden irdelemektir.

KAYNAKÇA

Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası
<http://www.intes.org.tr>

Türk Yapı Sektörü Raporu 2010, Yapı Endüstri Merkezi

Türkiye Hazır Beton Birliği, 2011 Yılı Hazır Beton Sek-
törü İstatistikleri, Mayıs 2012

6306 Sayılı Kanun, Madde-1: Amaç

Genç Kentlilerin Eğitim Deneyimi: Kent ve Kentlilik Eğitimi (1T-3K Projesi)

Yard. Doç. Dr.
KTÜ Mimarlık
Fakültesi Şehir
ve Bölge
Planlama
Bölümü
Öğretim
Görevlisi

Dilek Beyazlı

Özet

Bilinçlenmiş, duyarlı, yetkin bireylerden oluşan bir kent hayali ancak çocuğa yapılacak doğru yatırımlarla gerçekleştirilebilir. Genç kentlilerin (çocukların) doğru bilgi ile donatıldıklarında, kendi potansiyellerinin farkına varacakları, yaşadıkları çevreyi etkileyebilme, kalitesini arttırabilme gücüne erişebilecekleri, kendilerinin ve ailelerinin, aktif/etkin yurttaş olabilecekleri düşünülmektedir. Kent ile çocuklar arasında kurulacak kuvvetli bir duygusal bağ, aidiyeti güçlendirecek ve kentlerimizin daha yaşanılabilir ve kimlikli olmasını sağlayacaktır.

Bunun için çocuk kentlilere verilecek kent eğitimi oldukça önemlidir. Sunulan çalışma ile ilk-öğretimden başlayarak eğitimin her aşamasında kenti tanımaya yönelik farklı çalışmaların yapılması ve kentte yaşama kültürünün oluşmasına katkı verilmesi amaçlanmıştır. Söz konusu çalışma, Karadeniz Teknik Üniversitesi (KTÜ) Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde okuyan 25 öğrencinin hazırladığı bir sosyal sorumluluk projesidir ve aynı zamanda kent için bir sivil toplum

örgütünün düzenlediği yarışmada, en iyi proje ödülünü almıştır.

Bu pilot çalışma, kentin farklı kesimlerini temsil eden dört okulun, 3., 5. ve 7. sınıflarından seçilen 384 öğrenci ile yapılmıştır. Çalışma, her sınıf için ayrı olarak hazırlanan bilgilendirme programlarının öğrencilere aktarılmasının yanı sıra öğrenciler için bellek haritası ve resim yaptırma, harita oluşturma, değerlendirme ve yorumlatma süreçlerini içermektedir. Her sınıf için hedefleri ve kullanılan yöntemleri açısından farklılıklar içeren 3 aşamalı bir süreç izlenmiştir. İzlenen bu yöntemlerin okul dışında, özellikle ev ortamında da tartışılması sağlanmıştır.

Trabzon kentinde hedef kitle olarak seçilen ilk-öğretim öğrencilerinin, çevreye ve kente bakışlarını farkındalıklarını ve kentlilik bilinçlerini etkileyecek bu çalışma ile,

- Konut yakın çevresi düzeyinde öğrencilerin çevre farkındalığının artırılması,
- Kentin doğal, kültürel miraslarının tanıtılması ve kentsel donatıların-işlevlerin kavranması,

- c) Sürdürülebilirlik, doğal kaynakların kullanımı ve çevreyi koruma bilincinin artırılması amaçlamıştır.

Bunun için önerilen proje kapsamında, ilköğretimden başlayarak eğitimin her aşamasında kenti tanımaya yönelik derslerin ya da çalışmaların yapılması ile; haklarının ve sorumluluklarının farkında olan bireylerin yetişmesi ve kentte yaşama kültürünün oluşmasına katkı verilmesi amaçlanmaktadır. Bunun için eğitim ve öğretim faaliyetlerini, yaygın eğitim süreçlerini kapsayan “sürekli-ömür boyu eğitim” süreci olarak benimsemek gerekmektedir. Böylelikle, orta ve uzun vadede, ancak **kesin sonuç getirecek** eğitim yatırımları ile kentteki yaşamın ve kentsel alanın kalitesinin artması sağlanabilecektir.

“**Trabzon’da Kent, Kentleşme, Kentlilik Bilinci (1T-3K)**” projesi, sonuçları oldukça tatmin edici/başarılı ve düşük maliyetli bir projedir. Milli Eğitim Bakanlığı desteği ile tüm kentte/kentlerde uygulanabilecek, “yaygın eğitim” çalışması olarak organize edilebilecek bir projeye dönüştürülmesi beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çevre/Kent Eğitimi, Yayın Eğitim, Çocuk Kentliler, Kentlilik Bilinci, Kent-sel Algı

Abstract

Dream of a city created by conscious, sensitive and competent individuals can be turned into reality only by making appropriate investment in the children. A strong emotional relationship to be established between the city and children will strengthen the sense of belonging and turn cities into more livable places which have unique identity.

Therefore, urban education targeted at children is of great importance. This pilot study aimed at providing different activities at each education level, starting from the primary education, so as to learn more about the city and to make contributions to the development of the culture of living in a city.

Present study was a social responsibility project developed by 25 students to have attended the Department of Urban and Regional Planning in 2008. This study was conducted on 384 primary school students. It was also awarded the Best

Project Price in a competition organized by an NGO. CITY, URBANIZATION AND URBAN CONSCIOUSNESS IN TRABZON CITY (1T-3K) project aimed to raise awareness of the urban children, to make urban planning together with the children and to make contributions in the school curricula by proving the positive results of the study to the related authorities.

Keywords: Urban Awareness, Education, Young Urban Dwellers (Children), Urban Consciousness

1. Giriş

1T-3K projesi, Şehir ve Bölge Planlama öğrencilerinin enerjilerini, zamanlarını ve beşeri sermayelerini toplumsal sorumluluk projesi olarak hayata geçirerek, hem gençlerin bakış açılarından kentin önemli bir sorununa çözüm önerisinde bulunması, hem de mesleki disiplin açısından kentli bir birey olma sorumluluğuyla hazırlanan, yapılacak yatırımın kente ve kentliye katkısını anlatan bir projedir.

Trabzon kentinde hedef kitle olarak seçilen ilköğretim öğrencilerinin, çevreye ve kente bakışlarını farkındalıklarını ve kentlilik bilinçlerini etkileyecek bu çalışma ile;

- d) Konut yakın çevresi düzeyinde öğrencilerin çevre farkındalığının artırılması,
e) Kentin doğal, kültürel miraslarının tanıtılması ve kentsel donatıların-işlevlerin kavranması,
f) Sürdürülebilirlik, doğal kaynakların kullanımı ve çevreyi koruma bilincinin artırılması amaçlamıştır.

Kentin planlı gelişmesinde, kentlilik bilincinin varlığı önemli bir etken ve kentte yaşayan tüm bireylerin sahip olması gereken temel özelliklerden biridir. Türkiye’de olduğu gibi Trabzon kenti özelinde de kentlilik bilinci eksikliği, planlamanın ve kentin temel sorunlarından biridir.

Bu sorunun çözümüne getirilecek olan önerilerin ya da geliştirilecek olan projenin Trabzon kentine, kentte yaşayan bireylere, kent yaşamına ve kültürüne olası etkisi beklenenden daha etkin ve kalıcı olacaktır. Bunun için önerilen proje ile

- İlköğretimden başlayarak eğitimin her aşamasında kenti tanımaya yönelik çalışmaların

yapılması ve kentte yaşama kültürünün oluşmasına katkı verilmesi amaçlanmaktadır. Böylelikle hem kentsel haklarının hem de haklar kadar kente ve diğer kentlilere karşı sorumluluklarının farkında olan bireylerin yetişmesi sağlanabilir.

- Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin, yaygın eğitim süreçlerini kapsayan “sürekli-ömür boyu eğitim” süreci olarak benimsenmesi ve böylelikle, bireylerin kendi potansiyellerinin farkına varacakları, yaşamlarını, yaşadıkları çevreyi etkileyebilme, kalitesini artırabilme gücüne erişebilecekleri, pasif/edilgen yurttaşlıktan aktif/etkin yurttaşlığa geçiş yollarının öğretilmesi sağlanabilir.
- Bu projenin sonuçları, kısa vadede görülmeyecektir. Bu nedenle doğru bir yaklaşımla orta ve uzun vadede **kesin sonuç getirecek** yatırımların yapılarak kentteki yaşamın ve kentsel alanın kalitenin artması sağlanabilir.

Bu noktadan hareketle, ilköğretimden başlayarak eğitimin her aşamasında kenti tanımaya yönelik derslerden ya da çalışmalardan yararlanılmasının, hem kentsel haklarının hem de haklar kadar kente ve diğer kentlilere karşı sorumluluklarının farkında olan bireylerin yetişmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.



3. sınıf çalışması



5. sınıf çalışması



7. sınıf çalışması



5. sınıf çalışması

2. Çalışmanın İçeriği ve Kapsamı

Kentin farklı kesimlerini temsil eden dört okulun 3., 5. ve 7. sınıflarından seçilen birer şubenin öğrencileri ile yapılan bir çalışmadır. Çalışma, her sınıf için ayrı olarak hazırlanan bilgilendirme programlarının, okul müdürlerince belirlenen saatte, derste öğrencilere aktarılması ve öğrencilere bellek haritası ve resim yaptırma, harita oluşturma, değerlendirme ve yorumlatma süreçlerini içermektedir.

Her sınıfla yapılan çalışmalar üç aşamalı olarak tamamlanmıştır. Her bir aşamanın hedefleri ve kullanılan yöntemler aşağıda kısaca özetlenmiştir. 3., 5. ve 7. sınıflarla yapılan tüm çalışmaların bulgu ve değerlendirmelerine bu yazıda yer verilmemiş, yalnızca birer aşamanın örnekleri sunulmuştur.

2.1 Üçüncü sınıf çalışması

İlköğretim 3. sınıf öğrencileriyle yapılan çalışmanın temel amacı, yaşanılan çevrenin bilinçli olarak algılanması ve kentli davranışlarının benimsenmesi olarak belirlenmiştir. Programın hedefleri ve aşamaları aşağıda belirtildiği gibidir:

Hedefler:

1. Yaşanılan çevrenin farkına varılması ve donatıların tanıtılması
2. Kentlilik bilinci artışının ölçülmesi

1.Aşama:

- Çocuk kentlinin yaşadığı çevreyi ne kadar tanıdığının tartışılması: boya kalemleri ve resim kağıtları kullanılarak öğrencilerin yaşadıkları çevreyi serbestçe resmetmeleri ve hazırladıkları bellek haritalarını yazılı olarak anlatmaları (Şekil 2)
- Kentli davranışları ve sorumluluklarının tartışılması: daha önceden hazırlanan broşürlerin öğrencilere dağıtılması

2. Aşama:

- Yaşadıkları mahalle ve konut çevresinin farkındalığının sağlanması, kent donatıları hakkında bilgi verilmesi: bilgisayar sunumu kullanılarak çocuklara konut çevresi ve ona ait donatıların neler olması gerektiğiyle ilgili bilgilendirme yapılması.
- Yaşamak istedikleri konut ve konut çevresini oluşturmalarının istenmesi: önceden hazırlanmış olan kentsel donatılara ait fotoğrafların öğrencilere dağıtılması, yapılan resimler hakkında tartışma.

3.Aşama:

- Kent algısının ölçülmesi: bilgilendirmeler sonucunda öğrencilerden yeniden bellek haritalarının çizilmesinin ve yorumlanmasının istenmesi.
- Kentli davranışları ve sorumluluklarını kapsayan broşürlerin öğrencilere dağıtılması.

2.2 Beşinci sınıf çalışması

İlköğretim 5. sınıf öğrencileriyle yapılacak çalışmanın temel amacı yaşanılan kentin bilinçli olarak algılanması ve kentlilik bilincinin oluşturulması/geliştirilmesi olarak belirlenmiştir. Üç aşamada sürecek çalışmanın programı aşağıda belirtildiği gibidir:

Hedefler:

1. Çocukların kenti ve kentlinin sorunlarını algılayabilmelerini sağlamak
2. Çocukların kent işlevlerinin farkına varmalarını sağlamak

1.Aşama:

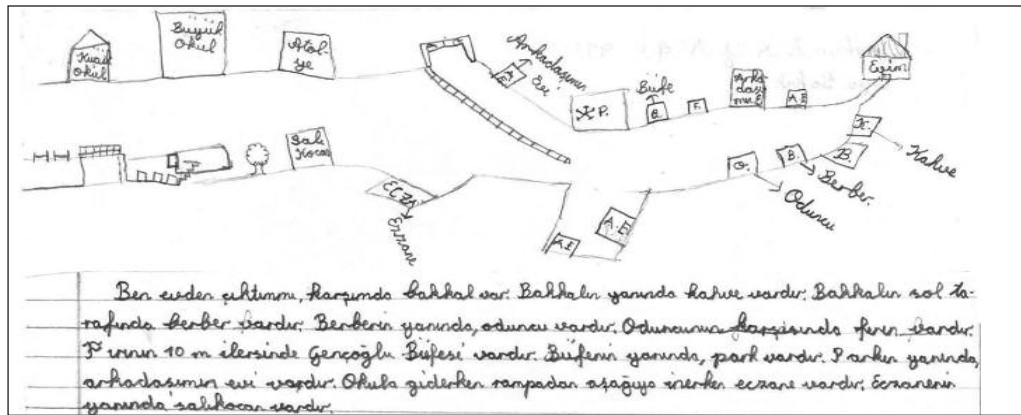
- Çocuk kentlinin yaşadığı çevreyi ne kadar tanıdığının tartışılması: Bilgisayar sunumlarıyla kentin farklı noktalarından veya ilin tarihi ve kültürel mekânlarından fotoğraflarla hazırlanan anketlerin yapılması
- Kentin tarihi ve kültürel değerlerinin, simgelerinin tanıtılması

2. Aşama:

- Kır ve kent arasındaki ayırımın ortaya konulması, kent işlevlerinin neler olduğunun anlatılması: önceden hazırlanmış olan fotoğraflarla kent ve kır paftalarının hazırlanması.
- Ekosistem, çevre, kent, kır, kentli, kentsel mekân, çevreye duyarlı planlama, ekolojik kent kavramlarının tartışılması.

3.Aşama:

- Hayalindeki kent: çocuk kentlilerin nasıl bir çevrede yaşamak istediklerinin, hangi kentsel



Şekil 2. 3. Sınıf öğrencilerinin hazırladığı bir bellek haritası örneği



Şekil 3. Hayalimdeki kent paftası örneği

donatı ve işlevlerine ne kadar yakın olmak istediklerinin ortaya konulması (Şekil 3)

- Hayalimdeki kent: sözlü ve yazılı anlatımların yapılması

2.3. Yedinci sınıf çalışması

İlköğretim 7. sınıf öğrencileriyle yapılacak çalışmanın temel amacı yaşanan çevrenin korunması, doğal kaynak kullanımı ve sürdürülebilirlik kavramlarının anlatılması olarak belirlenmiştir. Üç aşamada sürecek çalışmanın programı aşağıda belirtildiği gibidir:

Hedefler: Sürdürülebilirlik kavramının öğretilmesi ve buna yönelik çözüm önerilerinin olduğu bir proje üretilmesini ve kazandırılacak deneyimin gündelik hayatta kullanımını sağlamak.

1. Aşama:

- Öğrencileri sürdürülebilirlik konusunda bilgilendirmek: kent ve kent sorunlarına ilişkin konular, doğal kaynakların (özellikle su kaynakları) bilinçsiz kullanımı, küresel ısınma, çevremizdeki değişimler, kentler, kentleşme

ve tüm bunların Trabzon kentiyle olan ilişkilerinin kentin planlanması- yer bilimleriyle olan ilişkisi ve tüm bunların ortaya koyduğu çevresel kirlenme ve bozulma süreçlerinin tartışılması

- Bilgisayar sunumuyla anlatım

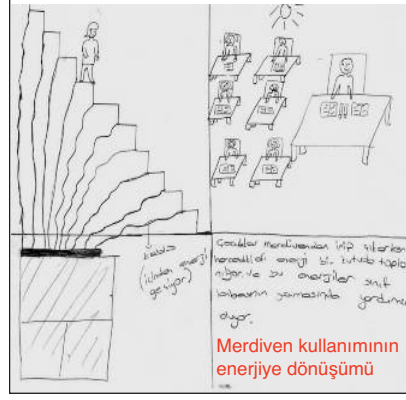
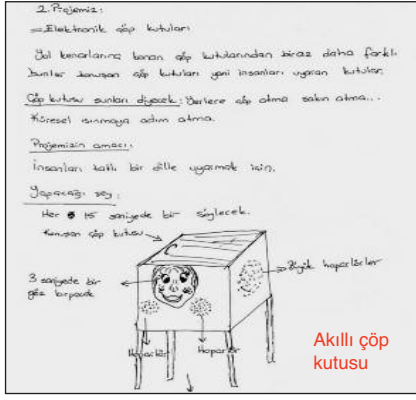
2. Aşama:

- Sürdürülebilir projeler üretilmesi (Şekil 4)

3. Aşama:

- Projeleri değerlendirerek olumlu-olumsuz özelliklerini tartışmak

Yapılan pilot çalışma sonucunda elde edilen bulgular ve projenin kurgulanması aşamasında ortaya konulan hedefler bağlamında temel eğitim düzeyinde 3K konusunda bilgilendirme sürecinin kapsamlılaştırılması ve mümkün olduğunca çok bireye/öğrenciye ulaşarak, onları bilinçlendirmek ve onların da zamanla ailelerini ve nihayet toplumu etkilemelerine neden olabilmek/katkı verebilmek amaçlanmaktadır.



Şekil 4. Üretilen sürdürülebilirlik projelerinden örnekler

SONUÇ

Sunulan proje, Trabzon kentinde “kent, kentleşme ve kentlilik bilinci” kavramlarını özümseyen, içselleştiren kent halkının oluşumuna katkı vermeyi amaçlayan bir projedir.

Bundan sonra, çocuk kentliler için hazırlanacak bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmalarının, Milli Eğitim Bakanlığı desteği ile tüm kentte uygulanacak, “yaygın eğitim” çalışması olarak organize edilebilecek bir projeye dönüştürülmesi beklenmektedir.

Kenti için en iyi çözümü üretecek, kentin gelişimine katkı sağlayacak bireyler, kente kendini ait hissedene, kenti iyi algılayabilene ve yaşayabilene, kendini kentten ve kentte olup bitenden sorumlu hissedene bireylerdir. Bu bireylerin yetiştirilmesi ancak eğitimle gerçekleşebilir. Yaygın ve hayat boyu eğitimin desteklenmesi, kente yönelik bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmalarının yapılması sonucunda, kentli ile sosyal bağları kuvvetli, ülke ve bölge içinde yarışan, kimliği ile öne çıkan bir kent sağlanacaktır.

Fiziksel mekandaki iyileşmeler yalnızca planlama ölçeğinde alınacak kararlarla gerçekleştirile-

mez, bu kararların kentli tarafından anlaşılması ve benimsenmesi de gerekmektedir.

Bilinçlenen kentli, kentini koruyacak, ona sahip çıkacak ve onun biçimlenmesine katkı verecektir.

Teşekkür

Bu proje, KTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü 3. Sınıf öğrencilerince Sosyal Sorumluluk dersi kapsamında, Yrd. Doç. Dr. Dilek Beyazlı moderatörlüğünde hazırlanmıştır.

Projeyi hazırlayan öğrencilerime (Betül Yavruoğlu, Rasim Bulut, Sefa Coşar, Servet Karaca, Metin Örün, Banur E. Yavuz, Esra Eskiçubuk, Zeynep Erdoğan, Özge Maraba, Ahmet N. Kalınağaç, Gülden Bayrak, İbrahim Önder, Yunus Emre Kapsal, Filiz Kaçar, Gökçe Tuba Ayık, Emre Soygüden, Doğan Yenigül, Hatice Totu, Bedrihan Baykan, Hüseyin Tank, İbrahim Karatabak, Rüveyde Öksüz, Bilal Bal, Seymen Usta, Beydullah Sulak), pilot çalışmada katkı veren ilköğretim öğrencilerine (çocuk kentlilere), okul öğretmen ve idarecilerine, Trabzon Milli Eğitim Müdürlüğü'ne, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Bölüm Başkanı Sayın Prof. Dr. Saliha AYDEMİR'e teşekkür ederim.

Tarihten Bir Yaprak: Asır Öncesi Planlanan Bir Uydu Kent Projesi

Şehnaz Yaren* - Şinasi Acar**

(*) : Eskişehir
Oduņpazarı
Belediyesi İmar
ve Şehircilik
Müdürlüğü
Planlama
Bölümü, Y.Şehir
Plancısı.

(**) : Eskişehir
Anadolu
Üniversitesi Güzel
Sanatlar
Fakültesi,
Öğretim Üyesi.

Osmanlı devletinin son yıllarında, Rûmî 1330'da (Milâdî 1914) yayımlanmış "Nevsâl-i Millî" (Ulusal Yıllık) adlı almanakta⁽¹⁾ yer alan, "Hayâtî Bir Mesele / Ucuz Meskenler" başlıklı imzasız makale, o yıllardaki konut sorununa değinmektedir. "Konut sorunu, bir memleket halkının ekonomik, ahlâkî ve fizyolojik koşulları açısından taşıdığı önem nedeniyle, dünyanın bütün büyük kentlerinde günümüzün en ciddî sosyal sorunları arasına girmiştir" sözleriyle başlayan bu uzun makalede, yeni yerleşim alanları tesis etmenin, halka ucuz ve sağlık kurallarına uygun konutlar sunmanın toplum açısından taşıdığı önem dile getirilmekte; bu konuda Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya, İsviçre ve Avusturya gibi bellibaşlı Avrupa ülkelerindeki uygulamalar ve bu tür projelere adı geçen devletlerce yapılan parasal teşvikler sayısal verilerle desteklenerek anlatılmaktadır. Söz konusu makalenin son bölümünde ise, o günlerde, eski İzmir milletvekili İspartalı İstapan Efendi'nin Bakırköy tren istasyonuna 15 dakika uzaklıktaki İncirli

Çiftliği diye anılan yerde geliştirdiği, yaklaşık 1200 evlik bir projeden, bu yeni yerleşim yerinin halka sunduğu olanaklardan söz edilmektedir. İstapan Efendi, Ermeni asıllı bir Osmanlı vatandaşıdır. Bu projenin, bu konuda özel sektör tarafından planlanan ilk uygulama olduğu kanısındayız. Hem ilk olması açısından, hem proje içeriğinin sunumu yönünden, hem de konut sorununun ülkemizde ne denli eski olduğunu göstermesi bakımından ilginç bulduğumuz bu makaleyi, imlâ ve üslûbuna hiç dokunmadan, yalnızca anlaşılması zor kimi eski sözcükler yerine yenilerini yerleştirerek sunuyoruz.

İstanbul'da son seneler zarfında kirâların pek ziyâde artmasına, bu artışın neticesi olarak işçi, memur ve orta sınıfin ucuz ve sağlık kurallarına uygun meskenler bulmakda pek çok müşkilâta uğramasına rağmen, bu temel mesele bizde ne yazık ki henüz hâiz olduğu ehemmiyetle ele alınmıyor. Bu meseleye dâir İstanbul'da ancak son def'a bir teşebbüs vâki' olmuştur. Eski İzmir milletvekili İstapan İspartalı Efendi, Makriköyü⁽²⁾ İstasyo-

(1) : "Nevsâl-i Millî", 1.sene, Âsâr-ı Müffide Matbaası, İstanbul, 1330, sayfa 503-509.

(2) : Günümüzdeki adı Bakırköy.

**nu'na çeyrek sâ'atlık mesafede olup sahibi bu-
lunduğu ve İncirli Çiftliği** nâmiyle bilinen geniş
arâzi üzerinde ucuz meskenler inşâsına teşebbüs
etmiştir. Bir milyon m² alanlı olan bu arâzinin
manzarası gayet latîfdir. Denizden takriben alt-
mış metre yüksekliğinde bulunan bu yer, bütün
Marmara'ya nâzır bulunuyor. Büyükada'yı, Ana-
dolu sahillerini, İstanbul'u görüyor. Bundan
başka söz konusu yerde temiz hava ve bol su bu-
lunduğundan, iskâna her yönden uygundur. Bu
arsalar asgarî biner arşın⁽³⁾ olmak üzere satıl-
mıştır. Bin arşından az satılmamasının sebebi,
inşâ edilecek evlerin bağçeli olmasını temin mak-
sadıdır. Alıcılara paranın tediyesi için ba'zı ko-
laylık dahî gösterilmiştir. Bin arşınlık bir yer
alan kimse, gerek kendi parasıyla ve gerek bor-
cunu taksitle ödemek üzere, Ispartalı Efendi va-
sıtasıyla ev yaptırabilecektir.



Rûmî 1330 (Milâdî 1914) yılı *Nevsâl-i Millî*'deki maka-
lenin orijinalinden bir sayfa.

Fotoğrafın altında "İzmir eski milletvekili İstapan
Efendi, Ispartalı" yazıyor.

Söz konusu arsanın bir tarafında, küçük bir tepe
üzerinde, şimdiden ailelere mahsus bir eğlence
mahalli olmak üzere bir gazino inşâ edilmiş bu-
lunuyor.

Bundan başka hâlen Makriköyü İstasyonu'ndan
Edirne şosesine kadar, söz konusu arâzinin her
cihetine giden cadde ikmâl edilmek üzeredir. Söz
konusu arazi ile Makriköyü İstasyonu arasında
ulaşımı kolaylaştırmak maksadıyla bir tramvay
hattı tesis edilecek ve bu hattın inşâsına kadar ge-
çici olarak otobüs arabaları işletdirilecektir.

Söz konusu arazi üzerinde ev inşâ ederek otur-
mak isteyenlerin dînî ihtiyaçları dahî düşünülmüş
ve vuku' bulacak talep üzerine câmi', kilise ve si-
nagog kurulması için, lâzım gelen miktar arâzi-
nin bağış olarak terki kararlaştırılmıştır. Arâzide çarşı ve pazar yerleri, sahibi tarafından
vücuda getirilecektir.

İşte şu birkaç sözle bu ilk teşebbüsün mâhiyetini
anlatmış olduk. Bu teşebbüsün takdir ve teşvik
edilmeye değer olduğunu söylemek gereksizdir.
Söz konusu teşebbüs, yalnız orta sınıf için ucuz
ve sıhî meskenler vücuda getirebilmek i'tibârıyla
değil, boş arsaların i'mârî ve bu sûretle hükûmet
için yeni gelir kaynakları temini açısından dahî
ilgi çekicidir. Özetle, eski İzmir milletvekili bu te-
şebbüsle diğerlerine örnek olacak ve ileride pek
büyük semereler verecek bir çıkış açmış oluyor.

Anlaşıldığına göre, yapılması planlanan uydukent
aşağıdaki öğeleri içermektedir :

1. Uydukent, Bakırköy'e 15 dakika uzaklıkta ve
kuzey taraftaki İncirli Çiftliği arazisi üzerinde
kurulacaktır⁽⁴⁾.
2. Planlanan proje 1 milyon m² (100 hektar) bir
alan üzerinde uygulanacaktır. Arazi kotu or-
talama 60 m olup Marmara Denizi'ni, Büyü-
kada'yı ve Anadolu sahillerini görür
konumdadır.
3. Evler yaklaşık 574 m²'lik parseller üzerinde
ve bahçeli olarak inşa edilecektir.
4. Proje işçi, memur ve orta halli kişilerin ucuz
ve sağlıklı konut sahibi olmalarını amaçla-
maktadır.
5. Parsel sahipleri evlerini kendileri yaptırabile-
cekleri gibi, girişimci Ispartalı Efendi'ye tak-
sitle de yaptırabileceklerdir.
6. Arazideki küçük bir tepe üzerinde, ailelere
yönelik bir restoran-gazino inşa edilmiştir.

(3) : "Bin arşın"dan maksat 1000 arşın²'dir; yani, her parsel yaklaşık 0,7577x0,7577x1000 = 574 m²'dir.

Büyük olasılıkla burası –proje tamamlanana kadar– girişimcinin araziye ve inşaat durumunu görmek için gelecek alıcıları ağırlayacağı bir mekân olarak da hizmet verecektir.

7. Planlanan arazi Bakırköy tren istasyonu⁽⁵⁾ ile Edirne asfaltı arasındadır. Her iki yönde de ulaşımı sağlamak üzere, tren istasyonu ile şose arasında tramvay hattı tesisi öngörülmüştür. Tramvay hattı kurulana kadar –aynı hatta– geçici bir süre otobüs çalıştırılacaktır.
8. Dinsel gereksinimler için uydu kentte Müslümanlar için cami, Hıristiyanlar için kilise ve Yahudiler için sinagog yapılması planlanmıştır. Dinsel yönden toplumun büyük bir hoşgörüsü içinde bulunduğu anlaşılmaktadır.
9. Uydukentin gereksindiği çarşı ve pazar yerleri girişimci tarafından yapılacaktır.
10. Arazi büyüklüğü ve yapılan planlama dikkate alınarak uydukentin 1200 dolayında konut içerdiği düşünülebilir⁽⁶⁾. Seçilen büyüklük açısından da doğru bir planlama yapıldığı anlaşılmaktadır⁽⁷⁾.

On maddede toparlamaya çalıştığımız ana öğeler, uydukente yaşayacakların günlük gereksinimlerinin tamamı karşılanacak şekilde planlama yapıldığını göstermektedir.

Günümüzde bize çok doğal gelen sosyal tesis, çarşı, pazar yeri, dinsel yapı ve özellikle toplu taşımaya ulaşım olanaklarının –asır öncesi planlanan bir projede– yapılaşma oluşmadan düşünülmüş ve konutlarla birlikte tamamlanmasının öngörülmüş olması dikkat çekici ve övgüye değerdir.

Bu projenin gerçekleşip gerçekleşmediğini bilmiyoruz. Ancak, pek muhtemeldir ki Osmanlı'nın son demlerinde gündeme getirilen bu proje, dünyanın ve imparatorluğun içinde bulunduğu olumsuz koşullar ve savaş ortamı karşısında gerçekleşme olanağı bulamamıştır. Bununla birlikte, 20. yüzyıl ortalarında, söz konusu bölgede –projede öngörüldüğü gibi– bahçeli evlerden oluşan ve bu nedenle “Bahçelievler” olarak anılan büyük bir yerleşim yeri ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla planlanan projenin gecikerek de olsa biraz değişime uğrayarak gerçekleşmiş olduğu söylenebilir.

(4) Burası günümüzde –Bakırköy’ün– Bahçelievler semti dolaylarıdır.

(5) O tarihte Bakırköy’le Sirkeci arasında banliyö treni çalışmaktadır. Öte taraftaki Edirne Asfaltı’na da (günümüzdeki E5) İstanbul’dan otobüsle ulaşmak mümkün bulunmaktadır. Söz konusu güzergâh –kabaca– günümüzde E5 üzerindeki İncirli Köprülü Kavşağı ile Bakırköy tren istasyonu arasında uzanan “Bağlarbaşı-İncirli Caddesi” olarak düşünülebilir.

(6) %30 düzenleme ortaklık payı kabulüyle $0,70 \times 1.000.000/574 = 1220$ konut.

(7) O yıllarda İstanbul’un nüfusu 900.000 dolayındadır.

Yoksulluk, Dışlanma ve Kente Karşı İşlenen Suçlar: İngiltere Örneği

Dilek Özdemir

1. Giriş: Kente Karşı İşlenen Suçlar ve İngiltere Örneği

1980 sonrasında meydana gelen, gelişmiş ülkelerde sanayisizleşme, devletin küçülerek birçok alandan kendini çekmesi ve refah devleti uygulamalarının giderek erozyona uğraması, işsizlik ve aile yapısındaki değişimler; yoksulluk ve toplumsal dışlanma gibi bir dizi ekonomik ve sosyal sorunu tetiklemiştir. Bu sorunlar kimi zaman kente ve kentliye karşı işlenen suç ve şiddet olayları şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, geçtiğimiz yıl Ağustos ayında İngiltere'yi derinden etkileyen, ülkenin küresel ölçekte imajını zedeleyen yağmalama ve şiddet olaylarının gerisinde 1980'li yıllarda Muhafazakar hükümet tarafından başlatılan ve sonrasında İşçi Partisi hükümetlerince de uygulanan neoliberal ekonomik ve sosyal politikaların etkilerini ve bunların mekansal yansımaları bulmak mümkündür. Bu yazıda sözü geçen yağmalama olaylarının arkaplamı incelenerek, ülkede 2000 yılının başından beri izlenmekte olan yoksulluk ve sosyal bütünleşme ile ilgili politikalara değinilecektir. Bu bağlamda ayrıca gösterilerin meydana geldiği yerlerdeki mekansal yapı incelenerek kamusal mekanın kullanım biçimleri sorgulanacaktır.

Olayları kısaca özetlemek gerekirse, 6-10 Ağustos 2011 tarihleri arasında Londra'da zenci genç Mark Duggan'ın polis tarafından vurularak öldürülmesini protesto etmekle başlayan gösteriler, kısa zamanda kundaklama ve yağmaya dönüşerek, başkent Londra başta olmak üzere, ülkenin Birmingham, Manchester, Liverpool, Nottingham gibi büyük kentlerine yayılmıştı. Dört gece boyunca süren olaylarda Londra'nın Tottenham, Hackney, Croydon and Ealing bölgelerindeki dükkanlar saldırıya uğramıştı. Londra'nın en yoksul ve işsizliğin en yüksek olduğu mahallelerinden biri olan Tottenham'da 6 Ağustos gecesi birçok işyeri kundaklanarak yağmalanmıştı. Aslında 1985 yılında aynı bölgede, bir kadının evinin aranması sırasında kalp kirizi geçirerek hayatını kaybetmesi protesto gösterilerine neden olmuşsa da, o zamanki olayların gösterici konumundaki siyahlar ile beyazlar (polis gücü) arasında gelişmesi ırkçılık temelliyen, bu kez yaşanan olaylarda hem beyaz hem de zencilerin yer alması, durumu tümüyle başka bir perspektife yerleştirmiştir (BBC Newsround, 2011).

Ağustos'taki gösterilerde mahkemeye çıkarılanlar ırk ve etnik köken açısından incelendiğinde beyazlarla siyahların birbirine yakın oranlarda dağıldığı görülmektedir. Mahkemelere çıkanların

Doç. Dr.
Yeditepe
Üniversitesi
Mimarlık Bölümü

PLANLAMA
2012/1-2

%33'ü beyaz, %43'ü siyah ve %7'si Asyalıdır. Ancak olayların coğrafi dağılımına bakıldığında, Londra'da tutuklananların sadece %32'sinin beyaz iken Merseyside'de bu oranın %79 olduğu tespit edilmiştir. Guardian gazetesi ile London School of Economics'in ortaklaşa yaptıkları araştırmanın sonuçlarına göre Londra'da daha çok siyah ya da melez ırklar söz konusu iken Manchester, Salford ya da Liverpool gibi kentlerde ağırlıklı olarak beyazlar olaylara karışmıştır (The Guardian, 2011).

Polisin Londra'daki olaylar ilk patlak verdiğinde yeterli tepkiyi vermeyerek izlemekle yetinmesi ve göstericilerin sayıca güvenlik güçlerinden daha fazla olması gibi nedenler yüzünden sonraki üç gecede gösteriler daha pervasız ve yıkıcı bir hal almıştır. Olayları durdurabilmek için tazyikli su ve plastik mermi kullanılabileceğine karar verilmesi bile, hükümetin yaptığı olağanüstü toplantıda alınan onay ile olmuştur. Emniyet güçlerinin bu yollara başvurmak için yasal olarak onay almasına gerek olmamasına rağmen, yine de böyle bir güç kullanılması politik bir mesele olarak görülerek, bu yönde resmi bir karar alınması yolu seçilmiştir.¹ Birmingham, Manchester gibi kentlerde polis sayısının artırılması, özellikle Londra sokaklarında görev yapan polis gücünün 4.000'den 16.000'e çıkarılması, yağmacıların çok çabuk tespit edilerek mahkemeye çıkarılması, başbakanın suçluların cezalarını bulacaklarına dair konuşması ve yağma olaylarının dördüncü gecesinde (10 Ağustos) başlayan şiddetli yağmurun da caydırıcı etkisiyle olayların devamı gelmemiştir. Polis olayların hemen ardından suçluları yakalayabilmek için kent merkezlerine büyük ekranlar kurarak göstericilerin sokaklardaki güvenlik kameraları tarafından yağmalama sırasında çekilmiş resimlerini sergileyerek halktan bu kişilerin kimliğine ilişkin bilgi toplamıştır (Şekil 1 ve 2). Olaylara toplam 5.112 kişi karışmıştır. Bunların %68'i Londra (3.461 kişi), %11'i Manchester (581 kişi), %10 West Midlands-Birmingham (495 kişi) ve %4'ü Merseyside (195 kişi) polisi tarafından gözaltına alınmış olup, 4.000 civarında tutuklama yapılmıştır (The Guardian, 2011). Olaylarda beş kişi hayatını kaybetmiştir (BBC News, 2011).

Olaylara karışanlarla yapılan ve gösterilerin nedenlerini anlamaya yönelik çalışmanın sonuçlarına göre, listenin ilk sırasında yoksulluk gelmektedir. Polise karşı duyulan öfke/karşı çıkma isteği ile hükümet politikaları ikinci sırayı alırken, işsizlik üçüncü sırada gelmektedir (The Guardian, 2011).

Gösterilerin nedenleri	%
Yoksulluk	86
Polis	85
Hükümet politikaları	85
İşsizlik	79
Mark Duggan'ın ölümü	75
Sosyal medya	74
Medyanın olayı ele alışı	72
Açgözlülük	70
Eşitsizlik	70
Sıkıntı	68
Suç	64
Ahlaki çöküş	56
İrk ayrımı ile ilgili gerilimler	54
Ebeveynlerin yetersizliği	40
Çeteler	32

Kaynak: The Guardian, 2011

Gösteriler son otuz yılda hem Muhafazakar Parti hem de İşçi Partisi hükümetleri tarafından izlenen neoliberal ekonomik politikaları ve buna paralel yürütülen kentsel politikaların sorgulanması gerektiğini göstermektedir. Bu bağlamda özellikle 1997 yılında iktidara gelen Tony Blair hükümetinin sosyal politikaları son derece tartışmalıdır.

2. 1990'lardan Günümüze İngiltere'de Sosyal Bütünleşme (Social Cohesion) Gündemi

İngiltere'de Muhafazakar Thatcher yönetiminin işbaşında olduğu 1979-1990 yılları arasında izlenen neoliberal ekonomik ve sosyal politikalarının ülkede eşitsizlik ve yoksulluğu arttırdığı konusunda birçok akademisyen hemfikirdir. Bu durumu istatistikler de doğrular niteliktedir; 1977 yılında ülkede yoksulluk %6 iken, 1990'ların başında %20'ye ulaşmıştır. Bu nedenle 1997 yılında İşçi Partisi iktidara geldiğinde, İngiliz kentlerinin (özellikle de merkez alanlarının) sosyal açıdan

1 Yazar olayların meydana geldiği sırada İngiltere'de bulunduğu için, bu dönemde televizyondaki açık oturum ve tartışma programlarını izleme fırsatı elde etmiştir. Makale içinde referans göstermeden verilen bilgilerin kaynağı medyadan edinilen bu bilgilerdir.

bütünleşmesini, mahalle ölçeğinde yenileme ve yerel halk katılımının sağlanması yoluyla dönüşümünü hedef almıştır (Imrie ve Raco, 2003, s.3). İşçi Partisi'ne göre bu çerçevede başarılması gereken en önemli şey, yerel grupların birbirleri ile bütünleşmeleri, giderek zayıflamakta olan aile yapısı ve bağlarının yeniden tesis edilmesidir. İçişleri Bakanlığının konu ile ilgili yayınlarında “ailenin toplumun ve ülkenin temel taşı” olduğu vurgulanarak, “yerel halk, birbirlerine sosyal bağlarla sıkıca kenetlenmiş ailelerden oluşmakta olup, herkesçe üzerinde uzlaşılmış ortak hedefler ve birlikte paylaşılan bir vizyona sahiptir” görüşü öne çıkarılmıştır (Imrie ve Raco, 2003, s.8).

Ancak yerel halkı ve bireysel sorumlulukları kentsel politikanın merkezine oturtan İşçi Partisi, yoksulluğun gerçek nedenlerine odaklanmayarak kentsel yoksunluğun ya da eğitimsizliğin nedenlerini yoksullukla ilişkilendirmek yerine, istihdam için yeteri kadar teşvik olmaması ya da okulların kötü idare edilmesi gibi gerekçeler öne sürerek, gerçek sebebi görmezden gelmekle suçlanmaktadır. Refahın nasıl yeniden dağıtıldığı (bir diğer deyişle nasıl adilce dağıtılmadığı) üzerine odaklanılmaktansa, sorunlar sanki teknik bir uygulamadan kaynaklanıyormuş gibi ele alınmıştır. Oysa bu dönemde sağlık ve ulaşım gibi birçok temel hizmetin özelleştirilmesi yoksul grupları bu hizmetlerden daha fazla yoksun bırakmıştır (Imrie ve Raco, 2003, s.30).

İngiltere'deki yağmalama olaylarına karışanların yaşam standartları incelendiğinde, gerideki dengesiz gelir dağılımının izlerini bulmak mümkündür. Her ne kadar olayların ardından İngiltere başbakanı David Cameron, yağmalama olaylarını yoksullukla ilişkilendirmenin yanlış olduğunu söylese de İçişleri Bakanlığı'nın verilerine göre mahkemeye çıkartılanların büyük bölümü yoksulluğun en yaygın olduğu bölgelerden gelmektedirler. Mahkemeye çıkartılan yetişkinlerin %35'i işsizlik yardımlarından faydalandıklarını belirtmişlerdir; oysa ülke genelinde, çalışma çağı içindeki nüfusta işsizlik yardımlarından faydalanma oranı sadece %12'dir. Tutuklu gençlerin %42'si de gittikleri okullarda yoksullara bedava dağıtılan yemekleri aldıklarını belirtmişlerdir ki bu oran da İngiltere ortalamasının çok üstindedir: ülke genelinde ortaokullarda, en yoksul ailelerden gelen ve bedava yemek yardımı alanlar

%16 düzeyindedir. Mahkemeye çıkanların %58'i İngiltere'nin en yoksul %20'lik dilimi içinde yer alan bölgelerinden gelmektedirler (The Guardian, 2011).

İngiltere'de, Blair döneminde, yani 1990'ların ikinci yarısından itibaren gündemde öne çıkan kavramlardan biri de “sosyal bütünleşme” (social cohesion) olmuştur. Her ne kadar sosyal bütünleşmenin herkesçe kabullenilmiş bir tanımı olmasa da, bütünleşme ile ulaşılmaya hedeflenen beş durum vardır (Buck, 2005, s.47):

- “Ortak değerler ve kent kültürü (civic culture)
- Sosyal düzen ve sosyal kontrol
- Sosyal bütünlük (solidarity) ve gelir dağılımındaki eşitsizliklerin azaltılması
- Sosyal ağlar ve sosyal sermaye
- Yere bağlılık ve kimlik”

Sosyal bütünleşme, kentin sosyal yapısını belirleyen üç faktör ile ilişkilendirilmektedir: Sosyal eşitsizlik (social inequality), sosyal ağlara sahip olmak (social connectedness) ve sosyal düzen (social order) (Buck, 2005).

Ağustos ayındaki gösterilerin ortaya çıkardığı en önemli sonuç ülkede senelerdir gündemde olan çeşitli politika ve uygulamalara rağmen sosyal bütünleşme ve toplumsal düzenin temellerinin hala yeteri kadar güçlü bir şekilde kurulamamış olduğudur. Olaylarda, sosyal düzen, mekana bağlılık ve sosyal bütünleşme gibi birçok değerlerin tümüyle hiçe sayıldığı gözlemlenmiştir. Bu durum, 2009 yılında yapılan bir araştırmayı da doğrular niteliktedir. Araştırmaya göre çeşitli etnik kökenlerden gelen kişilerden oluşmuş bir toplumda çeşitlilik olması ‘paylaşılan sosyal normlar’ (shared social norms) ve ‘halkın katılımı’ (civic participation) azaltmasına rağmen, etnik gruplar kendi içlerinde aslında çok sıkı bir şekilde bütünleşmektedirler. Dolayısıyla “sosyal bütünleşmenin önündeki en önemli engel, toplumdaki farklı etnik grupların birbirlerine yabancılaşması değil, alanın yoksulluk ve fakirleşme sürecine girmesidir” (Demireva, 2011, s.3).

3. Toplum Düzeni, Aile Yapısı ve Anti-Sosyal Davranışlar

İngiltere'deki yağmalama olaylarının odaklandığı yerlerin çoğunlukla cep telefonu, elektronik eşya,

mücevherci dükkanları olması; yağmacıların, iphone, plazma televizyon gibi mallara hücum etmesi önemli bir konuyu daha gündeme getirmiştir. Bu olaylar, polis tarafından vurularak öldürülen Mark Duggan'ın arkasından yapılan bir protesto değil, pahalı tüketim mallarını yağmalamaya yönelik bir *düşüncesiz şiddet*² eylemidir. Yağmacıların her ırktan, renkten, her yaşta ve her cinsiyetten olması ise olaya ilişkin analizleri daha da karmaşık hale getirmiştir. Mahkemeye çıkarılanların %90'ı genç erkeklerden oluşmaktadır. Yaklaşık yarısı 18-24 yaş arasında olup, %26'sı 10-17 yaşları arasındadır (Guardian, 2011).

Aslında İngiltere'de polisin gençler arasındaki anti-sosyal davranışlarla ilgili önlemler almasının 1998'e kadar uzanan bir geçmişi bulunmaktadır. 1998 ve 2003 yılında yıllarında çıkan suçlu önleme ve toplumsal düzeni korumaya yönelik iki yasal düzenleme "Anti-sosyal Davranış Yönetmelikleri" (Anti-social Behaviour Orders-ASBOs), "Ebeveynlik Yönetmeliği" (Parenting Orders) hayata geçirilmiştir. 2003 yılında İçişleri Bakanlığı tarafından Anti-sosyal Davranış Birimi (Anti-social Behaviour Unit) kurulmuştur (Flint ve Simthson, 2007, s.165).

Ülkede 1990'ların başında yapılan bir araştırmaya göre yetişkinler, gençlerin sokaklarda amaçsızca dolaşmaları neticesinde, duvar yazısı, vandalizm, uyuşturucu kullanımı ve külhanbeylik gibi davranışların ortaya çıktığını düşünmektedirler ve yerel halkın mahalle düzeyinde en önemli gördüğü üç sorundan biri bu konudur. Bu çerçevede gençlerin hareketlerini düzenleyici önlemler alınmış, yasa çerçevesinde aileler çocuklarının hareketlerinden sorumlu tutularak gerektiğinde para cezasına çarptırılmışlardır. 2004-2005 yılları arasında kısa süreli olarak Manchester ve Glasgow kentlerinde yaşları 16 ve altında olan gençler için uygulanan sokağa çıkma yasağı ve mahallelerdeki gezici polis gücünün artırılmasına dayalı iki pilot proje, hükümetin kentsel dönüşüm ve yenileme stratejileri çerçevesinde hayata geçirilmiştir. Bu noktada toplumun en düşük gelir grubundaki kişileri/aileleri hedef alınmıştır. (Flint ve Simthson, 2007, s. 166-167).

Ancak uygulamalar Glasgow'da aileler ve polis arasında güçlü ilişkilerle sonuçlanırken, aynı sonuçlar Manchester'da alınamamıştır. Hatta gençlerin burada uygulamalara karşı daha tepkili oldukları görülmüştür. Ayrıca, Glasgow örneğinde mahallede fazladan polis gücünün bulundurulması için konut birliği tarafından için para ödenmesi, zaten vergilerini vermekte olan halkın düzgün bir polis hizmeti alabilmek için iki kez vergilendirildikleri ve parası olanın daha iyi hizmet alıp olmayanın bundan faydalanamadığı yönünde eleştirilere yol açmıştır (y.a.g.e., s. 181-182).

İngiltere'de kamu düzenini sağlamaya ve gençlerin anti-sosyal davranışlarını düzeltmeye yönelik yasalar olduğu halde, maddi kaynaklardaki kısıntılar ve diğer faktörler nedeniyle pratikte başarılı olunamadığı, Ağustos ayında çıkan olaylarda görülmüştür. Yağmalama olaylarının olduğu günlerde ve sonrasında televizyonlardaki çeşitli tartışma programlarına konuk olan gazeteciler, akademisyenler, sivil toplum kuruluşları temsilcileri, aktivistler ve din adamlarının açıklamakta güçlük çektikleri en önemli konu, bu yıkıcı saldırganlığın gerisindeki nedenler olmuştur. Sorunun tek bir nedeni olmadığı ortadadır. Olaylarda yoksulluğa ve sosyal dışlanmaya çare bulunamaması, eğitim sistemindeki kesintilere ek olarak, toplumun tüm kesimlerinin medya tarafından daha çok tüketim için kısıtlanması ve gelir dağılımındaki giderek büyüyen adaletsizliklerin payı olduğu fikri öne çıkmıştır. Tartışmacılar günlerce sağduyunun, aile yapısının, ahlak ve etik değerlerin nasıl ve ne sebeple kaybedilmiş olduğunu tartıştılar. Neredeyse çocuk denecek yaşta anne baba olan gençlere sağlanan sosyal konut ve diğer refah devleti yardımlarına rağmen, bu genç ebeveynlerin kendilerinin de örnek alacakları bir rol modelin olmaması, doğru ve yanlış ilişkin genel sağduyunun yitirilmiş olması defalarca dile getirilmiştir. Konuşmacılar, ailelerin çocuklarının kontrolünü tümüyle kaybetmiş olduğunu vurgularken, durumun nasıl tersine çevrileceğine yönelik bir öneri sunmakta yetersiz kalmışlardır.

Bu tartışmalar sırasında 2005 yılında Paris'in banliyölerinde ortaya çıkan olaylarla da benzerlikler kurulmaya çalışılmıştır. Ancak Paris'teki

2 'Düşüncesiz şiddet' (mindless violence) tanımı başta başbakan David Cameron olmak üzere birçok yorumcu tarafından olayları tanımlamakta kullanılmıştır.

20 gün süren olaylarda 9000 araç ve 300'den fazla kamu binası (okullar, kütüphaneler, spor salonları ve halkevleri vs) ateşe verilmesine rağmen, bu gösteriler İngiltere'de olduğu gibi bir toplu yağma halini almamıştır. Sokağa çıkma yasağı ile güvenliğin sağlanabildiği kentte, olaylar sonrası güvenlik güçleri tarafından hazırlanan bir rapor, Paris olaylarının kökeninde polise duyulan öfke, işsizlik, ümitsizlik olduğunu ortaya koymuştur (Lichfield, 2011, s.7). Benzer şekilde İngiltere'deki olaylarda da, fecebook ve twitter gibi sosyal paylaşım siteleri üzerinden örgütlenerek sokağa çıkanların birçoğunun toplumun en alt kesimlerindeki gençlerin bir başkaldırısı olduğu bilinmektedir. *Prof. Green* adıyla tanınan bir rap şarkıcısının "toplumdaki gerçek sorunlar vatandaşın ait olabileceği hiçbir sosyal sınıfın olmadığı keşfetmesiyle gün yüzüne çıkıyor" analizi ile en çarpıcı açıklamasına kavuşmuştur (Morandi, 2011, s.8).³

4. Kamusal Alanın Özelleştirilmesi

Olayların Londra'nın Oxford Street gibi prestijli ve kentin merkezi konumundaki bölgelerinde meydana gelmemesi ise ticaretin coğrafyası ve kamusal alanın özelleştirilmesi gibi konularda önemli ipuçları vermektedir. Londra'daki merkez alanların özel sektör tarafından kontrol edilen 'iş geliştirme bölgeleri'nin (business improvement districts) elinde olduğunu, dolayısıyla birçok güvenlik kamerası ile sıkı bir şekilde korunduğunu bilen yağmacılar, Tottenham gibi kent merkezi dışındaki alanlara yönelmişlerdir. Birmingham ve Manchester gibi kentlerde ise, kent merkezleri yağmalanmış ancak burada da en büyük zararı, çoğunluğu göçmen olan küçük esnafın işyerleri görmüştür. İçe dönük, kapalı ve bu nedenle de son derece korunaklı büyük alışveriş merkezleri ve buralarda yer alan zincir mağaza sahibi olan perakendeciler, olaylarda göreceli olarak daha az zarar görmüşlerdir. (Şekil 3) Yağmalama olaylarının ardından işyerleri kırılan camları kısa sürece

yerine taktırmış, vitrinlerini panolarla kapatmış ve olabildiğince çabuk bir şekilde yeniden kapılarını müşterilerine açmaya çalışmışlardır (Şekil 4, 5, 6). Bu durum kamusal mekanın özelleştirilmesinin sonuçlarına ilişkin geleceğe yönelik bazı öngörülerde bulunmayı mümkün kılmaktadır.

2000 yılından sonra, başta İngiltere olmak üzere, birçok Avrupa ülkesi, özellikle kent merkezlerindeki işyerleri 'iş geliştirme bölgeleri' uygulamasını hayata geçirmişler ve işyerleri aralarında topladıkları paralarla temizlik, bakım, güvenlik, aydınlatma, kent mobilyaları, peyzaj ve kentsel tasarım gibi birçok hizmeti özel olarak almaya başlamışlardır (Steel ve Symes, 2005, s.324). İngiltere'de bu konuyla ilgili yasal düzenleme 2003-04 yıllarında yapılmış ve ilk iş geliştirme bölgesi 2005 yılında hayata geçirilmiştir (Dawkins ve Grail, 2007, s.79). İş geliştirme bölgeleri neoliberalizmin ete kemiğe bürünmüş hali olarak tanımlanmaktadır; çünkü devlet hem bir yandan kendini küçültmekte ve birçok faaliyetten elini çeker gibi görünmekte, hem de kent merkezlerini ve buralardaki kamusal alanları, yeniden canlandırmak ve emlak değerlerini yükseltmek için özel sektörün yönetimine bırakmaktadır. İş geliştirme bölgeleri yoluyla işyeri sahipleri eldeki paranın nasıl harcanağına dair birçok konuda söz sahibi olmaktadır. Ward'ın (2006) da belirttiği gibi kamusal ve özeline anlamları bulanıklaşmakta, birbirine karışmaktadır. Bu anlamda neoliberalizm, 'kamu yararı' kavramının anlamını değiştirerek onu 'özel sektörün çıkarları' olacak şekilde yeniden tanımlamaktadır (Ward, 2006, s.68-70). İngiltere'deki olaylar da bunu doğrular niteliktedir. Londra'daki pahalı alışveriş caddeleri göstericilerin hedefi haline gelmemiştir, çünkü buralar zaten iş geliştirme bölgeleri kapsamında olduğundan güvenlik açısından bir açık bulunmamaktadır. Birmingham'da çıkan olaylarda ise, kent merkezindeki ünlü alışveriş merkezi Bullring'in önünde göstericiler toplanmışsa da alışveriş merkezinin içinde girememişlerdir. Yağmacılar yayalaştırılmış ti-

3 Bu olumsuzluklar içinde, herkesi en ümitlendiren olay, yağmalamaların arkasından kentlerde yerel halk ve gençlerin bir araya gelerek hasar gören işyerlerini temizlemesi oldu. Televizyonda kendileri ile röportaj yapılan gençler bu yardımları hem tüm gençliğin sorumsuz ve yağmacı olarak yaftalanamayacağını göstermek hem de topluluk ruhu ve kente ait olmanın hissettirdiği gurur (civic pride) için yaptıklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda her ne kadar sosyal medyanın olayları kıskırttığı yönünde görüşler olsa da, Guardian gazetesi ile London School of Economics'in ortak araştırmasında 2.57 milyon tweet mesajı incelenmiş ve sosyal medyanın çoğunlukla olaylara reaksiyon göstermek için kullanıldığı anlaşılmıştır. Yaklaşık 206.000 tweet mesajının (toplam mesajların %8'i), olayların ardından sokakları temizlemek için örgütlenmek amacıyla gönderildiğinin saptanması da bu görüşü doğrular niteliktedir (The Guardian, 2011).

caret caddelerindeki korunaksız dükkanlara ya da kent merkezinin dışına doğru konumlanmış Asyalı göçmenlerin dükkanlarına yönelmiştir.⁴

İngiliz 'Perakende Ticaret Araştırma Merkezi' küçük işletmelerin birçoğunun sigortası bile olmadığından yağmalanan her on işyerinden birinin kapanacağı tahmininde bulunmuştur (The Daily Star, 2011). İngiliz Sigortacılar Derneği dört gece süren yağmanın faturasının yaklaşık 200 milyon Sterlin (328 milyon dolar) olduğunu belirtmektedir. Beş gün içinde ortaya çıkan bu zarar, 2005 yılında Fransa'da çıkan, çoğunlukla arabaların yakıldığı ve üç hafta süren olaylardaki hasara yakındır. Öte yandan, Londra'da işyerleri arasında yapılan bir araştırma, kentin imajının bozulduğunu düşünenlerin oranının %83 olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla sadece Londra değil, diğer kentlerin de ticaret, turizm endüstrisi ve uluslararası yatırımcılar açısından imajının zedelendiği düşünülmektedir (The Daily Star, 2011). Bu ve benzeri sebepler, gelecekte, kent merkezlerinde daha fazla işyerinin bir araya gelerek, güvenlik sorunlarını gerekçesi ile iş geliştirme bölgesi kuracaklarını ve böylece kamusal alanın giderek özel sektörün kontrolüne geçeceğinin işaretçisidir.

5. Sonuç

Dünyada 1980'lerden günümüze değin süregelen neoliberal politikaların ve buna bağlı olarak sosyal devlet politikalarında ortaya çıkan gerilemenin etkilerinin en çarpıcı sonuçlarından biri de Ağustos ayında İngiltere'de dört gece, beş gün boyunca süren yağmalama ve şiddet olayları olmuştur. Her ne kadar gösterilerin gerisinde, ekonomik ve politik başka nedenler olsa da, toplumda, bütünleşme, mekana aidiyet ve sahiplenme duygusunun zayıflamasındaki en büyük etkenlerden birinin yoksulluk olduğu görülmektedir. Devletin küçülmesi ve buna bağlı özelleştirmeler sonucunda, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin derinleştiği, bireylerin eğitim ve sağlık gibi temel hak ve özgürlüklerden giderek daha az pay aldığı durumlarda ortaya çıkan çaresizlik ve ümitsizliğin sonuçları İngiltere'deki

olaylarda somut yansımalarını bulmuştur. Ayrıca, yağmalama olaylarının gerisindeki en güçlü faktör yoksulluk olsa da, çalınan malların iphone telefonlar, plazma televizyonlar gibi lüks elektronik mallar olması, sınırsızca tüketmek üzere medya eliyle sürekli bombardımana tutulan ve koşullandırılan bir toplumda, sosyal bütünleşme olgusunun ne kadar kırılğan bir zeminde var olduğunun da göstergesi olmuştur.

Gösterilerin gerisindeki sosyal ve ekonomik boyutun yanı sıra, mekansal yansımaları da önemlidir. Özel sektörün kamusal alanın kullanımında giderek daha etkin olması, kendi kapalı sitelerini yaratması, mekansal ayrışmaları körüklemektedir. İngiltere örneğinde özel sektörün kontrolüne geçmiş alanların daha az zarar görmesi, kamusal alanın gelecekte güvenliğin gerekçe gösterilerek daha fazla özelleştirileceği tehdidini de beraberinde getirmektedir.

Kaynaklar

BBC Newsround, "London riots: What caused the Tottenham riots?" , haber tarihi 08.08.2011, erişim 25.08.2011, [<http://www.bbc.co.uk/newsround/14443623>]

BBC News, "England's week of riots", haber tarihi 15.08.2011, erişim 25.08.2011, [<http://www.bbc.co.uk/news/uk-14532532>].

Buck, N. (2005) "Social cohesion in cities", Buck, N, Gordon, I, Harding, A., Turok, I. (der.) *Changing Cities: Rethinking urban competitiveness, cohesion and governance* içinde, New York: Palgrave, s:44-61.

The Daily Star, 17 Ağustos 2011, "British riots a blow for small businesses", erişim 25.08.2011, [<http://www.thedailystar.net>]

Dawkins, G. ve Grail, J. (2007) 'Business improvement districts: past, present, future', *Partnership Solutions*, Institute of Economic Affairs, s.79-82.

Demireva, N. (2011) *Briefing: Immigration, Diversity and Social Cohesion*, University of Oxford, erişim 25.08.2011, [www.migrationobservatory.ox.ac.uk]

Flint, J. ve Smithson, H (2007) "New governance of youth disorder: a study of local initiatives", Atkinson, R. ve Helms, G. (der) *Securing an Urban Renaissance: Crime, Community and British Urban Policy* içinde, Bristol, Policy Press, s: 165-182.

4 Londra'da bazı Türklerin, dükkanlarına saldırmak isteyenlere karşı beyzbol sopalarıyla kendi işyerlerini korumaları, kimileri kendini koruma (self defense) olarak görürken, kimileri bu bahane ile gelecekte ırkçı saldırılar olacağından endişe etmektedirler.

Imrie, R ve Raco, M. (2003) "Community and the changing nature of urban policy", Imrie, R ve Raco, R (der.), *Urban Renaissance? New Labour, Community and urban policy* içinde Policy Press, Bristol, s: 3-36.

Lichfield, J. (2011) 'Restraint and curfew were key to restoring order in the banlieues', *The Independent*, 10 August 2011, s: 7.

Morandi, A. (2011) 'Londra varoşlarında rap', *Cumhuriyet*, Dış Haberler, 22 Ağustos 2011, s: 8.

Steel, M. ve Symes, M. (2005). 'The privatisation of public space? The American experience of business improvement districts and their relationship to local governance', *Local Government Studies*, 31(3), s.321-334.

The Guardian (2011) *Reading the Riots: Investigating England's summer of disorder*, erişim 20.12.2011 [www.guardian.co.uk/news/datablog/2011/dec/09/data-journalism-reading-riots#]

Ward, K.. 2006. 'Policies in Motion', urban management and state restructuring: the trans-local expansion of business improvement districts', *International Journal of Urban and Regional Research*, 30(1), s:54-75.

Hedonik Fiyat Modeli İle Konut Fiyatları Üzerine Yapılan Araştırmalar Üzerine Bir Literatür Taraması

* Araş. Gör.
Dokuz Eylül
Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü

** Doç. Dr.
Dokuz Eylül
Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü

Gözde Ekşioğlu Çetintahra* - Ebru Çubukçu**

Özet

İnsan hayatının ve kentsel alanın en geniş ve yoğun kullanılan bölümü olan konutun, heterojen bir mal özelliği gösterdiği öne sürülmektedir. Dolayısıyla dünyada ve Türkiye’de konut fiyatını etkileyen faktörler, farklı disiplinlerde uzmanlaşmış araştırmacılarının yoğun ilgisine açık olmuştur. Bu çalışma, dünya literatüründe hedonik fiyat yöntemi kullanan konut fiyatları odaklı araştırmalarda, konut fiyatı verisine ulaşmada kullanılan yöntemleri ve konut fiyatına etkisi incelenen değişkenleri özetlemeyi ve tartışmayı amaçlamıştır. Çalışmanın hedonik fiyat yöntemi kullanarak konut fiyatlarını araştırarak ileriki çalışmalara, değişken ve yöntem seçiminde önemli bir rehber olması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Konut Fiyatı Araştırmaları, Hedonik Fiyat Modeli, Konut Piyasası.

1. Giriş

İnsan hayatının ve kentsel alanın en geniş alanını kaplayan ve en yoğun olarak kullanılan bölümü (McDonald ve McMillen, 2007; Nasar, 1992: 275–289) olan konut; barınma, güvenlik, konfor, sosyalleşme, kendini ifade etme ve estetik gibi gereksinimleri karşılayan (Cooper, 1975), tüketilmek için üretilen bir mal (Çıtak, 2003) olarak tarif edilmektedir. Dolayısıyla, konut fiyatları farklı disiplinlerden (iktisat, ekonomi, planlama gibi) gelen uzmanlarca sıklıkla araştırılan bir konu olmuştur.

Konutun ekonomik yapısı Muth (1969), Lancaster, (1966: 132–157) ve Rosen (1974: 34-55) tarafından iki şekilde tanımlanmaktadır (McDonald ve McMillen, 2007). Muth (1969) konutun hizmetler bütünü olduğunu, Lancaster, (1966: 132–157) ve Rosen (1974: 34-55) ise çok boyutlu bir

1 Bu makale DEÜ Fen Bilimleri Enstitüsü ‘Çevre Estetiğinin Konut Fiyatları Üzerindeki Etkisinin Hedonik Fiyat Yöntemi ile Modellenmesi’ başlıklı yüksek lisans tezinin ve 2008.KB.FEN.021 numaralı bilimsel araştırma projesinin bir kısmından hazırlanmıştır.

ürün olduğunu öne sürmektedir. Her iki tanıma göre, konutun farklı özelliklerden oluşan heterojen bir yapıya sahip olduğu kabul edilmektedir.

Konutu heterojen bir mal olarak tanımlayan araştırmacılar (Adair vd., 2000: 699-716; Alkay ve Ocağcı, 2003: 60-68; Goodman, 1978a: 471-484; Hai-Zhen vd., 2005: 900-914; Lancaster, 1966: 132-157; Macedo, 1996: 343-365; Maurer vd., 2004: 303-326; McDonald ve McMillen, 2007; Rosen, 1974: 34-55; Tse ve Love, 2000: 366-374; Wen vd., 2004: 75-93; Yankaya ve Çelik, 2005:61-79), bu yapıdaki malların veya hizmetlerin faydalarının doğrudan ölçülemeyeceğini belirtmektedir. Araştırmacılar heterojen yapıdaki bir malı veya hizmeti oluşturan bileşenlerin hepsinin (veya bir kısmının) değerlerinin bulunduğu durumlarda, o malın veya hizmetin fiyatının tahmin edilebileceğini varsaymaktadır. Bu şekilde bir malın veya hizmetin fiyatını tahmin etmede kullanılan en yaygın yöntem *hedonik fiyat modeli*'dir.

Hedonik kelime anlamı ile mal ve hizmetlerin tüketimi sonrası ortaya çıkan haz, tatmin, memnuniyet ya da fayda anlamına gelmektedir. Hedonik fiyat ise kişinin memnuniyeti için ödemeyi göze aldığı miktardır (McDonald ve McMillen, 2008). Hedonik fiyat yöntemi Lancaster'in (1966: 132-157) tüketici talep teorisine dayanmaktadır. Tüketici talep teorisi, tüketicinin bir malı alırken aslında o malı oluşturan karakteristiklere göre bir seçim yaptığını savunmaktadır (Lancaster, 1966: 132-157). Benzer şekilde, Rosen (1974: 34-55) farklı karakteristiklerin bileşimi olan ve faydası direkt ölçülemeyen malların zahiri fiyatları (hedonik fiyatları) olduğunu savunmuştur. Rosen'a göre bir malın zahiri fiyatı (hedonik fiyatı), onu oluşturan karakteristiklerin fiyatlarının toplamıdır. Dolayısıyla, hedonik fiyat modeli bir malın sahip olduğu karakteristiklerin, o malın fiyatı üzerindeki etkisini ölçmekte kullanılmaktadır (Rosen, 1974: 34-55).

Hedonik fiyat modeli ilk olarak Amerika'da otomotiv sektöründe uygulanmıştır (ilgili literatür taraması için bkz; Bartik, 1987: 81-88; Goodman, 1988b:327-353b). Daha sonra emlak piyasası, işgücü piyasası, kamu yatırımları ve konut sektörü gibi farklı alanlarda da kullanılmıştır (ilgili literatür taraması için bkz; Üçdoğruk, 2001: 149-161; Yankaya ve Çelik, 2005:61-79).

Amerika ve Avrupa'da konut sektöründe hedonik fiyat modeli kullanan araştırmalar, yapıldıkları şehir büyüklüğü açısından geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Amerika'da *North Carolina* (Witte vd., 1979: 1151-1172); *Texas* (Lansford ve Jones, 1995: 341-355) ve *Massachusetts* (Plattner ve Campbell, 1978: 20-25) eyaletlerinde; *St. Louis, MO* (Ridker ve Henning, 1967: 246-257; Kain ve Quinley, 1970: 532-548); *San Francisco, CA* (Strazheim, 1973a: 1-8; Strazheim, 1974b: 404-406); *Oakland, CA* (Strazheim, 1974b: 404-406; Meese ve Wallace, 1997b: 51-73); *Alameda, CA* (Strazheim, 1974b: 404-406); *Berkeley, CA* (Strazheim, 1974b: 404-406); *New Heaven, CA* (Goodman, 1978a: 471-484); *Los Angeles, CA* (Gillard, 1981:216-220); *Atlanta, GA* (Palmquist, 1984: 394-404; Cohen ve Coughlin, 2005); *Denver, CO* (Palmquist, 1984: 394-404); *Louisville, KY* (Palmquist, 1984: 394-404); *Miami, FL* (Palmquist, 1984: 394-404; Can ve Megbolunge, 1997: 203-222); *Oklahoma City, OK* (Palmquist, 1984: 394-404); *Seattle, WA* (Palmquist, 1984: 394-404); *Athens, GA* (Anderson ve Cordell, 1988: 153-164); *Sacramento, CA* (Kim, 1992: 503-508); *Bellingham, WA* (Benson vd., 1997: 231-249); *Baton Rouge, LA* (Dombrow, Rodrigues ve Sirmans, 2000: 39-43); *Portland, OR* (Mahan vd., 2000: 100-113; Filho ve Bin, 2005: 93-114) kentlerinde; İngiltere'de *Leeds* (Wilkinsonsson, 1973: 73-86); *Edinburg* (Richardson vd., 1974: 189-199); *Tyne and Wear* (Powe vd., 1995a: 137-147); *Southampton* (Powe vd., 1997b: 139-149); Fransa'da *Paris* (Maurer vd., 2004: 303-326); İskoçya'da *Glaskow* (Lake vd., 1998: 121-136; Leishman, 2001: 131-152); İrlanda'da *Belfast* (Adair vd., 2000: 699-716); İsveç'te *Stockholm* (Söderberg ve Jansen, 2001: 61-79; Wilhemsson, 2002: 75-93); Rusya'da *Moskova* (Toda ve Nozdrina, 2004); Kanada'da *Prince George* (Ogwang ve Wang, 2002: 285-296); Japonya'da *Hong Kong* (Tse ve Love, 2000: 366-374); Çin'de *Beijing* (Yang, 2000: 50-63) ve *Hangzhou* (Hai-Zhen vd., 2005: 900-914); Yeni Zelanda'da *Auckland* (Kask ve Mania, 1992: 170-184) ve Brezilya'da *Belo Horizonte* (Macedo, 1996: 343-365) kentlerinde araştırmalar yapılmıştır. Benzer çalışmalar Türkiye genelinde (Selim, 2008: 65-76), *İstanbul* (Alkay, 2008: 112-127; Dökmeci vd., 2003: 83-99; Kellekçi ve Berköz, 2006: 165-176; Keskin, 2008: 125-138; Özsoy ve Şahin, 2009: 167-178; Özsoy

ve Dökmeci, 2006: 177-186) *İzmir* (Abayhan, 2009; Ayvaz, 2002; Üçdoğruk, 2001: 149-161; Yankaya ve Çelik, 2005:61-79), *Muğla* (Baldemir vd., 2008: 41-66; İnci, 2008) ve *Erzurum*'da (Yılmaz vd., 2007: 47-51) yapılmıştır. Özetle, dünyada konut fiyatları odaklı çalışmaların farklı ölçeklerde (eyalet, şehir gibi) yapılmasına karşın Türkiye'de araştırmaların çoğunlukla Marmara ve Ege Bölgesindeki büyük şehirlerde uygulandığı gözlemlenmiştir.

2. Konut Araştırmalarında Konut Fiyatını Belirlemek İçin Kullanılan Veri Kaynakları

Hedonik fiyat yöntemi ile yapılan konut fiyatı araştırmalarında konut fiyatını belirlemek için dört farklı kaynaktan yararlanılmıştır; (1) gayrimenkul ile ilgili bölümlerin bulunduğu üniversitelerin veri tabanları, emlakçılar birliği veya belediyelerin kayıtları gibi *emlak verilerinin tutulduğu resmi kurum arşivleri* (Adair vd., 2000: 699-716; Anderson ve Cordell, 1988: 153-164; Bover ve Velilla, 2002; Can ve Megbolugbe, 1997: 203-222; Cohen ve Coughlin, 2005; Filho ve Bin, 2005: 93-114; Goodman, 1978a: 471-484; Kask ve Maani, 1992: 170-184; Keskin, 2008: 125-138; Kim, 1992: 503-508; Lake vd., 1998: 121-136; Lansford ve Jones, 1995: 341-355; Leishman, 2001: 131-152; Macedo, 1996: 343-365; Mahan vd., 2000: 100-113; Meese ve Wallace, 1997b: 51-73; Ogwang ve Wang, 2002: 285-296; Plattner ve Campbell, 1978: 20-25; Richardson vd., 1974: 189-199; Wilkonson, 1973: 72-86; Yang, 2000: 50-63), (2) banka, noter ve tapuda yapılan sözleşmeler gibi *ipotek ve diğer satış sözleşmelerinden* (Maurer vd., 2004: 303-326; Powe vd., 1995a: 137-147; Powe vd., 1997b: 139-149; Toda ve Nozdrina, 2004; Tse ve Love, 2000: 366-374), (3) *hane halkı anketlerinden* (Alkay, 2008: 112-127; Dökmeci vd., 2003: 83-99; Kain ve Quinley, 1970: 532-548; Kellekçi ve Berköz, 2006: 165-176; Selim, 2008: 65-76; Witte vd., 1979: 1151-1172; Yılmaz vd., 2008: 47-51) ve (4) *emlakçı anketlerinden* (Ayvaz, 2002; Baldemir vd., 2008: 41-66; İnci, 2008; Üçdoğruk, 2001: 149-161; Yankaya ve Çelik, 2005:61-79).

Yurtdışında yapılan çalışmalarda emlak verilerinin tutulduğu resmi kurum arşivleri ile ipotek ve diğer satış sözleşmelerinin, diğer veri kaynakla-

rına kıyasla daha çok tercih edildiği gözlemlenmiştir. Yurt dışı çalışmaları için bu kaynağın daha güvenilir ve daha ulaşılabilir olduğu, öne sürülebilir. Ancak, Türkiye'de konutun resmi kurumlara beyan edilen fiyatı ile gerçek satış fiyatı arasında tutarsızlıklar olabilmekte ve bu tutarsızlıklar hedonik fiyat modelinin sonuçlarının anlamsız ya da yanlış çıkmasına sebep olabilmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'de yapılan çalışmalarda veri kaynağı olarak çoğunlukla hane halkı ve emlakçı anketlerinden yararlanılmaktadır. Hane halkı ve emlakçı anketlerinde, anketin uygulandığı kişinin zaman darlığı ve anketöre güven duymaması gibi sebeplerden dolayı verilen cevapların doğruluğu değişebilmektedir. Ayrıca anket uygulamasının zaman alıcı olması da, bu kaynaktan faydalanmanın olumsuz bir yanıdır. Bunlar ve benzeri olumsuzluklara rağmen, Türkiye genelinde hane halkı ve emlakçı anketlerinden elde edilen verinin diğer veri kaynaklarına (resmi kurum kayıtları veya ipotek ve diğer satış sözleşmeleri) kıyasla daha güvenilir, daha detaylı ve daha güncel olduğu ileri sürülmektedir. Özetle, yurt dışında ve Türkiye'de yapılan araştırmalarda kullanılan veri kaynakları güvenilirlik, ulaşılabilirlik gibi kriterler nedeniyle farklılık göstermektedir.

3. Konut Fiyatı Verisinin Özellikleri

Konut fiyatı üzerine yapılan araştırmalar konut fiyatı verisinin toplandığı zaman aralığı açısından farklılık göstermektedir. Bazı çalışmalarda konut fiyatları *1 yıllık periyot* (Adair vd., 2000: 699-716; Alkay, 2008: 112-127; Baldemir vd., 2008: 41-66; Can ve Megbolugbe, 1997: 203-222; Dökmeci vd., 2003: 83-99; Gillard, 1981:216-220; Hai-Zhen vd., 2005: 900-914; Kain ve Quinley, 1970: 532-548; Keskin, 2008: 125-138; Kim, 1992: 503-508; Lake vd., 1998: 121-136; Macedo, 1996: 343-365; Ogwang ve Wang, 2002: 285-296; Palmquist, 1984: 394-404; Richardson vd., 1974: 189-199; Ridker ve Henning, 1967: 246-257; Selim, 2008: 65-76; Strazheim, 1973a: 1-8; Toda ve Nozdrina, 2004; Üçdoğruk, 2001: 149-161; Wilhemsson, 1973a: 72-86; Witte vd., 1979: 1151-1172) için toplanırken, diğer bir çok çalışmada konut fiyatı verisi daha uzun dönemler (*çok yıllık periyotlar*) (Anderson ve Cordell, 1988: 153-164; Benson vd., 1997: 231-249; Blackley vd., 1986: 179-205;

Bover ve Velilla, 2002; Cohen ve Coughlin, 2005; Dombrow vd., 2000: 39-43; Filho ve Bin, 2005: 93-114; Goodman, 1978a: 471-484; Kask ve Maani, 1992: 170-184; Lansford ve Jones, 1995: 341-355; Leishman, 2001: 131-152; Mahan vd., 2000: 100-113; Maurer vd., 2004: 303-326; Meese ve Wallace, 1997b: 51-73; Plattner ve Campbell, 1978: 20-25; Powe vd., 1995a: 137-147; Söderberg ve Jansen, 2001: 61-79; Tse ve Love, 2000: 366-374; Wilhemsson, 2002: 75-93; Yang, 2000: 50-63; Yankaya ve Çelik, 2005:61-79; Yılmaz, vd., 2008: 47-51) için toplanmıştır. Tek yıllık periyotlarda toplanan veriler genellikle zaman farkından doğan ülke ekonomisindeki değişimlerden çok etkilenmemekte, dolayısıyla bu değişimleri göz önüne almak adına bir işleme tabi tutulmamaktadır. Ancak, tek yıllık veriler sadece belirli bir zamana ait olduğu için belli bir bölgeye ait veri sayısı sınırlı olabilmekte, bölgeler arası incelemeler yapılmasını gerektirmektedir. Ayrıca tek yıllık verilerle, konut fiyatındaki değişimin zaman içinde nasıl değiştiğini gözlemek mümkün olamamaktadır. Çok yıllık periyotlarda araştırılan veriler ise zaman aralığı olarak daha geniş bir yelpaze sunabilmektedir. Çok yıllık periyotlardaki verilerde, zaman içinde ekonomideki genel değişimleri kontrol edebilmek için farklı zamanlardaki konut fiyatı verisinin ilgili endeksler kullanılarak aynı zaman değerine getirilmesi gerekmektedir. Böylece, farklı yıllar için elde edilen konut fiyatı verileri belirlenen tek bir zamana indirgenebilmektedir. Ancak dikkat edilmelidir ki, çok yıllık periyotlarda incelenen konutun fiyatını etkilediği düşünülen tüm özelliklerle (değişkenler) ilgili bilgilerin, konut fiyatının elde edildiği yılın koşullarını içermesi önem taşımaktadır. Özellikle, konut fiyatının belirlendiği yıllardaki koşullar ile mevcuttaki koşulların farklılık gösterdiği durumlarda (örneğin manzara durumu) konutun özelliklerinin, fiyatının belirlendiği yılda nasıl değiştiğinin bilinmemesi, sonuçların güvenilirliğini etkileyebilecektir.

Zaman aralığındaki farklılığa ek olarak, yapılan çalışmalar satılık veya kiralık konutlar üzerine odaklanmaları açısından farklılık göstermektedir. Yapılan araştırmaların büyük bir çoğunluğu *satılmış konutlara* (İnci, 2008; Baldemir vd., 2008: 41-66; Selim, 2008: 65-76; Keskin, 2008: 125-138; Yılmaz vd., 2008: 47-51; Alkay, 2008: 112-

127; Dökmeci vd., 2003: 83-99; Ridker ve Henning, 1967: 246-257; Kain ve Quinley, 1970: 532-548; Strazheim, 1973a: 1-8; Wilkonson, 1973: 72-86; Richardson vd., 1974: 189-199; Plattner ve Campbell, 1978: 20-25; Goodman, 1978a: 471-484; Gillard, 1981:216-220; Palmquist, 1984: 394-404; Anderson ve Cordell, 1988: 153-164; Lansford ve Jones, 1995: 341-355; Powe vd., 1995a: 137-147; Powe vd., 1997b: 139-149; Can ve Megbolugbe, 1997: 203-222; Benson vd., 1997: 231-249; Lake vd., 1998: 121-136; Adair vd., 2000: 699-716; Dombrow vd., 2000: 39-43; Polasky ve Adams, 2000; Tse ve Love, 2000: 366-374; Leishman, 2001: 131-152; Ogwang ve Wang, 2002: 285-296; Wilhemsson, 2002: 75-93; Mahan vd., 2000: 100-113; Toda ve Nozdrina, 2004; Maurer vd., 2004: 303-326; Filho ve Bin, 2005: 93-114; Cohen ve Coughlin, 2005) odaklanırken, *satılık konutlara* (Macedo, 1996: 343-365; Üçdoğruk, 2001: 149-161), *kiralanan konutlara* (Strazheim, 1973a: 1-8; Witte vd., 1979: 1151-1172), veya *kiralık konutlara* (Kim, 1992: 503-508; Söderberg ve Jansen, 2001: 61-79) odaklanan çalışmalar da azımsanmayacak miktardadır. Dikkat edilmelidir ki, satılık veya kiralık konutlar için belirlenen değerler, gerçek satın alma veya kiralama değerini yansıtmayabilir. Dolayısıyla satılmış veya kiralanan konut fiyatı verisinin, satılık veya kiralık konut fiyatı verisinden daha güvenilir olduğu ileri sürülebilir.

4. Konut Araştırmalarında Konut Fiyatına Etkisi İncelenen Değişkenler

Konutun heterojen yapısı, konut fiyatları araştırmalarında fiyatı belirleyen birden çok faktörün göz önünde bulundurulmasını gerektirmiştir. Bu çalışmalarda kullanılan konut fiyatlarını belirleyen değişkenler 6 grupta sınıflandırılabilir; (1) *genel ekonomik özellikler*, (2) *konut alıcısı ile ilgili özellikler*, (3) *konutun hukuki özellikleri*, (4) *konutun mevkisi ile ilgili özellikler*, (5) *konutun bulunduğu mahalle özellikleri* ve (6) *konutun fiziksel özellikleri*.

4.1 Genel Ekonomik Özellikler

Çok yıllık periyotta konut fiyatı verisi toplayan çalışmalarda, tüketicinin ekonomik durumu veya

bölgedeki ekonomik gelişmelerin yıllara göre değişebileceği düşünülebilir. Dolayısıyla, dönemsel ekonomik özellikleri kontrol edebilmek amacıyla bazı çalışmalarda doğrudan satış işlemlerinin gerçekleştiği zaman (Hai-Zhen vd., 2005: 900-914; Kim, 1992: 503-508; Wen vd., 2004: 75-93) veya satın alınma veya kiralanma yılının çeyreğine dair zaman aralığı (Powe vd., 1995a: 137-147) hakkındaki veriler hedonik modelde kullanılmıştır. Zamana ve bölgeye dair genel ekonomik özelliklerin göstergesi olabilecek değişkenlerden işsizlik yüzdesi gibi değişkenler de sınırlı sayıda çalışmada (Powe vd., 1995a: 137-147) kullanılmıştır.

4.2 Konutun Alıcısı ile İlgili Özellikler

Tüketicinin özellikleri, onun tercihlerini şekillendirebilmektedir. Bir tüketim malı olan konutun tüketicisinin özellikleri de konut tercihini, dolayısıyla fiyatını etkileyebilmektedir. Bu nedenle konut fiyatını etkileyen faktörleri inceleyen araştırmalarda konutun alıcısı ile ilgili özellikler sıklıkla hedonik modele dahil edilmiştir. Konutun alıcısı ile ilgili özellikler; (1) hane halkı ile ilgili, (2) hane halkı reisi ile ilgili değişkenler olarak iki grupta sınıflandırılabilir. 'Hane halkı'nın özelliklerini belirleyebilmek için çalışmalarda *hane halkı kişi sayısı* (Goodman, 1988b:327-353; Kim, 1992: 503-508; Wilhemsson, 2002: 75-93; Witte vd., 1979: 1151-1172), *hane halkı yaş ortalaması* (Wilhemsson, 2002: 75-93), *hane halkı işsizlik oranı* (Kim, 1992: 503-508), *hane halkı ortalama okuryazarlık* (Kain ve Quinley, 1970: 532-548), *ortalama aile geliri* (Alkay, 2008: 112-127; Can ve Megbolugb, 1997; Goodman, 1978a: 471-484; Hai-Zhen vd., 2005: 900-914; Kim, 1992: 503-508; Ridker ve Henning, 1967: 246-257; Wilhemsson, 2002: 75-93; Witte vd., 1979: 1151-1172) ve *aile gelirinden konut masrafları için ayrılacak aylık gider oranı* (Can ve Megbolugbe, 1997: 203-222) gibi değişkenler hakkında veri toplanmıştır. 'Hane halkı reisi'nin özelliklerini belirleyebilmek için ise *hane halkı reisinin ırkı* (Blackley vd., 1986: 179-205; Can ve Megbolugbe, 1997: 203-222; Witte vd., 1979: 1151-1172), *hane halkı reisinin siyahî olması* (Blackley vd., 1986: 179-205; Witte vd., 1979: 1151-1172), *hane halkı reisinin cinsiyeti* (Witte vd., 1979: 1151-1172), *hane halkı*

reisinin yaşı (Kim, 1992: 503-508; Witte vd., 1979: 1151-1172), *hane halkı reisinin çalıştığı sektör* (Palmquist, 1984: 394-404; Witte vd., 1979: 1151-1172) ve *hane halkı reisinin eğitim durumu* (Witte vd., 1979: 1151-1172) gibi değişkenler hakkında veri toplandığı gözlemlenmektedir.

4.3 Konutun Hukuki Özellikleri

Konutun hukuki özelliklerini açıklayabilecek üç grup değişkenden bahsedilebilir; (1) yapı nizam durumu gibi konutun imar durumu, (2) vergi sigorta gibi zorunlu ve yasal giderler ve (3) sözleşmeler gibi kullanım hakkı kazandıran özellikler. 'Konutun imar durumu' ile ilişkili olarak *konutun yapı nizam durumu* (ayrık, bitiş nizam gibi) (Alkay, 2008: 112-127; Keskin, 2008: 125-138; Meese ve Wallace, 1991a: 308-332), *komşu konut ile ortak duvar olup olmaması* (Wilkinson, 1973: 72-86) ve *konut dışı kullanımların olup olmaması* (konut + ticaret gibi) (Kain ve Quinley, 1970: 532-548; Richardson vd., 1974: 189-199) gibi özelliklerin, konutun fiyatına etkileri araştırılmıştır. Konutun kirası veya satın alınma fiyatının dışında aylık veya yıllık gibi farklı periyotlarda ödenmesi gereken zorunlu konut giderleri olabilmektedir. Bu giderler de konutun talebine ve dolayısıyla fiyatına yansiyabilmektedir. 'Zorunlu konut giderleri' olarak *vergiler* (Goodman, 1988b: 327-353; Toda ve Nozdrina, 2004), *konut sigortası* (Goodman, 1988b: 327-353) ve *aylık konut giderleri* (Goodman, 1988b: 327-353; Palmquist, 1984: 394-404; Richardson vd., 1974: 189-199) sıralanabilir. 'Kullanım hakkı ile ilgili özellikler' ile ilişkili olarak *ipotek sözleşmeleri* (Meese ve Wallace, 1991a: 308-332; Wilhemsson, 2002: 75-93), *kira sözleşmesinin varlığı* (Goodman, 1988b:327-353; Witte vd., 1979: 1151-1172), *müşterek sahiplilik* (Baldemir vd., 2008: 41-66; Witte vd., 1979: 1151-1172) ve *miras durumu* (Witte vd., 1979: 1151-1172) gibi değişkenlerin araştırma konusu olduğu belirtilebilir.

4.4 Konutun Mevkisi ile İlgili Özellikleri

Konutun şehir içindeki konumu, kent merkezine ve diğer fonksiyonlara mesafesi, erişilebilirliği gibi değişkenler konut fiyatı araştırmalarında en

sık incelenen değişkenlerdendir. Konutun mevki ile ilgili özellikleri üç başlık altında toplamak mümkündür; (1) konum, (2) erişilebilirlik, (3) uzaklık. Konutun 'konumu' ile özellikler ile ilişkili olarak *bulunduğu şehir* (Goodman, 1988b: 327-353; Cohen ve Coughlin, 2005), *kırsal veya kentsel alanda yer alma durumu* (Selim, 2008: 65-76; Ogwang ve Wang, 2002: 285-296), kentsel alanda yer alan konutların *bulunduğu ilçe, mahalle* (Dökmeci vd., 2003: 83-99; Yılmaz vd., 2008: 47-51; Üçdoğru, 2001: 149-161; Ayvaz, 2002), *merkeze göre konumu* (yön olarak) (Ogwang ve Wang, 2002: 285-296; Toda ve Nozdrina, 2004) ve *sokak, bulvar veya site içinde konumlanma durumu* (Baldemir vd., 2008: 41-66; Yılmaz vd., 2008: 47-51) gibi değişkenler incelenmiştir. Konutun 'erişilebilirliği' konusunda *merkeze* (Richardson vd., 1974: 189-199; Kellekçi ve Berköz, 2006: 165-176), *otoyollara* (Ridker ve Henning, 1967: 246-257; Özus ve Dökmeci, 2006: 177-186), otobüs veya metro durağı gibi *toplu taşıma duraklarına* (Kellekçi ve Berköz, 2006: 165-176), *alışveriş alanlarına* (Ridker ve Henning, 1967: 246-257; Blackley vd., 1986: 179-205; Li vd., 2006; Kellekçi ve Berköz, 2006: 165-176), temel eğitim ve üniversite gibi *eğitim kurumlarına* (Kellekçi ve Berköz, 2006: 165-176), *sağlık kurumlarına* (Kellekçi ve Berköz, 2006: 165-176), spor ve rekreasyon alanları gibi *kentsel açık alanlara* (Kellekçi ve Berköz, 2006: 165-176) ve *sanayi alanlarına* (Ridker ve Henning, 1967: 246-257; Filho ve Bin, 2005: 93-114) erişim kolaylıkları sorgulanmıştır. Benzer şekilde, konutun farklı fonksiyonlara 'uzaklığı' konusunda *merkeze* (Baldemir vd., 2008: 41-66; Wilkonson, 1973: 73-86; Yang, 2000: 50-63; Toda ve Nozdrina, 2004; Wen vd., 2004: 75-93), *iş merkezlerine ve ticaret alanlarına* (Yılmaz vd., 2008: 47-51; Filho ve Bin, 2005: 93-114; Hai-Zhen vd., 2005: 900-914), otobüs ve metro durakları gibi *toplu taşımaya* (Alkay, 2008: 112-127; Toda ve Nozdrina, 2004; Powe vd., 1995a: 137-147; Yankaya ve Çelik, 2005:61-79), *havaalanına* (Cohen ve Coughlin, 2005), göl, gölet, sahil ve nehir gibi *sulak alanlara* (Powe vd., 1995a: 137-147; Wen vd., 2004: 75-93; Hai-Zhen vd., 2005: 900-914), *açık yeşil alanlar ve rekreasyon alanlarına* (Yılmaz vd., 2008: 47-51; Powe vd., 1995a: 137-147; Filho ve Bin, 2005: 93-114) *sosyal ve kültürel donatı alanlarına* (Alkay, 2008: 112-127) ve *sanayi alanlarına* (Powe vd., 1995a:

137-147; Filho ve Bin, 2005: 93-114; Özus ve Dökmeci, 2006: 177-186) uzaklıklar sorgulanmıştır.

4.5 Konutun Bulunduğu Mahalle ile İlgili Özellikler

Konutun bulunduğu mahallenin özellikleri ile ilişkili olarak (1) demografik yapı, (2) sosyal ve ekonomik yapı, (3) yoğunluk, (4) donatı alanları, (5) kirlilik, (6) estetik ve (7) mahallede yaşayanların genel memnuniyet düzeyi gibi değişkenler hakkında veri toplandığı gözlemlenmektedir. 'Demografik yapı' mahalledeki *yaş grupları* (Richardson vd., 1974: 189-199; Goodman, 1978a: 471-484; Palmquist, 1984: 394-404; Powe vd., 1995a: 137-147; Powe vd., 1997b: 139-149) ve mahallede yaşayanların *eğitim durumları* (Kain ve Quinley, 1970: 532-548; Can ve Megbolugbe, 1997: 203-222) değişkenleri ile ölçülmüştür. Mahallenin 'sosyal ve ekonomik yapı'ya dair özellikler ise *komşuluk ilişkileri* (Goodman, 1978a: 471-484; 1988b; Witte vd., 1979: 1151-1172; Blackley vd., 1986: 179-205; Kim, 1992: 503-508; Can ve Megbolugbe, 1997: 202-222; Kellekçi ve Berköz, 2006: 165-176), siyahî insanların ve göçmenlerin yoğunluğu gibi *sosyal sınıf ve homojenlik* (Ridker ve Henning, 1967: 246-257; Kain ve Quinley, 1970: 532-548; Wilkonson, 1973: 72-86; Richardson vd., 1974: 189-199; Goodman, 1978a: 471-484; Palmquist, 1984: 394-404; Can ve Megbolugbe, 1997: 203-222; Cohen ve Coughlin, 2005; Kellekçi ve Berköz, 2006: 165-176; Özus ve Dökmeci, 2006: 177-186), *suç oranı* (Ridker ve Henning, 1967: 246-257; Kain ve Quinley, 1970: 532-548; Hai-Zhen vd., 2005: 900-914) ve araba ve konut sahipliği, mahalledeki iş olanakları gibi *ekonomik göstergeler* (Richardson vd., 1974: 189-199; Witte vd., 1979: 1151-1172; Palmquist, 1984: 394-404; Powe vd., 1995a: 137-147; Can ve Megbolugbe, 1997: 203-222; Toda ve Nozdrina, 2004) değişkenleri kullanılarak ölçülmüştür. 'Yoğunluk' ile ilgili olarak fiziksel ve demografik yoğunluklar hakkında incelemeler yapılmıştır. Mahalledeki *bina* (Ridker ve Henning, 1967: 246-257; Palmquist, 1984: 394-404; Kellekçi ve Berköz, 2006: 165-176), *konut* (Ridker ve Henning, 1967: 246-257), *trafik* (Wen vd., 2004: 75-93; Hai-Zhen vd., 2005: 900-914; Kellekçi ve Berköz, 2006: 165-176) ve *açık alan* (Wilkonson,

1973: 72-86) yoğunlukları ile *nüfus yoğunluğu* (Ridker ve Henning, 1967: 246-257) analizlerde kullanılan değişkenlerdendir. Mahallede bulunan 'donatı alanları' ile ilişkili olarak peyzaj alanları, bahçeler veya çocuk oyun alanları gibi *eğlence, spor ve rekreasyon alanlarının* veya sağlık ve eğitim kurumları, dini tesisler gibi *kamu servislerinin varlığı* (Ridker ve Henning, 1967: 246-257; Blackley vd., 1986: 179-205; Goodman, 1988b:327-353; Hai-Zhen vd., 2005: 900-914; Kim, 1992: 503-508; Macedo, 1996: 343-365; Yang, 2000: 50-63; Wen vd., 2004: 75-93; Bover ve Velilla, 2002; Hai-Zhen vd., 2005: 900-914; Özus ve Dökmeci, 2006: 177-186), *eğitim kurumlarının varlığı ve kalitesi* (Ridker ve Henning, 1967: 246-257; Kain ve Quinley, 1970: 532-548; Hai-Zhen vd., 2005: 900-914) ve *sanayi alanlarının varlığı* (Richardson vd., 1974: 189-199) gibi değişkenler incelenmiştir. Mahalledeki 'kirlilik' oranları için sülfat düzeyi, partikül sayısı gibi *hava kirliliği* (Ridker ve Henning, 1967: 246-257; Palmquist, 1984: 394-404) ve havaalanı gürültüsü, desibel düzeyleri gibi *gürültü kirliliği* (Straszheim, 1973; Wilhemsson, 2002: 75-93; Cohen ve Coughlin, 2005; Hai-Zhen vd., 2005: 900-914; Özus ve Dökmeci, 2006: 177-186) değişkenleri kullanılmıştır. Mahalledeki 'estetik' özellikler ile ilgili olarak konut alanlarının fiziksel görünümü, doğal alanların varlığı, terk edilmiş binalar ve çöp yığınları gibi görsel etkisi kötü elemanların varlığı gibi özellikleri içeren *çevrenin bakımı ve kalitesi* (Alkay, 2008: 112-127; Blackley vd., 1986: 179-205; Powe vd., 1997b: 139-149; Wen vd., 2004: 75-93; Hai-Zhen vd., 2005: 900-914; Kellekçi ve Berköz, 2006: 165-176), *çevre güvenliği* (Kellekçi ve Berköz, 2006: 165-176) ve *manzara* (Yılmaz vd., 2008: 47-51; Plattner ve Campbell, 1978: 20-25; Gillard, 1981:216-220; Benson vd., 1997: 231-249; Bond vd., 2002; Bourossa vd., 2006; Özus ve Dökmeci, 2006: 177-186; Abayhan, 2009) değişkenleri kullanılmıştır. Mahalleden 'memnuniyet'in konut fiyatlarına etkisi ise *genel memnuniyet* (Wilkinson, 1973: 72-86), *rekreasyon alanlarından* (Dökmeci vd., 2003: 83-99; Kellekçi ve Berköz, 2006: 165-176), *sosyal yapı ve fiziksel özelliklerden* (Kellekçi ve Berköz, 2006: 165-176), *ulaşım ve erişilebilirlikten* (Dökmeci vd., 2003: 83-99; Kellekçi ve Berköz, 2006: 165-176) ve *sosyal donatılardan* (Dökmeci vd., 2003: 83-99; Kellekçi ve Berköz, 2006: 165-176) ve *manzaradan* (Dök-

meci vd., 2003: 83-99) memnuniyet değişkenleri kullanılarak ölçülmüştür.

4.6 Konutun Fiziksel Özellikleri

Konut fiyatı çalışmalarında konut ile ilgili en fazla değişkenin bulunduğu ve literatürde en sık araştırılan özelliklerden biri olan *konutun fiziksel özellikleri* ile ilgili değişkenler dört grupta incelenebilir; (1) yapının yaşı, (2) yapısal özellikler, (3) iç mekan özellikleri ve (4) dış mekan özellikleri. 'Yapı yaşı' literatürde en çok kullanılan değişkenlerden biridir (Baldemir vd., 2008: 41-66; Selim, 2008: 65-76; Keskin, 2008: 125-138; Alkay, 2008: 112-127; Yılmaz vd., 2008: 47-51; Dökmeci vd., 2003: 83-99; Kain ve Quinley, 1970: 532-548; Straszheim, 1973; Wilkonson, 1973: 72-86; Richardson vd., 1974: 189-199; Palmquist, 1984: 394-404; Goodman, 1978; Blackley vd., 1986; Goodman, 1988b:327-353; Meese ve Wallace, 1991a: 308-332; Kim, 1992: 503-508; Powe vd., 1995a: 137-147; Macedo, 1996: 343-365; Can ve Megbolugbe, 1997: 203-222; Meese ve Wallace, 1997b: 51-73; Powe vd., 1997b: 139-149; Üçdoğruk, 2001: 149-161; Ayvaz, 2002; Wen vd., 2004; Maurer vd., 2004: 303-326 Filho ve Bin, 2005: 93-114; Cohen ve Coughlin (2005); Yankaya ve Çelik, 2005:61-79; Hai-Zhen vd., 2005: 900-914; Özus ve Dökmeci, 2006: 177-186). Yapı yaşımı doğrudan ölçmenin mümkün olmadığı durumlarda yapı yaşımı dolaylı yoldan ifade eden *binanın yeni inşa edilmiş olup olmasına* ilişkin veriyi kullanan çalışmalar da literatürde bulunmaktadır (Toda ve Nozdrina, 2004; Maurer vd., 2004: 303-326; Li vd., 2006).

Konutun 'yapısal özellikleri'; dubleks, apartman dairesi, ikiz konutlar gibi *konut stili* (Keskin, 2008: 125-138; Selim, 2008: 65-76; Dökmeci vd., 2003: 83-99; Kain ve Quinley, 1970: 532-548; Wilkonson, 1973: 73-86; Richardson vd., 1974: 189-199; Blackley vd., 1989; Powe vd., 1997b: 139-149; Leishman, 2001: 131-152), *konutun sağlamlığı* (Straszheim, 1974), *konutun kalitesi* (Kain ve Quinley, 1970: 532-548; Witte vd., 1979: 1151-1172; Meese ve Wallace, 1997b: 51-73; Yankaya ve Çelik, 2005:61-79), *bina kalitesi* (Kain ve Quinley, 1970: 532-548; Straszheim, 1973; Palmquist, 1984: 394-404; Blackley vd., 1986: 179-205; Wilhemsson, 2002: 75-93), apartmanın veya binanın *tamir ve dekorasyon durumu*

(Yılmaz vd., 2008: 47-51; Toda ve Nozdrina, 2004; Wen vd., 2004: 75-93), *konuta yapılan eklemeler* (Powe vd., 1995a: 137-147), *kat sayısı* (Alkay, 2008: 112-127; Keskin, 2008: 125-138; Wen vd., 2004; Yankaya ve Çelik, 2005:61-79; Hai-Zhen vd., 2005: 900-914), *konut yüksekliği* (Richardson vd., 1974: 189-199 Li vd., 2006), *betonarme, ahşap veya tuğla yapı gibi yapı malzemesi* (Alkay, 2008: 112-127; Selim, 2008: 65-76; Dökmeci vd., 2003: 83-99; Goodman, 1978a: 471-484; Li vd., 2006), *bulunduğu kat* (Yılmaz vd., 2008: 47-51; Üçdoğruk, 2001: 149-161; Ayvaz, 2002; Maurer vd., 2004: 303-326) ve *köşe konut olup olmaması* (Baldemir vd., 2008: 41-66; Yankaya ve Çelik, 2005:61-79; Li vd., 2006) gibi değişkenlerden oluşmaktadır.

Konutun 'iç mekan özellikleri' ile ilişkili olarak (1) büyüklük, (2) kullanım alanları çeşitliliği, (3) yapı malzemeleri, (4) iklimlendirme sistemleri ve elektrik tesisatları ve (5) donatı alt başlıklarında veri toplandığı gözlemlenmiştir. Büyüklük için konutun *toplam büyüklüğü* (Baldemir vd., 2008: 41-66; Selim, 2008: 65-76; Keskin, 2008: 125-138; Aklay, 2008; Yılmaz vd., 2008: 47-51; Dökmeci vd., 2003: 83-99; Straszheim, 1973a; 1974b; Goodman, 1978a: 471-484; Witte vd., 1979: 1151-1172; Palmquist, 1984: 394-404; Meese ve Wallace, 1991a: 308-332; Powe vd., 1995a: 137-147; Can ve Megbolugbe, 1997: 203-222; Meese ve Wallace, 1997b: 51-73; Leishman, 2001: 131-152; Üçdoğruk, 2001: 149-161; Ayvaz, 2002; Bover ve Velilla, 2002; Wilhemsson, 2002: 75-93; Toda ve Nozdrina, 2004; Maurer vd., 2004: 303-326; Filho ve Bin, 2005: 93-114; Yankaya ve Çelik, 2005:61-79; Li vd., 2006; Özus ve Dökmeci, 2006: 177-186), *salon büyüklüğü* (Yang, 2000: 50-63), *mutfak büyüklüğü* (Toda ve Nozdrina, 2004), *garaj büyüklüğü* (Wilkinson, 1973: 72-86), *zemin kat büyüklüğü* (Kain ve Quinley, 1970: 532-548), *zemin kat girişi büyüklüğü* (Ogwang ve Wang, 2002: 285-296) gibi farklı iç mekanların büyüklüklerine ilişkin veri toplanmıştır. Konutun iç mekânında farklı alanların varlığı veya çeşitliliği konusunda *oda sayısı* (Baldemir vd., 2008: 41-66; Selim, 2008: 65-76; Keskin, 2008: 125-138; Alkay, 2008: 112-127; Dökmeci vd., 2003: 83-99; Ridker ve Henning, 1967: 246-257; Kain ve Quinley, 1970: 532-548; Straszheim, 1973a; 1974b; Wilkonson, 1973: 73-86; Richardson vd.,

1974: 189-199; Goodman, 1978a: 471-484a, 1988b; Blackley vd., 1986: 179-205; Kim, 1992: 503-508; Powe vd., 1995a: 137-147; Meese ve Wallace, 1997b: 51-73; Üçdoğruk, 2001: 149-161; Ayvaz, 2002; Ogwang ve Wang, 2002: 285-296; Toda ve Nozdrina, 2004; Özus ve Dökmeci, 2006: 177-186), *yatak odası sayısı* (Wilkinson, 1973: 72-86; Blackley vd., 1986: 179-205; Goodman, 1988b:327-353; Kim, 1992: 503-508; Meese ve Wallace, 1997b: 51-73; Yang, 2000: 50-63; Leishman, 2001: 131-152; Ogwang ve Wang, 2002: 285-296; Filho ve Bin, 2005: 93-114; Cohen ve Coughlin, 2005; Li vd., 2006), *yemek odası sayısı* (Leishman, 2001: 131-152), *çatı odası sayısı* (Wilkinson, 1973: 72-86), *banyo sayısı* (Baldemir vd., 2008; Alkay, 2008: 112-127; Dökmeci vd., 2003: 83-99; Kain ve Quinley, 1970: 532-548; Wilkonson, 1973: 72-86; Goodman, 1988b:327-353; Palmquist, 1984: 394-404; Blackley vd., 1986: 179-205; Meese ve Wallace, 1991a: 308-332; Yang, 2000: 50-63; Leishman, 2001: 131-152; Ayvaz, 2002; Ogwang ve Wang, 2002: 285-296; Maurer vd., 2004: 303-326; Filho ve Bin, 2005: 93-114; Cohen ve Coughlin, 2005; Li vd., 2006; Özus ve Dökmeci, 2006: 177-186), *tuvalet sayısı* (Selim, 2008: 65-76; Wilkonson, 1973: 72-86; Goodman, 1988b:327-353), *mutfak sayısı* (Maurer vd., 2004: 303-326), *balkon sayısı* (Alkay, 2008: 112-127; Keskin, 2008: 125-138; Dökmeci vd., 2003: 83-99; Ayvaz, 2002; Toda ve Nozdrina, 2004), *kiler varlığı* (Goodman, 1988b:327-353; Leishman, 2001: 131-152), *ambar varlığı* (Leishman, 2001: 131-152; Bover ve Velilla, 2002), *bodrum kat varlığı* (Palmquist, 1984: 394-404; Ogwang ve Wang, 2002: 285-296) ve *tavan arası varlığı* (Wen vd., 2004: 75-93) hakkında veri toplanmıştır. Yapı malzemeleri ile ilişkili olarak *salon döşemesi* (Ayvaz, 2002; Selim, 2008: 65-76), *oda döşemesi* (Baldemir vd., 2008: 41-66; Selim, 2008: 65-76; Üçdoğruk, 2001: 149-161; Ayvaz, 2002), *banyo döşemesi* (Baldemir vd., 2008: 41-66; Selim, 2008: 65-76; Üçdoğruk, 2001: 149-161; Ayvaz, 2002), *mutfak yapısı* (Baldemir vd., 2008: 41-66), *duvar kaplaması* (Üçdoğruk, 2001: 149-161; Ayvaz, 2002) ve *pencere doğraması* (Üçdoğruk, 2001: 149-161; Ayvaz, 2002) gibi malzemeler hakkında veri toplandığı gözlemlenmiştir. İklimlendirme sistemleri ve elektrik tesisatına yönelik özellikler için *çatı yalıtımı* (Üçdoğruk, 2001: 149-161; Ayvaz, 2002), *güneş*

enerjisi (Üçdoğruk, 2001: 149-161; Ayvaz, 2002), *havalandırma sistemi* (Palmquist, 1984: 394-404; Blackley vd., 1986: 179-205; Goodman, 1988b:327-353; Kim, 1992: 503-508; Bover ve Velilla, 2002; Li vd., 2006), merkezi ısıtma, kalorifer, doğal gaz gibi sistemleri içeren *ısıtma sistemi* (Baldemir vd., 2008: 41-66; Selim, 2008: 65-76; Alkay, 2008: 112-127; Yılmaz vd., 2008: 47-51; Dökmeci vd., 2003: 83-99; Kain ve Quinley, 1970: 532-548; Blackley vd., 1986: 179-205; Goodman, 1988b:327-353; Powe vd., 1995a: 137-147; Powe vd., 1997b: 139-149; Üçdoğruk, 2001: 149-161; Ayvaz, 2002; Ogwang ve Wang, 2002: 285-296; Yankaya ve Çelik, 2005:61-79; Özus ve Dökmeci, 2006: 177-186; Li vd., 2006), *yakıt tipi* (Ogwang ve Wang, 2002: 285-296), *sıcak su durumu* (Baldemir vd., 2008: 41-66; Selim, 2008: 65-76; Kain ve Quinley, 1970: 532-548), *hidrofor* (Üçdoğruk, 2001: 149-161; Ayvaz, 2002) ve *elektrik sistemi* (Blackley vd., 1986: 179-205) gibi değişkenler hakkında veri toplanmıştır. Konutlarda donatılar ile ilişkili olarak *panjur* (Baldemir vd., 2008: 41-66; Üçdoğruk, 2001: 149-161; Ayvaz, 2002), *uydu sistemi* (Üçdoğruk, 2001: 149-161; Ayvaz, 2002), *merkezi klima* (Palmquist, 1984: 394-404; Blackley vd., 1986: 179-205), *jakuzi* (Li vd., 2006), *sauna* (Selim, 2008: 65-76; Blackley vd., 1986: 179-205), *şömine* (Kim, 1992: 503-508; Özus ve Dökmeci, 2006: 177-186), *teras* (Leishman, 2001: 131-152; Maurer vd., 2004: 303-326; Li vd., 2006), *kablolu TV* (Baldemir vd., 2008: 41-66; Selim, 2008: 65-76; Üçdoğruk, 2001: 149-161; Ayvaz, 2002) ve *beyaz eşya* (Palmquist, 1984: 394-404; 394-404) varlığı ile *mutfakta dolap bulunması* (Bover ve Velilla, 2002; Bover ve Velilla, 2002), *konutun eşyalı veya eşyasız olması* (Kain ve Quinley, 1970: 532-548; Li vd., 2006) ve *apartman görevlisi bulunması* (Palmquist, 1984: 394-404; Üçdoğruk, 2001: 149-161; Ayvaz, 2002) gibi değişkenler incelenmiştir.

Konutun 'dış mekan özelliklerini' (1) büyüklükler, (2) dış mekan alanları ve (3) yapı malzemeleri alt başlıklarında incelenmek mümkündür. Dış mekana ait büyüklükler ile ilişkili olarak *arazi büyüklüğü* (Kain ve Quinley, 1970: 532-548; Strazsheim, 1973a; 1974b; Goodman, 1978a: 471-484; Witte vd., 1979: 1151-1172; Palmquist, 1984: 394-404; Can ve Megbolugbe, 1997: 203-222; Ogwang ve Wang, 2002: 285-296; Wil-

hemsson, 2002: 75-93; Wen vd., 2004: 75-93; Filho ve Bin, 2005: 93-114; Cohen ve Coughlin, 2005; Li vd., 2006) ve *apartman büyüklüğü* (Macedo, 1996: 343-365; Powe vd., 1997b: 139-149) değişkenlerinin incelendiği gözlemlenmiştir. Dış mekan alanları; *yangın çıkışı sayısı* (Baldemir vd., 2008: 41-66; Goodman, 1978a: 471-484; Palmquist, 1984: 394-404; Meese ve Wallace, 1991a: 308-332; Ogwang ve Wang, 2002: 285-296; Cohen ve Coughlin, 2005; Li vd.i 2006), *asansör sayısı* (Baldemir vd., 2008: 41-66; Selim, 2008: 65-76; Keskin, 2008: 125-138; Goodman, 1988b:327-353; Üçdoğruk, 2001: 149-161; Ayvaz, 2002; Toda ve Nozdrina, 2004; Maurer vd., 2004: 303-326), *apartmandaki daire sayısı* (Baldemir vd., 2008: 41-66; Üçdoğruk, 2001: 149-161; Ayvaz, 2002), *binadaki dükkan sayısı* (Goodman, 1988b:327-353), *bahçe* (Baldemir vd., 2008: 41-66; Keskin, 2008: 125-138; Üçdoğruk, 2001: 149-161; Ayvaz, 2002; Bover ve Velilla, 2002; Maurer vd., 2004: 303-326), *garaj* (Yılmaz vd., 2008: 47-51; Keskin, 2008: 125-138; Selim, 2008: 65-76; Wilkonson, 1973: 72-86; Goodman, 1978a: 471-484a, 1988b; Palmquist, 1984: 394-404; Powe vd., 1995a: 137-147; Macedo, 1996: 343-365; Powe vd., 1997b: 139-149; Leishman, 2001: 131-152; Bover ve Velilla, 2002; Ogwang ve Wang, 2002: 285-296; Maurer vd., 2004: 303-326; Wen vd., 2004: 75-93; Hai-Zhen vd., 2005: 900-914; Li vd., 2006; Özus ve Dökmeci, 2006: 177-186), *otopark* (Baldemir vd., 2008: 41-66; Alkay, 2008: 112-127; Palmquist, 1984: 394-404; Üçdoğruk, 2001: 149-161; Ayvaz, 2002; Ogwang ve Wang, 2002: 285-296)Toda ve Nozdrina, 2004) ve *yüzme havuzu* (Keskin, 2008: 125-138; Selim, 2008: 65-76; Palmquist, 1984: 394-404; Meese ve Wallace, 1991a: 308-332; Bover ve Velilla, 2002, Li vd., 2006) gibi değişkenler ile ölçülmüştür. Konutun dış mekanına ait yapı malzemeleri de *dış cephe malzemesi* (Goodman, 1988b:327-353; Ogwang ve Wang, 2002: 285-296; Toda ve Nozdrina, 2004) ile kontrol edilmiştir.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Konutun ekonomik değeri, ülkelerin ekonomilerini etkileyen önemli bir değişkendir. Heterojen bir yapıya sahip olması, konutun farklı literatürlerde sıklıkla incelenmesine neden olmuştur. Ko-

nutun farklı disiplinlerin konu alanlarına girmesi ise daha fazla incelenmesini gerektirmektedir.

Konut fiyatları odaklı araştırmaları inceleyen bu literatür taraması, konu ile ilgili çalışmaların çoğunlukla Kuzey Amerika eyalet ve şehirleri ile Avrupa şehirlerinde gerçekleştirildiğini göstermektedir. Türkiye’de benzer çalışmaların sınırlı sayıda olduğu ve İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyükşehirlerde yapıldığı ortaya konulmaktadır. Dolayısıyla, konutun ekonomik yapısının ülke genelindeki durumunu analiz edebilmek için diğer kentlerde de benzer çalışmaların uygulanması yararlı olacaktır. Özetle, Türkiye kentlerinde konut fiyatının nasıl değiştiğini, hangi faktörlerin konut fiyatını etkilediğini, yurt dışında yapılan benzer araştırma bulgularının Türkiye için geçerliliğini sorgulamak gibi konular üzerinde hala geniş bir araştırma alanı bulunmaktadır.

Önceki çalışmalarda konut fiyatını belirleyebilmek amacıyla resmi kurum arşivleri, ipotek ve diğer sözleşmeler ile hane halkı ve emlakçı anketlerinden elde edilen veriler kullanılmıştır. Yurtdışında yapılan çalışmalarda genellikle resmi kurum arşivleri ve ipotek ve diğer sözleşmelerden elde edilen veriler kullanılırken, Türkiye’de bu verilerin güvenilirliği düşük bulunmakta, dolayısıyla Türkiye’de yapılan çalışmaların çoğunlukla hane halkı ve emlakçı anketleri ile elde edilen verilere dayandığı görülmektedir. Ancak dikkat edilmelidir ki, Türkiye için hane halkı ve emlakçı anketleri daha güncel ve daha doğru bilgilerin alınabileceği veri kaynakları olarak değerlendirilseler de her ikisi de sistematik bir veri kaynağını oluşturmamaktadır.

Hedonik fiyat modelinde kullanılan konut fiyatı verisi, tek yıllık bir periyot veya çok yıllık periyotlar halinde analizlerde kullanılmıştır. Çok yıllık periyottaki verinin birbiri ile kıyaslanabilmesi ve modelde kullanılabilmesi için fiyat endekslerinin kullanılması gerekmektedir. Tek yıllık periyottaki verilerde endeks kullanılması gerekmezken bu tip verilerin sonuçlarının daha sınırlı bir zaman dilimi için geçerli olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu literatür taraması, bundan sonra yapılacak benzer konut fiyatı araştırmaları için iki veri tipinin de uygun olduğunu, ancak hangisinin tercih edileceğini araştırmanın amacının ve sınırlarının belirleyeceğine işaret etmektedir. Zaman sınırlamasının olduğu ve geniş

bir bölge üzerinde yürütülecek bir araştırma için tek yıllık periyotta toplanan veri uygun olurken, bölge sınırlamasının olduğu dar bir alanda yürütülecek çalışmalarda ise çok yıllık periyotlarda toplanan veriye ihtiyaç duyulabilir.

Fiyatları araştırılan konutlar satın alınmış veya kiralanmış konutlar ile satılık veya kiralık konutlar olmuştur. Bu literatür taraması bundan sonra yapılacak çalışmalarda satılık veya kiralık konutların fiyatlarının satış veya kiralama işleminden sonra değişebileceği göz önünde bulundurulmasının önemine vurgu yapmaktadır.

Hedonik fiyat modellerinde geniş bir değişken havuzu kullanılmıştır. Bu değişkenler ana başlıkları ile genel ekonomik özellikler, konutun alıcısı ile ilgili özellikler, konutun hukuki özellikleri, konutun bulunduğu mahalle özellikleri, konutun mevkisi ve fiziksel özellikleri ile ilgili değişkenlerdir. Değişken havuzunun geniş olması, konunun disiplinler arası bir platformda tartışılmasını gerektirmektedir. Geniş veri havuzu içerisindeki önemli değişkenlerin sınırlı veri sayısı nedeniyle modele dahil edilememesi sonuçları etkileyebilmektedir. Veri ve değişken sayılarına göre sonuçların değişebildiği hedonik fiyat modeli, zaman faktörünü tamamen minimize edememesi, yerel ve merkezi yönetimlerin getirebileceği kararlar doğrultusunda değişebilecek fiyatları öngörememesi gibi olumsuz yanlarına rağmen, konut fiyatlarını belirlemede kullanılan klasik yöntemlere (örneğin gayrimenkul değerlendirme alanında kullanılan kıyaslama yöntemiyle değerlendirme yöntemine) göre daha sistematik veri ve sonuçlar ürettiğinden sıklıkla tercih edilen bir yöntem olmaktadır.

Özetle, hedonik fiyat modeli ile konut fiyatlarını araştırarak sonraki çalışmalar, Türkiye’de büyükşehirler dışında kalan şehirlerde, satın alınmış veya kiralanmış konutlar üzerinde, sistematik ve güvenilir veri kullanarak araştırma yapılmalıdır. Bu çalışmanın konut fiyatı odaklı çalışmalarda veri, değişken ve yöntem seçiminde önemli bir rehber olması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Abayhan, A.D. (2009). *Manzara Sahipliliğinin Konut Fiyatına Etkisi: İzmir İli Buca İlçesi Yedigöller Rekreasyon Alanı Çevresine İlişkin Ampirik Çalışma*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Adair, A., McGreal S., Smyth A., Cooper J. ve Ryley T. (2000). "House Prices and Accessibility: The Testing of Relationships within the Belfast Urban Area", *Housing Studies*, 15, (5), 699-716.
- Alkay E. ve Ocakçı M. (2003). "Kentsel Yeşil Alanlarının Ekonomik Değerlerinin Ölçülmesinde Kullanılabilecek Yöntemlerin İrdelenmesi", *İTÜ Dergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım*, 2, (1), 60-68.
- Alkay, E. (2008). "Housing Submarkets in İstanbul", *International Real Estate Review*, 11 (1), 112-127.
- Anderson L.M. ve Cordell H.K. (1988). "Influence of Trees on Residential Property Values in Athens, Georgia (U.S.A.): A Survey based on Actual Sales Prices", *Landscape and Urban Planning*, 15, 153-64.
- Ayvaz, Ö. (2002). *Emlak Fiyatlarının Hedonik Model İle Araştırılması-İzmir Örneği*, T.C.DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Baldemir, E., Kesbiç, C. Y. ve İnci, M. (2008). "Estimating Hedonic Demand Parameters in Real Estate Market: The Case of Muğla", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, 20, 41-66.
- Bartik, T.J. (1987). "The Estimation of Demand Parameters in Hedonic Price Models", *Journal of Political Economy*, 95 (1), 81-88.
- Benson E.D., Hansen J.L., Schwartz A. ve Smersh G.T. (1997). "Pricing Residential Amenities: The Value of a View", *Journal of Real Estate Research*, 13 (3), 231-49.
- Blackley, D. M., Follain J. R. ve H. Lee. (1986). "An Evaluation of Hedonic Price Indexes For Thirty Four Large SMSAs", *AREUEA Journal*, 14 (2), 179-205.
- Bond, M.T., Seiler V. L. ve Seiler, M.J. (2002). "Residential Real Estate Prices: A Room with a View", *JRER*, 23, (1/2), 129-137.
- Bourassa, S.C., Hoesli, M. ve Sun, J. (2004). "What's in a View?", *Environment and Planning A*, 36, (8), 1427-1450.
- Bover, O. ve P. Velilla (2002). "Hedonic House Prices Without Characteristics: The Case Of New Multiunit Housing", *European Central Bank Working Paper Series, Working Paper No.117*.
- Can, A. ve Megbolugbe, I. (1997). "Spatial Dependence and House Price Index Construction", *Journal Of Real Estate Finance and Economics*, 14, 203-222.
- Cohen, J. P. ve C. C. Coughlin (2005). "Airport-Related Noise, Proximity, and Housing Prices in Atlanta", *Federal Reserve Bank of St. Louis Working Paper 2006, Working Paper 2005-060B*.
- Cooper, M.C. (1975). *Easter Hill Village-Some Social Implications for Design*, New York: The Pros Pres.
- Çıtak, C.Ç. (2003). "Konut Sunumunda Kamu ve Özel Sektör Sermayesinin Yapısal Dinamikleri ve İstanbul Konut Piyasasının Değerlendirilmesi", *Dergimim Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 1, 57-67.
- Dombrow, J., Rodriguez, M. ve Sirmans, C.F. (2000). "The Market Value of Mature Trees in Single-Family Housing Markets", *The Appraisal Journal*, 68, 39-43.
- Dökmeci, V., Önder, Z. ve Yavaş, A. (2003). "External Factors, Housing Values, and Rents: Evidence from Survey Data", *Journal of Housing Research*, 14 (1), 83-99.
- Filho, C. M. ve O. Bin (2005), "Estimation Of Hedonic Price Functions Via Additive Nonparametric Regression", *Empirical Economics*, 30, 93-114.
- Gillard, Q. (1981). "The Effect of Environmental Amenities on House Values: The Example of a View Lot", *Professional Geographer*, 33, (2), 216-20.
- Goodman, A. C. (1978a). "Hedonic Prices, Price Indices, and Housing Markets", *Journal of Urban Economics*, 5 (4), 471-484.
- Goodman, A. C. (1988b). "An Econometric Model Of Housing Price, Permanent Income, Tenure Choice, and Housing Demand", *Journal of Urban Economics*, 23, 327-353.
- Hai-Zhen, W., Sheng-Hua, J. ve Xiao-Yu, G. (2005). "Hedonic Price Analysis of Urban Housing: An Empirical Research on Hangzhou, China", *Journal of Zhejiang University Science*, 6A, (8), 900-914.
- İnci, M. (2008). *Emlak Piyasasında Talebe Etki Eden Faktörler: Muğla İçin Hedonik Fiyatlandırma Modeli Uygulaması*. Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla.
- Kain, J. F. ve Quigley, J. M. (1970). "Measuring The Value Of Housing Quality", *Journal of The American Statistical Association*, 65 (330), 532-548.
- Kask, S. B. ve Mania, S.A. (1992). "Uncertainty, Information and Hedonic Pricing", *Land Economics*, 68, (2), 170-184.
- Kelekçi Ö.L. ve Berköz L. (2006). "Konut ve Çevresel Kalite Memnuniyetini Yükselten Faktörler", *İTÜ Dergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım*, 5, (2/1), 165-176.
- Keskin, B. (2008). "Hedonic Analysis of Price in the İstanbul Housing Market", *International Journal of Strategic Property Management*, 12, 125-138.
- Kim, S. (1992). "Search, Hedonic Prices and Housing Demand", *The Review of Economics and Statistics*, 74, (3), 503-508.
- Lake R., Lovett A., Bateman J. ve Langford H. (1998). "Modelling Environmental Influences on Property in an Urban Environment", *Computers, Environment and Urban Systems*, 22, 121-136.

- Lancaster, K.J. (1966). "A New Approach to Consumer Theory", *The Journal of Political Economy*, 77, 132–157.
- Lansford N.H. ve Jones L.L. (1995). "Recreational and Aesthetic Value of Water Using Hedonic Price Analysis", *Journal of Agricultural and Resource Economics*, 20, (2), 341–55.
- Leishman, C. (2001). "House Building and Product Differentiation: An Hedonic Price Approach", *Journal of Housing And The Built Environment*, 16, 131–152.
- Li, W., Prud'homme, M. ve Yu, K. (2006). *Studies in Hedonic Resale Housing Price Indexes*, OECD-IMF Workshop.
- Macedo, R. (1996). "Hedonic Price Models With Spatial Effects: An Application to The Housing Market of Belo Horizonte, Brazil", *Revista Brasileira de Economia*, 2000, 29, (3), 343–365.
- Mahan, L.M., Polasky, S. ve Adams, R.M. (2000). "Valuing Urban Wetlands: A Property Price Approach", *Land Economics*, 76, (1), 100–113.
- Maurer, R., Pitzer, M. ve Sebastian, S. (2004). "Hedonic Price Indices For The Paris Housing Market", *llgemeines Statistisches Archiv*, 88, 303–326.
- Mcdonald, J.F. ve McMillen, D.P. (2007). *Urban Economics and Real Estate: Theory and Policy*, Oxford: Blackwell Publishing.
- Meese, R. ve Wallace, N. (1991a). "Nonparametric Estimation of Dynamic Hedonic Price Models and The Constructions of Residential Housing Price Indices", *AREUEA Journal*, 19, (3), 308–332.
- Meese, R. ve Wallace, N. (1997b). "The Construction of Residential Housing Price Indices: A Comparison of Repeat-Sales, Hedonic-Regression, and Hybrid Approaches", *Journal of Real Estate Finance and Economics*, 14, 51–73.
- Muth, R. (1969). *Cities and Housing*, Chicago: University of Chicago Pres.
- Nasar, J.L. (1992). Perception and Evaluation of Residential Street Scenes, J.L. Nasar (Ed.), *Environmental Aesthetics, Theory, Research and Applications* içinde (275–289). Cambridge University Pres.
- Ogweg, T. ve Wang, B. (2002). "Hedonic Price Function for a Northern Bc Community", *Social Indicators Research*, 61, 285–296.
- Özsoy, O. ve Şahin, H. (2009). "Housing Price Determinants in Istanbul, Turkey: An Application of the Classification and Regression Tree Model", *International Journal of Housing Markets and Analysis*, 2 (2), 167-178.
- Özus E. ve Dökmeci V. (2006). "Dönüşüm Yaşanan Tarihi Alanlarda Konut Fiyatlarında Etkili Faktörlerin Analizi", *İTÜ Dergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım*, 5, (2/2), 177–186.
- Palmquist, R.B. (1984). "Estimating the Demand for the Characteristic of Housing", *Review of Economics and Statistics*, 64, 394–404.
- Plattner R.H. ve Campbell T.J. (1978). "A Study of the Effect of Water View on Site Value", *The Appraisal Journal*, 20–25.
- Powe N.A., Garrod G.D. ve Willis K.G. (1995a). "Valuation of Urban Amenities Using an Hedonic Price Model", *Journal of Property Res.*, 12, 137–147.
- Powe, N. A., Garrod G. D., Brunson C. F. ve K. G. Willis (1997b). "Using A Geographic Information System to Estimate an Hedonic Price Model Of The Benefits of Woodland Access", *Forestry*, 70, (21), 39–149.
- Richardson H.W., Vipond J. ve Furbey R.A. (1974). "Determinants of Urban House Prices", *Urban Studies*, 11, 189–99.
- Ridker, R. G. ve Henning, J. A. (1967). "The Determinants Of Residential Property Values With Special Reference To Air Pollution", *The Review of Economics and Statistics*, 49, 246–257.
- Rosen, S. (1974). "Hedonic Prices and Implicit Markets: Product Differentiation in Pure Competition", *Journal of Political Economy*, 82, 34–55.
- Selim, S. (2008). "Determinants of House Prices in Turkey: A Hedonic Regression Model", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9 (1), 65–76.
- Söderberg, B. ve Janssen, C. (2001). "Estimating Distance Gradients for Apartment Properties", *Urban Studies*, 38, (1), 61–79.
- Straszheim, M.R. (1973a). "Estimation of the Demand for Urban Housing Services from Household Interview Data", *The Review of Economics and Statistics*, 55, (1), 1–8.
- Straszheim, M.R. (1974b). "Hedonic Estimation of Housing Market Prices: A Further Comment", *Review of Economics and Statistics*, 56, 404–406.
- Toda, Y. ve Nozdrina, N. N. (2004). *The Spatial Distribution of the Apartment Prices In Moscow In 2002: Hedonic Estimation From Micro Data*, ENHR Conference July 2nd-6th 2004, Cambridge.
- Tse, R.Y.Z ve Love, P.E.D. (2000). "Measuring Residential Values in Hong Kong", *Property Management*, 18 (5), 366–374.
- Üçdoğruk Ş. (2001). "İzmir İlinde Emlak Fiyatlarına Etki Eden Faktörler Hedonik Yaklaşım", *D.E.Ü.İ.İ.B.F Dergisi*, 16, (2), 149–161.
- Wen, H. Z., Lu, J.F. and L. Lin (2004). *An Improved Method of Real Estate Evaluation Based on Hedonic Price Model*, International Management Conference.
- Wilhelmsson, M. (2002). "Household Expenditure Patterns for Housing Attributes: A Linear Expenditure System With Hedonic Prices", *Journal of Housing Economics*, 11, 75–93.

Wilkonson R.K. (1973). "House Prices and the Measurement of Externalities", *Economic Journal*, 83, 72-86.

Witte, A. D., Sumka, H. ve Erekson, J. (1979). "An Estimate of a Structural Hedonic Price Model of the Housing Market: An Application of Rosen's Theory of Implicit Markets", *Econometrica*, 47, 1151-72.

Yang, Z. (2001). "An Application of the Hedonic Price Model With Uncertain Attribute: The Case of the People's Republic of China", *Property Management*, MCB University Press, 19 (1), 50-63.

Yankaya, U. ve Çelik, M.H. (2005). "İzmir Metrosunun Konut Fiyatları Üzerindeki Etkilerinin Hedonik Fiyat Yöntemi ile Modellenmesi", *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, 20 (2), 61-79.

Yılmaz, H., Bulut, Z., Temurlenk, M.S. ve Yeşil, P. (2007). "Determination of the Impact of Parks and Playgrounds on House Prices in the City of Erzurum, Turkey", *International Journal of Natural and Engineering Sciences*, 2(1), 47-51.

Suriçi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi ve Diyarbakır Turizmine Katkısı

Funda Çatalbaş

Özet

Diyarbakır Suriçi Bölgesi, çok sayıda uygarlığın izlerini taşıyan, zengin tarihi ve kültürel birikime sahiptir. Bu tarihi ve kültürel miras, Diyarbakır'ın aldığı yoğun göç karşısında tahrip olmuş ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu mirasın korunmasında ve yaşatılmasında Suriçi Bölgesi kentsel dönüşüm projesi önem taşımaktadır. Suriçi Bölgesi, Türkiye'deki en önemli kültür ve inanç turizmi merkezlerindedir. Suriçi Bölgesi kentsel dönüşüm projesiyle birlikte, bölgenin mevcut tarihi ve kültürel eserlerinin turizm bakımından değerlendirilmesi ve tekrar kente kazandırılması sağlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Diyarbakır Suriçi Bölgesi, kentsel dönüşüm, turizm

*Suriçi Region Urban Transformation Project
And It's Contribution To Tourism In
Diyarbakır*

Abstract

Diyarbakır Suriçi Region has a rich historical and cultural background with a large number of

traces of civilization. This historical and cultural heritage was damaged of high migration, so it was faced extinction. It is of importance the Suriçi Region urban renewal project for protecting and living this heritage. Suriçi Region is one of the most important centers of culture and religious tourism in Turkey. The urban renewal project will be provided enriching the city historic and cultural monuments of the region again and evaluation in terms of tourism.

Key Words: Suriçi region of Diyarbakır province, urban transformation project, tourism.

1. Giriş

Diyarbakır, tarihte birçok medeniyete ev sahipliği yapmış en eski yerleşim yerlerinden biridir. Diyarbakır kent tarihinin Hitit ve Hurri dönemlerinden başladığı (M.Ö. 3500-4000) kabul edilir. Ergani-Çayönü'nde yapılan arkeolojik araştırmalar, buradaki yerleşik düzeni M.Ö. 7000'lere kadar indirmektedir (ANONİM, 2011a). Yukarı Mezopotamya uygarlığına bağlı olarak, zengin ve etkin hinterlandı nedeniyle tarihin her döneminde önemini koruduğu anlaşılmaktadır.

Şehir Plancısı,
Çevre ve
Şehircilik
Bakanlığı,
Diyarbakır
İl Müdürlüğü,

PLANLAMA
2012/1-2

Diyarbakır'ın en eski yerleşimlerinden biri olan Suriçi Bölgesi¹, çok sayıda uygarlığın izlerini taşımaktadır. Bu nedenle birçok tarihi eseri barındıran kültür mirasına sahiptir. Zaman içerisinde şehre göçen halk sur içine alınmış, böylece Diyarbakır kalesi yeni şeklini almıştır (ÇİÇEK, 2007). Suriçi Bölgesi, kentsel sit alanı olarak toplamda 158 hektardır. Alan toplam 15 mahalleden oluşmakla birlikte, nüfusu 71.000'dir (ANONİM, 2011b).



Şekil 1. Diyarbakır Suriçi Bölgesi Uydu Görüntüsü (ANONİM, 2012a)

Diyarbakır'da 1940'lı yıllara kadar, nüfusun hemen hemen tümü surlarla çevrili bir kale kent içerisinde ve kendine özgü avlulu evlerde yaşarken, günümüzde ilin toplam nüfusunun yaklaşık %90'ı surların dışındaki kısmen planlı ama önemli bir bölümü çarpık kentleşme diye adlandırabileceğimiz bölgelerde yaşamaktadır. 1990 yılından sonra Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşanan güvenlik sorunları bölgedeki kırsal göçü



Şekil 2. Suriçi Bölgesi Mahalle Sınırları (ANONİM, 2011e)

daha da hızlandırmıştır. Bu göç yoğunluğu Diyarbakır kent nüfusunun artış hızını 2-3 katına ulaştırmıştır. 1990-2000 döneminde, Türkiye nüfusu % 1,83 oranında artarken, Diyarbakır kenti % 3,78 artış hızı ile bu değer iki katına ulaşmıştır (ANONİM, 2011c). Bu nüfusun barınma ihtiyaçları da ağırlıklı olarak kontrolsüz bir şekilde kentin en eski yerleşimi olan Suriçi Bölgesi'nde gerçekleşmiştir. Diyarbakır'da kentleşme oranı, Türkiye kentleşme oranına göre oldukça yüksektir (ANONİM, 2011d). Diyarbakır'daki bu hızlı kentleşme süreci ile birlikte kent merkezi tarihi önemini yitirerek bir çöküntü bölgesine dönüşmeye başlamıştır.

Diyarbakır Suriçi Bölgesi tarihin her döneminde belirli değerlere sahip bir yerleşme alanı olmuştur. Bu değerler;

- Tarihi birçok uygarlığa beşiklik etmiş olması,
- Kale duvarları ile kentin bütünlüğünü koruması,
- Önemli tarihi ticaret ve askeri ulaşım aksında yer alması ve dolayısıyla uzun yıllar ticari bir merkez görevi görmesi,
- Bölgesel merkez olması bakımından özel bir yere sahip olması,
- Yaşayan kentsel sit özelliği göstermesi,
- Anadolu ve Mezopotamya bölgelerindeki kültürlerin kent gelişiminde etkin olması, dolayısıyla karma bir kentsel morfolojiye sahip olması,
- Kentsel toplum ve mekândaki yapı farklılaşmasının belirgin olması,
- Tarihin her döneminde belirgin bir nüfus potansiyeline sahip olması, olarak açıklanabilir (KEJANLI, 2009, s.20-25).

Suriçi Bölgesi'nde fiziki parçalanma ve bozulma, kat ilaveleri, yıkıp yerine çok katlı binaların yapılması, bazı anıtsal yapılarla sokak dokusunun ve çok sınırlı geleneksel ev tipinin kalmasına neden olmuştur. Günümüzde Suriçi, tarihi bir kent niteliğinden çok ticari önemini ve canlılığını sürdüren bir çöküntü alanı görünümündedir ve tarihi kent merkezlerinde gözlemlenen fiziksel, sosyal ve ekonomik sorunlarla karşı karşıyadır.

Diyarbakır kent merkezine çevre köylerden ve kırsal alandan yaşanan göçün odak noktası olan Suriçi Bölgesi'nde, hızlı nüfus artışı nedeniyle elverişsiz yaşam koşulları ortaya çıkmış ve çevre kalitesi düşmüştür. Zamanla Suriçi Bölgesi'nde konut ve çalışma mekânı yaratmak amacıyla kaçak yapılaşma, kat ilaveleri, çok katlı binaların inşası gibi birçok olumsuz gelişme ortaya çıkmıştır. Bu durum Suriçi'ndeki geleneksel konutların, anıtsal yapıların ve tarihi yapıların zarar görmesine yol açmıştır.

Diyarbakır Suriçi Bölgesi'nin irdelenmesi ile şu sonuçlara ulaşılmaktadır;

- 1990 yılı koruma amaçlı imar planından önce kentte yapılmış planların getirdiği yanlış kararlar nedeniyle kentsel dokuların bir bölümünün kaybedildiği,
- Bölgenin sürekli göç alması nedeniyle, sosyo-ekonomik çevrenin sürekli değişim göstermesi ve kaçak yapılaşma sonucu tarihi dokunun tahrip olduğu,
- Yerel yönetimlerin kaçak yapılaşmaları önleme konusundaki duyarsızlığının tarihi ve kültürel dokunun tahribini artırdığı,
- Modernleşme adına yapılan uygulamaların kentsel doku tahribini artırdığı,
- Koruma amaçlı imar planında verilen hatalı kararlar sonucu tarihi ve kültürel doku tahribi olduğu ortaya çıkmaktadır.

Diyarbakır Suriçi Bölgesi'nde uygulanmakta olan Kentsel Yenileme Projesi, sadece Suriçi Bölgesi'nin değil Diyarbakır'ın turizm değerlerini de ön plana çıkarması bakımından önemlidir. Suriçi Bölgesi'nde korunması gereken henüz tescile konu olmamış sivil ve anıtsal mimarlık örnekleri ve korunması gereken sokak dokuları mevcuttur. Ayrıca Suriçi Bölgesi'nde çok sayıda tarihi eser bulunmakta olup, bunların kentsel dönüşüm projesi kapsamında korunması ve turizm potansiyeli bakımından değerlendirilmesi gerekmektedir.

2. Suriçi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi

Suriçi Bölgesi, Diyarbakır kentinin geleneksel yerleşim yeri olması ve ticari aktiviteleri barındırmasının yanı sıra, önemli oranda tarihi ve kültürel bir miras birikimine sahiptir. Fakat bölgede koruma anlayışı planlara yansımamış olup, özel-

likle son 20 yılda yaşanan yoğun göçlerden olumsuz etkilenmiş ve yoğun yapılaşma ile önemli oranlarda bozulmaya uğramıştır. Bu sebeple bölgede bulunan çok sayıdaki dini yapı ve kültürel eser tahrip olmuştur.

Bu kentsel bozulma karşısında, TOKİ Başkanlığı ile Diyarbakır Valiliği arasında 31.03.2008 tarihinde "Diyarbakır Alipaşa ve Lalebey Mahallesi Kentsel Yenileme Projesine İlişkin Protokol" imzalanmıştır. Ayrıca Cevatpaşa Mahallesi'nde gecekonduların temizleme çalışmaları devam etmektedir. Suriçi Bölgesi'ndeki kentsel dönüşüm projesinin amacı; "Diyarbakır'ın aldığı yoğun göç karşısında tahrip olmuş, bozulmuş, yoğun olarak yıpranmış Tarihi Sur Koruma Bandı ve Suriçi'nin tarihi dokuya uymayan gecekondular ve/veya kaçak yapılardan arındırılarak, yüzyıllar boyu medeniyetlere ev sahipliği yapmış Diyarbakır İli'ne yakışır şekilde tarihi dokunun yeniden kente kazandırılması" olarak belirlenmiştir.

Alipaşa-Lalebey ve Suriçi (Cevatpaşa) Mahalleleri Kentsel Dönüşüm Projesi ile bu mahalleler gecekondulardan temizlenerek, sur çevresindeki iki mahallede yer alan 1596 konutun yıkılmasıyla ortaya çıkacak alanın; kent park, yeşil alan ve şehrin diğer ihtiyaçları doğrultusunda değerlendirilmesi düşünülmektedir. Çarpık ve kaçak yapılardan arındırılacak olan Suriçi Bölgesi, Diyarbakır'ın tarihi dokusuna uygun bazalt taşlardan butik otel, kafeterya, lokanta gibi turizm mekânlarına dönüştürülmesi planlanmaktadır.



Şekil 3. Alipaşa Lalebey Mahallesi Kentsel Dönüşüm Alanı Uydur Görüntüsü (ANONİM, 2012b)

Suriçi Bölgesi Cevatpaşa Mahallesi'ndeki gecekonduların yapılaşmaları nedeniyle, Diyarbakır surları ve bölgenin tarihi değerleri tehlike altındadır. Kentsel dönüşüm projesi tamamlandığında Cevatpaşa Mahallesi'nde bulunan Hz.Süleyman Camii çevresi ve Sahabe mezarlarının da tarihi

önemlerine uygun olarak ön plana çıkarılması hedeflenmektedir. Proje devam ederken, belediyenin kanalizasyon çalışmaları sırasında İçkale mahallesinde tarihi Roma hamamı ile anfi tiyatro kalıntılarına rastlanılmış, bölgedeki gecekonduların yıkımının ardından kazı çalışmalarına başlanması hedeflenmektedir (ANONİM, 2011f).

Suriçi Bölgesi Alipaşa, Lalebey ve Cevatpaşa Mahalleleri tarihi eser bakımından zengin olup; Cevatpaşa Mahallesi, Diyarbakır'ın ilk merkezi olan İçkale'den oluşmaktadır. Tarihi Sur bölgesindeki Alipaşa-Lalebey ve Suriçi (Cevatpaşa) mahallelerinde yıkım ve enkaz kaldırma çalışmaları devam ederken, bölgede yaşayanların, TOKİ Çölgüzeli konutlarına nakledilme çalışmaları devam etmektedir.

Suriçi Bölgesi'nde yaşayan 70.950 kişilik nüfusun, alanın büyüklüğü ve yoğunluğu göz önüne alınarak proje sonrasında yaklaşık yarısı kadar azalması hedeflenmektedir. Alipaşa ve Lalebey Mahalleleri'nde tarihi doku oldukça yoğundur. Fakat bu mahallelerdeki sonradan oluşturulan çok katlı yapılaşmalar alanın kentsel sit alanı olması bakımından tarihi dokuya aykırı özellik göstermektedir. Suriçi Bölgesi'nde yaşayan halk evinin alt katında hayvan beslemekte olup, üst katında yaşamaktadır. Üstelik bunu tarihi ve dini değerlerin üzerinde gerçekleştirmektedir. Tarihi surlar ahır olarak kullanılmakta olup, bölgenin rehabilite edilmesi gerekmektedir.

Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ), Diyarbakır'da tarihi sur bandı çevresindeki gecekon-

duların tasfiyesi ve Koruma Amaçlı İmar Planı uygulanması için kentsel dönüşüm projesi uygulamayı hedeflemiştir. Diyarbakır Tarihi Sur Koruma Bandı çevresinde bulunan gecekonduların tasfiyesi ve koruma amaçlı imar planının uygulanabilmesi amacıyla TOKİ ile Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanlığı arasında 4 Eylül 2007'de "Diyarbakır Tarihi Sur Koruma Bandı" Kentsel Yenileme (Gecekondu Dönüşüm) Projesi'ne ilişkin ön protokol imzalanmıştır. Protokol kapsamında bölgede yapılan hak sahipliği tespit ve değerlendirme çalışmaları sonucunda, 452 kişinin hak sahibi olduğu belirlenmiştir. Ayrıca TOKİ ile Diyarbakır Valiliği arasında ise 31 Mart 2008'de "Diyarbakır Alipaşa ve Lalebey Mahallesi Kentsel Yenileme (Gecekondu Dönüşüm) Projesi"ne ilişkin imzalanan protokol kapsamında, bölgede yapılan hak sahipliği tespit ve değerlendirme çalışmaları sonucunda da 824 hak sahibi tespit edilmiştir.

Suriçi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında, alanda yapılan incelemelerde bölgede işlev değişikliği yapılmış örnekler görülmektedir. Hanlara otel, kafe, restoran gibi kullanımların getirildiği, konut yapılarına ise kafe gibi avlu kullanımına yönelik kullanım türleri ile müze gibi kullanımların getirildiği görülmektedir. Bölgede Sur duvarlarına ait burçların da kafe, kültür merkezi gibi işlevlerle kullanıldığı göze çarpmaktadır. İçkale'de yürütülen proje kapsamında ise eski bir han olan cezaevi binası açık hava müzesine, Saint George Kilisesi sanat galerisine, altı tarihi bina arkeoloji müzesine, eski garnizon komutanlığı binası ise müze ve kafeteryaya dönüştürülmüştür.

Suriçi Bölgesi'nde çok fazla tarihi eser mevcut bulunmakta olup, bunların çoğunun değerinin bilinmediği ve yeterince korunmadığı görülmektedir. Bu yapıların Diyarbakır'ın turizm potansiyeli de göz önüne alınarak, Diyarbakır'da ve Suriçi Bölgesi'nde turizm sektörünün gelişimi açısından değerlendirilmesi gerekmektedir. Suriçi Bölgesi'ndeki gecekondulaşmış alanlar, şehir planlama açısından yerleşmeye uygun olmayan ya da koruma statüsündeki yapıları kapsamaktadır. Bu alanların yanı sıra geleneksel olmayan eskimiş dokular, tarihi mekânlar, kamu tesisleri vb. alanlarda da, korumayı ön planda tutan kapsamlı projelere dayanarak yenileme çalışmaları öngörülmelidir.



PLANLAMA
2012/1-2

Şekil 4. Diyarbakır Suriçi Bölgesi Turizm Değerleri
(ANONİM, 2012c)

Tarihi Suriçi Kentsel Sit Alanı'nda kentsel dokunun, tarihsel ve kültürel miras niteliğindeki yapıların bulunduğu alanların tahrip edilmesinin önlenmesi gerekmektedir. Suriçi Bölgesi, Türkiye'deki en önemli turizm merkezlerindedir. TOKİ, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, Sur Belediyesi ve Diyarbakır Valiliği'nin birlikte yürüttüğü Suriçi Bölgesi kentsel dönüşüm projesi halen devam etmektedir. Proje ile birlikte, bölgenin mevcut tarihi ve kültürel eserlerinin turizm bakımından değerlendirilmesi ve tekrar kente kazandırılması sağlanmış olacaktır.

Suriçi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi ile turizm değerleri canlandırılarak bölgenin gelişimi açısından katkı sağlanmış olacaktır. Bölgedeki tarihi mekânların restorasyonu ve turizme açılması için çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışmalar kapsamında Suriçi Kentsel Dönüşüm Projesi ile birlikte, tarihi surların ve burçların restorasyonu, işlevlendirilmesi, tarihi İç Kale'nin turizme açılması, çevre düzenleme çalışmaları, kentin kültürel zenginliğini yansıtan etkinlikler, festivaller, fuar ve kongre etkinlikleri, kültür ve inanç turizmi açısından önemli tarihi dokuların ve kültürel değerlerin tanıtımı gibi çalışmalar

planlanmaktadır (ANONİM, 2011g). Ayrıca, turizm yatırımcılarının bölgeye ve kente ilgisi, bölgeye yapılacak hizmet kalitesi yüksek yatırımlar, bölgedeki turizm sektörünün gelişimini destekleyecektir.

Suriçi kentsel dönüşüm projesi, kent merkezinde işlevini yitirmiş fonksiyonların kaldırılması suretiyle, merkez yoğunluğunun hafifletilmesi, yerine ise kent merkezinde geleneksel merkez kimliğini destekleyen düzenlemeler getirilmesi, kent için geleneksel dokusuyla tarihi değeri olan bir bölgenin tekrar kente kazandırılmaya çalışılması bakımından önemlidir.

3. Suriçi Bölgesi'nin Turizm Alternatifleri

Suriçi Bölgesi, çok sayıda uygarlığın izlerini taşıyan, zengin tarihi ve kültürel birikimi ile farklı uygarlıkların, medeniyetlerin yerleşim alanı ve merkezi olmuştur. Diyarbakır birçok uygarlığa ev sahipliği yapmasından dolayı kültür mirası bakımından oldukça zengindir. Diyarbakır, farklı kültürlerin tanışmasında ve birbirlerini etkilemesinde önemli bir rol oynamıştır. Türkler, Süryaniler, Keldaniler, Ermeniler, Kürtler ve Araplar Diyar-



Hasanpaşa Hanı



Tarihi On Gözlü Dicle Köprüsü



Süryani Kadim Meryem Ana Kilisesi



Diyarbakır Ulu Camii

Şekil 5. Suriçi Bölgesi Tarihi Değerleri (ANONİM, 2012d)

bakır'ın renkli sosyal dokusunu oluştururlar. Tarihin her döneminde büyük uygarlıkların kültürel ve ekonomik faaliyetlerinin merkezi olarak kabul edilen Diyarbakır Suriçi Bölgesi, günümüzde bir Açık Hava Müzesi niteliğindedir.

Suriçi Bölgesi, kültür ve inanç turizmi bakımından Diyarbakır'ın merkezi niteliğindedir. Türkiye'de en fazla sahabe kabri Diyarbakır'da bulunmaktadır. Bazı kaynaklara göre bu rakam Diyarbakır genelinde 500'e ulaşmaktadır (ÖZAYDIN, 2010, s.93). Bölgede turizm koridorları oluşturularak, turist sayısının artırılmasına yönelik projeler önerilmelidir. Diyarbakır'a 2009 yılında 532.056 yerli ve yabancı turist gelmiştir (ANONİM, 2012e). Bu rakam Diyarbakır'ın mevcut turizm potansiyeli düşünüldüğünde oldukça düşüktür.

Üç dinin merkezi olan Diyarbakır, çok sayıda uygarlığa ev sahipliği yapmasıyla kültür ve inanç turizminin merkezi olmuştur. Diyarbakır, kültür ve inanç turizmi bakımından önemli değerlere sahip olmakla birlikte, bu değerlerin yeterince korunmadığı görülmektedir. Bölgede yaşanan sorunların çözülmesi, Diyarbakır'a yapılacak yeni yatırımlar ve turizm sektöründe yaratılacak artı değer ile mümkün olacaktır.

3.1. Kültür Turizmi (Cultural Tourism)

Son yıllarda dünyada kültür mirası ve bu mirasın kültürel turizm aracılığıyla değerlendirilmesi önem kazanmaktadır. Türkiye, kültür mirası bakımından dünyada çok önemli bir yere sahiptir (EMEKLİ, 2005, s.99-107). Bu bağlamda temel amaç; Diyarbakır'da olduğu gibi önemli bir potansiyele sahip olduğu halde hızlı bir yok olma sürecine giren ve gereği gibi değerlendirilemeyen kültürel varlıklarımızı, koruma-kullanma-

yaşatma ilkeleri doğrultusunda kültürel turizm aracılığıyla değerlendirmektir. Suriçi Bölgesi'ndeki surlar, burçlar, hanlar, hamamlar, çeşmeler, müzeler, kamu yapıları, Diyarbakır evleri, sokakları, köşkler, çarşılar ve köprüler başlıca kültürel eserlerdendir. Bu yapılardan başlıcaları şunlardır:

Kale, Surlar ve Burçlar: Diyarbakır kalesi ve surlarının, Diyarbakır turizmine katkısı oldukça büyüktür. Diyarbakır surlarının UNESCO dünya kültür mirası listesine aday olması yönünde çalışmalar devam etmektedir. Ayrıca Diyarbakır surları, dünyada Çin Seddi'nden sonra uzunluk bakımından ikincidir. Diyarbakır surlarının uzunluğu 5.700 m, yüksekliği 10–13 m, kalınlıkları ise 3–5 m arasında değişmektedir. Kale'nin 82 burcu bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri; Keçi Burcu, Yedi Kardeş Burcu, Ulu (Evli) Beden Burcu ve Nur Burcu'dur. Dış Kale'nin dört yana açılan kapıları bulunmaktadır. Bunlar; kuzeyde Dağkapı (Harputkapı), batıda Urfakapı (Rumkapı), güneyde Mardinkapı (Telkapı) ve doğuda Yenikapı (Dicle veya Sukapı)'dır (BORAN, 2011, s.80-112).

Hasan Paşa Hanı: Han, Ulu Camii'nin doğu girişinin karşısında, Gazi Caddesi üzerindedir. Sokullu Mehmet Paşa'nın oğlu, Diyarbakır Valisi Vezirzade Hasan Paşa tarafından 1572–1575 yılları arasında yaptırılmıştır (ANONİM, 2012g). Yakın bir geçmişte kapsamlı bir onarım geçirmiş olan yapının özellikle dış cephesinde dükkânların yaptığı eklemeler ve pencerelerin balkon haline getirilmiş olması yapının bütünlüğünü bozmaktadır.

Deliller Hanı (Hüsrev Paşa Hanı): Mardin Kapısının hemen karşısında bulunan Han, 1527 yılında Diyarbakır Valilerinden Hüsrev Paşa tarafından yaptırılmıştır. Buraya Deliller Hanı denilmesinin sebebi ise Hicaz'a gitmek üzere toplanan hacı adaylarını götürecek delillerin (rehber) bu handa konaklamalarından kaynaklanmaktadır. Restore edilen han günümüzde otel olarak kullanılmaktadır (KEJANLI, 2010, s.387-390). Ayrıca Sülüklü Han ve Borsa Hanı (Çifte Han) da başlıca kültür eserlerindedir (GÜNELİ ve KEJANLI, 1999, s.253-297).

Çardaklı Hamam: Suriçi'nde yer alan yapının inşa tarihi kesin olmamakla beraber 1520 ile 1540 yılları arasında inşa edildiği düşünülmekte-



PLANLAMA
2012/1-2

Şekil 6. Urfa Kapı (ANONİM, 2012f)

dir. 1999 yılında kamulaştırılan yapı, günümüzde kullanılmamaktadır (DAĞTEKİN, 2008, s.550-555). Yapının ayakta kalmasını sağlayacak önlemlerin alınması ve restorasyon projeleriyle ayağa kaldırılması önem taşımaktadır.

Deva Hamamı: Gazi Caddesi Mardin Kapı yakınlarında bulunan yapı, Abdaldede Mahallesi, Deve Hamamı Sokak'ta yer almaktadır. Hüsrev Paşa vakfından olan hamam, 1540 yılında Hamam-ı Kebir olarak anılmaktadır. Sonradan adı Deva Hamamı olmuştur (BEYSANOĞLU, 1990a). Düzensiz ve ilkel tamirler, badana ve sıvalar nedeniyle dekorasyonu bozulmuştur. Ayrıca Paşa Hamamı, Melek Ahmet Paşa Hamamı, Vahap Ağa Hamamı, Kadı Hamamı, Cemşit Paşa Hamamı, Yukarı Kaya Sokak Hamamı başlıca kültürel eserlerdendir (BEYSANOĞLU, 1990b).

Çeşmeler: Bölgede bulunan çeşmelerden bazıları ise şunlardır; Sultan Şüca Çeşmesi, Tahtalı Katsal Sokak Çeşmesi, Arap Şeyh Camii Çeşmesi, Karabulut Sokak Çeşmesi, İbrahim Bey Camii Çeşmesi, Kavas-ı Sagir Çeşmesi, Behram Paşa Camii Çeşmesi, Hanzade Camii Çeşmesi, Develi Sokak Çeşmesi, Zinciriye Medresesi Çeşmesi, Aslanlı Çeşme gibi önemli turizm eserleri mevcuttur (İLHAN, 1999, s.247-251).

Müzeler: Bölgede ayrıca tarihe ışık tutacak müzeler mevcuttur. Bunlardan Atatürk Müzesi, İç Kale'nin doğusunda, Hükümet Konağı'nın batısında yer almaktadır. Mustafa Kemal 1917 yılında kumandanlık yaparken bu binada kaldığından yapı sonradan müze haline getirilmiştir. Bunun dışında; Ziya Gökalp Müzesi, Arkeoloji Müzesi ve Kültür Müzesi (Cahit Sıtkı Tarancı Evi) bölgede bulunan müzelerden bazılarıdır (BEYSANOĞLU, 1990c).

Kamu Yapıları: Bölgede korunması gereken günümüze kadar gelebilmiş tarihi kamu yapıları mevcuttur. Bu yapıların restorasyonu yapılarak günümüzde müze vb. işlevlerde kullanılarak turizme katkı sağlanmalıdır. Cezaevi, Hükümet Binası (Adliye Sarayı), Jandarma Kışlası (Süvari Alay Birliği), Kolordu Binası, Cephanelik (Muhakemat Müdürlüğü) Binası, Vakıflar Müdürlüğü Binası, Ziya Gökalp İlköğretim Okulu (Mekteb-i Nisa), Defterdarlık Binası bunlardan bazılarıdır.

Diyarbakır sokakları ve evleri: Bu kültürel eserler dışında, geleneksel Diyarbakır evleri ve sokak



Şekil 7. İç Kale'de Bulunan Tarihi Diyarbakır Cezaevi (ANONİM, 2012h)



Şekil 8. Kolordu Binası (ANONİM, 2010a)



Şekil 9. Ziya Gökalp İlköğretim Okulu (Mekteb-i Nisa) (ANONİM, 2012i)

dokuları da başlı başına korunması gereken tarihi ve kültürel değerlerdendir. Bazalt parke taş döşeli, dar Diyarbakır sokakları (küçeler) ile Diyarbakır evlerinin kendine özgü karakteristik özellik taşıyan mimari bir üslubu vardır.

Dicle Köprüsü (On Gözlü Köprü): Dicle Nehri üzerinde bulunan köprü, şehrin güneyinde ve Mardin Kapısı dışındadır. Köprü'nün kitabesinden 1065 yılında Mervaniler Döneminde Übeyd oğlu Yusuf isimli bir mimar tarafından yapıldığı bilinmektedir.

Gazi (Seman) Köşkü: Şehrin güneyinde, Akkoynulular Dönemi'ndeki bir bey için yapılmış yazlık konaktır. Daha sonra Semanoğulları tarafından kullanılmıştır. Mustafa Kemal Ata-



Şekil 10. Diyarbakır Sokak Dokusu (ANONİM, 2011h)

türk'ün 1917 yılında 16. Kolordu Komutanlığı görevini yapmak üzere Diyarbakır'a geldiğinde kaldığı köşk, müze olarak hizmet vermektedir (ANONİM, 2012j).

Çarşılar: Şehirde çok sayıda bedesten, çarşı ve değişik ticaret merkezleri yapılmıştır. Geçmişte ipekçilik, çinicilik, camcılık, pamukçuluk ve dokumacılık gibi zanaatların oldukça gelişkin olduğu bilinmektedir. Bölgedeki çarşılarından Buğdaycılar Çarşısı, Sipahi Pazarı, Peynirciler Çarşısı, Demirciler Çarşısı bunların başlıcalarıdır (ANONİM, 2010b).

3.2. İnanç Turizmi (Religious Tourism)

Kent, dini eserler bakımından oldukça zengindir. Suriçi Bölgesi'nde camiiler, kiliseler, medreseler, mescitler ve türbeler başlıca eserlerdendir. Kent, dini eserler bakımından oldukça zengindir. Mekke ve Medine'den sonra en çok Sahabe'ye de ev sahipliği yapmaktadır. Tarihte yönetim merkezi olarak bilinen, şimdiki şehrin çekirdeğini oluşturan İç kale yerleşkesinde Hz. Süleyman ve 27 Sahabe'nin türbesi ve Suriçi'ndeki Ulu Camii inanç turizmi bakımından önemli bir yere sahiptir. Suriçi Bölgesi'ndeki eserlerden bazıları şunlardır (KILCI, 2011, s.20-22):

Ulu Camii: Anadolu'nun ilk ve en büyük camisi olan ve İslam Âlemi'nin 5. Harem-i Şerifi Ulu Cami, kentin merkezinde yer almakta, 16. ve 17. yüzyılda kente gelen birçok seyyahın eserlerine konu olmaktadır. Eser, kilise olarak kullanılmamasından önce Pagan Dönemi'ne ait bir putperest

mekânı olarak inşa edilmiştir (TOP, 2011, s.187-213). Diyarbakır İslam ordularınca fethedildikten sonra, ildeki en büyük Hıristiyan tapınağı olan Mar-Tama (Mar Toma) Kilisesi, M.S. 639 yılında Ulu Camii'ye çevrilmiştir. Avlusundaki şadırvanları, çeşitli devirlere ait kitabeleri yönünden büyük değer taşıyan bu ilk İslam yapısı, kara taşlarla inşa edilmiştir. Plan olarak Şam'daki Emeviye camisine benzetilmektedir (TUNCER, 1996).

Nebi (Peygamber) Camii: XV. y.y sonları XVI. y.y. başlarında Akkoyunlular döneminde yapılmıştır. Minare yazıtına göre 1530 yılında Diyarbakırlı Kasap Hacı Hüseyin tarafından hayrat olarak yaptırılmıştır. Bu kitabede Peygamber Efendimizden "Kalen Nebiyü" diye söz edilmesinden ötürü halk arasında Nebi (veya Peygamber) Camii olarak adlandırılmıştır. Beyaz ve siyah kesme taştan yapılan caminin üzeri piramit şekilli büyük bir kubbe ile örtülmüştür.

Şeyh Matar (Mutahhar), Muallâk (Dört Ayaklı Minare) Camii: Balıkcılarbaşı semtinde yer alır. Akkoyunlu Sultanı Kasım Han tarafından 1500 yılında yaptırılmıştır. Minare, yekpare taş sütun üzerinde dört köşeli olarak inşa edilmiştir. Minare Anadolu'daki tek örnektir. Sütunların üzerinde fırınlanmış ağaç kullanılması da minareyi benzerlerinden farklı kılan özelliklerindedir (ERİKLİ, 2006).

Kale Camii (Hz. Süleyman-Naziriye (Nasıriye) Camii) : Nisan oğlu Ebu'l Kasım Ali tarafından 1155-1169 yılları arasında yaptırılmıştır. Mimarı da Hibetullah el Gürgani'dir. Cami İç Kale'de

surlara bitişik haldedir. Caminin bitişğinde Halid bin Velid'in oğlu Hz. Süleyman ile Diyarbakır'ın Müslümanlar tarafından alınması sırasında şehit düşen 27 sahabenin kabri bulunmaktadır. Çeşitli devirlerde onarılan cami, Osmanlı döneminde 1631 yılında Silahtar Murtaza Paşa tarafından tamir ettirilmiştir. Günümüzde Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce restorasyonu yapılmaktadır.

Ayrıca bu eserlerin dışında, İskender Paşa Camii, Behram Paşa Camii, Bıyıklı Mehmet Paşa (Fatih Paşa veya Kurşunlu) Camii, Safa (Parlı) Camii, Melek Ahmet Camii, Ömer Şeddad (Hz. Ömer) Camii, Hadım Ali Paşa Cami, Hoca Ahmed (Ayni Minare) Camii, Lala Bey Camii, Şeyh Yusuf (Tabakhane) Camii, Hüsrev Paşa Camii gibi dini eserler bulunmaktadır.

Medrese, Mescit ve Türbeler: İslam mimarisi sadece camilerle sınırlı kalmamış, eğitim amaçlı medreseler de yapılmıştır. 12. yüzyıla tarihlenen Zinciriye ve Mesudiye Medreseleri, 16. yüzyıla tarihlendirilen Hüsrev Paşa, Müslihiddin Lari ve Ali Paşa Medreseleri bölgenin inanç turizmi bakımından ne kadar zengin olduğunu göstermektedir. Bölgede bulunan Hanzade Mescidi, Osmanlı eseri olup yapının yaptırımı bilinmemektedir (HALİFEOĞLU, 2010, s.330). Bölgedeki diğer mescitlerden ve türbelerden bazıları şöyle sıralanabilir; Çağaloğlu Mescidi, İbrahim Bey Mescidi, Taceddin Mescidi ve Kavas-ı Sagır Mescidi, Sultan Şüca Türbesi, Şeyh Yusuf Hemedani Türbesi, Şeyh Abdülcelil Türbesi, Lala Bey Türbesi, Sarı Saltuk Türbesi, Zincirkıran Türbesi, Fatih Paşa Türbesi, İskender Paşa Türbesi, Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi, Arap Şeyh Türbesi, Sahabeler Türbesi, Dabanoğlu Türbesi, Nebi Camii Türbesi.

Antik dönem boyunca Diyarbakır konumu nedeniyle Paganların yanı sıra Şemsiler, Yahudi ve Hıristiyanlardan oluşan çok dinli toplumsal yapıya sahip olmuştur. Bunlar içinde Hıristiyanların farklı mezheplerine ait cemaatler; Gregoryen (Ermeni), Yakubi (Süryani-Kadim), Ortodoks (Rum), Asurî (Nasturi) ve Keldani kiliseleri bulunmaktadır. Ancak çok sayıdaki dini yapıdan ancak bir kısmı günümüze ulaşabilmiştir. Suriçi Bölgesi'nde kentin güneydoğu kesimi kiliselerin en yoğun bulunduğu kesimdir. Günümüzde Diyarbakır'da oldukça az olan gayrimüslim halk, kiliselerin çevresinde veya yeni kentte yaşamaktadır. Bu kiliselerden bazıları şunlardır:

Meryem Ana Süryani Kadim Kilisesi (Mor Yakup): Ali Paşa Mahallesi'nde yer almaktadır. Daha önceden tapınak olarak kullanılmıştır. Mart'deki Deyr-ül Zafaran'dan gelen Patrik II. Yakup, 1871 yılında ölene kadar burada yaşamış ve kilise o dönemde patriklik merkezi olarak hizmet vermiştir. Bugün faal durumdadır. Yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Kilise, Mor Yakup kutsal alanı, 4 avlu, divanhane (derslik) ve lojmandan oluşmaktadır (TUNCER, 2002).

Mar Petyun Keldani Kilisesi: Özdemir mahallesi Yeni Kapı Sokak'ta yer alan kilisenin ne zaman inşa edildiği tam olarak bilinmemektedir. 1834 tarihinde onarım görmüştür. Günümüzde Katolik Keldaniler tarafından kullanılmaktadır (ANO-NİM, 2009).

Saint George (Kara Papaz) Kilisesi: İç kalenin kuzeydoğu köşesinde yer alır. Yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Eserin adı kadınlar manastırı olarak da geçmektedir. Uzun süre Diyarbakır İl jandarma komutanlığı Saraykapı Cezaevi'nin içerisinde bulunduğu ibadete kapalı kalmıştır.

Bu eserlerin dışında, Surp Sarkis Kilisesi, Surp Giragos Ermeni Kilisesi, Ermeni Katolik Kilisesi, Protestan Kilisesi gibi dini yapılar da mevcuttur.

4. Suriçi Kentsel Dönüşüm Projesinin Diyarbakır Turizmine Katkıları

Suriçi Bölgesi, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren mevcut fiziki çevre, doku ve yapı ölçeğinde değişim ve dönüşüme konu olmuştur. Mevcut yapılardan tekke, zaviye, medrese gibi işlevlere sahip olanların bu işlevleri son bulmuş; konutlar, ticari yapılar, yönetsel yapılar gibi bazı yapıların toplumsal yaşam içindeki konumları değişmiş, yeni işlevleri taşımak için yeni yapılar eklenmiştir.

Suriçi Bölgesi'ndeki tarihi dokunun restorasyonunun sağlanarak gelecek nesillere aktarılması, tarihi ve kültürel mekânların turizme açılarak ekonomik dönüşümün sağlanması sonucu Diyarbakır turizm sektöründe canlanma sağlanacak olup, yerli ve yabancı turist sayısında da ciddi artışlara sebep olacaktır (ANONİM, 2011i).

Suriçi kentsel sit alanı içinde, yenileme çalışmaları başlatılmış olup, çalışma ile Surp Giragos Ki-

lisesi, Şeyh Mattar Dört Ayaklı Minare Camii, Mar Petyum Keldani Kilisesi, Havra, geleneksel sivil mimari örneklerinden olan tarihi evler ve Paşa Hamamı restore edilerek işlev kazandırılması hedeflenmiştir.

Sahip olduğu tarihi ve kültürel doku ile yüksek bir turizm potansiyele sahip olmasına rağmen, Diyarbakır'ın ve Suriçi'nin turizm faaliyetleri yeterli düzeyde gelişmemiştir. Geleneksel dokunun gerektiği şekilde korunmaması ve bozulmaya uğraması, tanıtım eksikliği gibi nedenlerle Diyarbakır'da turizm sektörünün gelişmesi yeterince gerçekleşmemiştir.

Korunması gereken tarihi ve kültürel dokunun kentsel dönüşümle tekrar canlandırılması, Diyarbakır'daki turizm sektörü açısından da oldukça önemlidir. Farklı inanışlara ev sahipliği yapmış Suriçi Bölgesi'nin tarihi ve kültürel dokusunun turizme en önemli katkısı inanç turizmi ve kültür turizmi ile gerçekleşecektir.

Suriçi Bölgesi kentsel dönüşüm projesiyle birlikte alandaki tarihi ve dini değerlerin restorasyon çalışmaları başlatılmış olup, proje tamamlandığında birçok tarihi ve dini eser ön plana çıkarılmış olacaktır. Suriçi Bölgesi, Dünya'da Mekke ve Medine'den sonra en fazla sahabe naaşının bulunduğu yerdir. Cevatpaşa mahallesinde bulunan Hz.Süleyman Camii çevresi ve Sahabe mezarlarının tarihi önemlerine uygun olarak restorasyonu yapılmaktadır. Bölgede bulunan birçok tarihi eser kentsel dönüşüm projesiyle ayağa kaldırılarak bölgeyi turizmin merkezi haline getirecektir.

Diyarbakır turizmindeki bu gelişmelerle birlikte, turistler bölgede tarihsel özellikler kadar kentin sahip olduğu (ulaşım, iletişim, konaklama, v.b.) kolaylıkları da aradıkları için, tarihsel yerleri ziyaret ederken yerleşmelerin bu olanaklarından da yararlanmaktadırlar. Bu bağlamda kent merkezlerinin düzenlenmesi, kentin tarihi kesimlerinin restorasyonu ve yeniden kazanılması, turistik ürün olarak kentin kimlik yapısının öne çıkartılmasında yardımcı olmaktadır. Suriçi Bölgesi'nde turizmin gelişimi için iyileştirmelerin yapılması gerekmektedir.

Suriçi Bölgesi'ndeki kentsel doku ve tarihi yapılara, yapısal ve estetik özelliklerini kaybettirmeden turizm amaçlı işlevlerin verilmesi önem kazanmaktadır. Böylece tarihi kültür mirasına ve-

rilen yeni kullanımlar (konut, işyeri, eğitim birimleri, ticari kompleksler, otel grupları, kongre ve sergi salonları) ile bölgenin yeniden uyarlanması mümkün olabilmektedir.

Suriçi Bölgesi'nde tarihsel dokuların çöküntü alanları haline gelmesi, bu yerlere karşı halkın artan tepkisi, ancak bu bölgenin sosyo-ekonomik hayatının canlandırılmasıyla önlenebilir. Bu noktada, kentsel koruma için turizmin ekonomik araç olarak kullanılması gerekmektedir. Koruma uygulamaları için turizm sektörünün olumlu yönü, tarihi çevrenin neden olduğu çekimle turizmin gelişmesi sağlanırken, kazanılan gelirin koruma eylemlerinde kullanılabilir olmasıdır.

5. Sonuç

Suriçi Bölgesi kentsel dönüşüm projesi ile tarihi ve kültürel niteliği bozulmuş yapıların canlandırılması, Suriçi Bölgesi'ni Diyarbakır'da turizmin merkezi haline getirecektir. Suriçi Bölgesi kentsel sit alanında ve geleneksel dokuda bozulmaya neden olan kaçak yapılaşmaların yerini geleneksel doku ile uyumlu yapıların alması, sokak dokusunda sağlıklılaştırma ve tarihi yapılarda restorasyon çalışmalarının kentsel dönüşüm projesi ışığında sürdürülmesi gerekmektedir.

Suriçi Bölgesi'ndeki kentsel dönüşümle birlikte turizm sektöründe yaşanacak gelişmeler, diğer sektörlerin gelişmesi için kaynak sağlayacak ve bu sayede bölgedeki ekonomik yapı da gelişecektir. Suriçi Bölgesi'ndeki kültürel değerler, Diyarbakır'ın gelecekte turizmden önemli pay almasını sağlayacak unsurlardır. Ancak turizm sektörünün gelişmesine yönelik çabalar, kültürel mirasın korunmasını kesinlikle göz ardı etmemelidir.

Suriçi Bölgesi'ndeki kültür ve inanç turizmi ve buna bağlı olarak gelişecek olan ticari hareketlilik, alanda önemli ekonomik değişimlerin önünü açacaktır. Bu kapsamda bölgedeki geleneksel dokularda zaman içinde yaşanan boşalmanın turizme yönelik kullanımlarla desteklenmesi, geleneksel konutlarda pansiyonculuk vb. işletme şekillerinin turizme yönelik kullanımlara açılması, ticari yapılarda turizm talebini karşılayacak düzenlemelerin yapılması, turizme yönelik bilgi ve tanıtım malzemelerinin hazırlanması, turacalarının teşvik edilmesi gibi çalışmalara önem verilmelidir.

Diyarbakır'daki işsizlik, göç ve çarpık kentleşme gibi birçok sorunun çözümünü sağlayacak olan Suriçi Bölgesi kentsel dönüşüm projesi en kısa zamanda tamamlanmalıdır. Kentsel dönüşüm projesi ile tekrar canlanacak olan Suriçi Bölgesi, Diyarbakır'da tarihi ve kültürel değerleri ile tekrar kentin kalbi olacaktır. Böylece Diyarbakır kenti mevcut tarihi ve kültürel mirası ile sahip olduğu turizm potansiyellerini değerlendirerek hak ettiği yere gelecektir.

KAYNAKLAR

- ANONİM, (2012a) *Diyarbakır Haritası*, <http://wowturkey.com/forum/diyarbakirharita>.
- ANONİM, (2012b) *Suriçi Bölgesi Alipaşa- Lalebey Kent- sel Dönüşüm Alanı*, <http://www.milliyetemlak.com/haber/diyarbakir-surlari>.
- ANONİM, (2012c) *Diyarbakır Suriçi Bölgesi Tarihi ve Kültürel Eserler*, http://wowturkey.com/bilalalaranli_culturalmap.jpg.
- ANONİM, (2012d) *Suriçi Tarihi Değerleri*, <http://www.bilinmeyendiyarbakir.com>.
- ANONİM, (2012e) *Diyarbakır Turizm*, <http://www.karacadag.org.tr>.
- ANONİM, (2012f) *Diyarbakır Kapıları*, <http://www.panoramio.com/photo/4362139>.
- ANONİM, (2012g) *Diyarbakır Eserleri*, <http://guneydogumirasi.org/pdfs/diyarbakir.pdf>.
- ANONİM, (2012h) *Diyarbakır Cezaevi*, <http://hurseda.net/Diyarbakir-E-Tipi-Cezaevi>.
- ANONİM, (2012i) *Diyarbakır Mekteb-i Nisa*, <http://www.bilinmeyendiyarbakir.com>.
- ANONİM, (2012j) *Diyarbakır Turizm*, <http://turizm.diyarbakir.bel.tr>.
- ANONİM, (2011a) *Diyarbakır Gezi Rehberi*, Boyut Yayın- cılık, İstanbul.
- ANONİM, (2011b) *Diyarbakır Sur Belediyesi İmar Mü- dürlüğü*.
- ANONİM, (2011c) *Nüfus Artış Hızı*, <http://nkg.tuik.gov.tr>.
- ANONİM, (2011d) *Kentleşme Oranı*, <http://nkg.tuik.gov.tr>.
- ANONİM, (2011e) *Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi İmar Planlama Dairesi Kentsel Dönüşüm Şubesi*.
- ANONİM, (2011f) *Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi İmar Planlama Dairesi Kentsel Dönüşüm Şubesi*.
- ANONİM, (2011g) *Diyarbakır Sur Belediyesi İmar Mü- dürlüğü*.
- ANONİM, (2011h) *Diyarbakır Sokak Dokusu*, <http://www.cekulvakfi.org.tr>.

ANONİM, (2011i) *Diyarbakır Turizm*, <http://www.diyarbakirturizm.com/diyarbakir/sayfa/4-turizm-calistayi.html>.

ANONİM, (2010a) *Diyarbakır Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma Raporu, Kamusal Yapılar*, Diyarbakır, s.353.

ANONİM, (2010b) *Diyarbakır Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma Raporu*, Diyarbakır.

ANONİM, (2009) *Dini Değerleri İle Diyarbakır*, Diyar- bakır İl Müftülüğü Yayınları, Diyarbakır.

BEYSANOĞLU, Ş. (1990a) *Anıtları ve Kitabeleri ile Di- yarbakır Tarihi*, Cilt 1, Ankara.

BEYSANOĞLU, Ş. (1990b) *Anıtları ve Kitabeleri ile Di- yarbakır Tarihi*, Cilt 2, Ankara.

BEYSANOĞLU, Ş. (1990c) *Anıtları ve Kitabeleri ile Di- yarbakır Tarihi*, Cilt 3, Ankara.

BORAN, A. (2011) *Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mi- marisi, Diyarbakır Kalesi*, Diyarbakır, Diyarbakır Vali- liği Kültür Sanat Yayınları, s. 80-112.

ÇİÇEK, Z.A. (2007) *Diyarbakır'ın Fethi, Tarihi ve Kül- türü*, Söz Matbaası, Diyarbakır.

DAĞTEKİN, E. (2008) *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Di- yarbakır, Osmanlı Döneminden Günümüze Ulaşan Gele- neksel Diyarbakır Hamam Mimarisi*, Diyarbakır Valiliği Yayını, Cilt 2, Ankara, s.550-555.

EMEKLİ, G. (2005) *Ege Coğrafya Dergisi, Avrupa Bir- liği'nde Turizm Politikaları ve Türkiye'de Kültürel Tu- rizm*, 14, İzmir, s. 99-107.

ERİKLİ, Y. (2006) *Peygamberler Sahabeler Diyarı Di- yarbakır ve Bölgedeki Ziyaretler*, Söz Yayınları, Diyarba- kır.

GÜNELİ, Z ve KEJANLI, T. (1999) *Diyarbakır Müze Şehir, Diyarbakır Osmanlı Dönemi Mimari Yapılarından Günümüzde Ayakta Kalan Hanlar ve Özellikleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.253-257.

HALİFEOĞLU, F. M. (2010) *Nebiler, Sahabiler, Azizler ve Krallar Kenti Diyarbakır, Diyarbakır Suriçi'nde Yer Alan Mescitler*, TDV Yayınları, Ankara, s.330.

İLHAN, M. M. (1999) *Diyarbakır Müze Şehir, Diyarba- kır Şehrinin Suları ve Çeşmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.247-251.

KEJANLI, T. (2010) *Nebiler, Sahabiler, Azizler ve Kral- lar Kenti Diyarbakır, Diyarbakır Hanları ve Kervansa- rayları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, s.387-390.

KEJANLI, T. (2009) *Diyarbakır Kent Sempozyumu Bil- diriler Kitabı, Sur İçi Dokusunun Planlama Süreci ve Koru(nama) Sorunları*, TMMOB Diyarbakır İl Koor- dinasyon Kurulu, Diyarbakır, s.20-25.

KILCI, A. (2011) *Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mi- marisi, Diyarbakır'ın Vakıf Mimari Eserleri ve Vakıfları üzerine Bazı Notlar*, Diyarbakır Valiliği Kültür Sanat Ya- yınları, Diyarbakır, s.20-22.



Şekil 1: Diyarbakır Surları Üstten Görünüşü

ÖZAYDIN, M. (2010) Nebiler, Sahabiler, Azizler ve Krallar Kenti Diyarbakır, *Diyarbakır İlçelerinde Muhtemel Sahabe Mezarları*, TDV Yayınları, Ankara, s.93.

TOP, M. (2011) Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi, *Diyarbakır Ulu Camii ve Müştemilatı*, Diyarbakır Valiliği Kültür Sanat Yayınları, Diyarbakır, s. 187–213.

TUNCER, O. C. (2002) *Diyarbakır Kiliseleri*, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları, Ankara.

TUNCER, O. C. (1996) *Diyarbakır Camileri*, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Diyarbakır.

Ekler



Şekil 2: Suriçi Bölgesi Tarihi Doku



Şekil 3: Nebii Camii



Şekil 4: Dört Ayaklı Minare



Şekil 5: Ulu Camii



PLANLAMA
2012/1-2

Şekil 6: Meryem Ana Kilisesi



Şekil 7: St. George (Kara Papaz) Kilisesi



Şekil 8: Deliller Hanı



Şekil 9: Deva Hamamı



Şekil 10: Aslanlı Çeşme

Sürdürülebilir Yerleşimler İçin Planlama ve Kentsel Tasarım Kriterlerinin Belirlenmesi: Antalya Demre Örneği

Araş. Gör.,
İstanbul Teknik
Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi

Fatma Pelin Öztürk

Özet:

Bu çalışmada sulak alan, arkeolojik alan, tarımsal alan gibi çeşitli doğal kaynakları bir arada bulunduran Antalya Demre yerleşimi için Kentsel Tasarım çalışmalarında temel alınabilecek planlama stratejileri ve tasarım kriterleri oluşturulması hedeflenmiştir. Çalışma kapsamında tüme varım yaklaşımı ile sulak alanların yönetimi üzerine güncel yaklaşımlar, uluslararası sözleşmeler incelenmiş, literatür taraması ile sürdürülebilirlik ve ekoloji temelli benzer çalışmaların stratejileri listelenmiştir. Ardından Demre yerleşiminin ekonomik, doğal ve sosyal bileşenleri göz önünde bulundurularak Ekosistem temelli planlama ve kentsel tasarım kriterleri ortaya konmuştur.

Anahtar kelimeler: ekoloji, sürdürülebilirlik, kentsel tasarım, planlama, sulak alanlar, Demre

1. Giriş:

Doğal ve arkeolojik sit alanlarını içeren Antalya ili Demre ilçesi, çevresindeki turizm gelişimine rağmen tarıma dayalı ekonomisi sebebi ile doğal

ve kültürel kaynaklarını koruyabilmiştir. Ancak, mevcut durumun korunması ve geliştirilmesi için, ekosistem temelli bir yaklaşım ile yerleşimin ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Bu çalışma, doğal ve arkeolojik sit alanları ile verimli tarım topraklarına sahip Demre ilçesinin ekonomik, sosyal ve çevresel kalkınma hedefleri gözetilerek sürdürülebilir gelişiminin sağlanmasında bir yöntem önerisi içermektedir.

1.1 Hedefler:

Demre yerleşiminde, doğal yapının sürdürülebilirliğinin sağlanması için; sulak alan, arkeolojik alan, turizm ve kentsel büyüme arasındaki denge kurulması gerekmektedir.

Bu kapsamda; benzer çalışmalar, yönetmelikler, uluslararası sözleşmeler, Kanun ve Direktiflerin incelenmesinin ardından, sürdürülebilirlik ve ekoloji temelli çalışmalar değerlendirilerek, Demre için Kentsel Tasarım ve Planlama kriterleri ortaya konulacaktır.

Birleşmiş Milletler (2003) Dünya Kentleşme Beklentileri raporuna göre kentleşme oranının artması ile tüm kaynak ve servislere olan ihtiya-

cın artacağı gibi su kaynakları ve sulak alanlar üzerindeki baskı da artacaktır. Bu sürecin ekonomik kalkınma ve insan sağlığı için büyük öneme sahip yeraltı ve yerüstü su kaynaklarının sağladığı servisleri de etkileyeceği bilinmektedir (Url 1).

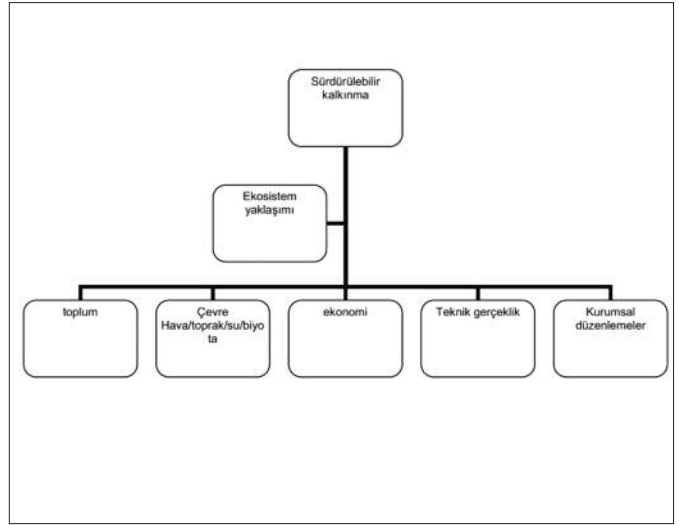
Dünya nüfusunun artması, kentleşmenin hızlanması, yaşanan çevre problemleri ve iklim değişimi, sürdürülebilir kalkınma üzerindeki ilgiyi arttırmış, kentlerin yeniden yapılandırılmasında temel stratejiye dönüşmüştür.

İklim değişimi sürecinin hassas sulak alan sistemleri üzerinde daha hızlı etki göstereceği tahmin edilmektedir (Url 1). Kirleticiler ve atıklar, tarım ilaçları ile yer altı ve yerüstü kaynaklarının kirlenmesi, yükselen sıcaklıklar, sulak alanlarda akım rejiminin değişmesi, sulak alanların sağladığı ekosistem servislerini ve bu servislerden fayda sağlayan tüm canlıları etkileyecektir (Marsalek ve diğ., 2008).

Sulak alanlarda; akım rejimi, kimyasal değişkenler, habitat yapısı, enerji kaynakları ve biyotik etkileşimler insan faaliyetlerinden etkilenir, bu da ekosistemin işleyişini ve servislerini değiştirir. Günümüzde sulak alanların ve nehir yataklarının düzenlenmesi bu alanların iyileştirilmesi ve mümkün olduğu kadar doğal olarak korunması yaklaşımı giderek önem kazanmaktadır (Marsalek ve diğ., 2008).

Marsalek ve diğ. (2008)'in belirttiği gibi günümüzde sürdürülebilir kalkınma prensibi, uygulama ayağında ekosistem yaklaşımı ile desteklenmekte, belirli kriterler ve göstergeler ile süreç performansı değerlendirilmektedir (Bkz. Şekil 1, Marsalek ve diğ., 2008 s:25).

Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı, ilk tanımının ardından takip eden 20 yıl boyunca, farklı içeriklerle tariflenmiştir (Marsalek ve diğ., 2008 s:26). Çevresel planlama ve yönetime referans veren Ekosistem yaklaşımı ise, 1980'lerde gündeme gelmiş olup toplum, çevre ve ekonomi arasındaki dengenin sağlanmasına dayanmaktadır. Bazı araştırmacılar uygulama ve kurumsal düzenlemeleri de sürece dahil etmektedir. Buna göre; ekonomik, çevresel ve sosyal bağları güçlendirmek için ekolojik koruma ve rehabilitasyonu insan ihtiyaçları ile entegre eden bu yaklaşım bütüncül ve üst ölçek bir bakış açısı gerektirir.



Şekil 1: Sürdürülebilir kalkınma: uygulama, şartlar ve süreç göstergeleri (Wagner ve diğ., 2008 s:26)

Cooper ve diğ. ise (2009) kentsel çevrenin planlanması ve tasarımında sürdürülebilirliğin, disiplinler arası ve çok yönlü bir iş olarak görüldüğü takdirde başarı ile sonuçlanacağını belirtir.

Ekosistem yaklaşımı; sistemlerin dayanıklılığını arttırmayı hedefler, disiplinler arası bir metodolojiye ihtiyaç duyar, kaynakların dinamik ve iç içe geçmiş sistemlerden oluştuğunu kabul ederek sistemin tüm bileşenlerinin uyum içinde planlanmasına dayanır. Yüzyıllardır insan yaşamını etkileyen su kaynaklarının önemi yaşanan çevresel problemlerle birlikte artmakta, kaynakların yönetimi de daha fazla dikkat çekmektedir (Wagner ve diğ., 2008).

Bu kapsamda; çalışmanın bir sonraki bölümünde, uluslar arası direktifler, sözleşmeler ve yönetmeliklerde sulak alanların tanımı ve yönetimi, ekosistem servisleri, güncel yaklaşımlar değerlendirilmiştir.

2. Direktifler, Sözleşmeler ve Yönetmeliklerde Sulak Alanlar

Binyıl Ekosistem Değerlendirmesi 2005 raporunda "Sulak alan ekosistemleri –göller, nehirler, bataklıklar, derinliği 6m'den az kıyı alanları" olarak tariflenmiştir. Sulak alanlar sundukları balıkçılık, tatlı su kaynağı, iklim düzenleme, sel kontrolü, kıyı koruma, rekreasyon, turizm gibi ekosistem servisleri ile bölgesel ve ülkesel ölçekte fayda sağlarlar (URL1).

Ekonomik kalkınmanın hızlanması, kirliliğin artması, altyapı, toprağın kaybedilmesi, suyun çekilmesi, ötrofikasyon ve kirlilik, aşırı avlanma Sulak alanların hassas sistemleri sebebi ile diğer ekosistemlere göre daha hızlı zarar görmesine veya kaybedilmesine neden olmaktadır. **Küresel iklim değişiminin** de sulak alanların ve bu alanlarda yaşayan türlerin kaybını hızlandıracağı tahmin edilmekte olup su kaynaklarının azalması ekonomik kalkınmayı da sınırlandıracaktır.

Yaşanan problemler ve kayıplar, Sulak alanların yönetiminde; **sektörler arası ve ekosistem temelli** yaklaşımların önemini arttırmaktadır;

- Üretim destekleri, sürdürülebilir tarım, yavaş iklim değişimi, katılım, yönetim şeffaflığı,
- Sulak alanlarda koruma, iyileştirme, rehabilitasyon gibi yöntemlerin iklim değişimiyle mücadele süreci ile birlikte düşünülmesi,
- Ekosistemler ve insanlar için sulak alanların tedbirli kullanımı hedeflenmelidir (URL1). Doğa koruma konusunda düzenlenen ilk uluslararası sözleşme olan RAMSAR sözleşmesinde ise; göçmen kuşların barınma, beslenme, üreme alanları olan sulak alanların ayrı ayrı korunması yerine, **bu alanlar arasındaki ağın korunmasının sağlanması hedeflenmiştir** (URL2).

Ancak bu yaklaşım 1987 yılında gelişmekte olan ülkelerin **ekonomik problemleri sebebi ile sulak alanların tedbirli kullanımı ve sürdürülebilirliği** olarak güncellenmiş, sulak alanların fonksiyonel önemi vurgulanmıştır. Sözleşmeye taraf olan ülkelerce; İnsan ve çevresinin karşılıklı bağımlılıklarının tanınması; Sulak alanların temel ekolojik fonksiyonlarının su rejimlerini düzenlemek ve karakteristik bitki ve hayvan topluluklarının, özellikle **su kuşlarının yaşama ortamlarını desteklemek** olduğunun göz önünde bulundurulması; Sulak alanların **ekonomik, kültürel, bilimsel ve rekreasyonel olarak büyük bir kaynak teşkil ettiğinin bilincinde olunması**; Su kuşlarının mevsimsel göçleri sırasında sınırlar aşabildiğini ve bu yüzden **uluslararası bir kaynak** olarak tanınması; Sulak alanların ve onlara bağlı bitki ve hayvan topluluklarının korunmasının, ileri görüşlü **ulusal politikalarla, koordineli uluslararası faaliyetlerin birleştirilmesi** yoluyla sağlanacağından emin olunması gerekmektedir (URL 2).

Ramsar Kriterlerine göre sulak alanların sınırlanmasında; alanın nadir ve eşine az rastlanırlı oluşu, kayda değer miktarda nadir ve/veya tehlikeye düşebilir türleri bulundurması, endemik türlerin varlığı, önemli sayıda su kuşunu düzenli olarak desteklemesi, önemli oranda doğal balık türüne ev sahipliği yapması, balıklar için önemli besin kaynakları bulundurması, balıkların barınma ortamı ve/veya göç yolu üzerinde bulunması gibi veriler değerlendirilmektedir (URL 3).

3. Türkiye’de Sulak Alanlar Yönetmeliği

Türkiye, 1994 yılında 5 sulak alanını Ramsar Sözleşmesi Listesine dahil ettirerek Sözleşmeye taraf olmuştur. Ardından 2005 tarihinde Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği hazırlanmıştır (**Resmi Gazete Tarihi** : 17/05/2005).

Bu Yönetmeliğin amacı, Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşmenin (Ramsar Sözleşmesi) uygulanmasına yönelik, uluslararası öneme sahip olsun veya olmasın tüm sulak alanların korunması, geliştirilmesi ve bu konuda görevli kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyon esaslarının belirlenmesi olarak belirtilmiştir (URL 4).

Yönetmelik, Sulak alanlarda Koruma, Kullanım İlkeleri ve Yasaklar, Koruma Bölgelerinin Tespiti ve Uygulama Esasları, Ramsar Alanlarının İlanı ve Yönetim Planları ile Ulusal ve Yerel Sulak Alan Komisyonu’nun Görevleri, Çalışma Usul ve Esaslarını içermektedir.

4. Sulak Alanlarda Güncel Yaklaşımlar:

Sulak alanların korunması ve geliştirilmesi konularına yaklaşımlar iklim değişimi, su kıtlığı gibi tehditler sebebi ile değişmektedir. Geçmişte doğa bilimlerinin çalışma alanı olan sulak alanlara günümüzde daha bütüncül ve disiplinler arası bir bakış açısı ile yaklaşma çabaları artmakta olup bunun temel sebebi ise sürdürülebilirliğin ana unsurları olan toplum, çevre ve ekonominin bir arada düşünülmesi gerekliliğidir.

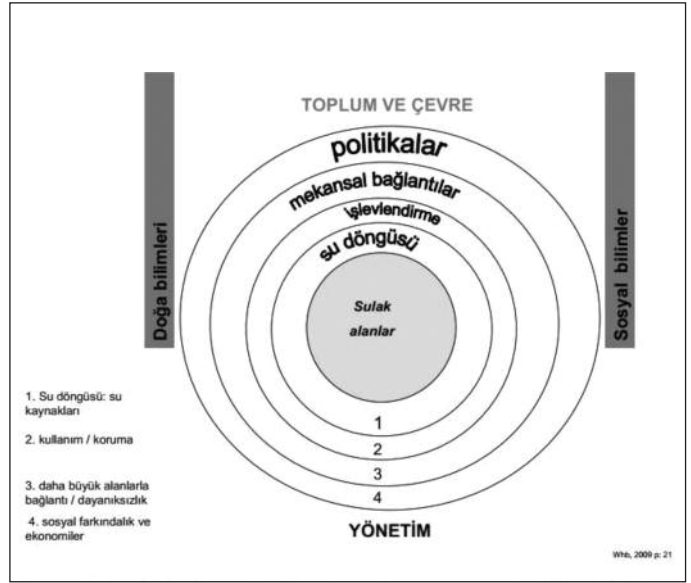
Ekosistem yaklaşımının uygulanmasında sulak alanlar sürecin merkezine yerleştirilerek, sürdürülebilir gelişmenin sağlanması için su döngüsü ve yönetimi, işlevlendirme, mikro ve makro öl-

çekte mekânsal ilişkiler, politikalar, toprak ve canlı kaynaklarla bir arada değerlendirilmektedir. Bu yeni modelin merkezinden dışarıya doğru çıkıldıkça bir tarafta toplum ve çevre ilişkileri göze çarparken diğer taraftan yönetim sürecine dâhil olmaktadır. Holistik olarak tanımlanan bu modelin uygulanmasında doğa bilimleri ile sosyal bilimler arasında işbirliği sağlanmalıdır (Bkz. Şekil 2, Maltby ve Barker, 2009, s:21)

Wagner ve diğ. (2008)'e göre sulak alanların değerlendirilmesinde ve kent planlama sürecine entegre edilmesi sürecinde bu alanların özellikleri, işlevleri ve servisleri, yönetimde ana stratejiler, politikalar ve düzenlemeler bir arada ele alınmalıdır. Çalışma kapsamında, Güney Afrika, Birleşik Arap Emirlikleri, Polonya, İtalya, Fransa, Avusturya, Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulanan bütünlük yönetim modelleri, sürece yaklaşım, yaşanan problemler, hedefler, proje uygulama süreci ve paydaşlar başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Tablo 1: Avusturya, Birleşik Arap Emirlikleri ve Polonya'da Sulak Alan Yönetimi Hedefleri (Wagner, Marsalek ve Breil, 2008'den uyarlanmıştır)

Viyana AVUSTURYA	Sharjah BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ	Lodz POLONYA		
Direnaj çalışmaları	Direnaj çalışmalarını Gürültü kontrolü	ÇEVRESEL HEDEFLER	SOSYAL HEDEFLER	YASAL VE YÖNETİMSEL HEDEFLER
Yeniden Bitkilendirme çalışmaları	Sulak alanlar arasında bağlantı kurulması	Rehabilitasyon Su yatağının iyileştirilmesi	Sağlıklı su temini	Gerekli altyapı yatırımlarının teşviki
Su akışının iyileştirilmesi	Yüzey yağmur suyunun artırılarak desarjı	Kentsel mikroklimanın iyileştirilmesi için	EU direktiflerine uyum: bioenerji üretimi, koruma alanları oluşturmak, çamurlu su arıtımı	Yerelden ulusal ölçeğe doğru eko-hidrolojik yenilikler
Sel suyu kontrolü, güvenlik	Yer altı ve yer sularının korunması	Yeşillendirme çalışmaları		
	Kirletici katı atıkların uzaklaştırılması	Yapay su yüzeyleri oluşturulması	Yüksek kaliteli rekreasyon alanları	EU standartlarında su yönetimi
	Yabancı bitkilerin temizlenmesi	Doğal arıtma yöntemleri	Toplumsal farkındalığın arttırılması	



Şekil 2: Sulak alanlarda güncel yaklaşımlar: toplum, çevre, yönetim ilişkileri (Maltby ve Barker, 2009)

Polonya'nın Lodz kentindeki uygulama sürecinde, kaynakların yönetimi sağlanırken, sürdürülebilirliğin de gözetilmesi amacı ile çalışmanın hedefleri sosyal, ekonomik ve çevresel hedefler başlıkları altında ortaya konmuştur. Diğer örneklerden farklı olarak bu yöntemde, sulak alanların yönetimi ve iyileştirilmesi ile birlikte kent ölçeğinde yaşanabilirliğin artırılması amaçlanmıştır. Atık suyun geri dönüşümü, açık su yüzeylerinin artırılması, halk güvenliği için su kaynaklarının güvenli hale getirilmesi, halk katılımı ve bilinçlendirme çalışmalarının yürütülmesi ile problemlerin çözümü projenin sosyal hedefleri arasındadır. Politik ve yönetsel ölçekte ise önceliklerin belirlenmesi, AB standartlarına uyum, hak sahipleri arasında bilgi paylaşımı ve işbirliğinin sağlanması amaçlanmıştır.

Küçük nehirlerin adaptasyonu ve yağmur suyu toplama miktarında artış, atık su arıtma sistemi ile geri dönüşüm sağlanması, ekosistem kaynaklarının kullanılarak kentsel ekosistemin canlandırılması yolu ile kentlilere sosyo-ekonomik geri dönüşüm sağlanması ve kentte yaşam kalitesinin artması projenin dikkate değer sonuçları arasındadır (Wagner, Marsalek ve Breil, 2008).

Avusturya Viyana'da yürütülen proje kapsamında da drenaj sistemleri ve su akışının iyileştirilmesi, yeniden bitkilendirme çalışmaları, sel suyu kontrolünün sağlanması ile halk güvenliğinin artırılması hedeflenmiştir.

Birleşik Arap Emirlikleri Sharjah'ta ise drenaj çalışmaları, gürültü kontrolü, sulak alanlar ağı oluşturulması, yüzey yağmur suyunun arıtılarak kullanılması, kirletici katı atıkların temizlenmesi, yabancı bitki türlerinin yerine yerel bitkilendirme çalışmaları yapılmıştır (Bkz. Tablo 1).

5. Ekosistem Yaklaşımlı Planlama

Ekosistem yaklaşımı planlama süreci ise biyoçeşitliliğin sürdürülebilirliği, üretim, yenilenme kapasitesi, canlılık ve ekosistemlerin uzun vadeli dengesine zarar vermeden onların ekolojik, ekonomik ve sosyo-kültürel fonksiyonlarının yeterliliğine odaklıdır (Başkent ve Diğ., 2010).

Ekosistem yaklaşımı **çok kapsamlı bir arazi kullanım planı bakışı** gerektirir ve beş temel bileşeni bulunmaktadır;

- Planlama amaçlarına göre belirlenmiş sınırlar
- Çevresel amaç ve hedefler
- Çevresel etkilerin bütüncül değerlendirmesi
- Veri toplanması ve yönetimi
- Çalışmaların takibi (URL 5)

Ekosistem yaklaşımı, karar verme süreci ve insan aktivitelerinin doğal çevre üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi ve yönetimi için ekolojik bir içerik ihtiyacı barındırır. Ekosistem yaklaşımı arazi kullanım planlaması da insan aktiviteleri ve ekosistem sağlığı arasındaki ilişkilerin erken ve sistematik kontrolü üzerine odaklıdır.

Bunun anlamı, ekosistem yaklaşımı planlama kapsamında, ekolojik hedeflerle birlikte ekonomik ve sosyal hedeflerin de sağlanmasıdır.

İnsan sağlığına odaklanan geleneksel yaklaşımdan farklı olarak ekosistem sağlığına –insan sağlığını kapsayan – odaklanır. Bu bağlamda, sistemdeki herhangi bir değişikliğin başka bir parçayı da etkileyebileceği göz önünde bulundurulurken, ekosistem yaklaşımı insanı bu karmaşık sistem ile ilişkili ve onun bir parçası olarak görür (URL 5).

6. Sürdürülebilirlik Odaklı Örneklerin İncelenmesi

Endüstri devrimi ile birlikte değişen üretim ve tüketim biçimleri, iklim değişimi, çevre problemleri, kentlerde nüfus yığılması gibi problemler doğurmuştur. Sağlıklı yerleşimler, bahçe şehir, güzel şehir akımları ile üretim birimlerinin kent merkezi dışına taşınması, kullanımların ayrıştırılması süreci başlamıştır. Günümüzde özellikle gelişmiş ülkelerde, bilgi ve iletişim teknolojileri ve yaratıcı endüstrilerin 20. yy sanayisinin yerini alması ile kentler, iklim değişimi sürecine adapte olabilme, yaşanabilir çevreler oluşturma, sosyal, çevresel ve ekonomik kalkınma dengesini sağlama amacı ile sürdürülebilirlik temelli planlar ve tasarımlarla yeniden ele alınmaktadır.

Temeli sürdürülebilir ekonomik kalkınma kavramına dayanan “Sürdürülebilir kentler ve sürdürülebilir toplumlar” (community) kavramı 1990'lardan sonra söylemlerde yerini almıştır; yerleşimlerin ve yaşayanların sosyal ve fiziksel çevresi ile uyumunun sağlanmasına dayanır (Portney, 2003). Bu anlayışın hayata geçirilebil-

mesi için planlama ve kalkınma politikaları, programlar, organizasyon ve uygulamalarının yeniden ele alınması, toplum, üretim, tüketim, çevre bileşenlerinin bir arada değerlendirilmesi gerekmektedir.

Portney'e göre (2003) sürdürülebilirlik yaklaşımını, kavramın tüm gereklilikleri ile uygulayabilmek çok zordur. Hatta imkansız olarak da tanımlanmaktadır. Ancak yine de bu prensibi ciddiyle benimseyen kentler bulunmaktadır. Bunun en önemli göstergesi, "sürdürülebilirlik" hedefini benimseyen kentlerin bir dizi değerlendirme ve otokontrol yöntemi yardımıyla bu he-

deflerine ne derece yaklaştıklarını ölçmeleridir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde sürdürülebilirlik kavramı ile yeniden yapılanma çabası içine girmiş kent yönetimlerinin belli kriterler geliştirdiği görülmektedir.

Örneğin **Austin** kenti bu süreçte ilk olarak "sürdürülebilirlik göstergeleri projesi" ile uygulamaya başlamış, ardından "Sürdürülebilir toplum" sloganı ile yola çıkan yerel yönetim kendi göstergeleri ile projeye devam etmiştir. Bu göstergeler, halk güvenliği, mahalle canlılığı, çevresel sürdürülebilirlik ve herkese eşit fırsat yaratılmasıdır (Portney, 2003 s: 182).

Tablo 2: Sürdürülebilirlik Temelli Planlama Projelerinde Kriterler (Farr, 2008'den uyarlanmıştır)

bedZED South London İNGİLTERE	Glenwood Park Atlanta ABD	Boulder, Colorado ABD	Christie Walk Adelaide AVUSTRALYA	Newington Sydney AVUSTRALYA	Loreto Bay Baja MEXICO
Eko köy	Yeni şehircilik	Sürdürülebilir şehircilik	Sürdürülebilir şehircilik	Güneş kent	Sürdürülebilir kalkınma
0 karbon salınımı	Sertifikalı yapılaşma	Yeşil ilkeler programı / Karbon salınımının	Verimli peyzaj ve verimli çatı	Biyo çeşitlilik koridorları	Biyo çeşitlilik koridorları
Alternatif enerji kullanımı	Yolculuk uzunluğunun azaltılması	Sosyal konut olanakları	Araç park yeri sayısının azaltılması Araba paylaşımı	Açık alanlar ağı yerel bitki türleri	Araba paylaşımı
Su kullanımının azaltılması	Ofis yapılarında LEED sertifikası	Verimli otobüs sistemi	Güneş enerjisi sistemleri		Güneş / Rüzgar enerjisinin kullanımı
Yapı malzemelerinin %15'inin Geri dönüşümü	Hızlı toplu ulaşım	Yürünebilir yol örüntüsü	Arazide su arıtma sistemi	Konutlarda enerji kullanımının %50 azaltılması	Elektrik arabaları, bisiklet
Fosil yakıt tüketiminin %50 azaltılması	Eski sanayi alanlarının yeniden kullanımı	Yoğunluk kontrolü		İçilebilir ve içilemez suyun ayrımı	Atıkların geri dönüşümü programı
Isınma amaçlı enerji tüketiminin %90 azaltılması	Yağmur suyu yüzey akışının 2/3 oranında azaltılması	Yağmur suyu sistemi	Yağmur suyunun kullanımı	Yağmur suyunun parklarda kullanımı	Yeni iş alanları yaratılması
10 yıl içerisinde güneş enerjisi ile çalışan araçların kullanımı	Arazi kullanımı ile ulaşım biçimlerinin dengesi				Nehir yataklarında ve doğal alanlarda iyileştirme

Chattanooga ise yaşanabilirliği ve sosyal adaleti temel hedef olarak almış, sürdürülebilirliği de bu hedefe ulaşmada araç olarak kullanmıştır. Bolder, Colorado örneğinde ise sürdürülebilir şehircilik başlığı altında, ekosistemin korunması, etkin enerji kullanımı, yeşil yollar ağı, yeşil bina programı, tarımsal üretimde kimyasal madde kullanımının kontrolü, su ve hava kalitesinin yükseltilmesi hedeflenmiş, halk katılımının ise bu sürecin merkezi olduğu vurgulanmıştır (Portney, 2003 s: 202).

Çalışmaların ortak noktasının, yerleşimlerin yeniden ele alınma sürecinde halk katılımının sağlanması, ekoloji, yaşam kalitesi, habitat

korunumu gibi başlıklarda toplumun bilinçlendirilmesi olduğu görülmektedir.

Farr ise (2008) sürdürülebilir şehircilik örneklerini bir araya getirdiği çalışmasında, farklı kentlerde uygulanan sosyal ve doğal sistemlerin entegrasyonuna dayalı yaklaşımların temel prensiplerini ve eşiklerini, uygulamada karşılaşılan zorlukları ortaya koymaktadır.

İngiltere, Amerika, Avustralya ve Meksika gibi farklı ülkelerde geliştirilen sürdürülebilir şehircilik projeleri prensipleri incelendiğinde de uygulamada benzer kriterlerin esas alındığı söylenebilir. Kriterler özetlenirse, enerji kulla-

Tablo 3: Belediye, Halk, Sivil Toplum Kuruluşları ve Merkezi yönetim işbirliğinde geliştirilecek Demre Yerleşimi için Kentsel Planlama ve Tasarım Projesi Sürdürülebilir Stratejileri

EKONOMİK BİLEŞENLER	TOPLUMSAL BİLEŞENLER	EKOLOJİK BİLEŞENLER
Kalkınmanın sürdürülmesi Yeni teknolojiler Yeni iş alanları Standartların belirlenmesi	Eşitlik Katılım Eğitim Gönüllülük Güvenlik Sosyal konut olanakları	Su kalitesinin iyileştirilmesi Hava kalitesi Atık kontrolü ve geri dönüşüm Biyolojik çeşitlilik Ekolojik koridorlar Enerji tüketim kontrolü Yenilenebilir enerji kullanımı
BELEDİYE, HALK, STK, HÜKÜMET İŞBİRLİĞİ		

Tablo 4: Belediye, Halk, Sivil Toplum Kuruluşları ve Merkezi yönetim işbirliğinde geliştirilecek Demre Yerleşimi Sulak Alan Yönetim Stratejileri Temel Bileşenler

EKONOMİK BİLEŞENLER	TOPLUMSAL BİLEŞENLER	EKOLOJİK BİLEŞENLER
Genel altyapı yatırımlarının teşviki Yeni teknolojiler Yeni iş alanları Standartların belirlenmesi	Yaşanabilirlik Rekreasyon Toplumsal farkındalık Tarımsal üretim yöntemleri	Sulak alanlarda iyileştirilme Kentsel iklimin korunması Doğal arıtma yöntemleri Biyolojik çeşitlilik Sulak alanlar arası ağlar Enerji tüketim kontrolü Yerel bitki türleri Gürültü ve aydınlatma kontrolü
BELEDİYE, HALK, STK, HÜKÜMET İŞBİRLİĞİ		

nımı ve yönetimi, su tüketimi ve yönetimi, atık yönetimi, biyolojik çeşitliliğin korunması ve geliştirilmesi, yapılar ve araçlarda yenilenebilir enerji kullanımı, yerleşim yoğunluğunun kontrolü, arazi kullanım biçimleri ile ulaşım biçimlerinin dengelenmesi, ekolojik koridorlar oluşturulması ve yaya ulaşım sistemlerinin geliştirilmesi göze çarpmaktadır. Projelerin uygulanması ve sürdürülebilirliğinde yerel yönetim, yerel inisiyatifler, halk ve hükümet işbirliğinin rol oynadığı da görülmektedir (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2’de de görüldüğü gibi Sürdürülebilirlik odaklı uygulamalarda kriterler ekonomik, toplumsal ve ekolojik olmak üzere 3 temel başlığa ayrılmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için bu üç bileşenin dengeli gelişimi gözetilmeli, aynı zamanda taraflar arası iş birliği sağlanmalıdır. Bu bağlamda; Antalya Demre ilçesi için geliştirilecek Sürdürülebilirlik Odaklı Kentsel Tasarım önerisinde temel alınacak birincil Stratejiler belirlenmiş olup Tablo 3’de görülmektedir.

Demre ilçesinde sulak alanın korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için temel alınacak ikincil Stratejiler ise Tablo 4’te görülmektedir.

7. Sonuç ve Değerlendirme:

Sürdürülebilir gelişme üzerine odaklanan kentler incelendiğinde; kalkınmanın devam etmesi, yeni teknolojilerin kullanılması, yeni iş alanları oluşturulması, standartların uygulamaya geçirilmesi ortak ekonomik hedefler olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal hedefler ise projelerin tamamında; eşitlik, katılım, bilinçlendirme ve eğitim, gönüllülük ve güvenlik olarak şekillenmektedir. Ekolojik bileşenler de; yine toplumsal hedeflerle de ilişkili olarak, su kalitesinin iyileştirilmesi, hava kalitesi, atık kontrolü ve geri dönüşüm, enerji tüketiminin kontrolü, biyolojik çeşitliliğin sağlanması ve ekolojik koridorlar oluşturulması üzerine yoğunlaşır.

Sulak alanlardaki ekonomik stratejiler ise sürdürülebilirlik temelli projelerle benzer olarak; gerekli altyapı yatırımlarının teşvik edilmesi, yeni teknolojilerle birlikte yeni iş alanları yaratılması, standartların geliştirilmesi olarak özetlenebilir. Sulak alanların iyileştirilmesi, insan yerleşimlerinin kontrollü ve planlı gelişmesi sağlanarak bu

alanlar arasındaki ağın güçlendirilmesi, yerel bitki türlerinin kullanımı, biyolojik çeşitliliğin geliştirilmesi ve korunması ekolojik bileşenlerin bazılarıdır. Sulak alanların yönetiminde yaşanan sorunlardan bir diğeri olan kirleticilerin ve kirliliğin kontrolünün ise kentlere doğal arıtma sistemlerinin entegre edilmesi, tarımsal üretimde kullanılan yöntemlerin yeniden değerlendirilmesi ve kentsel iklimin korunması ile sağlanabilmektedir. Ekonomik ve ekolojik gelişmeyi eşzamanlı olarak sağlaması planlanan bu stratejilerin, kentlerde yaşanabilirliğin artması, yaşayanların sürece dahil olması, eğitim programlarının hayata geçirilmesi ile farkındalığın artırılması da sosyal bileşenler olarak özetlenebilir.

Yukarıda değinilen stratejiler Antalya Demre ölçeğine indirgenerek, ekosistem yaklaşımı çalışmaları için değerlendirildiğinde bu süreçte önemli olacak toplumsal, ekolojik, ekonomik, teknik ve kurumsal bileşenler ortaya çıkmaktadır (Bkz. Tablo 5).

Bu kriterler ile birlikte Sulak alanların yönetimi için bazı göstergelere ihtiyaç bulunmakta;

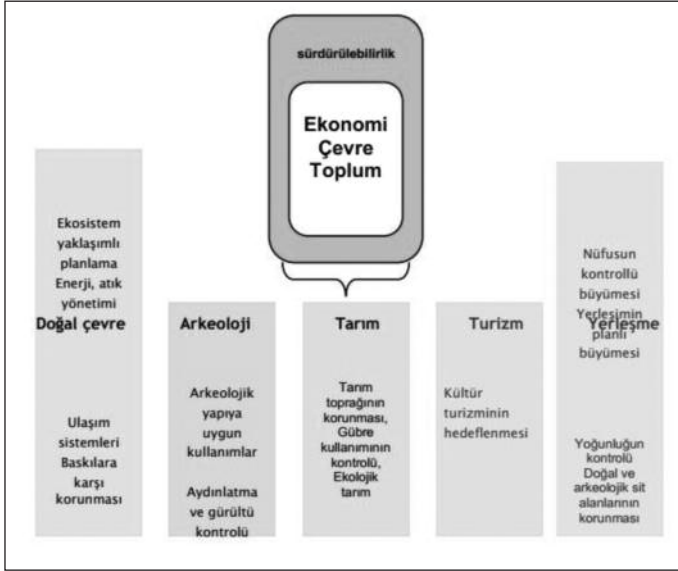
- Verilerin temin edilmesi geliştirilecek planlama çalışmasına hangi noktadan başlanılacağına belirlenmesi ve buna göre hedefe nasıl-ne sürede ulaşacağıyla ilgili yöntem ve yolun belirlenmesi,
- Sulak alanlar için de okunabilir, bilimsel, teknik olarak mümkün, erken uyarı gücüne sahip, mekansal olarak anlamlı, esnek, konu odaklı göstergelerin seçilmesi,
- Referans çalışmaları; temel sayısal değerler, tür sayıları, yoğunluklar vs. belirlenmesi,
- Tarımsal üretimin yer üstü ve yer altı su kaynaklarına etkisinin belirlenmesi,
- Kentin büyüme eğilimlerinin tespit edilmesi, nüfus projeksiyonu ve yerleşilebilir alanların belirlenmesi gerekmektedir

Ancak, bu verilerin elde edilmesinin zaman alması müdahalenin başlamasını da geciktirebilir. Bu sebeple gerekli veriler tamamlanuncaya kadar – geçiş dönemi süresince – yönetim ve koruma çalışmaları başlatılmalıdır (WHB, sf 231).

Demre Ekosistem yaklaşımı planlama sürecinde, ekonomik kalkınmanın doğal kaynakların korun-

Tablo 5: Antalya Demre sürdürülebilirlik ve ekosistem yaklaşımı çalışmaları için kriterler

TOPLUMSAL BİLEŞENLER	EKOLOJİK BİLEŞENLER	EKONOMİK BİLEŞENLER	TEKNİK BİLEŞENLER	KURUMSAL DÜZENLEMELER
Eşitlik ve hakların gözetimi	İyileştirme, geliştirme ve koruma çalışmaları	Kalkınmanın ve üretimin sürdürülmesi	Verilerin elde edilmesi	Kanun ve yönetmelikler
Yaşanabilir çevre Yaşam kalitesi: su, hava, besin kaynaklarının korunması	Gürültü, aydınlatma kontrolü Hava kalitesi	Kaynakların korunması ve sürdürülebilirliğinin hedeflenmesi	Verilerin sistemik takibi	İşbirlikleri: Yerel, ulusal, uluslararası ölçeklerde
Eğitim	Atık kontrolü / Geri dönüşüm	Yeni teknolojiler ve yeni iş alanları	Uygun yöntemlerin tespiti	Hükümet, belediye, STK, halk
Sürece katılımın sağlanması	Biyolojik çeşitlilik Yerel bitki ve canlı türlerinin devamlılığı	Standartların belirlenmesi ve kontrolü	Sektörler arası yaklaşım	
Rekreasyon	Ekolojik koridorlar ve döngüler / ağlar	Altyapının geliştirilmesi ve teşviki		
	Konutlarda, ulaşımda: Enerji tüketim kontrolü	Tarımsal üretim teknikleri-gübre kullanımı		



Şekil 3: Demre'de Ekosistem Yaklaşımı Planlama Sürecinin Bileşenleri

ması ve geliştirilmesi ilkesine dayanarak devam etmesi, kullanım ve koruma dengesinin sağlanması, sosyal eşitliğin gözetilmesi, tarım topraklarının korunması, tarımsal üretimde kullanılan yöntemlerin ve kimyasalların değerlendirilmesi, kentleşmenin ve nüfus artış hızının kontrol edilmesi, yerele özgü ekonomilerin desteklenmesi, katılımcı bir modelin uygulanması, ekoloji ve kültür temelli turizmin desteklenmesi gerekmektedir.

Tüm strateji ve hedeflerin başarıya ulaşabilmesi yetkili Bakanlıklar, belediyeler, sivil toplum kuruluşları ve hak sahipleri arasında işbirliğinin sağlanması kanun ve yönetmeliklerin uygulanması ve kontrolü, halkın bilinçlendirilmesi ve sürece katılımı ile mümkündür.

Kaynaklar:

Bekliöglü, M. 2004. Sığ göl sulakalanları : ekoloji, ötrofikasyon ve restorasyon, Odtü, Ankara

Cooper, R., Evans, G. & Boyko, C. 2009. Designing Sustainable Cities, Wiley-Blackwell, Singapore.

Douglas, F. 2008. 'Sustainable Urbanism: Urban Design With Nature', Hoboken, N.J. Wiley

Farr, D. 2008. Sustainable Urbanism: Urban Design With Nature, Hoboken, N.J. Wiley

Finco, A. & Nijkamp, P. 2010. Pathways to urban sustainability. *Journal of Environmental Policy and Planning*, 3: 4, 289-302, Routledge, England, London.

Frame, B. & Vale, R. 2006. Increasing Uptake of Low Impact Urban Design and Development: The role of sustainability assessment systems, *Local Environment*. Vol.11, No.3, 287-306.

Juwana I, Perera BJC, Muttill N. 2010 A water sustainability index for West Java. Part1: developing the conceptual framework. *WATER SCIENCE AND TECHNOLOGY* Volume: 62 Issue: 7 Pages:1629-1640

Maclaren, V.W., 1996. Urban sustainability Reporting. *Japa*, 62:2, 184-202, Routledge, England; London

Maltby E. & Barker T. 2009. The Wetlands Handbook, Wiley-Blackwell,.

Parikh, J. & Dathe, H. 2003. Sustainable Management of Wetlands biodiversity and beyond, Sage Publication, New Delhi, India.

Portney, K.E. 2003. Taking Sustainable Cities Seriously, The MIT Press, London, England

Thomas, R. & Ritchie, A. 2003. Sustainable Urban Design: An Environmental Approach, London: Spon Pres

URL 1: <http://www.maweb.org/en/index.aspx>, Aralık 2010

URL 2: <http://www.egesav.org/>, Aralık 2010

URL 3: http://www.maweb.org/documents/document_358.aspx.pdf, Aralık 2010

URL 4: <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/23151.html>, Aralık 2010

URL 5: <http://www.ene.gov.on.ca/envision/techdocs/3147.pdf>, Aralık 2010

URL 6: <http://www.ramsar.org/>, Aralık 2010

Wagner I., Marsalek J. & Breil, P. 2008. Aquatic Habitats in Sustainable Urban Water Management, Unesco Publishing, Paris, France.

Wetlands ecosystems in Asia [electronic resource] : function and management / edited by M.H. WongImprint, Amsterdam ; Oxford : Elsevier, 2004

Zetter, R & Watson G. B., 2006. Designing sustainable cities in the developing world [electronic resource] / England ; Burlington, VT : Ashgate Pub. Company.

Kent'ten Ekokent'e: Ekosantrizm ve Karmaşıklık Kuramı

Dr.,
Şehir Plancısı,
Y. Mimar

M. Ertürk Işıkpınar

ÖZET

Planlama ile ilgili elli yıllık çabalardan sonra dünya kentlerinin ve özellikle de ülkemiz kentlerinin geldiği durum ortadadır. Tüm çabalara karşın, insan ölçekli kentler, özel ve kamusal alanların bağdaştırılması, sürekli değişkenliğin önemsenmesi gibi temel konular hala ortadadır. Geleceğin kentleri yaya ve bisiklet ulaşımli ekolojik, ekonomik, sosyal sürdürülebilirlik odaklı mutlu, varlıklı insanların barındığı yerler mi olmalıdır? 21nci Yüzyıl kentlerinin planlanması ile ilgili olarak dört ana yaklaşımdan söz ediliyor : insanın yaşam riskine karşı terörizm ve savaştan sakınmış, doğal afetlerden korunaklı ve emniyetli kentler; katılımsal ve gerçek zamanlı farkındalık; insan nüfus artışlarının hızı sonucunda kentsel yerleşmelerin artışı ve son olarak da hızla değişen dünyada bir yer ve anlam farkındalığı için planlama. Çeşitli çevreler insanların sosyal, kültürel, çevresel ve finansal yararları nedenleriyle kentsel yaşamla ilgili olumsuz tutumlarının değişmekte olduğunu, transit sistemlerin, konut yenilenmelerinin, eğitimsel, kültürel, ticari etkinliklerin olanaklarının düzeyleri kentlerin gelecekteki kalitesi ile ilgili

olarak çoklu disiplinler arası yaklaşımların kaçınılmaz hale geldiğini vurgulamaktadırlar.

Kentlerin durumu ve ileriye yönelik planlanması çok sayıda yeni yaklaşımı gündeme taşımıştır. Önemli bir konu 'ekosantrizm' (Ecocentrism) kavramlaması ve ekokentler ile ilgilidir. Ekokentler, ekosantrik kentsel mekansal organizasyonların en küçük mekansal birimden başlayarak hiyerarşik açılımlarla gelişen, birbiri ile sürekli etkileşimde bulunan her türlü sosyal oluşumun ve fiziksel yapılanmanın insan ile dengeli etkileşmesini sağlayıcı kentlerdir. Ekokentler bağlamında güncel parametreler olarak 'iklim değişikliği'; 'ekomobilite, kent planlama ve kamusal alan'; 'yönetişim ve demokrasi'; 'ekonomi', 'sağlık ve yapılı çevre'; 'biyoçeşitlilik ve kentsel tarım'dan söz edilmektedir. Tüm bu parametrelerin işlerliği öncelikle insan ve dolayısıyla katılımcı muhalefet mekanizmasının dinamizmi ile ilgilidir. Bu nedenlerle bu bağlamda ekolojik psikoloji ve ekopsikoloji gibi sosyal ağırlıklı yaklaşımlar söz konusudur.

Bir diğer konu, tümüyle yeniden yapılacak kentler ile mevcut kentlerin ekokentlere dönüşümü ile ilgilidir. Kent başlı başına bir ekosis-

temdir. Bu ekosistemin dinamiği yukarıda sayılan karmaşık ve çoklu fenomenlerin bütünde ve karşılıklı etkileşmelerinde ele alınabilecekleri bir kuramsal yaklaşımı gerektirmektedir. Burada kentsel fenomenlerin en küçük mekansal birim sistemlerinden başlayarak kendinden ve karşılıklı etkileşerek hiyerarşik olarak gelişen potansiyellerinin insan odaklı kuramsal ve sistemsel ağırlıklı analizine olanak sunan 'Karmaşıklık Kuramı' (Complexity Theory) önem kazanmıştır. Bu bağlamda Kaos Kuramı ve 'özgün ve etkin duyarlı analiz' sunan 'bulanık mantık' (fuzzy logic) yaklaşımları ve 'resilience' (dönüşüme karşı esneklik) ve 'panarchy' (süregen yenilenme ve büyüme) kavramlamaları, söz konusudur.

Bildiri'de ekokentin dinamikleri, yukarıda irdelenen hususlar çerçevesinde, 'katılımcı muhalefet' ve 'kentsel dönüşüm' olguları ağırlıklı olarak, insan odaklı bir kentsel ekosistem analizi ile sosyal ve fiziksel parametrelerde ileriye yönelik olarak ele alınmaya çalışılacaktır.

GİRİŞ

21 nci Yüzyıl modern teknolojilerin yanı başında Dünya ülkelerinin küresel düzeyde rekabetini de körüklemiş, insanoğlu önüne sunulan her türlü gelişmeye karşın manevi değerlerini yitirmeye başlamıştır. Bu durumda 20. Yüzyıl'ın son elli yıllık ikinci döneminde kentlerdeki görsel ve çevresel kirlilik insanları yeni arayışlara itmiştir. Günümüzde kentlerin ekokentlere dönüşmesi çözüm olarak benimsenmiş, kentli hakları ve katılım paradigmaları ön planda birer kurtarıcı olarak görülmeye başlanmıştır. Ancak giderek karmaşıklaşan kentsel fenomenlerin çözümünde matematiksel çözümlerin yetersizliği de anlaşılmıştır. Kent planlamanın sunduğu ve pozitif bilimlere yaslı yaklaşımların deterministik olduğu kanıtlanmış, karmaşıklaşan dünyamızdaki kentsel yaşamın çözümleri yeni arayışlara yönlendirmiştir.

Bu bağlamda Quantum Fiziği'nin bulgularının sosyal bilimlere de yansması sonucunda determinist yaklaşımların yanında indeterminist ve töze dayalı (imminent oriented) yaklaşımların önemi vurgulanmaya başlamıştır. (Türkdoğan, 1995) Planlama ve tasarımda çevresel determinizm geleneksel görüş olmuştur, yani kentlerin ve yapıların şekillerindeki değişikliklerin davranışlarda önemli değişikliklere, mutluluğun art-

masına, sosyal etkileşimin gelişmesine ve benzeri olaylara neden olduğu görüşü. Bu görüşe bir reaksiyon olarak coğrafyacılar gibi bir kısım plancı ve tasarımcılar da "possibilizm" görüşünü benimseyerek yapısal çevrenin sık olarak insanlar üzerinde önemli etkisi olmadığını ve sosyal, ekonomik ve benzeri çevresel etkenlerin önemli olduğunu savunmuşlardır. Halen geçerli olan "probabilizm" görüşü ise insan etkinlikleri için yapısal çevrenin bir seting (yerleştirim), yani insanlar tarafından yöneltilen mekan olarak görülebileceği görüşüdür. Bu tür setingler önleyici, ya da hızlandırıcı olabilir veya belli bir seting bir aracı olarak hızlandırıcı rolü oynayabilir ve örtülü bir davranışın ortaya çıkmasına neden olabilir, fakat etkinliği yoktan var edemez. Aynı şekilde çevrelerin önleyici ve engelleyici özellikleri bazı davranışları zorlaştırır, fakat tümüyle durduramaz (Rapoport, 1980).

Sosyal bilimlerin gelişme sürecinde olayların olabirliğini saptanmasında önemli dönüşüm çabaları oluşturmuştur. Mekansal planlamaya kuramsal yaklaşımlar sunan sonuçta ise uygulamaya yönelik olgular sunması beklenen Karmaşıklık Kuramı (Complexity Theory) son dönemin önemli bir kurgusu olarak ortaya çıkmıştır.

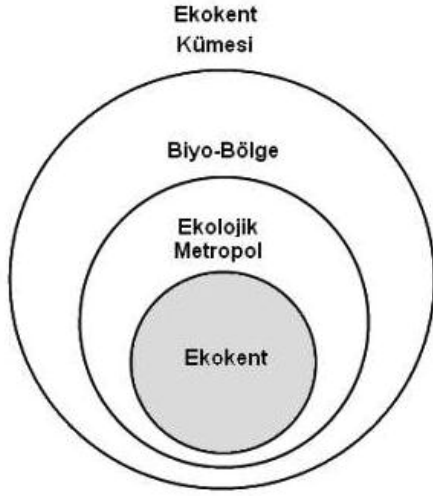
EKOSANTRİZM, EKOKENTLER VE GELECEK

Oxford Cep Sözlüğü ekosantrizm kavramını tanımlamasında "...antroposantrizmin ortaya çıkardığı dengesizliği yeniden biçimlendirme çabaları olarak biyosferden ziyade ekosferi odağa alan bir görüş." olarak özümlenmektedir. (Oxford, 2011)

Bu ilginç tanımlama insan egosunun Dünya'ya yüzyıllardan beri verdiği zararların bir özümleyicisi olduğu kadar gelişmesinin 21nci yüzyıl'da kentlerin bürüneceği kimlik ve yapının da özlü bir genellenmiş tanımlaması olarak kabul edilmelidir. Bu bağlamda konuya doğrudan girildiğinde aşağıdaki hususlar açıklık kazanmaktadır :

Ekokent kavramının en açık ve detaylı tanımlaması ve daha küçük ölçeklerdeki mekansal hiyerarşideki yeri ekosantrizm odaklı kapsamlı çalışmalar yapan A.B.D.'deki Ecocity Builders kuruluşu tarafından aşağıdaki biçimde ortaya konmaktadır (Ecocity Builders, 2011):

Ekokent Sistemleri Hiyerarşisi



Figür 1. Ekokent Sistemleri Hiyerarşisi
Kaynak : (Ecocity Builders (2011)

Ekokent : Bir Ekokent doğal ekosistemlerin kendinden sürdürülebilir resilient yapısı ve işlevi üzerine modellenmiş insan yerleşimidir. Ekokent biyobölgesindeki kaynakları ürettiğinden fazlasını tüketmeden sakinlerine sağlıklı bolluk sağlamaya çalışır. Yeni kullanımlarla ya da doğanın etkisini azaltarak halledebileceğinden fazla ve etrafındaki ekosistemlere zehirli olmayan miktardan fazlasını üretmeden işlevlesini sağlamaya çalışır. Sakinlerinin ekolojik etkileri gezegenimizin iyilik, adalet, mantıklı eşitlik ve konsensüs temel prensiplerini mutluluğun yüksek düzeylerinde yansıtır.

Ekolojik Metropol: Bir ekolojik metropolis, veya "Ekopolis", aralarında Ekokentlerin, kasaba ve köylerin ve açık alanların, küçüklerden büyüklere akarsulara, ve hemen yanında doğal çevrelerin, tarımsal ve orman alanlarının bulunduğu kamusal geçişli ve bisiklet- yaya yeşilleri ile bağlantılı bir kümesidir.

Eko-Bölge veya Biyo-Bölge : Bir Ekolojik metropolis kent, kasaba ve köy kümelerini ve bunların yakın açık tarımsal ve doğal çevrelerini saran daha da geniş bir alanın bir bölümünü, Biyo-Bölge veya Eko-Bölge'yi kaplar, ve çoğunlukla dağ etekleri ve/veya su kenarları tarafından sınırlanan, nispeten süregelen iklim ve canlı türleri ile karakterizedirler.

Ekokent Kümesi : Tipik bir Ekokent bir Ekokent Kümesinde işlev gösterir – Ekokent'in gelişmesi yerleştirilmiş kentsel stratejilerin ekolojik, ekonomik ve kültürel prensiplere göre mekanizma, kurum, teknoloji ve küresel sürdürülebilirliği iyileştirmek ve iletirmek için en iyi şekilde ele alınmasını ve iyileştirilmesini destekleyen küresel ya da kentsel bağdaştırıcı süper sistemin içerisinde uyum sağlayıcı süreçtir.

Ekokent Sistemleri ve Gelecek

Stockholm Resilience Centre (Stockholm Esneklik Merkezi) insanlık için "güvenli yaşama mekanı" nı dokuz gezegensel sınırlamalar içeriğinde dikkate almaktadır: (Sturle Hauge Simonsen, 2009)

1. Stratosferik ozon düzeyi azalması
2. Biyoçeşitliliğin kaybı
3. Kimyasal dağılımın etkileri
4. İklim değişikliği
5. Okyanus asitlenmesi
6. Taze su tüketimi ve global hidrolojik döngü
7. Arazi sistemi değişikliği
8. Biosfere ve okyanuslara nirojen ve fosfor girdileri
9. Atmosferik aerosol yüklemesi

Amacı zengin ve güvenli bir dünya oluşturmak için 1920'de Londra'da kurulmuş olan ve Dünya üzerindeki her cins geçmiş ve meslekten kişileri bir araya getirmek olan uluslararası düşünce kuruluşu olan Chatham House, kentlerin geleceği ile ilgili olarak 2012'de yapılmasını planladığı toplantının ana temalarını aşağıdaki biçimde ortaya koymaktadır :

- Dünyadaki büyük şehirler Asya, Latin Amerika ve Orta Doğu'daki hızla gelişmekte olan kentlerle rekabet edebilecekler midir?
- Ana kentsel alanlardaki yatırımlar diğer yatırımların getirdiğinden daha güvenli çekici alternatifler sunabilir mi? Hangi yeni enstrümanlar ve mali kaynaklar söz konusudur?
- Kalkınmakta, kalkınmış ve yeni gelişmekte olan ekonomilerin her birinde ana kentsel odakların gelişmesinde hangi yatırımlar başarılı olmaktadır?

- Kent liderinin kentsel yatırımları çekmek için hangi rolleri söz konusudur?

Geleceğin kentleri ile ilgili olarak çok ve çeşitli yaklaşımlar söz konusudur. The Future Cities Project, doğaya insan merkezli bir yaklaşımı iyileştiren, mimarlık ve kentliliğe giderek artan bürokratikleşme yaklaşımını reddeden, riskten kaçan ve ihtiyatlı olma prensibine karşı çıkan, çevreselciliğin sosyal iştiyakları azalttığına inanan, teknik sorunlara politikleşmiş çözümleri tartışan, karşılıklı tartışmayı, argümanları, kritik diyalogu ve ifade özgürlüğünü cesaretlendiren, sürdürülebilir kalkınma yerine kalkınmayı savunan bir yaklaşımdan söz etmektedir: (<http://www.futurecities.org.uk/>)

Ecocity Kuruluşu'nun 2011 Yılı toplantısının ana temaları aşağıdaki şekilde oluşmuştur .

Bu toplantılarda altı ana tema ele alınmıştır . <http://www.urbanecology.net/node/752>

1. İklim değişikliği ve ekokent
2. Ekomobilité, Kent Planlama ve Kamusal Alan
3. Ekokentte Yönetişim ve Demokrasi
4. Ekokentin Ekonomisi
5. Sağlık ve Yapısal Çevre
6. Biyoçeşitlilik ve Kentsel Tarım

Geleceğin kentleri ile ilgili olarak New York'un 2030 Yılı'nı öngören kentsel tasarım projeleri ekokentlerle ilgili çeşitli öngörüler getirmektedir:

Bu çalışmada çeşitli firmalardan alınan teklifler arasında küresel mimarlık, iç mimarlık, mühendislik ve danışmanlık firması HOK (Hellmuth, Obata + Kassabaum) tarafından aşağıdaki çözüm önerilmiştir: (Future Cities Project Ltd, 2011)

- Yeşil yapıyı kent yaşamının, çalışmanın ve oynamanın merkezi yapmak. Trafik karmaşasını azaltmak.
- Yapıları kendinden yeterli, kendinden randımanlı ekosistemler haline getirmek. Tekil taşınım biçimlerini sağlamak.
- Biyolojik arıtma sistemleri kullanarak atık suların yüzde 100 ünden yeniden yararlanmak. Çatılara rüzgar türbinleri eklemek. Temiz elektrik üretmek için kendini arındıran gömülü “deriler” yerleştirmek,
- Küçük, otomatikleştirilmiş araçlar, transit toplu taşınım kozaları oluşturmak; yeşil çatı programları; kablosuz data ve güç ve konutlar için rüzgar, güneş ve biyokitle gücü.
- Amaç kentteki aktiviteleri kentin belli bir bölümünde toplayarak kentin diğer bölümüne gereksiz dayanmalardan azaltmak.

Ekokentin Gelişme Nitelikleri (Ecocity Builders, 2011)

Ekokentin gelişmesi ile ilgili çoklu önermeler ve bunların sınıflamaları arasında en detaylı olanı her konunun birer ‘arena’ olarak benimsenerek sınıflandığı haliyle aşağıdadır :

Tablo 1. Ekokentin Gelişme Nitelikleri

ARENA 1	ARENA 2	ARENA 3	ARENA 4
KENTSEL TASARIM	BİYO-FİZİKSEL KOŞULLAR	EKOLOJİK VAZGEÇİLMEZLER	SOSYO-KÜLTÜREL ÖZELLİKLER
Kolay Erişim	Temiz Hava	Sağlıklı Biyoçeşitlilik	Komünite Kapasitesi Yapılandırma
	Sağlıklı Toprak	Dünya'nın Taşıma Kapasitesi	Sağlıklı ve Adil Ekonomi
	Temiz ve Sağlıklı Su	Ekolojik Bütünlük	Yaşam Boyu Eğitim
	Sorumlu Kaynak/Malzeme	Sağlıklı Kültür	Mutluluk – Yaşam Kalitesi
	Temiz ve Yenilenebilir Enerji		
	Sağlıklı ve Ulaşılabilir Gıda		

Kaynak : (Ecocity Builders, 2011)

Arena 1 : Kentsel Tasarım

Kolay Erişim : Kent sakinlerinin çoğunluğuna konuttan temel kentsel hizmetlere kadar yürüme erişimini sağlar. Yakındaki iş seçeneklerine de yürüme ve ulaşım erişimi sağlar.

Arena 2 : Biyo-Fiziksel Koşullar

Temiz Hava : Kent olumlu bina içlerinde, yağışlarda ve atmosfere olumlu katkı sağlar.

Sağlıklı Toprak : Kentin içerisindeki ve kentin ekonomisi,, işlev ve operasyonları ile ilgili toprakların cinslerine ve çevrelerine uyumlu sağlıklı ekosistem işlevlerini karşılar, bereketin sağlanması veya iyileştirilmesini sağlar.

Temiz ve Sağlıklı Su : Tüm sakinler temiz, güvenli, sağlanabilir su, kentin su kaynakları, su yolları ve su varlıklarına ulaşabilmeli ve ekosistem olumsuz etkide bulunmamalı, su öncelikle biyobölgeden alır.

Sorumlu Kaynak/Malzeme : Kentin gıdadışı ve enerjisi yenilenebilir ve yenilenemez kaynaklarının insan sağlığına ve ekosistemlerin dönüşüme karşı esneklik'in (resilience) ters etki yapmayacak biçimde edinimi, bulunması, yönetimi ve geri dönüşümü sorumlu ve adil olarak yapar. Kaynaklar/malzemeler öncelikle biyobölgeden alınır.

Temiz ve Yenilenebilir Enerji : Kentin enerji gereksinimleri ekosistemlere veya kısa ya da uzun erimli insan sağlığına önemli olumsuz etkide bulunmayacak şekilde sağlanmalı çıkarılmalı, üretilmeli ve kullanılmalıdır. Tüketilen enerji yakın biyobölgeden üretilir.

Sağlıklı ve Ulaşılabilir Gıda : Kaliteli gıda tüm sakinlere sunulabilir olmalı ve ekosistemlerin sağlıklı işlevlerini korumaları ve ekosistemlerin sağlıklı işlevlerini ve iklim değişikliklerini bozmayacak süreçlerle yetiştirilmeli, üretilmeli ve dağıtımı yapılmalıdır.

Arena 3 : Ekolojik Buyruklar (İmperativler)

Sağlıklı Biyoçeşitlilik : Kent canlılarda çeşitlilik, ekosistem çeşitliliği ve genetik çeşitlilik dahil olmak üzere yerel, biyobölgesel ve küresel ekosistemlerin çeşitliliğini sürdürülmeli, politikaları ve fiziksel etkinliği ile doğal habitatu ve biyoçeşitliliği iyileştirmelidir.

Dünya'nın Taşıma Kapasitesi : Kent Dünya'nın biyo-kapasitesini, kaynaklarının iyileştirici dönüşümünü, bölgesel ekolojik bütünlüğünü destekleyecek isteklerde bulunmayı sürdürmelidir.

Ekolojik Bütünlük : Kent kentin tümünde ekosistemler arasında esas bağlantıları ve ekolojik koridorlarda birbirini art arda izleyen yaşama alanları sağlamalıdır.

Sağlıklı Kültür : Kent eko-bilgeliği insan bilginin örneğini ve yaratıcı anlamlılığı güçlendiren kültürel etkinlikleri hızlandırmalıdır ve simgesel düşünce ve sosyal öğrenme sağlamalıdır.

Arena 4. Sosyo-Kültürel Özellikler

Komünite Kapasitesi Yapılandırma : Kent karar verme süreçlerinde adil komünite katılımını desteklemeli ve mahalleler, komüniteler ve araçların kapasitelerini genişletmek için yasal, fiziksel ve organizasyonel destek sağlamalıdır.

Sağlıklı ve Adil Ekonomi : Kentin ekonomisi sürekli zararı azaltacak etkinlikleri desteklemeli, olumlu olarak çevre ve insan sağlığına çıkar sağlamalı ve ekokentin erişim temelli düzenine entegre olmuş yüksek düzeyde yerel ve adil iş olanaklarını desteklemelidir – bu “yeşil işler” ve “ekonomik gelişme”nin temelidir.

Yaşam Boyu Eğitim : Tüm sakinler formal ve enformel eğitim yoluyla kentin yerleşimi, kültürü, ekolojisi ve geleneklerinin geçmişi hakkında bilgiye erişme de dahil olmak üzere

Mutluluk – Yaşam Kalitesi : Sakinler istihdam, yapısal, doğal ve peyzaj çevrelerde, fiziksel ve ruhsal sağlık, eğitim, güvenlik, dinlenme ve boş zaman ve sosyal aidiyet dahil olmak üzere aşırı memnuniyet ifade ederler.

Tüm bu çoklu sorunlar var olduğu ve gelecekteki kentlere de yansıtacağı kaçınılmaz olan mekansal planlama etkinlikleri hangi yaklaşımlarla ele alınmalıdır? Bu noktada geleneksel mekansal planlama yaklaşımlarının çok daha sistematik ve kademelenerek organize olmasını sağlayabilecek yeni bir yaklaşım söz konusudur : ‘Karmaşıklık Kuramı’ (Complexity Theory).

KARMAŞIKLIK KURAMI

Lucas, “Karmaşıklık Kuramı, kritik biçimde etkileşen komponentlerin potansiyel olarak gelişen sistem özellikleri hiyerarşisini sergileyen bir yapılanma oluşturmak için kendiliğinden organize olduğunu söyler.” demektedir. (Lucas, 2006)

Planlama Kuramının Evrimi

De Roo sistem düşünce tarzının karmaşıklığının planlamayla ilintilendirmesi gerektiğini belirtmektedir. Günümüzde planlama konularının aktörlerin algılarını, pozisyonlarını ve beğenilerini paylaştıkları **açık ağ sistemleri** perspektifinde dikkate alındığını vurgulamaktadır. Bu halleriyle bunlar ‘karmaşık’tan ‘çok karmaşık’a değışkendirler. **Geri besleme sistemleri** olarak yorumlanamazlar, **kapalı sistemler** de değillerdir. Kapalı sistemlerle yalnızca çok basit ve ‘apaçık’ olguların yorumlanabileceği anlaşılmuş bulunmaktadır. Bu ise aynı zamanda planlama konularının eşit olmaktan çok uzak ve kendi özelliklerinde dikkate alınmasını gerektiğini ortaya koymaktadır. De Roo birçok incelemecinin planlama konularını karmaşıklık derecelerine göre dikkate alınmaları gerektiğini vurguladıklarına değinmektedir. (De Roo, 2010)

Planlamadaki ilk kavramlar, aralarında net ayrımlar bulunan kapalı komponentlerin bulunduğu doğrudan **nedensel ilişkiler** üzerine kurulmuştu. Bu sistemler değışken olmayan, kuramsal düzlemde, tümüyle bilinebilen sistemlerdir. De Roo Kaufmann’dan aktararak bu sistemlerin **Sınıf I (durağan-durum dengeli)** olarak kabul edildiğini belirtmektedir.

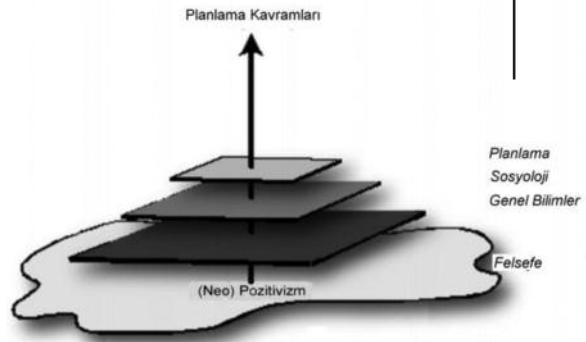
Kapalı sistemlere bir alternatif olarak en iyi örnek olan **senaryo yaklaşımı** ile ‘**geri besleme sistemleri**’ fikri bulunmuştur. Buna ise **Sınıf II (sabit durumlar arasında salınımlı)** adını vermişlerdir. Ancak planlamanın geri besleme sistemlerine yasal kavramları da tartışılmaktan uzak kalamamışlardır.

Bu durumda planlama alanına ‘**ağ sistemleri**’ tanıtılmış ve giderek yaygın olarak benimsenmiştir. Bu ağ sistemleri dikkate alınan konunun fiziksel kimliğinin değil aktörlerin aralarındaki etkileşime odaklanmışlardır. Bu yolla ilgi obje-yönelimli süjeler arasında ve algılanan ger-

çeğe yönelmiştir. Bu sistemlere ise, gene Kauffmann’dan aktararak, **Sistem Sınıf III (tahmin edilemez örüntü veya durağan)** adı verilmiştir.

Günümüz planlama kuramı gerçeğin yapılabileceği ve yönetilebileceği görüşünden soyutlanmayı denemektedir. Planlama kuramında, bu yaklaşımların rasyonelliğine ‘**iletişimsel**’ denmiştir. 21 nci yüzyıl’ın başında bu iletişimsel rasyonel yaklaşımlar planlama kuramcılarının dikkatini çekmektedir. Bu perspektif planlamanın hala tanımadığı bir sistemler sınıfında kendini ifade etmektedir : karmaşık sistem (complex system). Adaptasyon, ortaya çıkma (emergence), kendinden-organize olma ve karşılıklı gelişim (co-evolution) bu ‘karmaşık sistem’le ilintilidir. Bu karakteristikler konu ile doğrudan bağlantılıdır. (De Roo, 2010)

İkinci bir konu planlama kararlarındaki kesinlikle ilgilidir. 1990’larda gerek planlama kuramında ve gerekse uygulamada muazzam bir tutum kayması söz konusu olmuştur. Esasta bu kayma ‘**kesinlik**’ görüşünün planlama süreçlerinde sağlanabileceği hususunun yenilmesi olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında kaynaklanan bu kesinlik bir teknik ve süreçsel-rasyonel yaklaşımın esasını oluşturmuştur: dolayısıyla kapalı-sistemler düşünme tarzına inanış söz konusu olmuştur. Aynı inanış çeşitli sosyal- bilim disiplinlerinin de Newton fiziğinin öngördüğü gibi iyi tanımlanmış ve doğrudan olmasına yansımıştır. Bu bağlamda temel felsefi yaklaşım neo-pozitivizmden esinlenen kesinliğe yasal bir inanış sistemi olmuştur : bu yaklaşımda dünyamızı bir mutlak gerçek olarak anlamak arzusu yatmaktadır. (De Roo, 2010) (**Figür 2**) Atomaltı parti-



Figür 2. Önceki Planlama Kuramı : Rasyonel Yaklaşım Neo-Pozitivizmden Kaynaklanır
Kaynak : (De Roo, 2010)

küllerinin değişken olduğu gerçeğini ortaya koyan Quantum Fiziği'nin etkileriyle bu görüşün yetersizliği ortaya konmuştur. Determinist temelli yaklaşımların yerini determinist, indeterminist ve tözel yaklaşımlar almıştır. (Türkdoğan, 1995).

Savaş sonrasında planlamada 'doğrudanlık' kabul görmüştür: Eğer planlama sürecine başlarken gerçekleri biliyorsak iyi tanımlanmış, açık ve doğrusal nedensel ilintiler kurarak planlama sürecinin çeşitli aşamalarında istenen sonuca ulaşabiliriz. Ancak günümüzde çağdaş planlamada diğer rasyonellerin ortaya çıkışı ile bu yaklaşım rasyonel işlevsel, süreçsel veya tekniksel olarak kabul edilmektedir. Plancılar teknik-rasyonel bir yaklaşımla, toplumumuzun gelişme ve kalkınması için gerekli kesinlik üzerine kurulu, geleceğimizi önceden tahmin edebilmek olasılığını ki bu planlanmış gelecektir, plancının bize yolu gösterecek uzman olarak. Özetle, plancının bu kutsal görevi meşru olmuştur, çünkü bu güçler demokrasi yoluyla seçilmiş kurumlar tarafından verilmiştir, bu ise işlevselciliktir. Günümüzde, dünyamızın 'bu müthiş' doğrudan anlaşılabilirliğin ütöpic olarak ele alındığı kabul edilmektedir. (De Roo, 2010)

Bu yıllarda kritik rasyonalizm görüşü ortaya çıkmıştır. Faludi bu görüşünü Karl Popper'in doğrulamanın gerçek ve kesinlik konusunda ılımlı olması görüşüne yaslamıştır. Kritik rasyonelciler planlama düşününde 'araöznelik' (intersubjectivity) yaklaşımını ortaya koymuştur. Bu bağlamda Habermas, Foucault and Derrida sayılabilir. Böylece nesne-eğilimli planlama sona ermiştir. Nedensellik, varlık ve değişmezlik beyinlerimizin maddesel dünyaya uyumumuzu anlamamız, yapılandırmamız ve rasyonelleştirmemiz için önemli mekanizmalardan birkaçıdır. Böylece bu mekanizmalar obje-süje uyumunun ışığında izlenirler. Ara öznellik değerlendirme, yargılama, benimseme, söylem ve anlatma gibi mekanizmalara açıktır. (De Roo, 2010)

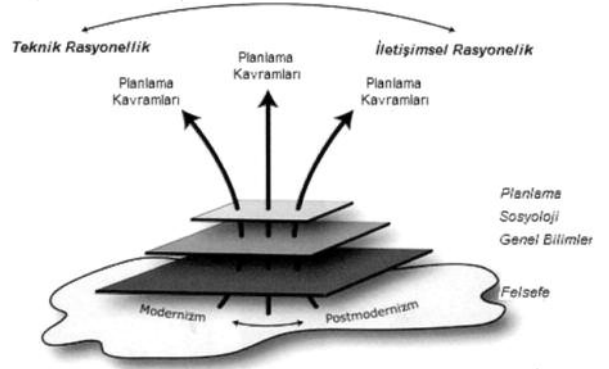
Sistemler Sınıflaması

Bu gelişme plancının seçme skopunun açılımını sağlamıştır. Bu perspektifte, plancılar artık planlama amaçlarını maksimize etme yollarını aramaz olmuşlardır. Bunun yerine planlama sürecine katılan aktörlerin çıkarlarını optimize

etmek için medyatör, savunucu ve rehberleri olarak hareket etmelidirler. Bu ise doğrudan kontrolden kendinden ayarlamaya bir kaymadır. Değişiklik için hazır olan plancılar modernist, teknik rasyondan sıyrılmışlar ve geç ve post-modern alternatifleri temsil eden iletişimsel, işbirlikçi ve katılımcı yaklaşımları benimsemişlerdir. Esasta, post-modern görüş hiçbir şeyin kati olmadığı ve herşeyin kuşku, düşünme ve sonunda nihilizm (hiççilik) konusu olduğudur.

Bir ucunda düzenli bir dünyaya sahip 'teknik rasyonellik' ve diğer ucunda spesifik koşulları olan çok karmaşık ve neredeyse kaotik bir dünya olan 'iletişimsel rasyonellik' bir spektrum düşünülebilir. (Figür 3.) Bu düşünce tarzı yoluyla düzenli ve kaotik, belirsiz bir dünya kadar, ikisi arasında bir dünya içeren bir gerçek belirleme başlar. Bu iki aradaki dünya, kendi dinamiğinin olduğu benimsenerek her iki ekstremde de yapılanma sağlanmak ve onlara yansıtma yapılmak yoluyla kısmen anlaşılabilir.

Planlamada iki ayrı dünya yaratmış olan bu iki-



Figür 3. Çağdaş planlama kuramı planlama düşüncesinin iki ekstremi arasındadır: Teknik rasyonellik ile iletişimsel rasyonellik

Kaynak: (De Roo, 2010)

lem, gerçeğin siyah ya da beyaz olmadığı, kesin olup olmadığı görüşünü göz ardı eder, olasılıkla grinin çeşitli tonları olduğunu benimser. Bu katkıda gerek günlük yaşamda ve gerekse kuramda belirlinin ve belirsizin yan yana olduğu farkındalığa tepki veren bir görüş aranmaktadır.

Sistem kuramı sistemi, gerçeği birleşik hareketleri ve tepkileri yoluyla birleşen 'bağlantılar' ve

etkileşen ‘**varlıklar**’ın ve düğüm noktalarının (nodes, entities) bir dizgesi bazında dikkate alır. Bu varlıklar birbirleri ve dış dünya ile farklı yollarla etkileşirler, bu yolla değişik sistemler ayrıştırılabilir. Örneğin, kent bir sistemdir, kentler arası ilişkiler ise bağlantılar.

Burada temel konu mekansal planlamaya ilişkin olguların hangi karmaşıklık yaklaşımı ile ele alınması gerektiğidir. Karmaşıklık Kuramı’nda Mekansal planlama ile ilgili olgular ‘**dörtlü sınıflı**’ bir yaklaşım ile ele alınmaktadır. (De Roo, 2010; Lucas, 2006) : **Sınıf I, Sınıf II, Sınıf III ve Sınıf IV.**

Sınıf I sisteminde, sistem ve düğüm noktaları sabittir. Sınıf II sistemlerinde varlıklar sabitse de geri besleme bunların anlamlarının değişmesine neden olur. Sınıf III sisteminde sistem aşağı yukarı sabit kalır, fakat onu oluşturan düğüm noktaları ve bağlantılar değişir. Sınıf IV diğer üç sistemden temelde farklıdır.

Bu sistemler birer varlık olarak dönüşerek evrim geçirir. Ancak sistemin anlamı da sürekli değişir. Dolayısıyla birlikte evrimleşme söz konusudur. Bir kent bu sistemin çok iyi bir örneğidir. Kentler zamanda birer varlık olarak gelişirler.

Kentler dirençli sistemlerdir. tümüyle harap olmuş bir kent yeniden gelişebilir ve bu gelişim devam eder. Ayrıca kentler çok esnek sistemlerdir. Kentler kamusal gereksinimlere yanıt verirler, olanak buldukça kamusal gereksinimlere uyum sağlarlar, yeni gereksinimler, şanslar ve fırsatlar yaratırlar. Kentler bir zamanlar güvenliliğin kaleleri idi, sonra market yerlerine dönüştüler ve sonra da sanayi devriminde üretme ve tüketmenin önemli ilericileri oldular. Günümüzde ise, kentler yaratıcılığın ve bilginin, iletişimin ve etkileşimin, eğlence ve dinlencenin yeri olmuştur. (De Roo, 2010)

Karmaşıklık Kuramı’nın önerdiği dörtlü sınıflama Aristoteles’in Dörtlü Nedensellik Kuramı’nın önerdiği ve gerek sanata ve gerekse genel psikolojiye ve çevresel psikolojiye esin kaynağı olan yaklaşımla paralellik içerisinde bulunmaktadır. (Işıkpınar, 2011) Temel ve kapsamlı bir felsefi çerçeveyi simgeleyen Aristo’nun Madde ve Form Kuramı’ndan esinlenen Altman ve Rogoff genel psikoloji alanında geçerli dünya görüşlerini dört gurupta toplamaktadırlar: **özelliksel, etkileşimsel, oluşumsal, aşkınetkinsel.** (Altman et al, 1987)

Tablo 2. Karmaşıklık Sistemleri Sınıflamasının Psikolojik Dünya Görüşleri ile Değerlendirilmesi

SİSTEMLER	SINIF I Statik	SINIF II Dinamik	SINIF III Evrimsel	SINIF IV Kendinden evrimsel ve organize
YAKLAŞIMLAR	Önceden Oluşmuş Teleolojik Yaklaşımlar	Önceki-Sonraki İlişkiler Yaklaşımları	Teleolojik Yaklaşımlar	Ekolojik & Kapsamsal Yaklaşımlar
ZAMAN VE DEĞİŞKENLİK	Zaman ve değişkenlikte sabitlik farz etme	Fenomenlerde zaman ve değişkenlik içsel değil	Sistem stabilitesinin erek olduğu farzı	Değişkenlik sürekli söz konusu; değişkenlik içsel ve önceden mevcut değil.
METODOLOJİLER	Konvansiyonel	Konvansiyonel	Konvansiyonel	Bütüncül ve iletişimsel
PSİKOLOJİK DÜNYA GÖRÜŞLERİ	Özelliksel	Etkileşimsel	Oluşumsal	Aşkınetkinsel

Kaynak : (Işıkpınar, 2011); (De Roo, 2010); (Lucas, 2006); (Altman et al, 1987)

Psikolojide kişilik özellikleri yaklaşımları, bireyi, aklı ya da zihinsel süreçleri incelemektedirler. Bu yaklaşımda birey ya da psikolojik süreçler önemlidir, çevreler ve kapsamaları ikincil ya da tamamlayıcı rol oynarlar. İkinci dünya görüşü olan etkileşimsel görüş psikolojik süreçleri, çevresel setingleri (yerleştirim), kapsama ilişkin faktörleri özgür olarak tanımlar ve özgürce etkinlikte bulunan şeyler olarak kabul eder. Değişkenlik belli zaman kesitlerinde ele alınır. Üçüncü dünya görüşü olarak oluşumsal dünya görüşü, psikolojiyi dinamik ve bütüncü sistemler olarak ele alır, bu sistemlerde insan ve çevre konponentleri karmaşık, iki taraflı ilişki ve etkileşimler belirlerler. Dördüncü dünya görüşü olan Aşkınetkinsel yaklaşımlar Karmaşıklık Kuramı'nın önerdiği Sınıf IV ile paralellik içerisinde. Aşkınetkinsel yaklaşımlar fenomenlerle başlarlar, bunlar psikolojik süreçlerin, zamansal süreçlerin, çevresel kalitenin konflüanslarıdır. Tüm kuralları ve kuralların bileşkelerini uygular. Yalnızca önceden kurulmuş betimleyici prensipler yerine gerek varsayım oluşturucu, gerekse varsayım test edici stratejiler ve monolitik değil, eklektik betimleyici prensipler uygular. Özlü olarak, aşkınetkincilik, pragmatik, eklektik ve göreceli bir yaklaşımı psikolojik fenomenlere uygular. (Altman et al, 1987)

Tüm yukarıdaki söylemler Tablo 2'de özümlenmiştir:

Tablo1. de listelenen ekokentin nitelikleri Karmaşıklık Kuramı'nın önerdiği karmaşıklık sınıflaması ile dikkate alındığında ise aşağıdaki Tablo 3 olasıdır.

Tablo 3. Ekokentin Nitelikleri ve Karmaşıklık Sınıflaması Önerisi

SİSTEMLER	SINIF I Statik	SINIF II Dinamik	SINIF III Evrimsel	SINIF IV Kendinden evrimsel ve organize
EKOKENTİN NİTELİKLERİ	Kolay Erişim	Sorumlu Kaynak/Malzeme	Komünite Kapasitesi Yapılandırma	Sağlıklı Biyoçeşitlilik
	Temiz Hava	Temiz ve Yenilenebilir Enerji	Sağlıklı ve Adil Ekonomi	Dünya'nın Taşıma Kapasitesi
	Sağlıklı Toprak	Sağlıklı ve Ulaşılabilir Gıda	Yaşam Boyu Eğitim	Ekolojik Bütünlük
	Temiz ve Sağlıklı Su		Mutluluk – Yaşam Kalitesi	Sağlıklı Kültür

Bu bağlamda Kaos Kuramı ve 'özgün ve etkin duyarlı analiz' sunan bulanık mantık (fuzzy logic) yaklaşımları ve 'resilience' (dönüşüme karşı esneklik) ve 'panarchy' (sürengen yenilenme

ve büyüme) paradigmatik kavramlamaları söz konusudur.

Karmaşıklık Kuramı, Kaos Kuramı ve Bulanık Mantık

Karmaşıklık Kuramının mekansal planlamada dikkate alınması iki ayrı yaklaşımın beraberliğinde olasıdır: **kaos kuramı** ve **bulanık mantık**.

Matematikçi ve Meteorolog E. Lorenz'in (Edward Norton Lorenz) (O'Connor et al, 2008) geliştirdiği Kaos Kuramı birçok biçimde tanımlanmaktadır. Rae'e göre Kaos Kuramı adı kuramın betimlediği sistemlerin görünürde düzensiz olduğu gerçeğinden gelmektedir, ancak kaos kuramı gerçekte görünürde random verideki düzeni bulmak hakkındadır. (Rae, 2011) Oxford Sözlüğü'nde Kaos Kuramı, "...mevcut durumlardaki en küçük değişikliklere duyarlı olan böylece küçük farklılıkların çarpıcı sonuçlara neden olabileceği karmaşık sistemlerle ilgilenen matematik dalıdır." olarak tanımlanmaktadır. (Oxford,). Felsefeci Stephen H. Kellert ise kuramı, "... sabit olmayan dönemsiz davranışların doğrusal olmayan determinist sistemlerde niceliksel incelemesidir." olarak tanımlanmaktadır. (Kellert, 1993) Kaos kuramının incelediği olgular aynı zamanda ilk koşullara duyarlı dayanma olarak tanımlanmaktadır. (Rae, 2011)

Yüksel Kaos Kuramının temel önermelerini, "Düzen düzensizliği yaratır ve düzensizliğin içinde de bir düzen vardır. Düzen düzensizlikten doğar. Yeni düzende uzlaşma ve bağlılık değişimin ardından çok kısa süreli olarak kendini gös-

terir. Ulaşılan yeni düzen, kendiliğinden örgütlenen bir süreç vasıtasıyla kestirilemez bir yöne doğru gelişir." olarak özümlenmektedir. (Yüksel, 2008)

Kaos Kuramı'na göre iki olgu öne çıkmaktadır : **kelebek etkisi ve kestirilemez determinizm.**

Kelebek Etkisi, bir sistemin başlangıç verilerindeki ufak değişikliklerin, büyük ve öngörülemez sonuçlar doğurabileceği etkiye verilen isimdir. Bunun anlamı şudur, karmaşık, nonlineer bir sistemde, girdilerdeki küçük bir değişiklik çıktılarda devasa değişiklikler üretebilir. Lorenz'in bilgisayar dünyasında, bu durum, dünyanın bir tarafında kanatlarını çırpıp bir kelebeğin, dünyanın başka bir tarafında bir kasırgaya yol açmasına denk düşüyordu. Kelebek etkisi, determinizmi kökünden yıkmıştır, determinizmin adeta sonu olmuştur.

(Yüksel, 2008) Planlamada tekil bir olay hiyerarşik olarak gelişen bir biçimde çok daha kapsamlı olaylara etki yapacaktır ve burada bir kelebek etkisi oluşacaktır, yanlış bir planlama kararı tüm planlama sürecini olumsuz etkilemektedir.

Kestirilemez determinizm ile ilgili olarak Yüksel şu hususu vurgulamaktadır. Karmaşık sistemin gelecekteki çözümünü bulmak zordur. Sistemi etkileyen parametre çoktur ve değişkendir. Sistemin yapısını ne kadar iyi modellersek modelleyelim, bir hata bile (Heisenberg belirsizlik kuralı'na göre çok ufak da olsa, mutlaka bir hata olacaktır), yapacağımız kestirmede tamamen yanlış sonuçlara yol açacaktır. Bugünkü değerleri ne kadar iyi ölçersek ölçelim, 30 gün sonra saat 12'de hava sıcaklığının ne olacağını tam kestiremeyiz. Kaos teorisine göre, birçok dinamik sistem kaotik olarak kararsızdır. Sistemi oluşturan parçacıkların hızları ve konumları üzerindeki küçük belirsizlikler zaman ilerledikçe, olayların gelişim süreçlerini tahmin etmeyi olanaksız kılacak kadar büyür. (Yüksel, 2008) Gene planlamada tekil bir karar dahi söz konusu olduğunda kentsel datanın klasik yöntemlerle kestirilmeyeceği gerçeğinden hareket edilmeli, karşılıklı evrimleşen bir olgunun söz konusu olacağı hususu benimsenmelidir.. Diğer deyişle, mekansal olaylara determinist yaklaşılması gerekmektedir. (Yüksel, 2008)

Elektrik Mühendisi Aliasker Lütfi Zade (Lotfi Zadeh) (BISC, 2011) tarafından oluşturulan Bulanık Mantık kavramlarının çok sayıda yazarlar tarafından ve yaygın olarak benimsenmiş olan tanımına göre, "Bulanık Mantık'tümüyle doğru' ile 'tümüyle yanlış' arasındaki 'kısmi doğru-

doğru' değerlerini ele alabilmek için genişletilmiş Boolean mantık'ın bir üstkümesidir. Bulanık mantık, tümüyle doğru ve yanlışın birçok derecesine sahip önermelerde akıl yürütmenin klasik olmayan dizgesidir." Çağman Bulanık Mantık'ı "...gerçek dünya hiç de öyle siyah ve beyazdan ibaret değildir, orada siyah ile beyazın arasında sonsuz renk tonu vardır..." olarak özümlenmektedir. (Çağman, 2006) Aristo'nun klasik mantığı zıt kutuplar arasında kesinlik öneriler, bir şey ya güzeldir, ya da değildir. Güzellik, sıcaklık gibi kavramlar kişiden kişiye farklı yorumlanırlar, bunlar ekstremeler arasında 'bulanık' kavramlardır. Dolayısıyla klasik mantığın yaklaşımı ile yorumlamazlar. Bu tür önermelerle uğraşan mantığa bulanık mantık denmektedir.

De Roo ve Porter planlama dilinin bulanık mantık fikirleri, kavramları, ilkeleri ve vizyonları ile dolu olduğunu vurgulamaktadırlar. Bunlar şimdiye kadar plancılara yüksek düzeyde ciddiye alınmadığı belirsizliğin kaynaklarıdır. Planlama kuramını ve uygulamasını destekleyen fikirlerin, kavramların ve benzeri desteklerin doğaları açısından bulanık olmaları planlama inisiyatiflerine çok defa hatalı beklentiler ve hayal kırıklığı sonuçları götürebilir. (De Roo and et al, 2007) Bu yaklaşım planlama ve tasarım uğraşlarına uyarlandığında şehircinin neo-pozitivizmin önerdiği kesinlikten sıyrılarak çağımızın giderek karmaşıklaşan çevre koşulları karşısında çok daha esnek ve bulanık yaklaşımlar benimsemesinin gerekliliği de ortaya çıkmaktadır.

Kentsel Dönüşüm ve Karmaşıklık Kuramı

Kentsel dönüşüm, "...bozulma ve çökme olan kentsel alanın ekonomik, toplumsal, fiziksel ve çevresel koşullarının kapsamlı ve bütünlük yaklaşımlarla iyileştirilmesine yönelik olarak uygulanan strateji ve eylemlerin bütünü ifade ediyor. Dönüşüm, faaliyet alanı ve doğası gereği, mevcut şehrin yapısına ve burada yaşayan insanların fiziksel, sosyal ve ekonomik geleceği üzerine ve buna bağlı olarak da kentin bütün geleneklerine etki ediyor. Bu nedenle, bütün planlama çalışmalarında, sosyologlar, ekonomistler, mühendisler, mimarlar, plancılar ve peyzaj mimarları gibi farklı disiplinlerin birlikte çalışması gerekiyor." (Karadağ, 2008)

Karadağ kentsel dönüşümün beş temel amaca hizmet etmek üzere ortaya çıktığını vurgulamaktadır : **toplumsal bozulmanın önlenmesi, kent dokusunun değişim gereksinimi, başarılı bir ekonomik kalkınma modeli, kentsel alanların en etkin biçimde kullanımı, planlamaya katılımın sağlanması.**

Katılımcı muhalefet dönüşümün temel bir özelliği olarak ortaya çıkmaktadır. Esasen demokrasi ve özgür irade olguları içinde bulunduğumuz çağın temel gereksinimleri olarak ilk dört amacın gerçeklerin oluşabilmesi için olmazsa olmaz dinamikleri oluşturmaktadır.

Bu bağlamda kentsel dönüşüm ve katılımcı muhalefet olguları ile ilgili olarak karmaşıklık kuramının iki temel olgusu ortaya çıkmaktadır: **resilience ve panarchy.**

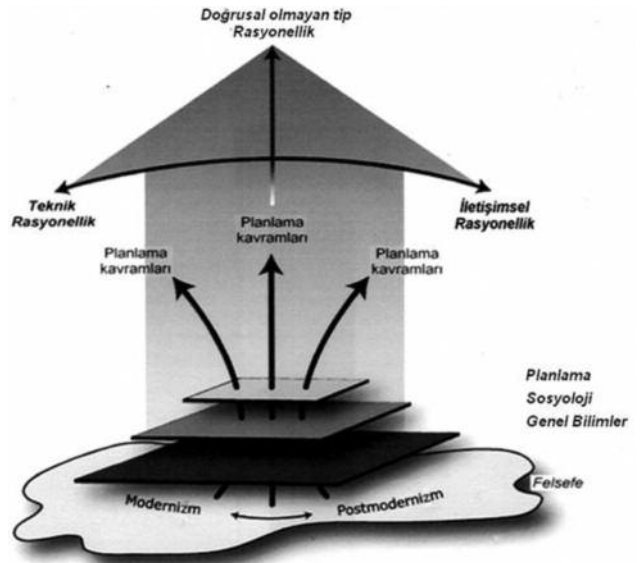
Longstaff'ın tanımlaması ile **'resilience' (dönüşüme karşı esneklik)** bir sistemin dış müdahaleyi emmek, temel işlevleri, yapıyı, kimliği ve geri beslemeleri aynen kalarak dönüşüm geçirmesidir. (Longstaff, 2010) Bir yerleşimin dönüşüme karşı esneklik potansiyeli, o yerleşimin var olan sosyal ve ekonomik potansiyelinin optimum kapasitede olmasına ve karmaşıklık kuramına göre bu olguların etkileşimsel olarak karşılıklı evrimleşmelerindeki uyuma bağlıdır. (Işıkpınar, 2011) Bu uyum yerleşimin dış etmenler karşısındaki direncini ve zaman sürecinde iç ve dış etmenler karşısındaki esnekliğinin düzeyini belirleyecektir. Bu bağlamda kentsel dönüşüm uygulamalarının olabirliğini saptayıcı bir dinamik önermektedir.

Bertini'ye göre **'panarchy' (süregen yenilenme ve büyüme)** doğa ve insanların sistemlerini olduğu kadar kombine insan-doğa sistemlerini içeren sistemlerin büyüme, kümelenme, yeniden yapılanma, ve yenilenmenin süregen adaptif döngülerle birbirine bağlantılı olan bir yapılanmadır. (Bertini, 2010) Bu tanımlamaya göre panarchy bireylerin ve tüm tarafların kentsel yönetim ve 'katılımcı muhalefet' olgusunun dinamiğini vurgulayan bir kavramlamadır. Bu bağlamda tümü kapsayan, her bireyin kentin yönetiminde rol sahibi olan, dinamik ve etkileşimsel bir ortamda özgürce yaşamlarının esasını açıklamaktadır.

Karmaşıklık Kuramı ve Planlamanın Geleceği

Do Roo planlama kuramının gelişmesinin kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır. Teknik ve iletişimsel rasyonellik ötesinde zaman, gelişim ve ilerlemenin rol aldığı 'doğrusal olmayan' ya da 'gelişimsel rasyonellik' de dikkate alınacaktır. (Figür 4.) Bu rasyonellik plancının etkinliklerinde bir kılavuz olarak iş görecektir. Bu irdeleme planlama pratiğini, planlama enstrümanlarını ve plancının rolünü etkileyecektir. Bir zamanlar teknisyen olmaya sınırlanmış olan plancı çatışmalarda aracı, eğilim gözlemcisi ve dönüşüm yöneticisi olacaktır.

De Roo geçmişte sistem kuramının sağladığı gibi karmaşıklık kuramının kaos kuramı ile birlikte ele alınmasının akademik disiplinlerin kesişmesini sağlayarak ekonomi felsefe, fizik ve sosyoloji gibi disiplinlerden kişileri bir araya getireceğini vurgulamaktadır. Her ne kadar çağdaş planlamadaki tartışmanın teknik rasyonellik ve iletişimsel rasyonellik üzerine olduğu izlense de kaos, karmaşıklık, karmaşık düşünce ve karmaşık sistemlerin plancıların sorularının yanıtlarını oluşturabileceklerdir (De Roo, 2010).



Figür 4. Çağdaş planlama kuramının ötesinde zaman içinde non-linear gelişmenin katılması
Kaynak : (De Roo, 2010)

SON SÖYLEM

- İnsanların doğaları ile uyum içinde yaşamalarını benimseyen Ebenezer Howard'ın Garden City (Bahçe Şehir) idealinin (Howard,1902) izleyen dönemlerde ütopyik olarak kabul edilmesinin (Giedion, 1963) üzerinden yaklaşık yüzyıl geçmiştir.
- Günümüzde aynı ana fikir benimsenmeye başlanmış ve 21nci Yüzyıl'ın çevre sorunları nedeniyle hızla karmaşıklaşan planlama ve tasarım olguları karşısında kentlerin ekokentlere dönüşümü konusunda uluslararası bir konsensüs oluşmuştur.
- Habermas, Foucault and Derrida gibi birçok felsefecinin ve Çevresel Psikologların da kuramladıkları haliyle varılan noktada günümüzün karmaşık kentleşme sorunlarının geleneksel yaklaşımların yanında yeni yaklaşımlarla ele alınması gerçeği ortaya konmuştur.
- İnsan düşünen ve çevresi ile etkileşmesi çeşitli beğeni ve seçimlerine bağımlı olan bir varlıktır. Bu husus öznel yaklaşımlara gerek göstermektedir. Bu yolla gerçek beğeni ve seçimler ortaya konacak ve somut sonuçlara ulaşılacaktır. Bu ise 'öznel-nesnellik' (sübjektif-objektivite) anlamına gelmektedir. Uygulamada teknik altyapı ve ulaşım gibi somut fiziksel boyutlar nesnel, sosyal boyutlar ise öznel yaklaşımlara ele alınmalıdır. (Işıkpınar
- Karmaşıklık Kuramı karmaşık kentleşme sorunlarına yeni bir yaklaşım önermektedir.
Bu ana fikir çerçevesinde Chaos Kuramı ve Bulanık Mantık yaklaşımları Aristo Mantığı'nın 'kesin' önermeleri ötesinde gerçeklerin 'gri' tonlarının da fark edilmesini, insanın eğilimlerinin çeşitli nüanslarında irdelenmesini duyarlı olarak sağlayacak niteliktedir.
- İleriye yönelik planlama ve kentsel tasarımın temel sorunları arasında ekokentin dinamikleri, yukarıda irdelenen hususlar çerçevesinde, 'katılımcı muhalefet' ve 'kentsel dönüşüm' olguları ağırlıklı olarak, insan odaklı bir kentsel ekosistem analizi ile sosyal ve fiziksel parametrelerde geleneksel yaklaşımların yanında karmaşıklık kuramı ile ileriye yönelik olarak dikkate alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Allen, P.M. (1997) *Cities and regions as self-organizing systems: Models of complexity*, Gordon and Breach Science Publishers, Amsterdam.
- Altman, I. and Rogoff, B. (1987) "World Views In Psychology; Trait, Interactional, Organismic and Transactional Perspectives", *Handbook of Environmental Psychology*, ed. Daniel Stokols and Irwin Altman, New York, A.B.D., ss.41-70.
- Asproth V., Holmberg S. C. ve Håkansson, A., (2006) Complexity Challenges of Regional Planning and Design, Systems Thinking and Complexity Science: Insights for Action, ed. Kurt A. Richardson, Wendy J. Gregory ve Gerald Midgley, A.B.D..
- Bertini G., (2010) Panarchy: Understanding Transformations in Human and Natural Systems, <https://gfbertini.wordpress.com/category/complexity/panarchy/>.
- BISC (2011) Curriculum Vitae The Berkeley Initiative in Soft Computing, *Electrical Engineering and Computer Sciences* Elektrik Mühendisi Lütfi , Aliasker Zade
- Biyografi, <http://www.cs.berkeley.edu/~zadeh/scv.html>. 2011.
- Chatham House, (2011) The Future of Cities : Investment for Urban Growth, 6-7 February 2011, <http://www.chathamhouse.org/cities2012>.
- Çağman, N. (2006) Bulanık Mantık, Bilim ve Teknik, Haziran 2006, ss.50-51..
- De Roo, G. (2010) Being or Becoming? That is the Question! Confronting Complexity with Contemporary Planning Theory, A Planner's Encounter With Complexity, ed. Gert de Roo, Elisabete A. Silva, ss.19-40.
- De Roo ve Porter (2007) The End Has No Merit, Fuzzy Planning: The Role of Actors in a Fuzzy Governance Environment, Ed. Gert de Roo and Geoff Porter, Chapter 1, Ashgate Publishers Limited, İngiltere, S.1
- Ecocity Builders (2011) International Ecocity Framework and Standards, An Initiative of Ecocity Builders and the International Ecocity Advisory Committee, A.B.D., <http://www.ecocitybuilders.org/wp-content/uploads/2010/08/INTERNATIONAL-ECOCITY-FRAMEWORK-AND-STANDARDS-LR.pdf>.
- Future Cities Project Ltd, (2011) The Future Cities Project, Londra, İngiltere, <http://www.futurecities.org.uk/>.
- Giedion, S. (1963) *Space, Time and Architecture, the growth of a new tradition*, Fourth Edition, enlarged, Cambridge, Massachusetts, A.B.D..
- Howard, E. (1902) *Garden Cities of To-Morrow*, Swan Sonnenschein & Co., Ltd., London, England.

Işıkpınar, M.E. (2011) "Complexity and Transactional Dynamics" AESOP Self-Organizing and Spatial Planning Meeting, 29-30 April, 2011, İstanbul, Türkiye. Işıkpınar, M.E. (2009) "Ecocentrism : Environmental Awareness": Ecocity 2009, Proceedings, İstanbul, 13-15 December 2009, Ecocity Builders, e-book, ss.622-633, İstanbul, Türkiye.

Işıkpınar (1998) "Metropolitan Planlamada Paradigmatik Yeniden Yapılanma", *Metropolitan Alanlar Planlama Sorunları Ulusal Sempozyumu, 1. Sempozyum Bildirileri Kitabı*, 15-16 Ekim 1998, ed. Doç.Dr. Hüseyin Cengiz, İstanbul-1999, ss.385-399.

Karadağ, D. (2008) Kentsel Dönüşüm, Arkitera, Ocak 2008, <http://v3.arkitera.com/g67-kentsel-donusum.html>.

Kellert, S. H. (1993) *In the Wake of Chaos: Unpredictable Order in Dynamical Systems*, University of Chicago Press, 1993, s.2.

Longstaff, P. H., Armstrong, N. J., Perrin, K. M.P., Whitney and Hidek, M. A. (2010) Building Resilient Communities: A Preliminary Framework for Assessment, *Homeland Security Affairs: Article*, Volume VI No. 3: September 2010.

Lucas, C. (2006) Quantifying Complexity Theory, Page Version 4.83 June 2006 (paper V1.2 October 2004, Original April 1999), <http://www.calresco.org/lucas/quantify.htm>.

Miller, K. ve Register, R. (2011) Ecocity Builders October 2011, Newsletter (Haber bülteni), <http://archive.constantcontact.com/fs072/1100594>.

O'Connor, J. J. ve Robertson, E. F. (2008) Edward Norton Lorenz, School of Mathematics and Statistics University of St Andrews, Scotland, Article,

http://www.gap-system.org/~history/Biographies/Lorenz_Edward.html . oxforddictionaries (2011) chaos theory <http://oxforddictionaries.com/definition/chaos+theory?region=us>

Simonsen, S.H. (2009) The nine planetary boundaries, *Stockholm Resilience Centre*, Stockholm Üniversitesi, 2009-09-17, İsveç,

<http://www.stockholmresilience.org/research/researchnews/tippingtowardstheunknown/thenineplanetaryboundaries.4.1fe8f33123572b59ab80007039.html>

Rapoport, A. (1980) *Human Aspects of Urban Form, Towards a Man-Environment Approach to Urban Form and Design*, Pergamon Press, s. 2, A.B.D..

Rae, G (2011) *Chaos Theory: A Brief Introduction* , IMHO <http://www.imho.com/grae/chaos/chaos.html>.

Türkdoğan, O. (1995) *Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 869, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 139, Araştırma İnceleme Dizisi: 7, İstanbul.

Yüksel, B. (2008) Kaos Teorisi, <http://blog.milliyet.com.tr/kaosteorisi/Blog/?BlogNo=106539>.

Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Sürdürülebilir Bölge Planlama Bağlamında Değerlendirilmesi

“Seferihisar – Çeşme – Urla Yarımadası Jeotermal
Kaynak Odaklı Bölgesel Sağlık Merkezi Denemesi”

Ahmet Kıvanç Kutluca

Özet

Yenilenebilir enerji kullanımı, özellikle Türkiye gibi fosil enerji türleri bakımından fakir olarak nitelendirilen ülkeler açısından dışa bağımlı olmayan enerji bağlamında çıkış noktası konumundadır. Kentsel alan bağlamında enerji verimliliği düzeyi ile tasarım ve arazi kullanım kararları arasında kuvvetli bir ilişki bulunmaktadır. Fakat günümüz kentsel planlama pratiği, enerji verimliliğine dayalı arazi kullanım kararlarını planlama çalışmalarının içeresine taşımamaktadır.

Seferihisar- Çeşme- Urla Yarımadası, doğal, tarihi ve kültürel varlıkları ile zengin turizm potansiyellerine sahip olmakla birlikte, kısa ve uzun dönemdeki planlama süreçlerinin belirsizliğinden dolayı doğal ve kültürel değerlerini yitirme veya verimli olarak değerlendirememeye tehlikesi ile

karşı karşıyadır. Bölge genelinde koruma ve koruyarak geliştirme dengesini yakalayabilmek için, Yarımada'daki turizm potansiyelini hem kavramsal hem de pratik boyutta sürdürülebilirlik ana çerçevesi altında detaylı olarak ele almak gerekmektedir.

Bu bağlamda çalışma kapsamında, gerek ulusal gerekse yerel kalkınmada üstlenebileceği rol sosyal, fiziksel, idari anlamda kent ve yakın çevresinde yaratabileceği etkileri (özellikli mekansal kullanımlar) açısından, yenilenebilir enerji türleri içerisinde mevcut ve bilinen potansiyelleri anlamında ülkemiz için önemli enerji çeşitlerinden biri olan jeotermal enerji özelinde, enerji odaklı bölgesel planlama konsepti geliştirilmeye çalışılmıştır. Araştırma konusu içinde, enerji girdisi sadece jeotermal bağlamda incelenmiş, mekansal kullanım olarak sağlık merkezi teması seçilmiş

Kocaeli
Üniversitesi,
Mimarlık ve
Tasarım
Fakültesi,
Öğretim Üyesi

PLANLAMA
2012/1-2

ve yöntemsel olarak stratejik mekansal planlama yaklaşımının uygulandığı, sürdürülebilirlik bakış açısı doğrultusunda mevcut yerel potansiyellerin değerlendirildiği ve gelecek nesillerin de söz konusu potansiyellerden faydalanabilmesini hedeflenmiş, bu çalışmalar Seferihisar – Çeşme - Urla Yarımadası alt-bölgesi örnek alanı üzerinden ele alınmıştır.

Abstract

The concept of 'renewable energy' for countries such as Turkey which are classified as poor, in terms of reserving the mentioned fossil energies could be an opportunity for being independent. Design and land-use are closely linked to the energy efficiency levels for an urban area. The current urban planning practice does not involve an effective land-use- energy evaluation in its 'blueprint' urban plans. "Geothermal Energy" among the renewable energy sources in our country is known as an important type of valid and potential energy sources.

The Seferihisar- Çeşme- Urla Peninsula is the natural, historic and cultural assets with high level tourism potential, but the peninsula is affected by losing or unused efficiency of the natural and cultural values because of the uncertainty of short-and long-term planning processes. The potential of tourism in peninsula have to deal with in detail both conceptual and practical dimensions of sustainability main frame to catch up the balance of protection and balance of development with conservation in the all peninsula region.

In this context, in the case of geothermal energy, the planning routine focused on energy is aimed in terms of undertaking the role in both national and local development, and effecting the urban and suburban environments as social, physical and administrative approaches. So in this study, the energy input is examined only geothermal context. The healthy center theme is chosen as spatial usage. The sustainable view point approximation is aimed with strategic spatial planning method to use local potential and to take advantage of this potential by the new generation.

Giriş

Jeotermal Kaynak Odaklı Bölgesel Sağlık Merkezi projesi, yarımadaanın en önemli doğal var-

lıklarından olan jeotermal kaynakları merkeze alan ve bunu bölgenin diğer doğal-çevresel, tarihi-kültürel varlıkları ile birleştirebilen *sağlık turizmi yaklaşımını* bölge içinde geliştirmeyi, faydalarını bölge ve sosyal katmanlar arasında paylaştırmayı ve yaşam kalitesini arttırmayı amaçlamaktadır.

Sağlık turizmini geliştirirken temel yaklaşım, yerel potansiyellere dayalı ekonomik gelişmeyi sağlamaktır. Bu yaklaşımla; (1) doğal ve tarihi kaynaklarını tahrip eden değil, aksine bunun üzerinde yükselen, (2) elindeki varlıkları korurken geliştiren ve böylelikle doğanın ve yapılı çevrenin kalitesini arttıran, (3) insan sağlığını iyileştiren, (4) yerel ekonomiyi canlandıran ve (5) bunların oluşturduğu sinerji ile farklılaşmış sürdürülebilir bir bölgesel cazibe merkezi oluşturmak olanaklı hale gelecektir. Bu bağlamda projede yaşam kalitesinin bir parçası olan sağlık temasını sağlık turizmi yaklaşımıyla ele alan "yaşamda sağlık ilkesiyle öne çıkan bölgesel yetkinlik merkezi" stratejik amacı hayata geçirilmektedir.

Bu ana kurgu içerisinde geliştirilen proje kendi içerisinde birçok alt projenin bir araya gelmesiyle oluşan çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Yerel ve fonksiyonel olan bu projelerin her biri tamamlandığında bütünde daha büyük ve kompleks bir yapıya dönüşebilecektir. Her bir projeyi oluşturacak alt hedefler **termal, medikal, kür (spa), yaşlı ve engelliler için turizm** olmak üzere sağlık turizminin altında yer alan dört ana kavram doğrultusunda şekillendirilmiş ve bu alt hedeflere uygun projeler önerilmiştir (Tablo 1).

Bu proje paketi içinde yer alan tüm projeler için aşağıdaki konulara önem verilmiştir:

- Güzelbahçe, Urla, Seferihisar, Karaburun ve Çeşme yerleşimlerinden oluşan yarımadaada, bu coğrafyanın beraberinde getirdiği varlık temeli ve potansiyellerin ön plana çıkarılması,
- Özellikle yerel halk ve bölgenin gelişiminde, Türkiye ortalamalarının üzerinde aktif rol oynayan sivil toplum kuruluşları (Karaburun Yerel Gündem 21, Çeşme Köylere Hizmet Götürme Birliği vb.) ile aşağıdan-yukarıya bir örgütlenme ve katılım çerçevesinin kolaylaştırılması,
- Bölgenin önemli fiziki varlıklarından olan jeo-

Tablo 1. “Jeotermal Kaynak Odaklı Bölgesel Sağlık Merkezi” projesi “hedefler-alt projeler-etaplar”

Hedefler	Projeler	Etaplar
Yöredeki jeotermal kaynakların sürdürülebilir, dünyadaki uygulamalarla uyumlu, çevreye zarar vermeyen ve günümüz teknolojisine uygun bir biçimde değerlendirilmesinin sağlanması	Proje 1: Mevcut konaklama avantajlarını da maksimum kullanabilen termal turizm ve kür (spa-wellness) turizm ayağıyla öne çıkan Çeşme projesi.	Kısa Vadede
Yarımadanın ve İzmir’in jeotermal rezervler anlamında en potansiyelli bölgesi olan Seferihisar’ın, konut-ahır-sera-havuz ısıtması, elektrik üretimi ve termal turizm alanlarında entegre çalışması	Proje 2: jeotermal entegre sistem merkezli termal turizm bölgesi Seferihisar projesi (Pilot uygulama olarak ayrıntıda ele alınacak)	Kısa Vade
Özellikle gelişmiş ülkelerde oluşturulan yasal düzenlemelerle giderek daha mobil hale gelen, çeşitli ekonomik ve sosyal olanaklara kavuşmuş “engelli” ve “yaşlıları” doğal, fiziksel varlıklar ile iklim özelliklerini kullanarak bölgeye çekilmesi	Proje 3: Engelli ve yaşlı turizm bölgesi olarak Karaburun projesi	Orta Vade
Dokuz Eylül ve Ege Üniversite Hastaneleri gibi bölgesel ölçekli sağlık merkezlerine yakınlığını yarımada içinde yer alan nitelikli sağlık kurumları ile birleştirerek (ör: Urla Devlet Hastanesi ve Karantina Adası) medikal turizm için çekim alanı oluşturulması	Proje 4: Medikal turizm bölgesi Urla projesi	Uzun Vade
Yarımada bütününde sağlıklı yaşama yönelik projelerin gerçekleştirilmesiyle sağlık altyapısını oluşturmuş bölgenin ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımının ve organizasyonunun gerçekleştirilmesi	Proje 5: Turizm kümelenmeleri organizasyonu ve bölgesel yetkinlik merkezi Güzelbahçe projesi	Uzun Vade

termal enerjinin sağlık turizmüne yönelik varlık yönetimi çerçevesinin oluşturulması,

- Yarımadanın mevcut deniz-kara ve hava yolu erişim olanaklarını güçlendirerek fiziki bağlanabilirlik düzeylerinin artırılması, böylelikle yerel, ulusal ve uluslararası ilişkilerin geliştirilmesi,
- Yerel ve merkezi yönetim tarafından öngörülen bölgesel ana kurgulara eklenilebilen ve zıt düşmeyen bir gelişim önerilmesi,

Proje paketlerinin birbirleri ile uyumlu ve entegre çalışmasını sağlayan organizasyonel bir yapının kurulması

Projenin Uygunluğu

“Jeotermal Kaynak Odaklı Bölgesel Sağlık Merkezi” projesinin uygunluğu, jeotermal enerjinin yarımadadaki mevcut konumu ve ek potansiyeli ile sağlık turizmi ve alt açılımlarını birleştirebilme olanakları doğrultusunda ortaya çıkmaktadır. Ayrıca yerel ve merkezi yönetimlerin bölge için geliştirdikleri çalışmalar ve projeler de ‘Yaşamda Sağlık’ projesinin uygulanabilirliğini desteklemektedir.

Jeotermal Enerji ve Bölgesel Özellikleri

Jeotermal enerji yer kabuğunun çeşitli derinlik-

lerinde birikmiş basınç altındaki sıcak su ve buharın veya kuru sıcak kayaların içerdikleri ısı enerjisidir. Özellikle deprem kuşakları ve genç volkanların civarında bulunan bu enerji yeryüzüne doğal olarak veya sondajlarla, bulunduğu yerdeki basınç ve sıcaklığa bağlı olarak sıcak su, buhar ve su+buhar karışımı şeklinde ulaşmaktadır (Kaya ve Harzadın, 1990). Çevresindeki normal yeraltı ve yerüstü sularına oranla daha fazla erimiş mineral, çeşitli tuzlar ve gazlar içermektedir (Şimşek ve ark., 2001).

Jeotermal enerji tükenmezliğini ve gücünü dünyanın içsel ısısından almaktadır. Bir başka deyişle dünya içsel ısısını koruyabildiği sürece bu enerji var olacaktır. Jeotermal akışkanı oluşturan sular meteorolojik kökenli oldukları için yeraltındaki rezervuar kayaları sürekli beslendiğinden, beslenmenin üzerinde kullanım olmadıkça jeotermal kaynakların tükenmesi söz konusu olmayacaktır.

Jeotermal enerjinin başlıca avantajları şöyle sıralanabilir;

- Ulusal bir kaynak olması,
- Kapasitesi bütününde doğru kullanıldığı takdirde yenilenebilir oluşu,
- Çok amaçlı birden çok fonksiyona entegre bir biçimde hizmet verebilmesi, gerekirse aynı

anda farklı amaçlarla yararlanma olanağının bulunması (Tablo 2),

- Diğer enerji kaynaklarına göre ekonomik oluşu,
- Gerekli teknoloji düzeyinin çok yüksek olması,
- Meteorolojik olaylardan etkilenmemesi ve taşınan sistemlerde yalıtımın yüksek olması,
- Yeraltına tekrar re-enjekte edilmesi suretiyle çevre kirliliği yaratmaması ve sürdürülebilir oluşu,
- Kullanımda hiçbir risk faktörü taşımadığı (patlama, yangın, zehirlenme vb.) için son derece güvenilir olmasıdır.
- Jeotermal enerji akışkanın sıcaklığına bağlı olarak düşük entalpili (<70°C), orta entalpili (70- 150°C) ve yüksek entalpili (>150°C) olmak üzere üç grupta değerlendirilir.

İzmir ilinin jeotermal kaynakları açısından Çeşme-Şifne, Seferihisar-Doğanbeyli-Karakoç ve Urla-Gülbahçe olmak üzere yarımada genelinde üç ana kaynak alanı tespit edilmiştir (Şekil 1). Çeşme merkezde; doğal çıkış sıcaklığı 56°C ve 10lt/sn debi, kuyu çıkışı 56°C ve 10lt/sn debi değerlerinde sıcaklık ve debi değerlerine sahip durumdadır. Mevcut durumda termal amaçlı kullanımlar bulunan bölge, çeşme merkeze 5km. uzaklıktadır. Bölgede bulunan sıcak suyun içerisinde sodyum klorür-potasyum klorür-magnezyum klorür bulunmaktadır ve bu mineraller romatizma-gut-şişmanlık-raşitizm-kadın deri hastalıkları-karaciğer ağrılarında tedavi amaçlı kullanılabilir. Çeşme bölgesindeki ikinci alan Şifne bölgesi; doğal çıkış sıcaklığı 42°C ve 12lt/sn debi, kuyu çıkışı 56°C ve 10lt/sn debi değerlerine sahiptir ve termal amaçlı tesisler bölgede küçük çaplı bulunmaktadır. Sıcak suyun içerisinde sodyum klorür-kalsiyum bulunmakta, romatizma-raşitizm-egzama-kan çıbanı ve mide/bağırsak rahatsızlıklarında tedavi amaçlı kullanılmaktadır.

Tablo 2. Jeotermal akışkanlarının sıcaklıklarına göre değerlendirilmesi (Lindal diagramı)

Sıcaklık (°C)	Kullanım Alanı
180	Derişimi yüksek olan çözeltilerin buharlaştırılması, amonyak absorpsiyonu ile soğutma, kağıt hamuru elde edilmesi ve elektrik üretimi
170	Diatomit kurutulması, hidrojen sülfid yoluyla ağır su eldesi ve elektrik üretimi
160	Kereste kurutulması, bazı gıda maddelerinin kurutulması ve elektrik üretimi
150	Alüminyum ve diğer kimyasal maddelerin eldesi ve elektrik üretimi
140	Tarımsal ürün kurutulması ve konservecilikte
130	Şeker endüstrisi, tuz eldesi
120	Saf su eldesi
110	Çimento kurutulması
100	Organik materyaller, deniz ürünleri, ot, sebze vs. kurutulması, kürklerin yıkanması ve kurutulması
90	Balık kurutulması, yün yıkama
80	Kent ve sera ısıtıcılığı
70	Soğutma (alt sıcaklık sınırı)
60	Sera, kümes ve ahır ısıtıcılığı
50	Mantar yetiştiriciliği ve kaplıcalarda
40	Toprak ısıtması, bina ve sera ısıtması (alt sınır), tedavi amaçlı kaplıca tesislerinde
30	Yüzme havuzu ısıtılması, fermantasyonda
20	Balık üretme çiftliklerinde

Dünyanın jeotermal enerji potansiyeli açısından önemli ülkelerinden sayılan Türkiye'nin, jeotermal enerjiden elektrik üretimi ve jeotermal ısıtma ile ilgili mevcut durumu ve 2013 yılı projeksiyonları Tablo 3'te gösterilmiştir (Türkiye Jeotermal Derneği, 2006). İzmir İli ise Türkiye içerisinde sahip olduğu zengin jeotermal kaynakları ile sağlık turizmi için önemli bir potansiyele sahiptir. İzmir İlinde jeotermal-odaklı sağlık turizmin en önemli avantajı; kıyı turizmi ile İzmir ve çevresinin sahip olduğu yüksek turizm potansiyeline bağlı olarak diğer alternatif turizm türleriyle desteklenebilir olmasıdır.

Urla bölgesinde Urla-Gülbahçe yerleşimi civarında 32°C ve 25lt/sn debide bir jeotermal kaynak bulunmaktadır. Seferihisar'daki Karakoç, Doğanbey alanlarında doğal çıkış sıcaklığı 55-93°C ve 40lt/sn debi, kuyu çıkışı 90-153°C ve 175lt/sn debi değerlerine sahip kaynaklar yer almaktadır. Mevcut durumu itibarıyla basit kaplıca olarak kullanılmaktadır. Ayrıca bölge genelinde, Ahmetçi Hamamı; 55-57°C sıcaklığa sahip jeotermal kaynağın içerisinde demir elementi bulunmakta ve kemik erimesi ve raşitizm tedavilerine kullanılmaktadır. Cumalı Ilıcası; 55-65°C sıcaklık ve suyun içerisinde karbondioksit

Tablo 3. Türkiye’de jeotermal elektrik üretimi ve jeotermal ısıtma ile ilgili mevcut durum ve 2013 yılı projeksiyonları

Jeotermal Değerlendirme	Şubat 2005	MW	2013 yılı Projeksiyonu	MW	Toplam Yıllık Enerji
Elektrik Üretimi		20 MWe (94 GWh)		550 MWe (2475 GWh)	4 Milyar kWh/Yıl
Konut Isınması	103.000 konut eşdeğeri	635 MWt	500.000	4000 MWt	
Termal Turizm (Kaplıca)	215 adet kaplıca	402 MWt	400 adet kaplıca eşdeğeri	1100 MWt	
Seracılık	635 dönüm	192 MWt	5000 dönüm	1700 MWt	
Soğutma	-	-	50.000 konut eşdeğeri	300 MWt	
Kurutma	-	-	500.000 ton/yıl	500 MWt	
Balıkçılık + diğer kullanımlar	-	-		400 MWt	
Toplam doğrudan kullanım	1229 MWt		8000 MWt	35.040.000* MWth/Yıl	Toplam doğrudan kullanım

(Kaynak: Türkiye Jeotermal Derneği, 2006)

ve tuzlu su bulunmaktadır. Romantizm-deri hastalıkları-üst solunum yolları-kırıkların tedavisinde kullanılmaktadır. Gelinboğan 68°C ve Uyuş 55°C ılıcaları; suyun içerisinde asit, tuzlu su, litrede 297mgr serbest CO₂ gazı bulunmaktadır. Hamamönü ılıcası; 68°C sıcaklık ve suyun içerisinde sodyum bikarbonat ve klorür bulunmaktadır. Üst solunum yolları-nefritler-bazı iltihaplar-romatizma-metabolizma ve deri hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Karakoç Kaplıcası; suyun içerisinde karbondioksit, sodyum klorür ve bikarbonat bulunmaktadır. Romatizma, deri hastalıkları, raşitizm-mide ve bağırsak rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Malkoç İçmeleri: suyun içerisinde karbondioksit ve sodyum klorür bulunmakta, mide ve bağırsak rahatsızlıklarına iyi gelmektedir.

Sağlık Turizmi ve Türleri

Bir ülkeden diğer ülkeye herhangi bir sebeple (bekleme süresinin uzunluğu, tedavinin ekonomikliği veya daha kaliteli sağlık hizmeti v.b.) sadece tedavi için gidilmesidir. Tıbbi olarak gerekliliği raporla belirlenmiş kaplıca tedavileri için bir ülkeden diğer ülkeye gidilmesi de bu tanım altında yer almaktadır. Sağlık turizminin avantajları; (1) Yıl boyunca turizm yapma imkanı, (2) Tesislerde yüksek doluluk oranına ulaşılması, (3) Yüksek istihdam oluşturulması, (4) Diğer alternatif turizm türleri ile kolay bütünleşme oluşturarak bölgesel dengeli turizm gelişmesinin sağlanması, (5) Termal tesislerde insan sağlığını iyileştirici aktiviteler yanı sıra sağlıklı zinde insan yaratma, eğlence ve dinlenme olanaklarının da bulunması, (6) Kür merkezi (tedavi) bütünleşmesine sahip tesislerin maliyetini çabuk geri ödeyen karlı ve rekabet gücüne sahip yatırımlar olmasıdır. Sağlık turizmi, termal, medikal, SPA (Kür) ve yaşlı ve engelliler için turizm olarak dört ayak üzerine oturmaktadır (Özbek, 2008).

a. Termal Turizm

Mineral özlü termal sular ile çamurların, kaynağın yöresindeki çevre ve iklim faktörleri bileşiminde, insan sağlığına olumlu katkı sağlamak üzere, uzman hekim denetim ve programında; fizik tedavi, iyileştirme, egzersiz, psikoterapi, diyet gibi destek tedavilerle koordineli kür uygulamaları için yapılan turizm hareketi “Termal Tu-



Şekil 1. İzmir İli Jeotermal Potansiyeli

rizm” olarak adlandırılmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2008).

Sıcak kaplıca suyu anlamına gelen termaller, sunduğu tedavi ve eğlence imkânları sayesinde büyük bir turizm potansiyeli yaratmaktadır. Yapılan arkeolojik kazılarda çıkan sonuçlara göre insanlar, yaklaşık 10 bin yıldır termal kaynaklardan tedavi amaçlı olarak yararlanmaktadır.

Türkiye Jeotermal Derneği verilerine göre, dünyadaki pek çok ülke termal kaynaklardan önemli miktarda gelir elde edilmektedir. Almanya ve Macaristan’da 10 milyon, Rusya’da 8 milyon, Fransa’da yaklaşık 700 bin, İsviçre’de 800 bin ve İspanyada 400 bin kişi termal turizmüne yönelik tatil aktivitelerine katılmaktadır. Japonya’nın Beppu şehrine 12–13 milyon kişi termal turizm için seyahat etmektedir. Japonya’daki 1500 kaplıcadan 100 milyon kişi faydalanmaktadır. Amerika’daki 210 kaplıcadan ise yılda yaklaşık 4,5 milyon kişi yararlanıyor olması önemli bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır (TJD web sayfası).

Termal turizm türü kendi içerisinde dört farklı aktiviteden bir araya gelmektedir; kaplıca turizmi, stres atma ve doğa yürüyüşü, telkin turizmi ve sosyal, sağlık, ekolojik açılarından rehabilitasyon turizmi (Şekil 2). Birbirleriyle ilişkili olan ve termal turizm bünyesinde her birine belirli zaman dilimleri ayırmak suretiyle belirli mekânsal potansiyellere ihtiyaç duyan bir turizm türüdür. Bu mekânsal kullanışlar için yarımadası genelinde Çeşme ve Seferihisar bölgelerinde potansiyeller bulunmaktadır.

Termal turizm;

- Stres atma ve doğa yürüyüşü,
- Telkin turizmi,
- Sosyal, sağlık ve ekolojik amaçlı rehabilitasyon turizmi,
- Kaplıca turizmi

b. Kür (SPA /Wellness) ve Turizm

Latince “Salus Per Aquam” kelimelerinin kısaltması olan SPA, “Sudan Gelen Sağlık” anlamına gelmekte olup Romalılardan bugüne kadar uygulanan su terapilerine verilen isimdir. Her türlü su ve çamur uygulaması SPA kapsamına girmektedir. “Wellness” kelimesi ise akıl, vücut, ruh ve ilişkilerde iyi ve zinde olmayı ifade etmektedir.

Bu kapsamda insanın kendisini ruhsal, bedensel, zihinsel ve ilişkisel olarak iyi ve zinde hissetmesini sağlayan her türlü masaj, cilt bakımı, çamur ve yosun banyoları, küvet bakımları, thalasso terapi gibi doğa ve doğal ürünlerle sağlıklı yaşam yöntemleri ile yapılan vücut bakımları Wellness kapsamına girmektedir (Regues, 2008) (Şekil 3).

Kelime anlamından daha geniş bir kapsama sahip olan SPA günümüzde yalnızca su ve çamur terapilerini değil sıcak su havuzu, çeşitli masaj terapileri, aroma terapileri, güzellik ve bakım gibi sağlık kür hizmetleri veren tesislere verilen bir isim olup su ile iyileşme, suyun kullanımından gelen sağlık, suyun sıcak, soğuk ve farklı biçimlerdeki akıtma, damlama, duşlama, püskürtme gibi uygulamaları ile kazanılan dinlenme ve ferahlama duygularının edinildiği bütüncüleyici terapi anlamında kullanılmaktadır.

Bölge genelinde mevcut uygulamalar açısından Çeşme bölgesi, potansiyel anlamında ise Çeşme ve Seferihisar bölgeleri öne çıkmaktadır.

Kür turizmi;

- Kür (spa ve wellness) turizmi,
- Deniz banyosu turizmi,
- Açık havada tedavi turizmi,
- Sosyal, sağlık ve ekolojik amaçlı rehabilitasyon turizmi,

c. Yaşlı ve Engelliler için Turizm

Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre dünya nüfusunun %10’u engellilerden oluşmaktadır. TÜRSAB’ın derlediği verilere göre ise, dünyada 600 milyondan fazla, Avrupa’da ise 46 milyona yakın fiziksel ya da zihinsel engelli kişi bulunmaktadır. Hareket zorluğu yaşayan hamile kadınlar ile 65 yaş üzeri nüfus göz önüne alındığında Avrupa’daki bu rakam 130 milyon kişiye ulaşmaktadır. Yaklaşık % 70’i seyahat eden bu kişiler seyahatlerini bir ya da birkaç kişinin refakatiyle gerçekleştirmektedir. Engelliler, yaşlılar ve refakatçilerin oluşturduğu bu grup, sağlık turizmi endüstrisi için 80 milyar USD’lik bir pazar potansiyeli anlamına gelmektedir (Şekil 4). Günümüzde Avrupa ülkelerindeki nüfusun yaşlanması yurtdışı sağlık harcamalarını arttırmıştır.

Engelliler için yıllardır ihmal edilmiş etkili yasal düzenlemelerin birçok ülkede (özellikle de geliş-

miş ülkelerde) hayata geçirilmesi ve bu yasal düzenlemelerin yavaş yavaş etkisini göstermeye başlamasıyla birlikte eskisine oranla çok daha mobil hale gelmiş, çeşitli ekonomik ve sosyal olanaklara kavuşmuş engelliler, daha fazla seyahat etmeye başlamışlardır. Daha küresel bir fikir edinebilmek için dünyanın büyüyen ekonomisi Çin’de 60 (çalışabilir durumda 25 milyon) ve gelişmiş Japonya’da 5 milyon (18 yaşın üzerinde 3 milyon) engelli bulunduğu söylenebilir (TUR-SAB internet sayfası).

Yarımada içerisinde Karaburun bölgesi, Birleşmiş Milletler Dünya Sağlık Örgütü destekleyiciliğinde “Dünya Engelli Çocuk Merkezi” projesi ile bu alanda öne çıkmaktadır.

Yaşlı ve engelliler için turizm;

- Sosyal, sağlık ve ekolojik amaçlı rehabilitasyon turizmi,
- Kaplıca turizmi,
- Stres atma ve doğa yürüyüşü

d. Medikal Turizm

Önceleri kaplıca tedavisi sırasında hastaya yerel veya sistemik olarak uygulanan ilaç tedavi yöntemi iken, bu tanım oldukça genişleyerek kapsamlı bir tedavi sektörü oluşturmuştur. Bunlar; tüp bebek, göz hastalıkları, ortopedi, plastik cerrahi, kalp cerrahi, diş tedavisi, onkoloji gibi eğitilmiş insan gücü ve ileri teknoloji gerektiren tedavi yöntemleri kullanılmaktadır. Alternatif tedaviler arasında ilk sıralara yükselen medikal turizm, sağlık ve şifa kavramlarını içinde barındırmasıyla her geçen gün cazibesini yükseltmektedir. Bu yükselişin sebepleri ise:

Bir kısım ülke (Örn: ABD ve Avrupa ülkeleri) vatandaşları için, kendi ülkelerinin sağlık turizm tedavi programları, sunulan paketlerdeki medikal tedavi hizmetleri, konaklama, taşıma, uçak bileti ve seyahat programlarından daha yüksek bedellere mal olmasıdır. Özellikle; Türkiye, Singapur, Tayland ve Hindistan gibi gelişmekte olan ülkelerdeki tedavi ve seyahat masrafları gelişmiş ülkelerden % 25 daha düşük olduğundan ekonomik açıdan tercih edilmektedir.

Medikal turizm tatil fikriyle birleştirildiğinde eğlence kavramıyla da buluşmaktadır. Sağlık amaçlı sunulan tedavi paketleri, sonrasında, tatile dön-

üştüğünde birçok insan için eğlence anlamına gelmekte, sağlık merkezleri bu yolla müşteri memnuniyetini pekiştirmektedir (Şekil 5).

Yarımada genelinde Urla Devlet Hastanesinin coğrafi konumu, İzmir kentinde bulunan üniversite hastanelerine yakınlığı ile birlikte yörenin deniz-kum-güneş turizmi açısından talep edilen bir merkez olması medikal turizm için önemli bir girdi oluşturmaktadır. Medikal turizmin yarımada içindeki varlık temeli bugün için zayıf gibi görünse de zaman içerisinde büyük önem arz ettiği unutulmamalıdır.

Medikal turizm;

- Estetik, ortopedi, diş ve göz tedavileri turizmi,
- Kaplıca turizmi,
- Stres atma ve doğa yürüyüşü,
- Ucuz sağlık turizmi

Yerel ve Merkezi Yönetimin Yarımada’da Sağlık Turizmine Yönelik Yaklaşımları

Varlık temelli yaklaşım diğer stratejik planlama araçları ile entegre olarak düşünüldüğünden yarımada içi ve dışındaki diğer yaklaşımların getirdiği kararlar da projenin gerçekleştirilebilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda yarımada için jeotermal ve sağlık turizmi ana kavramları doğrultusunda üst ölçekli bölge stratejik kararları incelendiğinde aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır.

Öncelikle Turizm Bakanlığı tarafından, Maden Tetkik Arama (MTA) ve Türkiye Kalkınma Bankası destekleriyle Türkiye genelinde Termal Turizm Kentleri projesi üretilmiştir. Bu proje kapsamında Termal Turizm Kentleri Bölgeleri oluşturulmuş ve İzmir kenti, Manisa, Denizli ve Aydın ile Güney Ege Termal Turizm Kentleri Bölgesini oluşturmaktadırlar. Bu çerçevede İzmir kenti genelinde jeotermal kaynakları ön plana alan projeler ve çalışmalar ön plana çıkmaktadır.

Ayrıca Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından İzmir-Seferihisar-Doğanbey kaplıcası, aynı bakanlığın 4957/2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu uyarınca Termal Turizm Merkezi ilan edilmiştir. Bakanlık tarafından yapılan fizibilite çalışmalarına göre mevcut onanlı imar planlarına göre tüm Türkiye bütününde 100.000 yatak, Seferihisar bütününde ise 15.000 yatak kapasitesi hesaplan-



Şekil 2. Termal Turizm Kentleri Bölgeleri ve İzmir İli Turizm Alan ve Merkezleri Haritaları (Kaynak: Turizm Bakanlığı)

mıştır (Piri, 2004). Dolayısıyla Seferihisar bölgesi gerek Termal Turizm kenti olarak tanımlanan İzmir içerisinde yer alması, gerekse de Seferihisar- Doğanbey özelinde Termal Turizm Merkezi olması dolayısıyla varlık temeline dayana jeotermal odaklı projeler için önemli bir bölge niteliğindedir.

İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan 1/25000 ölçekli İzmir Kentsel Bölge Nazım

İmar planı dökümanında ise yarımada'daki jeotermal kaynaklar için sağlık ve termal tuzim tesis alanları adı altında kültür merkezi, sağı köyü ve termal otellerden oluşan bir arazi kullanımı önerilmektedir. Örneğin Seferihisar için 'turizm, düşük yoğunluklu yaşama merkezi' kimliğiyle tarımsal iyileştirme sulama pansiyonculuk hobi bahçeciliği ve spor kampçılığı faaliyetlerinin yanısıra jeotermal için seracılık ve termal turizm ön plana çıkarılmıştır (İBŞB 2007).

Tablo 4. Termal turizm konusunda doğal kaynak-yerleşim ilişkisi

Konu	Termal turizme girerli olarak alınacak doğal kaynaklar	Lokasyon
	<ul style="list-style-type: none"> -Çeşme merkezi: • Doğal çıkış sıcaklığı 56°C ve 10lt'nin debi, kuyu çıkışı 56°C ve 10lt'nin debi değerlerinde • Mevcut durumda termalizm için kullanılmaktadır. • Çeşme merkezine ilanı. Üzümölküde, sıcak suyun içerisinde sodyum klorür-potasyum klorür-magnezyum klorür bulunmaktadır. • Romatizma-gut-gırmantik-raftizm-kadın deri hastalıkların-karaciğer ağrısına tedavi amaçlı kullanılmaktadır. -Çeşme Şifası: • Doğal çıkış sıcaklığı 42°C ve 120lt'nin debi, kuyu çıkışı 56°C ve 10lt'nin debi değerlerinde • Mevcut durumda termalizm için kullanılmaktadır. • Sıcak suyun içerisinde sodyum klorür-kalium bulunur. • Romatizma-raftizm-egzama-kan çibani ve midebağırsak rahatsızlıklarına tedavi amaçlı. -Karaburun-Güllübağ: • 3242°C ve 25lt'nin debisi bulunmaktadır. -Seferihisar- Karakoç, Doğanbey, • Doğal çıkış sıcaklığı 55-80°C ve 40lt'nin debi, kuyu çıkışı 90-103°C ve 175lt'nin debi değerlerinde • Mevcut durumda başlı başına için kullanılmaktadır. -Ahmetli Hamamı: • 55-67°C sıcaklık ve suyun içerisinde demir elementi bulunmaktadır. -Cumali fiasası: • 55-65°C sıcaklık ve suyun içerisinde karbonatlı ve tuzlu su bulmaktadır. Romatizma-deri hastalıklar-üst solunum yolları-kirkinin tedavisinde kullanılmaktadır. Gelecekte 68°C ve 110lt 55°C ısıtılır. • Suyun içerisinde asit, tuzlu su, litide 29mg/l serbest CO2 gazı bulunmaktadır. -Hamamönü fiasası: • 60°C sıcaklık ve suyun içerisinde sodyum bikarbonat ve klorür bulunmaktadır. Üst solunum yolları-nefritler-bazı ilihaplar-romatizma-metabolizma ve deri hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. -Karakoç Kaplıcası: • Suyun içerisinde karbonatlı, sodyum klorür ve bikarbonat bulunmaktadır. Romatizma, deri hastalıklar, raftizm-mide ve bağırsak rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. -Malkoç İsmet: • Suyun içerisinde karbonatlı ve sodyum klorür bulunmaktadır. Mide ve bağırsak rahatsızlıklarına iyi gelmektedir. -Güllübağ sahanı: • 32°C ile sıcaklık bulundukları amparlar ilibanyo arama kapsamında yapılması gereken işler olan, gelgitime kapsamında yapılması gereken işler olan ve gelgitime antarmında yapılması gereken işler olan jeotermal bölgeler. 	<ul style="list-style-type: none"> • Çeşme-Merkez • Çeşme-İzica • Çeşme-Şifası • Karaburun-Güllübağ • Seferihisar-Karakoç, Doğanbey • Seferihisar-Ahmetli • Seferihisar-Cumali • Seferihisar-Hamamönü • Seferihisar-Karakoç • Ula-Malkoç • Güllübağ
Jeotermal sular ve özellikleri	<ul style="list-style-type: none"> -Cumali fiasası: • 55-65°C sıcaklık ve suyun içerisinde karbonatlı ve tuzlu su bulmaktadır. Romatizma-deri hastalıklar-üst solunum yolları-kirkinin tedavisinde kullanılmaktadır. Gelecekte 68°C ve 110lt 55°C ısıtılır. • Suyun içerisinde asit, tuzlu su, litide 29mg/l serbest CO2 gazı bulunmaktadır. -Hamamönü fiasası: • 60°C sıcaklık ve suyun içerisinde sodyum bikarbonat ve klorür bulunmaktadır. Üst solunum yolları-nefritler-bazı ilihaplar-romatizma-metabolizma ve deri hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. -Karakoç Kaplıcası: • Suyun içerisinde karbonatlı, sodyum klorür ve bikarbonat bulunmaktadır. Romatizma, deri hastalıklar, raftizm-mide ve bağırsak rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. -Malkoç İsmet: • Suyun içerisinde karbonatlı ve sodyum klorür bulunmaktadır. Mide ve bağırsak rahatsızlıklarına iyi gelmektedir. -Güllübağ sahanı: • 32°C ile sıcaklık bulundukları amparlar ilibanyo arama kapsamında yapılması gereken işler olan, gelgitime kapsamında yapılması gereken işler olan ve gelgitime antarmında yapılması gereken işler olan jeotermal bölgeler. 	<ul style="list-style-type: none"> • Çeşme-Merkez • Çeşme-İzica • Çeşme-Şifası • Karaburun-Güllübağ • Seferihisar-Karakoç, Doğanbey • Seferihisar-Ahmetli • Seferihisar-Cumali • Seferihisar-Hamamönü • Seferihisar-Karakoç • Ula-Malkoç • Güllübağ
Termal Turizm tesislerinden kaynaklanan alanlarda yatak sayısı	<ul style="list-style-type: none"> -Çeşme: • Altın Tunus Resort Hotel (515 oda, 2 kral, 6 çouk odası, 20 bağıntılı oda, 10 sigara içilmeyen, 353 standart, 154 apart oda, 1030 yatak, termal havuz, güzelik ve sağıl merkezi ve SPA otel aktiviteleri) • Bali Apart Oteli (26suit-26apart oda, termal yüzme havuzu) • Delmar Hotel Thermal (8 suat, 84 standart, 5 apart oda 192 yatak, termal havuz, hamam, masaj salonları) • Oteli Kültür Termal (36 oda, 196 yatak, termal havuz, termal oda) • Sheraton Çeşme Resort (373 oda 746 yatak 31 suat, 272 standart, 70 alle, 32 klüp, 32 sigara içilmeyen, 2 engelli, 1 kral, 1 VIP suat, termal havuz, 2400m2 SPA ve Thalasso terapi merkezi) • Süzer Paratise Hotel (180 oda 360 yatak, 4 suat, 12 çouk odası, 2 bağıntılı oda, 4 engelli odası, açık-kapalı termal havuz, özel termal banyosu, Erik sedası, çamur banyosu (güne çamuru), bilik-Çouk banyosu) • Termal otel Loni (35 oda 70 yatak, termal havuz ve özel termal banyo) -Seferihisar: • Amantele Otel (termal değıl ancak 15m3/ik jeotermal su kullanımı planlanmaktadır) • A.Ş.A. Kış Termal değıl ancak su park ile beraber 20m3/ik jeotermal su kullanımı planlanmaktadır) • Sağıl Bakanlığı Tesisi (200 yatak kapasiteli, termal yok fakat 10m3/ik jeotermal su kullanımı planlanmaktadır) • Milli Eğitim Bakanlığı Tesisi (440 yataklı tallı kuyu, termal yok fakat 20m3/ik jeotermal su kullanımı planlanmaktadır) 	<ul style="list-style-type: none"> • Çeşme-Boyalık Mevki • Çeşme-Merkez • Çeşme-İzica Mevki • Çeşme-Alaçab sahanı • Seferihisar-Sığacık • Ula-Malkoç • Seferihisar-Doğanbey
Jeotermal Sahalar	<ul style="list-style-type: none"> • Türkiye genelinde I. Derece Önemli Jeotermal Sahalar içerisinde İzmir- Çeşme ve Şifası bölgesi 50 akım değıl ve 8.640 litreyiğin oranında değılere sahiptir. • Türkiye genelinde II. Derece Önemli Jeotermal Sahalar içerisinde İzmir- Çeşme-Dereköy bölgesi 10 akım değıl ve 2.468 litreyiğin oranında değılere sahiptir. 	<ul style="list-style-type: none"> • Seferihisar-Doğanbey • Çeşme-Merkez ve Çeşme-Şifası • Çeşme-Dereköy
Merkezi yönetime yakınlığı	<ul style="list-style-type: none"> • Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Çeşme-Pagalama Kültür ve Turizm Koruma ve Geliştirme Bölgesi ilan edilmiştir. • Seferihisar, Doğanbey Termal turizm bölgesi olarak Turizm Bakanlığı tarafından belirlenmiştir. 470 h.alık alan mevcut yatak kapasitesi 500yataktır. • Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından "Geniş Ege Termal Turizm Kentleri Bölgesi" İzmir, Aydın, Manisa, Denizli • Güllübağ-İzicaya mağaramı • Eşek Adası Milli Parkı • Karaburun-Akdeniz Foku-Ayvalığı Mağaramı • Seferihisar-Dükmaz Barajı ve Seferihisar Barajları, Seferihisar Pınarcık ve Güneşli Baraj Gölü çevresini • Ula Çouk Adaları (Çouk Adaları Turizmi Geliştirme Projesi) • Ula-Yaglılar Yürüyüş Parkuru • Seferihisar-Fayazlı Yürüyüş Parkuru 	<ul style="list-style-type: none"> • Çeşme-Pagalama • Seferihisar-Doğanbey • Karaburun-Mordoğan-Ayvalığı Mevki • Karaburun-Kayalıköy • Karaburun-Karacık • Karaburun-İzmidere Vadisi • Karaburun-Çouk Adaları
Şifası adını alan tesisler	<ul style="list-style-type: none"> • Çeşme-Merkez • Çeşme-İzica • Çeşme-Şifası • Karaburun-Güllübağ • Seferihisar-Karakoç, Doğanbey • Seferihisar-Ahmetli • Seferihisar-Cumali • Seferihisar-Hamamönü • Seferihisar-Karakoç • Ula-Malkoç • Güllübağ 	<ul style="list-style-type: none"> • Çeşme-Merkez • Çeşme-İzica • Çeşme-Şifası • Karaburun-Güllübağ • Seferihisar-Karakoç, Doğanbey • Seferihisar-Ahmetli • Seferihisar-Cumali • Seferihisar-Hamamönü • Seferihisar-Karakoç • Ula-Malkoç • Güllübağ

Tablo 5. Kür turizmi konusunda doğal kaynak-yerleşim ilişkisi

Konu	Kür turizmine girdi olarak alınacak doğal kaynaklar	Lokasyon
Bölgedeki turizm tesislerinin kür (spa ve wellness) turizmi durumu	<ul style="list-style-type: none"> Çeşme Sheraton Çeşme Resort (373 oda 746 yatak 31 suit, 272 standart, 70 aile, 32 küp, 32 sigara içmeyen, 2 engelli, 1 krat, 1 VIP suit, termal havuz, 2400m2 SPA ve Thalasso terapi merkezi) Akın Yurdu Resort Hotel (515 oda, 2 krat, 6 çocuk odası, 20 bağlantılı oda, 10 sigara içmeyen, 353 standart, 154 apart oda, 1030 yatak, termal havuz, güzelik ve sağlık merkezi ve SPA otel aktiviteleri) Süzer Paradise Hotel (180 oda 360 yatak, 4 suit, 12 çocuk odası, 2 bağlantılı oda, 4 engelli odası, açık-kapalı termal havuz, özel termal banyosu, fizik tedavi, gamur banyosu (şifre çamuru), bitki-çiçek banyosu) Sefehisar: Amarante Oteli (termal değil ancak 15m3/h lik jetermal su kullanımı planlanmaktadır) A.Ş.A. Club (termal değil ancak su parkı ile beraber 20m3/h lik jetermal su kullanımı planlanmaktadır) Sağlık Bakanlığ. Tesisi (200 yatak kapasiteli, termal yok fakat 10m3/h lik jetermal su kullanımı planlanmaktadır) MİE Eğitim Bakanlığ. Tesisi (440 yataklı tatil köyü, termal yok fakat 20m3/h lik jetermal su kullanımı planlanmaktadır) 	<ul style="list-style-type: none"> Çeşme-İlica Çeşme-Merkez Sefehisar-Merkez Sefehisar-Doğanbey
Deniz banyosu turizmi için kullanılacak platolar ve koylar	<ul style="list-style-type: none"> Urla, Güllübahçe, Balıkköyü, İçmeler, Çeşmealtı, Kalabak, Özbek, Kizilman sahilleri, Mentek Koyu, Malgaca Çeşme, Çiftlikköy, İlica, Altınkum, Pirlanta, Yıldız Burnu, Çark, Piyade, Şifne, Kuçuk Liman, Paşa Liman, Çatalazmak, Dalyan, Aya Yorgi Karaburun, Çatakkaya Körfezi, Süngerçi Koyu, Sıcağbüku Koyu, Kumbukü Koyu, Akbuk Koyu, Olcabuk Koyu, Eğritman Koyu, Dikencik Koyu, Karareis Koyu, Kocadere Koyu, Gerence Koyu Sefehisar, Azmak, Kuçuk Akkum, Büyük Akkum, Ekmeksiz Plajı, Bahadır, Çift kalesi, Doğanbey-Payamlı, İpek kum Güzellibağçe, Süzelliibağçe 	<ul style="list-style-type: none"> Varlık grubunun tamamı
Kür merkezinde kür uygulamalarının dışında tesislerin ve yerel halkın kalan zamanlarını dolduracak rekreasyon alanı (kür parkı)	<ul style="list-style-type: none"> Sefehisar-Doğanbey Termal Turizm Bölgesi Çeşme-Pağalimanı Turizm Merkezi Çeşme -Pağalimanı Kültür ve Turizm Koruma ve Geliştirme Bölgesi Çeşme -Alaçatı Turizm Merkezi Çeşme-Altınkum Turizm Merkezi Çeşme-Alaçatı Kültür ve Turizm Koruma ve Geliştirme Bölgesi Güllük Turizm Çeşme-Tanay Orman İçi Dinlenme Yeri (İlica mevki A tipinde İzmir'e 80km., Çeşme ye 8km., plaj voleybolu ve yetken, 70ha., 2000kişiliğin) Büyük Liman ve Paşa Limanı Urla-Uzunkuyu Orman İçi Dinlenme Yeri (B tipi, İzmir-çevre yolu 60km., piknik, 20ha., 1000kişiliğin) Urla-Güvendik Orman İçi Dinlenme Yeri (B tipi, İzmir'e 55km., piknik, 15ha., 1500kişiliğin) Sefehisar-Ekmeksiz Plajı ve Orman İçi Dinlenme Yeri (A tipi, İzmir'e 52km., Sefehisar'a 7km., çadır kamp, 7ha, 1500kişiliğin, 150 adetçadır) Sefehisar-Taşo Çamlık Orman İçi Dinlenme Yeri (B tipi, İzmir'e 50km., Sefehisar'a 5km., piknik ve arkeoloji, 10ha., 1500kişiliğin) Güzellibağçe Çamlık Orman İçi Dinlenme Yeri (B tipi, İzmir'e 25km., doğal manzara, piknik, 24ha, 1500kişiliğin) 	<ul style="list-style-type: none"> Sefehisar-Doğanbey Çeşme-Şifne-Pağalimanı Çeşme-Alaçatı Çeşme-İlica
Sosyal, Sağlık, Ekolojik Açılımların Rehabilitasyon Turizmi için sosyal, sağlık, ekolojik açıları uygun yerleşim ve mekanlar	<ul style="list-style-type: none"> Urla -Denizi Köyü (çam ve zeytin ağaçları, mezarlık süslemeleri, zeytinyağı üretim tesisleri) Urla-Demirci Köyü ve Urla Özbek Köyü (orman ve kıyı köyü) Sefehisar-Gödenek Köyü (Teos yakınında, şarap ve zeytinyağı bölgesi) Çeşme-İdizi Köyü(İzmirli Erythrai yerleşimi) Sefehisar-Eğlencehoca Kösedere ve İnecek köyleri Karaburun-Çatakkaya köyü dışından kendi imkânlarıyla doğal kalınacak mekan Karaburun-Sarpınçık-Parlak-Salman-Kuçukbahçelerdeki edileme eğilimleri var fakat orijinal karakteri, çevre değerleri ile eko-turizm ve alternatif turizm için uygun yerler (agro-turizm projesi kendi gayretleriyle) 	<ul style="list-style-type: none"> Çeşme-İdizi Karaburun-Eğlencehoca Karaburun-Kösedere-İnecek Çatakkaya-Sarpınçık-Parlak-Salman-Kuçukbahçe
Yerel yönetim ve özel teşebbüslerin kür turizmine destekleri	<ul style="list-style-type: none"> Özel Sağlık Hizmetleri Termal Turizm Sanayi ve Ticaret (Tefusa) A.Ş. İzmir'in Çeşme ilçesinde 60 işadamların 12 ay turizmi için bünyesinde futbol ve golf sahaları, spor merkezleri ve toplantı salonları yer alan termal tedavi kür merkezi ve sosyal kompleksler kurulması amacıyla oluşturduğu şirket, 	<ul style="list-style-type: none"> Çeşme-Merkez

Tablo 6. Engelli ve Yaşlı turizmi konusunda doğal kaynak-yerleşim ilişkisi

Konu	Yaşlı ve Engelli turizmine girdi olarak alınacak doğal kaynaklar	Lokasyon
Mevcut bulunan projeler	<ul style="list-style-type: none"> Dünya Engelli Çocuklar Tatil Beldesi: Birleşmiş Milletler Dünya Sağlık Örgütü (UN, WHO) yöresi 191 ülkeden engelli çocukları ve aileleri, Amaç: yarımadada üzerinde değişik alanlarda dünya engelli çocukları ve aileleri için tatil köyleri kurulmasıdır. Müdürlük tarafından yapılan Engelli gruplarına, çarşılar, çocuklar için 10 günlük programlara tatil ve rehabilitasyon Karaburun-Sarpınçık-Parlak-Salman-Kuçukbahçelerdeki edileme eğilimleri var fakat orijinal karakteri, çevre değerleri ile eko-turizm ve alternatif turizm için uygun yerler (agro-turizm projesi kendi gayretleriyle) Karaburun-Karareis, Eğritman, Denizgören, Tekke, Kösedere şifreleri, YemecipinarSazak Manastır Köyü ve Yenilman Köyü, Hacilar bölüneliye terk edilmiş potansiyel. Dağının tebatyalye Çulu ve Hıranok köylerinde köy turizmidir. 	<ul style="list-style-type: none"> Karaburun-Karareis-Eğritman-Denizgören-Tekke-Kösedere İnecekli-Yemecipinar-Sazak Manastır (Kaleci) Yenilman-Hacılar-Çulu-Hıranok köyleri
Eğitim tesisleri	<ul style="list-style-type: none"> Yuruculu terası Yuruculu özelikle spaistik engelli ve dişu organlarında kaygılan bulunan insanlar üzerindeki olumlu etkileri bilinyor. Türkiye'de ilk kez denizin içindeki doğal yaşam ortamında 2 yuruculu terası 	<ul style="list-style-type: none"> Çeşme-Merkez Ahnyunus
Mevcut engelli tesisler	<ul style="list-style-type: none"> Çeşme-Urlası Özel Eğitim Kongresi (15-17 Kasım 2007) (Dalyan-Orbur Oteli) Sefehisar-Özel Çar. A. Özel Eğitim Rehabilitasyon Merkezi (4 eğitilim-62 öğrenci) Urla-Öztek, Bireyler Mıran Yaşam (Urlası Urla Yaz Kampı) 	<ul style="list-style-type: none"> Çeşme-Dalyan Sefehisar-Merkez
Mevcut yaşı rehabilitasyon tesisleri	<ul style="list-style-type: none"> Çeşme-Büyükk "Fethi Venen Huzurevi ve Yaşlı Bakım Merkezi" (34 kişi kapasite) Güzellibağçe-Maltepe mah. "Özel İtil Yaşlı Bakım Evi ve Huzur Evi" (62 kişi kapasite) Güzellibağçe-Maltepe mah. "Özel Yakanız Yaşlı Bakım ve Dinlenme evi" (19 kişi kapasite) Güzellibağçe-Maltepe mah. "Özel Yunus Yaşlı Bakım ve Huzurevi" (35 kişi kapasite) Güzellibağçe-Yak mah. "Özel İrem Yaşlı Bakım ve Huzurevi" (20 kişi kapasite) Güzellibağçe-Celali mah. "Gökten Yüz" Özel Krp Güneşli Bakım Evi" Urla-Barbaros Köyü "Urla Barbaros Çocuk Sitesi" Urla-İskele-Kalabak "Özel Evren Huzurevi ve Yaşlı Bakım Evi" (19 kişi kapasite) Urla-Karareis "Darıpaşalık Çemşelli Urla Huzurevi" (118 kişi kapasite) Urla-İskele "Özel Yaka Yaşlı Bakım ve Huzurevi" (26 kişi kapasite) Urla-İçmeler "Özel İçmeler Butak Huzurevi" (20 kişi kapasite) Urla-Karareis "Darıpaşalık Çemşelli Urla Huzurevi" (118 kişi kapasite) Urla-İskele "Özel Asla Yaşam Yalşı Bakım ve Huzurevi" (100 kişi kapasite) Urla-Dündarlık "Özel Huzurkonuğu Huzurevi ve Yaşlı Bakımevi" (41 kişi kapasite) Urla-İskele "Özel Evren Huzurevi ve Yaşlı Bakım Evi" (14 kişi kapasite) Sefehisar-Sığacak "Güven İmanı Bahar Yaşlı Bakım merkezi" (yazlı bakım, beslenme, Alzheimer, Parkinson, demans, diyabet, kemik erimesi, depresyon, 76 kişi kapasitesi) 	<ul style="list-style-type: none"> Çeşme-Büyükk Urla-Barbaros Köyü Urla-İskele Urla-İçmeler Urla-Dündarlık Urla-Karareis Mekiği Sefehisar-Sığacak
Stres alma dışı yürüyüş parkur alanları	<ul style="list-style-type: none"> Güzellibağçe-İnkaya mağarası Eğlek Adası MİB Parkı Karaburun-Akdeniz Foku-Ayvalığı Mağarası Sefehisar-Dikeniz Barajı ve Sefehisar Barajları, Sefehisar Pınarcık ve Güneşli Baraj Gölet çevreleri Urla-Yağcılar Yürüyüş Parkuru Sefehisar-Fayamlı Yürüyüş Parkuru Karaburun 6 ayrı yürüyüş parkuru, "Kırmızı Saharın Gelin" parkuru (14,2 km – 5,5 saat), Orman parkuru(16,2 km – 5,5 saat), Uzundere Vadisi parkuru (13,2 km – 5 saat), Manastır Parkuru (9 km – 4,5 saat), Sahil parkuru / 10,4 km – 3,5 saat), Karaburun pazarı & Tenkedirlik Sazak köyü (5 km – 3 saat) 	<ul style="list-style-type: none"> Karaburun-Mordogan-Ayvalık Mevkii-Yaylaköy Karareis-Uzundere Vadisi-Sapı Köyü-Sarpınçık-Bozköy-Sazak Köyü Sefehisar Fayamlı Urla-Yağcılar
Sosyal, Sağlık, Ekolojik Açılımların Rehabilitasyon Turizmi için sosyal, sağlık, ekolojik açıları uygun yerleşim ve mekanlar	<ul style="list-style-type: none"> Urla-Demirci Köyü (orman ve kıyı köyü) Urla Özbek Köyü (kıyı köyü) Sefehisar-Gödenek Köyü (Teos yakınında, şarap ve zeytinyağı bölgesi) Çeşme-İdizi Köyü(İzmirli Erythrai yerleşimi) Çeşme-İdizi Köyü(İzmirli Erythrai yerleşimi) Karaburun-Eğlencehoca Kösedere ve İnecek köyleri Karaburun-Çatakkaya köyü dışından kendi imkânlarıyla doğal kalınacak mekan Karaburun-Sarpınçık-Parlak-Salman-Kuçukbahçelerdeki edileme eğilimleri var fakat orijinal karakteri, çevre değerleri ile eko-turizm ve alternatif turizm için uygun yerler (agro-turizm projesi kendi gayretleriyle) 	<ul style="list-style-type: none"> Çeşme-İdizi Karaburun-Eğlencehoca-Kösedere-İnecek Çatakkaya-Sarpınçık-Parlak-Salman-Kuçukbahçe
Stres alma dışı yürüyüş parkur alanları	<ul style="list-style-type: none"> Urla -Demirci Köyü (çam ve zeytin ağaçları, mezarlık süslemeleri, zeytinyağı üretim tesisleri) Urla-Demirci Köyü (orman ve kıyı köyü) Urla Özbek Köyü (kıyı köyü) Sefehisar-Gödenek Köyü (Teos yakınında, şarap ve zeytinyağı bölgesi) Çeşme-İdizi Köyü(İzmirli Erythrai yerleşimi) Karaburun-Eğlencehoca Kösedere ve İnecek köyleri Karaburun-Çatakkaya köyü dışından kendi imkânlarıyla doğal kalınacak mekan Karaburun-Sarpınçık-Parlak-Salman-Kuçukbahçelerdeki edileme eğilimleri var fakat orijinal karakteri, çevre değerleri ile eko-turizm ve alternatif turizm için uygun yerler (agro-turizm projesi kendi gayretleriyle) 	<ul style="list-style-type: none"> Çeşme-İdizi Karaburun-Eğlencehoca-Kösedere-İnecek Çatakkaya-Sarpınçık-Parlak-Salman-Kuçukbahçe
Sosyal, Sağlık, Ekolojik Açılımların Rehabilitasyon Turizmi için sosyal, sağlık, ekolojik açıları uygun yerleşim ve mekanlar	<ul style="list-style-type: none"> Çeşme 1 Devlet Hastanesi (Zirapın, 8 uzman doktor, dahiliye, intanjiye, ortopedi, genel cerrahi, çocuk, kadın doğum, göz, nöroloji, psikiyatri, KBB, 25 yataklı diyaliz merkezi var) Sefehisar 1 devlet hastane (Nevzat Hepkin Devlet Hastanesi) 50 yataklı kapasiteli 6 uzman, 9 pratisyer ve 1 diğ hekim Urla 1 devlet hastanesi 90 doktor kemik hastanesinde 52 sı uzman 	<ul style="list-style-type: none"> Çeşme-Merkez Sefehisar-Merkez Urla-İskele

Tablo 7. Medikal turizm konusunda doğal kaynaklar-yerleşim ilişkisi

Konu	Medikal turizme girdi olarak alınacak doğal kaynaklar	Lokasyon
Stres alma dışı yürüyüş parkur alanları	<ul style="list-style-type: none"> Güzellibağçe-İnkaya mağarası Güzellibağçe beşeleri Eğlek Adası MİB Parkı Karaburun-Akdeniz Foku-Ayvalığı Mağarası Sefehisar-Dikeniz Barajı ve Sefehisar Barajları, Sefehisar Pınarcık ve Güneşli Baraj Gölet çevreleri Urla-Yağcılar Yürüyüş Parkuru Sefehisar-Fayamlı Yürüyüş Parkuru Karaburun 6 ayrı yürüyüş parkuru, "Kırmızı Saharın Gelin" parkuru (14,2 km – 5,5 saat), Orman parkuru(16,2 km – 5,5 saat), Uzundere Vadisi parkuru (13,2 km – 5 saat), Manastır Parkuru (9 km – 4,5 saat), Sahil parkuru / 10,4 km – 3,5 saat), Karaburun pazarı & Tenkedirlik Sazak köyü (5 km – 3 saat) 	<ul style="list-style-type: none"> Karaburun-Mordogan-Ayvalık Mevkii-Yaylaköy Karareis-Uzundere Vadisi-Sapı Köyü-Sarpınçık-Bozköy-Sazak Köyü Sefehisar Fayamlı Urla-Yağcılar
Sosyal, Sağlık, Ekolojik Açılımların Rehabilitasyon Turizmi için sosyal, sağlık, ekolojik açıları uygun yerleşim ve mekanlar	<ul style="list-style-type: none"> Urla -Demirci Köyü (çam ve zeytin ağaçları, mezarlık süslemeleri, zeytinyağı üretim tesisleri) Urla-Demirci Köyü (orman ve kıyı köyü) Urla Özbek Köyü (kıyı köyü) Sefehisar-Gödenek Köyü (Teos yakınında, şarap ve zeytinyağı bölgesi) Çeşme-İdizi Köyü(İzmirli Erythrai yerleşimi) Karaburun-Eğlencehoca Kösedere ve İnecek köyleri Karaburun-Çatakkaya köyü dışından kendi imkânlarıyla doğal kalınacak mekan Karaburun-Sarpınçık-Parlak-Salman-Kuçukbahçelerdeki edileme eğilimleri var fakat orijinal karakteri, çevre değerleri ile eko-turizm ve alternatif turizm için uygun yerler (agro-turizm projesi kendi gayretleriyle) 	<ul style="list-style-type: none"> Çeşme-İdizi Karaburun-Eğlencehoca-Kösedere-İnecek Çatakkaya-Sarpınçık-Parlak-Salman-Kuçukbahçe
Sosyal, Sağlık, Ekolojik Açılımların Rehabilitasyon Turizmi için sosyal, sağlık, ekolojik açıları uygun yerleşim ve mekanlar	<ul style="list-style-type: none"> Çeşme 1 Devlet Hastanesi (Zirapın, 8 uzman doktor, dahiliye, intanjiye, ortopedi, genel cerrahi, çocuk, kadın doğum, göz, nöroloji, psikiyatri, KBB, 25 yataklı diyaliz merkezi var) Sefehisar 1 devlet hastane (Nevzat Hepkin Devlet Hastanesi) 50 yataklı kapasiteli 6 uzman, 9 pratisyer ve 1 diğ hekim Urla 1 devlet hastanesi 90 doktor kemik hastanesinde 52 sı uzman 	<ul style="list-style-type: none"> Çeşme-Merkez Sefehisar-Merkez Urla-İskele

Tablo 8. Sağlık turizmi genel organizasyonu konusunda doğal kaynak-yerleşim ilişkisi

ORGANİZASYON VE İLETİŞİM		
Konu	Organizasyon ve iletişim için girilerek alınacak doğal kaynak	Lokasyon
Organizasyon ve iletişim konusunda bilimsel ve teknolojik yardımlarda bulunabilecek kurum-kuruluş ve organizasyonlar	<p>Bölge İçinde:</p> <ul style="list-style-type: none"> • İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Jeotermal Enerji Araştırma ve Uygulama Merkezi* <p>Bölge Dışında:</p> <ul style="list-style-type: none"> • İzmir Jeotermal Anonim Şirketi (İzmir Büyükşehir Belediyesi %50 ortaklığı, İİ Öze İdare %50 ortaklığı) • Ege Üniversitesi Güneş Enerjisi Enstitüsü • Dokuz Eylül Üniversitesi Jeotermal Enerji Araştırma ve Uygulama Merkezi • Dokuz Eylül Üniversitesi Hastanesi • Ege Üniversitesi Hastanesi 	<ul style="list-style-type: none"> • Urla-Güzelbahçe
Termal turizm amacıyla bölgeye giriş ve çıkış noktaları ile birbirleriyle ve çevreyle olan bağlantı	<p>—Adnan Menderes Havalimanı, 30 km. Mesafede Güzelbahçe tarafından alana giriyor.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Seferihisar termal alanlarına 50 km (İzoban* gittikten sonra) • Urla termal alanlarına 50 km (İzoban) • Karaburun-Güzelbahçe termal alanlarına 60km (İzoban) • Çeşme termal alanlarına 85km (İzoban) mesafededir. <p>—İzmir-Çeşme (İzoban) alanını içersinden geçmektedir.</p> <p>—Çeşme-Krovançiyer (İzmir) İtalya ve Yunanistan ile bağlantı noktası.</p> <p>—Yat (İzmir) alanı:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Çeşme Y.L. 70 yat kap. • Çeşme -Sifne Y.L. 700 yat kap. (YPK kararı) • Çeşme-İlica Y.L. (YPK kararı) • Çeşme-Dalyanköy Y.L. 400 yat kap. • Çeşme-Altınburun Y.L. 100 yat kap. • Çeşme-Ataçlı Y.L. 350 yat kap. • Seferihisar-Urknmaz Y.L. 300 yat kap. (YPK kararı) • Seferihisar-Sığacak Y.L. 500 yat kap. • Karaburun Y.L. 280 (proje aşaması) • Mandracı Y.L. 300 (devam ediyor) • Urla Y.L. (proje aşaması) 	<ul style="list-style-type: none"> • Çeşme-Merkez • Çeşme-Ataçlı • Çeşme-Sifne • Çeşme-İlica • Çeşme-Dalyanköy • Karaburun-Güzelbahçe • Karaburun-Merkez • Karaburun-Mandracı • Urla-Merkez • Seferihisar-Urknmaz • Seferihisar-Sığacak • Güzelbahçe-Merkez

Neden böyle bir proje geliştiriliyor?

İçinde bulunduğumuz çağın **yaşam kalitesi** anlamında öne çıkan konuların başında sağlıktaki ilerlemeler gelmektedir. “Sağlık insanlığın vazgeçilmez hakkı ve ihtiyacıdır” yaklaşımının zaman içerisinde öne çıkarak toplumlar ve ülkeler tarafından benimsenmesi özellikle gelişmiş ülkelerdeki bu alanda yapılan yatırımların katlanarak artması sonucunu doğurmuştur. Uluslararası ve ulusal boyutta çoklu dengeler üzerine oturan bir yapısı olan sağlık kavramı, günümüz koşulları göz önünde bulundurulduğunda son yıllarda önemli bir ivme yakalamıştır. Bu nedenle **Jeotermal Kaynak Odaklı Bölgesel Sağlık Merkezi** ana teması **bölgesel yetkinlik merkezi** olarak bölge için uygulanabilir bir proje olarak ön plana çıkmıştır (Tablo 9). Bu bağlamda böyle bir proje gelişimini nedenleyen faktörleri üç ana grupta ele alabiliriz.

Uluslararası Faktörler;

- Tüm dünyada sağlık turizmine olan ilgi sağlık hizmetlerindeki yüksek maliyet, yaşlanan nüfus, değişen yaşam tarzı ve güzellik anlayışı vb. sebeplerle artmış ve çeşitli coğrafyalarda farklı yönleriyle ön plana çıkmıştır. Örneğin, Avrupa ve Kuzey Amerika’daki gelişmiş ülkelerde sağlık konusu devletin doğrudan ilgi alanına girmekte ve Avrupa ve Kuzey Amerika yurt dışından ucuza sağlık hizmeti almaya aday haline gelmiştir. Hem yüksek maliyetli sağlık hizmeti almak zorunda kalan hem de kapsam dışı kalan hizmetlerde sigortalı için daha ucuz, ama kaliteden taviz vermeyen, bekleme süresi

daha kısa olan sağlık hizmeti sunucularına ihtiyaç vardır. Neticede.

- Özellikle İskandinav ülkeleri gibi iklim nedeniyle sağlık problemleri yaşayan ülkelerde (güneşin sınırlı gün sayısında bulunması sebebiyle özellikle kemik hastalıklarının bu bölgelerde yaygın olarak gözüktüğü bilinmektedir), devlet politikası olarak sağlık konusu güvence altında bulunmakta ve gerekli harcamalar devlet tarafından karşılanmaktadır.
- Dünyada turizmden en fazla gelir elde edilen ülkelerin uygulamalarına bakıldığında, bu ülkelerdeki planlamaların ve değerlendirmelerin, devlet ve turizm ile ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından sürdürülebilir turizm ilkesi çerçevesinde yapıldığı bilinmektedir. Sürdürülebilir sağlık turizmi politikası çerçevesinde tarih, kültürel ve doğal çevrenin korunmasına ve geliştirilmesine dikkat edilmesi prensibi, kirletilmemiş hava, su, toprak ve çevrenin en önemli sermayeleri olarak kabul edilmektedir.

Ulusal Faktörler;

- Ülkemiz mevcut coğrafi konumu, Avrupa Birliği tam üyelik adaylığı, sağlıktaki dönüşüm projesiyle birlikte özel sağlık sektörün yakaladığı ivme ve turizmdeki gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda sağlık turizmini tüm yıla yayma anlayışı gelişebilecek ve ülkeye getireceği ekonomik değer artacaktır.
- Merkezi ve yerel yönetimlerde de son yıllarda sağlık turizmine yönelik proje ve uygulama alanında ilerlemeler ortaya çıkmıştır (ör: Kül-

tür ve Turizm Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı projeleri).

- Türkiye, zengin geçmişi bakımından mineralli sular, kür uygulamaları, ucuz sağlık turizmi, hamam kültürü gibi uygulamalarla hem batı kültürleri hem de doğu kültürleri için bir çekim merkezi olmaktadır.
- Türkiye'nin genel hedefler içerisinde termal turizm alanından başlayarak süreç sonunda tüm sağlık turizmi pazarında rekabetçi olabilecek bir potansiyeli bulunmaktadır.

Yerel Faktörler;

- İzmir'in Sağlıklı Kentler Birliği üyeliği ve Dünya Sağlık Turizmi Kongresi'ne 2011 yılı için aday olması, ayrıca 2015 EXPO için sağlık ana temasında aday ülke olması ve finallere kalması neticesinde sağlık sektörüne olan ilgi artmıştır.
- Yarımada'nın mevcut termal sular ve kaplıcalar, deniz-kıyı-orman-iklim gibi doğal varlıkları, mevcut turizm aktiviteleri, sosyal duyarlılığı gelişmiş ve işbirliğine açık potansiyel bölge yapısı, ulusal ve uluslararası ölçekte eklenilebilir kapasitesi, ulaşım olanakları bulunmaktadır.
- Bölgede bulunan STK'ların benzer çalışmalarında etkin rol almaktadır: Karaburun Yerel Gündem 21, Seferihisar Kültür Çevre ve Turizm Birliği, ÇEŞTOB (Çeşme Turistik Otelciler Birliği), Çeşme TETUSA A.Ş (Özel Sağlık Hizmetleri Termal Turizm Sanayi ve Ticaret) vb. kuruluşlar).
- Dünya üzerinde Bio-termal Talasso Center'ın birleştiği tesislerden bir kaçının da Çeşme'de bulunmaktadır.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Çeşme-Paşalimanı Kültür ve Turizm Koruma ve Geliştirme Bölgesi, Seferihisar-Doğanbey ise Termal Turizm Bölgesi olarak ilan edilmiştir,

Sonuç

Örgütlenme ve organizasyonun çok değişik boyutlarda var olması, aynı zamanda da çok amaçlı çok aktörlü, bilgi boyutunun fazlaşması ile günümüzde planlama problemi tanımı daha karmaşık bir hal almaktadır. Bu yaklaşımların

uygulanabilir ve belli toplumsal kriterleri karşılayabilir olması için stratejik yaklaşımları kullanmak zorunlu hale gelmiştir. Bu zorunluluk hem planlama dili ile mekanı tariflerken (analiz, değerlendirme) ve hem de ilgili çevrenin tasarımında, planlamasında ve yaratımında verilecek kararlarda kendisini göstermektedir.

Jeotermal Kaynak Odaklı Bölgesel Sağlık Merkezi projesinin Seferihisar-Güzelbahçe-Urla-Karaburun-Çeşme'den oluşan yarımada bütününde gerçekleşmesinin ana nedeni bölgenin doğal ve çevresel varlıklar bağlamında Türkiye genelinde çok avantajlı bir yapıda olmasıdır. Jeotermal kaynak potansiyeli bakımından önemli rezervuar alanlarına (Seferihisar, Çeşme) sahip olan bu bölge aynı zamanda tarihsel süreçte de bu kaynaklardan faydalanan antik yerleşimlere ev sahipliği yapmış bir coğrafya konumundadır.

Yarımada; üniversiteler (İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Ege Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi), araştırma ve uygulama kurumları (MTA İzmir Bölge Müdürlüğü, İzmir Jeotermal Anonim Şirketi), enstitüler (Güneş Enerjisi Enstitüsü, İYTE Jeotermal Enerji Araştırma ve Uygulama Merkezi vb.) ve özel girişimciler (Jeotermal enerji firmaları) bütününde kanalıyla yürütülen jeotermal araştırmalar alanında Türkiye genelinde önemli yollar kat etmiştir. İlk maliyet olarak adlandırılan rezervuar tespiti için açılacak kuyu ve teknik alt yapı olarak nitelendirilen boru maliyetlerinin yüksek olması sebebiyle jeotermal rezervuar alanlarının tam tespiti henüz yapılamamıştır. Ancak yöredeki kapasitesi ve kaynaklara ilişkin genel özellikler bilinmektedir.

Projenin yapısal bileşenleri jeotermal enerji entegre sistem bütününde jeotermalin farklı kullanım alanlarının mekansal organizasyonu şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Seferihisar-Doğanbeyli bölgesinde 153°C'ye kadar sıcaklıklara çıkan jeotermal potansiyel öncelikle karbondioksit gazı ve kuru buz üretimi için kullanılacak, elektrik üretimi amaçlı kullanıldıktan sonra şehir ısıtımında, seraların ve hayvan barınaklarının ısıtımında kullanılacaktır. Diğer bir konu da konut ısıtımındadır. Ülkemizin birçok jeotermal kaynak bölgesinde maliyetlerin yüksekliği, jeotermal rezervuarın kapasitesini hesaplamaya yönelik yeterince kuyu açılmaması ve jeotermal bölgenin tam olarak sı-

nırlarının belirlenmemesi sebebiyle konut ısıtmasında kaynağın tam olarak ne kadar kapasiteye hitap edeceği net olarak bilinmemekte dolayısıyla yeni kuyular açılmak suretiyle yeni konut alanları ısıtması projeleri gündeme gelmektedir. Bu da sağlıklı bir projelendirme yapılmasını engellemektedir. Bu sebeple örnek proje çalışmasında konut ısıtması konusu ileride uygulanabilecek projeler kapsamında değerlendirilmiştir.

Entegre sistem içerisinde ısıtma işlemlerinin gerçekleştiği bölgelerde (sera, kümes, ahır vb.) jeotermal akışkanın kendisinin borulardan geçirilerek ısıtılmanın sağlanması minerallere bağlı olarak boru içlerinde korozyon olarak bili-

nen tıkanmalara sebep olmaktadır. Bu yüzden jeotermal akışkan kuyular vasıtasıyla çekildikten sonra eşanjör sistemleri içerisinde bölgede ısıtma işlemini yapacak olan kapalı devre su sistemine ısısını transfer edecektir. Ve yerleşim içerisinde farklı alanlardaki ısıtma işlemlerinde bu devre faaliyet gösterecektir.

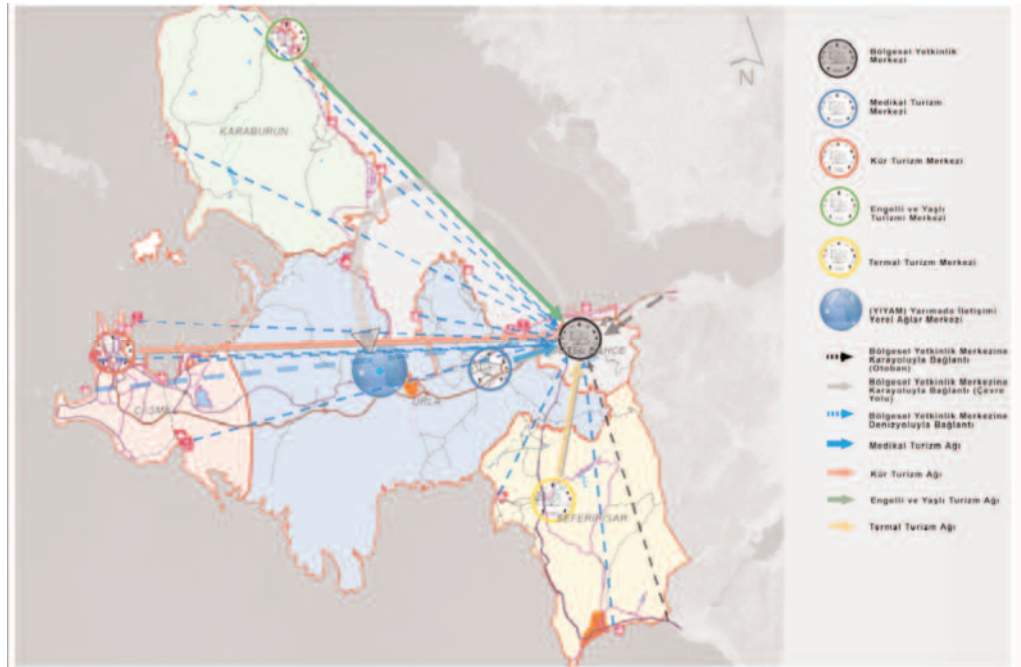
“Jeotermal Entegre Sistem Merkezli Termal Turizm Bölgesi Seferihisar Projesi”ne ilişkin ayrıntılı proje adımları; bu adımları gerçekleştirmeye yönelik stratejiler, her bir faaliyete ilişkin etaplama ile proje paydaşları ve uygulamanın başarısını değerlendirmemize olanak verecek performans kriterleri Tablo 10’da belirtilmiştir.

Tablo 9. Jeotermal Kaynak Odaklı Bölgesel Sağlık Merkezi örgütlenme ve organizasyonunun görevleri

Yerleşimlerin Üstlendikleri Roller	<ul style="list-style-type: none"> • Ulusal ve uluslararası ulaşım anlamında merkez noktası sayılan deniz-kara ve havayolları ile rahatlıkla ulaşılabilecek nokta • İlgili tüm firmaların kümelenmesinin teşviki • İletişim Merkezi (Medya, Haklı İlişkiler) • Fuar organizasyon merkezi • Tur ve rehberlik organizasyon merkezi • Jeotermal Kaynaklı Bölgesel Turizm Aili-merkezi • Medikal Turizm Merkezi • Jeotermal Kaynaklı Bölgesel Turizm Aili-merkezi • Termal ve Kür (Spa-Wellness) Turizm Merkezi • Jeotermal Kaynaklı Bölgesel Turizm Aili-merkezi • Yaşlı ve Engelli Turizm Merkezi • Jeotermal Kaynaklı Bölgesel Turizm Aili-merkezi • Termal ve Kür (Spa-Wellness) Turizm Merkezi 	Güzelbahçe
		Urla
		Seferihisar
		Karaburun
		Çeşme
İlgili Firmalar	<ul style="list-style-type: none"> • Turizm sektöründe planlama, yatırım geliştirme ve yönlendirme yapan firmaların belgelendirilmesine olanak sağlayan yasal düzenlemeler ve ilgili birimler, • Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Dişçiler Bakanlığı, • Tanıtma Fonu • Yerel Yönetimler • Sivil Toplum Kuruluşları: Sağlık Turizmini Geliştirme Derneği, TUSHİD, TURSAB, TUROFED • Özel Tanıtım Ajansları 	
Basın - Medya	<ul style="list-style-type: none"> • Tüm çağrılar ve aktivitelere ulusal ve uluslararası basın ve medyanın daveti ve rehberlik hizmeti sağlanması, • Basın duyurularının hazırlanması ve haberlerin organize edilmesi, • Ulusal ve uluslararası tanıtım broşürlerinde bölgenin sağlık merkezi olduğunun vurgulanması, • İç turizm harekâtleştirilmesini sağlayan dış film ve bölgesel çağrılarının bölgede yapılmasının izlenirilmesi, • Gelen ziyaretçilere Günlük Alternatif Tur Gezi Paketleri hazırlanması, • Sağlık hizmeti veren işletmelerin uyguladığı operasyonlara ek olarak gelen ziyaretçileri rahatlatıcı özel tur paketleri alternatifleri hazırlama, • Medikal, Termal, Kür ve Engelliyağı turizm gruplarına yönelik özel tur paketleri hazırlanması, • Sağlık Turizmi ile ilgili Sağlık Bakanlığı, Kültür ve Turizm, Çevre, Ulaştırma Bakanlıkları ile diyalogların kurulması ile bürokratik engellerin kaldırılması, • Turistik talebi yönlendirebilecek diğer kurum, kuruluşları ve kişilerin bölgeye davet edilmesi ve tur düzenlenmesi, • Yurt Dışında bağla olmak üzere fuarlara katılm ve tanıtım organizasyonu, • Hastanelerde kliniklerde kırnaklara tanıtımında, kür merkezlerinde müşteri memnuniyet defteri açılması, • Sağlık hizmeti veren bölgedeki tüm kuruluşların (Termal tesisler, kür merkezleri, engelli ve yaşlı turist köyleri, medikal tesisler) tanıtılması, • Ulusal ve uluslararası tur operatörlerine belirli periyotlarla bilgi gezilerinin düzenlenmesi ve desteklenmesi, • Sağlık hizmeti veren bölgedeki tüm kuruluşlar ile ilgili gelecekte ve şimdi oluşan tüm aktivite için ulusal ve ulular arası anlamda tur operatörlerine duyurulan hizmet • Tanıtım materyallerinin uluslararası dilerde ve tasarımlarda hazırlanması, • Yurt dışındaki ve yurt içinde acentelere yönelik toplantıların organizasyonu, • WEB sitesi tasarımı ve yayımı, • E-tanıtım, e-pazarlama ve e-ficareti gibi yeni gelişmekte olan ve turizmi etkileyen teknolojilere kamu ve özel sektörde yeterli yatırım, • İzziv Kent içi turistik tanıtım çalışmalarının yapılması ve kentsel çekiciliğin artırılması, ege bölgesi ve civarı için aynı çağrının üst ölçekte tekraranması 	
Tur Organizasyonu ve tanıtım		

Tablo 10. Proje Adımları; Stratejiler, Proje Etapları, Paydaşları ve Kriterleri

Jeotermal Enerji Sektörüne Mükemmel Termal Turizm Bölgesi Seferihisar Projesi Genel Proje Adımı/Stratejiler	Etap	Proje Paydaşları	Başarılma Kriterleri
<p>Strateji 1. Seferihisar-Doğanbeyli jeotermal sahasında, jeotermal entegrasyon sistemi bileşenleri olarak elektrik santralini kurulumu.</p> <p>Yaratılacak Fırsatlar</p> <ul style="list-style-type: none"> Orta derece sıcaklığa (80-150 °C) ye uygun yüksek teknoloji elektrikli santrali modeli oluşturulacaktır (Aydınlı-Salıvalı'da 7.9 MWe Binary Cycle jeotermal elektrik üretim santrali, Aydın-Gemencik'te 25/40/100) MWe kapasiteli jeotermal elektrik üretim santrali, Kuzidire Jeotermal Santralinin ağı olan 140 °C lik jeotermal sudan 5.5 MWe kapasiteli bir jeotermal elektrik santrali bulunmakta, Çanakkale-Tuzla jeotermal alanında 7.5 MWe kapasiteli bir jeotermal santral kurulumu için üretim lisansı alınmıştır. 10 MWe kapasiteli Sınay Jeotermal Elektrik Üretim Santrali ise proje aşamasındadır. Elektrik üretim potansiyeli 2010 yılı için 30MWe ve 2013 için 35 MWe olarak tahmin edilmektedir (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı internet adresi). Üretilen elektrik ulusal ağına verilebileceği gibi, bölge içerisinde de kullanılabilir. Santralin inşaatı sırasında ve işletmesi sırasında iş kategorisinde çalışacak iş gücü, teknik ve idari personel ihtiyamı sağlanacaktır (Denizli-Kuzidire 20MWE kapasiteli elektrik santralinde toplam 106 personel çalışmaktadır). 	Orta-Uzun (Enerji Bakanlığı tarafından lisans işleri tamamlanmış fakat inşaatına başlanmamıştır)	<ul style="list-style-type: none"> Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Elektrik İşleri Etüt İdaresi Seferihisar Belediyesi İzmir Jeotermal Anonim Şirketi (%50 İzmir Büyükşehir Belediyesi ve %50 İl Özel İdare ortaklığında kurulmuştur) İzmir Sanayi Odası Elektrik Mühendisleri Odası Üniversitelerin İlgili Birimleri Özel Sektör (Dr. Denizli-Kuzidire bölgesinde için Bereket Enerji A.Ş. 5.5 MWe kapasiteli elektrik santralini inşa etmiş ve işletmektedir) 	<ul style="list-style-type: none"> Elektrik santrali kapasitesi (MWe) Santralde çalışan işçisi sayısı Elektrik santrali projesi alan büyüklüğü
<p>Strateji 2. Seferihisar-Doğanbeyli jeotermal sahasında, jeotermal entegrasyon sistemi bileşenleri olarak kurubuz ve sıvı karbondioksit tesisinin kurulması.</p> <p>Yaratılacak Fırsatlar</p> <ul style="list-style-type: none"> Mevcutta var olduğu bilinen (Çumalı fıçası, Karakoç kapaçısı ve Malkoç (çmeleri) karbondioksit gazının üretim amaçlı fonksiyonel kullanımı sağlanacaktır. Karbondioksit gazı ayrıştırılması sırasında diğer bazı minerallerde ayrıştırılarak ekonomik kazanç elde edilebilecektir (Denizli-Kuzidire bölgesinde Karbogaz Firması'nda jeotermal akışkan içerisinde bulunan sülfür sınırları, başka firmalara satılmaktadır). Tesisin inşaatı sırasında ve işletmesi sırasında iş kategorisinde çalışacak iş gücü, teknik ve idari personel ihtiyamı sağlanacaktır (Denizli-Kuzidire bölgesinde Karbogaz Firması kurubuz ve sıvı karbondioksit üretim tesislerinde toplam 15 personel çalışmaktadır). 	Uzun (Gerekli izinlerin alınması ve inşa edilme süresi uzun bir zaman olacaktır)	<ul style="list-style-type: none"> Sanayi Bakanlığı Seferihisar Belediyesi İzmir Jeotermal Anonim Şirketi (%50 İzmir Büyükşehir Belediyesi ve %50 İl Özel İdare ortaklığında kurulmuştur) İzmir Sanayi Odası Üniversitelerin İlgili Birimleri Özel Sektör (Denizli-Kuzidire bölgesinde Karbogaz firması tesisi inşa etmiş ve işletmektedir) 	<ul style="list-style-type: none"> Yıllık sıvı karbondioksit ve kurubuz üretimi miktarı (ton/yıl) Üretim tesislerinde çalışan işçisi sayısı Tesisin alan büyüklüğü
<p>Strateji 3. Seferihisar bölgesinde jeotermal sera bölgelerinin oluşturulması.</p> <p>Yaratılacak Fırsatlar</p> <ul style="list-style-type: none"> Seferihisar bölgesinin tarımsal ürün deseninde ön önemli parçayı oluşturan enginar (3000 ton/yılı) ile domates (400ton/yılı) ve kavun (200 ton/yılı) ürünleri sera tipi ürün profili tercih edilecektir. Seraların oluşturulmasında Tarım İl Müdürlüğü mükiyetinde, İl Özel İdare mükiyetinde ve Özel Sektör mükiyetinde olan arazilerde yapılabilmektedir. Seraların kurulumu sırasında ve işletmesi sırasında iş kategorisinde çalışacak iş gücü, teknik ve idari personel ihtiyamı yaratılacaktır (Jeotermal ile istilan günümüz seralarında büyüklüğüne göre değişmekte beraber 2 - 10 kişi arasında personel çalışmaktadır). Seracılık faaliyetleri organik tarım odaklı yürütülecek, işletmecilere eğitim ve teknik yardım desteği verilecektir. Banka kredisi kullanılması suretiyle yöre çiftçilerinin seracılık faaliyetlerine katılmalan teşvik edilecek, çiftçinin mağduriyeti önleneyecektir. Bölgede gelişmeye başlayan seracılık faaliyetlerini olumlu yönde arttıracaktır. Yörenin temel varlıklarından olan enginar, domates ve kavun ürünleri yetiştirilceği gibi önemli bir ihtiyacına cevap verecektir. Yöre halkının jeotermal ile ilgili projeleri benimsemesinde önemli rol oynayacaktır. Bölgede yaşayan yöre insanının ekonomik anlamda yaşam kalitesini arttıracak bir proje olacaktır. 	Kısa (Bölge içerisinde örnek sera projeleri bulunmaktadır)	<ul style="list-style-type: none"> Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı İzmir Tarım İl Müdürlüğü Seferihisar Tarım İlçe Müdürlüğü Devlet Su İşleri İzmir Bölge Müdürlüğü Seferihisar Belediyesi İzmir Jeotermal Anonim Şirketi Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü Üniversitelerin İlgili Birimleri T.C. Ziraat Bankası İzmir Ziraat Mühendisleri Odası Tarım Kredi Kooperatifleri Tarımsal Sulama Kooperatifleri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Başkanlığı Seferihisar İlçesi Köyleri Hizmet Görme Birliği Seferihisar Çevre-Kültür ve Turizm Birliği Gödence Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri Özel Sektör 	<ul style="list-style-type: none"> Jeotermal ile istilan sera sayısı Seralarda hibe veya satın alma yoluyla ödenen fidan sayısı Seralardan alınan ürünün kesme çöpek ürünün değerleri (ton/yılı) Seralardan alınan yıllık enginar, domates ve kavun ürünleri değerleri (ton/yılı) Seralardan alınan yıllık enginar, domates ve kavun ürünleri değerleri (ton/yılı) Seralarda çalışan işçisi sayısı Sera bölgeleri için tespit edilen Tarım İl Müdürlüğü, İl Özel İdare ve Özel Sektör



Şekil 7. Jeotermal odaklı sağlık turizmi türlerinin Seferihisar – Çeşme – Urla Yarımadası organizasyon

KAYNAKLAR

Cemek, B. (2005). "Samsun İl ve İlçelerinde Seraların İklimsel İhtiyaçlarının Belirlenmesi", OMÜ Ziraat Fak. Dergisi, 20 (3):34-43.

Gudmundsson, J. S.; Freeston, D. H. ve P. J. Lienau, (1985). "The Lindal Diagram," GRC Transaction, Vol. 9, No. 1, pp. 15-19.

İzmir Ticaret Odası web sayfası (www.izto.org.tr)

Kaya, A. Ve Harzadın, G. (1990). "Ülkemizde Jeotermal Enerjinin Sera Isıtmada Kullanım Olanakları". 5.Seracılık Sempozyumu, Ekim 17 (19):83-90, Elit Ajans, İzmir.

Koçar., G., (1996). "Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Tarımda Kullanımı". Muğla Temiz Enerji Günleri Sempozyumu, 2005, Muğla.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2008). "Sağlık ve Termal Turizm" Uluslar Arası Medikal Turizm Zirvesi, 2008, Antalya.

Özbek, T. (2008). "Türkiye'nin Termal Turizm Potansiyeli ve Dünyadaki Konumu", Uluslar Arası Medikal Turizm Zirvesi, 2008, Antalya.

Piri, T. (2004). Sağlık ve Termal Turizm Raporu, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü Raporu, Ankara.

Regues, C.F. (2008). "Thalassotherapy and Spa in France, 2008, Antalya.

Şimşek I., Aytekin, F. Yeşilada, E. Yıldırım, Ş. (2001). "Ankara, Gölbaşında yabani bitkilerin kullanılış amaçları ve şekilleri üzerinde bir araştırma" OT Sistematik Botanik Dergisi, 8(2):105-120.

Türkiye Jeotermal Derneği (2005), Jeotermalin Türkiye İçin Önemi ve 2005 İçin Yeni Stratejiler, Ankara.

Türkiye Jeotermal Derneği, (2006). "T.C. Başbakanlık DPT Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) Madencilik Özel İhtisas Komisyonu Enerji Hammaddeleri Alt Komisyonunda Jeotermal Çalışma Grubu Raporu", 2006, Ankara.

Türkiye Jeotermal Derneği web sayfası (www.jeotermalderneği.org.tr)